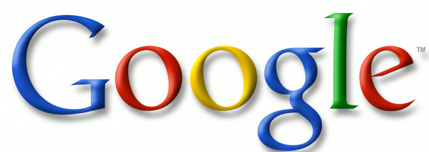

Archiv
for
Historie og Geographie.

Samlet og udgivet
af
J. Chr. Riise.

Januar, Februar, Marts.

Kjøbenhavn.
Forlagt af H. H. Thiele, trykt i Thieles Bogtrykkerie.
1832.

Archiv

for

Historie og Geographie.

Samlet og udgivet

af

J. Chr. Riise.

Januar, Februar, Marts.

Kjøbenhavn.

Forlagt af H. H. Thiele, trykt i Thieles Bogtrykkerie.

1832.

Indhold.

Archiv
for
Historie og Geographie.

Nye Samling.

Archiv

for

Historie og Geographie.

Nye Samling.

Udgivet

af

J. C. Riise.

Niende Bind.

Kjöbenhavn.
Trykt i Thieles Bogtrykkerie.
1832.

Archiv

for

Historie og Geographie.

Samlet og udgivet

af

J. Chr. Riise.

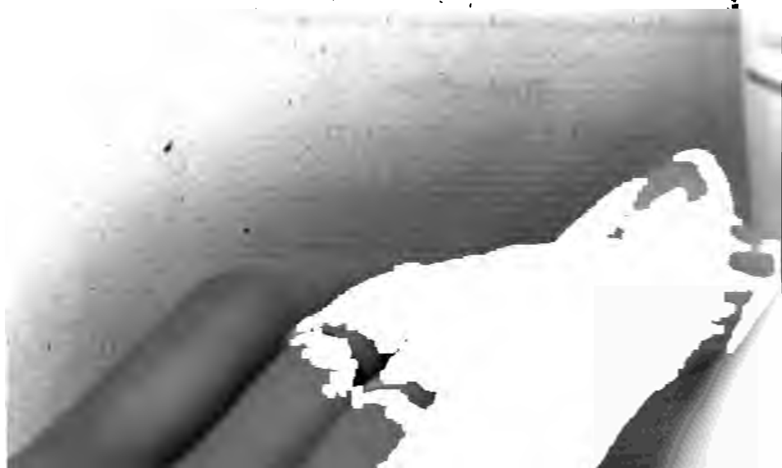

Otte og fyrgetyvende Bind.

Kjøbenhavn.

Trykt i Thieles Bogtrykkerie.

1832.

Archiv
for
Historie og Geograph

Samlet og udgivet
af
J. Chr. Riise.

Brudstykker af Constants Memoirer.

Begivenhederne vare komne til det Punkt, da det store Spørgsmaal om Seier eller Nederlag ikke længe kunde forblive uafgjort. Ifølge et af de Udtryk, som Keiseren hyppigen brugte i fortrolig Samtale, var Pæren moden; men hvo skulde plukke den? I Rheims syntes Keiseren aldeles ikke at tvivle om, at Resultatet vilde blive til Fordeel for ham; ved en af hine dristige Combinationer, der sætte Verden i Forbauselse og med et eneste Slag aldeles forandre Tingenes Udseende, besluttede Hans Majestæt, da han ikke havde kunnet hindre Fienderne fra at nærme sig Hovedstaden, at angribe dem i Ryggen, tvinge dem til at gjøre Omkring og at modsætte sig den Armee, som han personligen vilde commandere, og saaledes befrie Paris for Fiendens Nærværelse. Det var for at udføre denne dristige Combination, at Keiseren forlod Rheims. Da han imidlertid tænkte paa sin Gemalinde og sin Søn, der vare efterladte i Hovedstaden, sendte han, førend han skred til dette store Foretagende, med den dybeste Hemmelighed Befaling til sin Broder, Prinds Joseph, Rigets Generallieutenant, at lade dem bringe i Sikkerhed i det Tilfælde, at Faren skulde blive truende. Jeg hørte Intet om denne Ordre paa den Dag, da den blev udfærdiget, da Keiseren

havde holdt den hemmelig for Alle. Men da jeg senere erfarede, at det var fra Rheims at denne Forholdsregel var sendt Prinds Joseph, har jeg troet, uden Frygt for at feile, at kunne antage den 15de Marts for Afsendelsesdagen. Denne Aften havde Hans Majestæt, da han gik til Sengs, talt meget med mig om Keiserinden og Kongen af Rom; og da han i Almindelighed, naar nogen heftig Sindsbevægelse havde behersket ham om Dagen, kom til at tale om den samme Gjenstand om Aftenen, har jeg kunnet slutte mig til, at det var paa denne Dag at han havde sysselsat sig med at bringe hine Gjenstande for hans inderligste Omhed i Sikkerhed for Krigens Farer. —

— Den 20de Marts var, som man veed, et Prædestinations-Datum i Keiserens Liv, og den skulde blive det endnu mere et Aar efter. Den 20de Marts 1814 fyldte Kongen af Rom sit 3die Aar, medens Keiseren udsatte sig, om muligt, endnu meer end sædvanligt. I Slaget ved Arcis-sur-Aube, som fandt Sted paa denne Dag, saae han, at han omsider skulde have nye Fiender at bekjæmpe; Østerrigerne traadte ind i Linien, og en uhyre Armee under Fyrst Schwarzenbergs Commando udfoldede sig for ham, da han troede, at han kun havde med en Avantgarde at gjøre. Saaledes, og denne Omstændighed vil maaskee ei synes ligegyldig, begyndte den østerrigske Armee ikke at stride for Alvor og at angribe Keiseren personligt, førend Dagen efter at Congressen til Chatillon var brudt. Var det en Virkning af Tilfældet, eller havde Keiseren af Østerrig villet forblive i anden Linie og skaane sin Svigersøns Person saa længe, som Freden endnu syntes ham mulig?

Det er et Spørgsmaal, som det ei tilkommer mig at besvare.

Slaget ved Arcis-sur-Aube var frygteligt: det ophørte ei engang da det blev mørkt. Keiseren holdt sig urokkeligt i Besiddelse af Staden, uagtet de forenede Anstrengelser af en Armee paa 130,000 Mand friske Tropper, der angrebe 30,000, som vare udmattede af Strabadser. Man kjæmpede endnu om Natten, da Forstædernes Brand oplyste vort Forsvar og Beleirernes Arbeider. At holde sig længere blev omsider umuligt, og imidlertid var der kun en eneste Bro, hvorover Armeen kunde trække sig tilbage. Keiseren lod oprette en anden, og Retiraden begyndte, men i god Orden, uagtet de talrige Masser, der truede os i en saa ringe Frastand. Denne uheldige Affaire var den ulykkeligste, som Hans Majestæt endnu havde fristet under hele Feldtoget, da Veiene til Hovedstaden befandtes blottede; men Geniets og Tapperhedens Underværker formaaede her Intet imod Mængden. En Omstændighed, der kan give en Forestilling om den Aandsnærværelse, som Keiseren vidste at bevare selv i de meest kritiske Stillinger, var, at han, førend han rømte Arcis-sur-Aube, lod tilstille de barmhjertige Søstre en betydelig Sum, for at sætte dem i Stand til at yde de Saarede den fornødne Bistand.

Den 21de om Aftenen ankom vi til Sommepuis, hvor Keiseren tilbragte Natten. Her hørte jeg ham for første Gang udtale Bourbon'ernes Navn. Da han var i heftig Bevægelse, talede han kun om dem paa en afbrudt Maade, der ikke tillod mig at opfatte andre Ord, end dem, som han gjentog flere Gange: "Selv kalde

dem tilbage!.... Kalde Bourbon'erne tilbage?.... Hvad vilde Fienden sige? Nei, nei, umuligt!.... Aldrig!" Disse Ord, der undslap Keiseren i et af hine Selvforglemmelsens Øieblikke, som han var underkastet, naar hans Sjel blev sat i en voldsom Bevægelse, opfyldte mig med en Forbauselse, som jeg ikke formaaer at beskrive; thi ikke en eneste Gang var den Tanke falden mig ind, at der kunde gives nogen anden Regjering i Frankrig, end Hans Majestæts. Forresten vil man vist finde det begribeligt, at jeg i den Stilling, hvori jeg befandt mig, neppe havde hørt tale om Bourbon'erne, kun enkelte Gange af Keiserinde Josephine, og endda blot i de første Tider af Consulatet, da jeg endnu var i hendes Tjeneste.

De forskjellige Afdelinger af den franske Armee og Fiendernes Masser vare dengang hinanden saa nær, at disse umiddelbart toge de Punkter i Besiddelse, som vi vare nødte til at forlade; saaledes bemægtigede de Allierede sig Epernay den 22de, og for at straffe denne troe Bye for det Forsvar, den nylig havde modsat dem, gave de Befaling til dens Plyndring. Plyndring! Keiseren kaldte den Krigens Forbrydelse. Jeg har flere Gange hørt ham med Heftighed yttre den Afsky, som den indgjød ham; heller ikke vilde han nogensinde autorisere den under den lange Række af sine Triumpher. Plyndring! Og dog erklærede alle vore Ødelæggeres Proclamationer, uden at blues, at de kun førte Krig mod Keiseren! og man havde den Dumdristighed at gjentage dem, og den Taabelighed at troe dem! Hvad dette Punkt angaaer, da har jeg altfor godt seet hvad jeg har seet, til at jeg nogensinde skulde have troet paa

denne idealske Ædelmodighed, hvoraf man siden efter har roest sig saa meget.

Den 23de vare vi i Saint-Dizier, hvor Keiseren var kommen tilbage til sin første Plan, at angribe Fienden i Ryggen. Den følgende Dag, i det Øieblik, da Keiseren steeg til Hest, for at begive sig til Doulevent, bragte man en østerrigsk General til ham, hvis Nærværelse opvakte en levende Sensation. Jeg erfarede snart, at det var Baron von Weißemberg, østerrigsk Gesandt i London, der kom tilbage fra England. Keiseren bad ham at følge med til Doulevent, hvor han gav ham et mundtligt Ærinde til Keiseren af Østerrig, medens Oberst Galbois var bleven beordret at bringe denne Monark et Brev, som Keiseren havde ladet skrive til ham ved Hertugen af Vicenza. Men da Keiseren af Østerrig, ved en Bevægelse af den franske Armee imod Chaumont og Veien til Langres, var bleven adskilt fra Keiser Alexander, havde han seet sig nødt til at gaae tilbage til Dijon. Jeg erindrer mig, at Hans Majestæt ved Ankomsten til Doulevent erholdt en hemmelig Efterretning fra sin troe General-Postdirecteur, Hr. de la Valette. Denne Efterretning, hvis Indhold jeg var uvidende om, syntes at gjøre et meget levende Indtryk paa Keiseren. Men snart antog han i sine Omgivelsers Øine sin sædvanlige Veltilfredshed; paa nogen Tid havde jeg vel mærket, at den kun var tilsyneladende. Jeg erfarede siden, at Hr. de la Valette lod Keiseren vide, at han ikke havde et Øieblik at spilde, naar han vilde frelse Hovedstaden. En saadan Efterretning fra en saadan Mand kunde kun være Udtrykket af den strengeste Sandhed, og just denne

Overbeviisning bidrog til at forøge Keisserens Bekymringer. Hidindtil havde Efterretningerne fra Paris været gunstige; man talede der om Nationalgardens Iver og Hengivenhed, hvorom dens Forhold heller ikke gav nogen Grund til at tvivle. Man havde paa forskjellige Theatre givet patriotiske Stykker, navnligen Operaen l'Oriflamme, tilsyneladende ubetydelige Omstændigheder, men som dog virke heftigt nok paa enthusiastiske Gemytter til ei at burde ringeagtes. Kort, de faa nye Efterretninger, vi havde, skildrede Paris som Keiseren fuldkommen hengiven og beredt til at forsvare sig mod et Angreb. Og i Sandhed, de indeholdt ingen Usandhed; Nationalgardens vakkre Forhold under Marschal Monceys Commando, Skolernes Enthusiasme, Tapperheden hos Eleverne af det polytechniske Institut afgave snart Beviser derpaa; men Begivenhederne vare mægtigere end Menneskene.

Imidlertid nærmede vi os med stærke Skridt den ulykkelige Opløsning; hver Dag, hvert Dieblik saae disse uhyre Masser, sammenstimlede fra Europas yderste Ender, indeslutte Paris, knuge det med sine Millioner Arme, og i de sidste Dage, kan man vel sige, var der intet Ophør med Kampen. Endnu den 26de havde Keiseren, kaldet til ved Larmen af en temmelig stærk Kanonade, begivet sig til Saint-Dizier. Angreben af langt overlegne Kræfter, havde hans Arrieregarde seet sig nødt til at rømme denne Stad; men General Milhaud og General Sebastiani dreve Fienden tilbage mod Marne, ved Vadstedet Valcourt; Keiserens Nærværelse frembragte sin sædvanlige Virkning: vi rykke atter ind i Saint-Dizier, og Fienden adspreder sig i

den største Uorden paa Veien til Vitry-le-Français og paa Veien til Bar-sur-Ornain. Keiseren marscherer mod denne sidste Bye, i den Tanke, at have Fyrst Schwarzenberg for sig; i det Øieblik, han ankommer der, erfarer han, at det ikke mere er den østerrigske Generalissimus, som han har bekjæmpet, men kun en Undercommanderende, Grev Winzingerode. Schwarzenberg har skuffet ham; den 23de havde han forenet sig med General Blücher, og disse to Generaler førte deres Troppemasser imod Hovedstaden.

Da disse sørgelige Efterretninger ankom til Hovedqvarteret, vilde Keiseren selv overbevise sig om deres Paalidelighed. Ved sin Tilbagekomst til Saint-Dizier gjør han en Excursion til Vitry, for personligen at forvisse sig om de Allieredes Marsch imod Paris. Han har seet den, og hans Tvivl ere svundne! Men vil Paris holde sig saa længe, indtil han kan knuse Fienden imod dens Mure? Dette er fra nu af hans eneste udelukkende Tanke. Uopholdeligen er han i Spidsen for sin Armee, og vi marschere ad Veien til Troyes mod Paris. I Doulencourt modtager han en Courcer fra Kong Joseph, der forkynder ham de Allierdes Marsch imod Paris. I samme Øieblik affender han General Dejean til sin Broder, for at give ham Efterretning om sin snarlige Ankomst. Man forsvare sig blot to Dage, og de allierede Armeer skulle kun have seet Parises Mure, for der at finde deres Grav.

I hvilken Ængstelighed befandt Keiseren sig nu! Hvilken Tid! Store Gud! Om hvilken Epoke, om hvilke Begivenheder skal jeg nu gjenkalde de sørgelige Erindringer! Jeg er nu kommen til den usalige Dag,

da det forenede Europas Armeer skulde sætte Foden paa Parises Grund, denne berømte Hovedstad, der i flere Aarhundrede havde været fri for at betrædes af nogen Fiende. Hvilket Slag for Keiseren! Hvor hans store Sjel grusomt maatte bøde for hans Triumphindtog i Wien og Berlin! Det var da forgjeves, at han havde udviist en saa utrolig Virksomhed under det berømmelige Feldttog i Frankrig, hvor hans Genie havde fundet sig forynget, som i de italienske Feldttogs Tider!

Keiseren reiste fra Troyes, den 30te Marts Kl. 10 om Formiddagen, blot ledsaget af Størmarschallen og Hertugen af Vicenza. Man vidste dengang i Hovedqvarteret, at de allierede Tropper rykkede mod Paris; men vi vare langt fra at formode, at der i det Øieblik, da Hans Majestæt hurtig afreiste, blev kjæmpet udenfor Paris med den største Heftighed; idetmindste havde jeg ikke hørt noget, som kunde bringe mig paa denne Tanke. Jeg erholdt Ordre at begive mig til Essonne, og da Befordringsmidlerne vare blevne meget sjeldne og vanskelige at erholde, kunde jeg ikke komme derhen, førend den 31te tidlig om Morgenen. Jeg havde været her en kort Tid, da en Courеer bragte mig Befaling at reise til Fontainebleau, hvilket jeg ufortøvet gjorde. Jeg hørte dengang, at Keiseren havde begivet sig fra Troyes til Montereau i to Timer, og saaledes tilbagelagt ti franske Mile i et saa kort Tidsrum. Jeg erfarede ogsaa, at Keiseren og hans lidet talrige Følge havde maattet betjene sig af en Carriol, for at begive sig paa Veien til Paris, imellem Essonne og Villejuif. Han var kommen til Cour de France, i den Hensigt at drage mod Paris; men da han her havde erholdt den grusomme

Vished om Parises Capitulation, havde han affendt den omtalte Coureer til mig.

Jeg havde ikke været længe i Fontainebleau, da Keiseren ankom dertil; han saae saa bleg og affræftet ud, som jeg endnu ikke havde seet ham; og han, der saa godt forstod at beherske Ytringerne af sin Sjels Bevægelser, syntes ikke at gjøre sig nogen Umage for at skjule den Modløshed, der røbede sig i hans Holdning og paa hans Ansigt. Man saae, hvorledes han martredes af alle de ulykkelige Begivenheder, som i nogle Dage havde opdynget sig paa hinanden i en frygtelig Progression.

Keiseren talede ikke til Nogen, og indelukkede sig umiddelbart derpaa i sit Cabinet med Hertugerne af Vicenca og Bassano og Prindsen af Neufchatel. Disse Herrer forbleve længe hos Keiseren, der omsider modtog nogle Generaler. Hans Majestæt gik meget sildigt til Sengs, og forekom mig bestandigt meget affræftet; Tid efter anden hørte jeg nogle qvalte Suk, der pressede sig frem af hans Bryst, og hvori Navnet Marmont blandede sig, hvilket jeg ikke vidste at forklare mig, da jeg endnu ikke havde erfaret noget om Maaden, hvorpaa Parises Capitulation havde fundet Sted, og jeg vidste, at Hertugen af Ragusa var en af de Marschaller, for hvem Keiseren altid havde baaret meest Godhed. Samme Aften saae jeg Marschal Moncey, som Dagen i Forveien saa tappert havde commanderet Nationalgarden ved Barrieren Clichy, og Hertugen af Danzig ankomme til Fontainebleau.

Det vilde blive mig vanskeligt at skildre den mørke og tause Kummer, som herskede i Fontainebleau de to

følgende Dage. Nedbøiet under saa mange Slag, der havde truffet ham, begav Keiseren sig kun saare sjeldent til sit Cabinet, hvor han ellers tilbragte saa mange Timer, helligede til Arbeide. Han var saa fordybet i sine Tankers indbyrdes Kamp, at han ofte ikke bemærkede, at de Personer, han havde ladet kalde, befandt sig i Nærheden af ham; han betragtede dem, saa at sige, uden at see dem, og sad undertiden næsten en halv Time, uden at tiltale dem. Da, ligesom han med Nød og neppe vaagnede op af denne forstenede Tilstand, gjorde han dem et Spørgsmaal, hvis Besvarelse han lod til ikke at høre; selv Hertugerne af Bassanos og Vicenzas Nærværelse, hvem han hyppigst lod kalde, afbrød ikke altid denne saa at sige lethargiske Tankefraværelse. Maaltidets Timer vare de samme som sædvanligt; men det Hele gik af med en Stilhed, der kun afbrødes af den uundgaaelige Tummel ved Opvartningen. Ved Keiserens Toilet herskede den samme Taushed; ikke et Ord gik ud af hans Mund; og naar jeg om Morgenen bragte ham hans sædvanlige Drikke, erholdt jeg ei alene intet Svar, men hans Ansigt, som jeg opmærksom betragtede, røbede ikke det mindste, som kunde bringe mig til at troe, at han havde hørt mig. Denne Tilstand var frygtelig for alle de Personer, der vare Hans Majestæt hengivne.

Var Keiseren virkelig overvældet af sin Modgang? Var hans Aand lige saa hentagen som hans Legeme? Jeg tilstaaer aabenhjertigt, at jeg, da jeg saae ham saa aldeles forskjellig fra den, han havde været efter Ulykkerne i Moskow, og selv for nogle Dage siden, da jeg forlod ham i Troyes, var fuldkommen overbeviist der-

om; men det forholdt sig ikke saaledes: hans Sjel var fængslet af en eneste fast Idee, den, at gaae angrebsviis tilværks og marschere mod Paris. Men syntes han modløs selv i den snevre Kreds af sine troeste Ministre og dueligste Generaler, da oplivedes han igjen ved Synet af sine Soldater, uden Tvivl i den Overbeviisning, at Hine vilde raade ham til Forsigtighed, medens de Sidste stedse kun svarede med Raabet "Keiseren leve!" paa de meest forvovne Befalinger, han gav dem. Saaledes havde han, den 2den April, for en kort Tid saa at sige afrystet sin Nedslagenhed i den Grad, at han i Palladsets Gaard holdt Mynstring over sin Garde, der var kommen til ham i Fontainebleau, og tiltalte den med en fast Stemme saaledes:

"Soldater!"

"Fienden har berøvet os tre Marscher, og gjort sig til Herre af Paris; vi maae udjage ham deraf. Uværdige Franskmænd, Emigranter, som vi have tilgivet, have paaheftet sig den hvide Cocarde og forenet sig med vore Fiender. De Uslinger! de skulle faae Lønnen for dette nye Attentat. Lader os sværge at seire eller døe, og at skaffe denne trefarvede Cocarde Agtelse, der nu i tyve Aar har fundet os paa Ærens og Berømmelsens Vei."

Troppernes Begeistring var overordentlig ved deres Anførers Tiltale; alle raabte: "Paris! Paris!" — Men Keiseren faldt tilbage i sin forrige Aandsslövhed, da han var kommen tilbage til Palladset, hvortil Aarsagen uden Tvivl var den altfor velgrundede Frygt for at see sit uhyre Ønske, at marschere mod Paris, modsagt og bestridt af sine Officerer. Forresten er det først

senere, at jeg, ved at overveie disse Begivenheder, har tilladt mig paa denne Maade at fortolke de Kampe, der fandt Sted i Keiserens Sjel; thi dengang var jeg saa ganske sysselsat med min Tjeneste, at jeg ikke engang vovede at fatte den Tanke, at træde ud af mine sædvanlige Forretningers Kreds.

Imidlertid bleve Omstændighederne meer og mere Keiserens Ønsker og Planer imod. Hertugen af Vicenza, som han havde sendt til Paris, hvor der havde dannet sig en provisorisk Regjering under Hertugen af Benevents Præsidium, kom tilbage derfra, uden at have været heldig i sin Sendelse til Keiser Alexander, og hver Dag erfarede Hans Majestæt med heftig Smerte, at Marschaller og et stort Antal Generaler erklærede sig for den nye Regjering. Prindsen af Neufchatels Frafald bedrøvede ham i Særdeleshed, og jeg kan forsikkre, at vi, i vort Ubekjendtskab med Politikens Combinationer, alle vare i høieste Grad forbausede derover. —

— Imidlertid blev Keiseren, i sit Cabinet, Dag for Dag mere nedslagen og bekymret, og saasnart jeg saae ham ene, hvilket hændtes ofte, søgte jeg saa meget som muligt at være omkring ham. Jeg bemærkede den heftige Bevægelse, som Læsningen af de fra Paris erholdte Depescher foraarsagede ham; denne Bevægelse var flere Gange saa voldsom, at han i Forbittrelsen greb saaledes med Næglene i sine Laar, at Blodet kom frem, uden at han selv mærkede det. Jeg tog mig da den Frihed saa lemfældigt som muligt at gjøre ham opmærksom derpaa, i Haab om at sætte en Grændse for disse voldsomme Selvforglemmelser, der sønderslede mit Hjerte. Flere Gange forlangte ogsaa Keiseren sine Pi-

stoler af Roustan; jeg havde til Lykke havt den Forsigtighed, da jeg saae Hans Majestæt saa voldsomt mærtet, at forbyde ham nogensinde at give ham dem, hvor heftigt Keiseren ogsaa maatte forlange det. Jeg troede at burde melde alt dette for Hertugen af Vicenza, der i enhver Henseende billigede min Fremgangsmaade. —

— I den første Tid af vort Ophold i Fontainebleau vare Keiserens Omgivelser langt fra at troe, at han skulde ophøre at regjere over Frankrig. Det syntes begribeligt for Alle, at Keiseren af Østerrig ikke vilde samtykke i at man stødte hans Svigersøn, hans Datter og Dattersøn fra Thronen; men man tog mærkeligen feil. I disse første Dage indgav man flere Ansøgninger til Hans Majestæt, end sædvanligt; men jeg veed ikke, om de erholdt noget gunstigt Svar, eller om Keiseren overhovedet lod svare paa nogen. Ofte greb han Aviserne, men efter at have seet deri, kastede han dem fra sig med Heftighed, greb dem paany, og kastede dem atter fra sig; og naar man erindrer sig de gruelige Fornærmelser, som Forfatterne, af hvilke nogle tilforn havde overøst ham med Lovtaler, nu tillode sig imod ham, begriber man let, at et saadant Vendekaaberie vel maatte opvække hans Foragt. Keiseren var meget ofte ene, og den Person, han oftest saae, var Hertugen af Bassano, den eneste af hans Ministre, der befandt sig i Fontainebleau; thi Hertugen af Vicenza, der uophørlig havde Sendelser at udføre, var der saa at sige kun i Forbigaaende, i Særdeleshed saa længe Keiseren endnu nærede Haab om at see et Regentskab til Fordeel for hans Søn succedere hans Regjering. Ved at gjenkalde mig de forskjellige Ind-

tryk, hvoraf jeg uafladelig bemærkede Spor i Keiserens Ansigt, troer jeg at kunne forsikkre, at han var endnu heftigere bevæget, da han omsider maatte opgive Thronen for sin Søn, end da han havde frafagt sig den for sig selv. Naar Marschallerne eller Hertugen af Vicenza talede til Hans Majestæt om de hans Person vedkommende Arrangementer, var det let at see, at han kun hørte paa dem med en overordentlig Ulyst. En Dag, da man talede til ham om Øen Elba, med, jeg veed ikke hvilken Sum aarlig, hørte jeg Hans Majestæt svare med Iver: "Det er formeget, altfor meget for mig. Naar jeg ikke er andet end Soldat, behøver jeg ikke meer end en Louisd'or om Dagen."

Imidlertid kom det Øieblik, da Hans Majestæt, tilskyndet fra alle Kanter, besluttede sig til at udfærdige og underskrive det simple og tydelige Aftakkelses-Document, som man forlangte af ham. Dette mærkværdige Document var affattet saaledes:

"Da de allierede Magter have proclameret, at Keiser Napoleon var den eneste Hindring for Fredens Gjenopprettelse i Europa, erklærer Keiser Napoleon, sin Eed tro, at han for sig og sine Arvinger opgiver enhver Fordring paa Frankrigs og Italiens Krone, og at der ikke er noget personligt Offer, selv af sit Liv, som han jo er rede til at bringe Frankrigs Velfærd."

Givet i Fontainebleau, den 11te April 1814.

Napoleon."

Jeg behøver ei at sige, at jeg dengang ingen Kundskab havde om ovenstaaende Aftakkelses-Document; det var en af de dybere Hemmeligheder, som udgik fra Cabinettet og ikke blev betroet til Sovegemakket. Jeg

erindrer mig blot, at der samme Dag, men ganske ubestemt, var Tale derom i hele Huset; og forresten havde jeg nok seet, at der var hændet noget Overordentligt; hele Dagen syntes Keiseren mere bedrøvet, end han endnu havde været det; imidlertid var jeg dog langt fra at vente de Qvaler, som den paafølgende Nat medførte.

Her maa jeg bede Læseren at skjenke den Tildragelse, jeg nu vil berette ham, sin hele Opmærksomhed; i dette Øieblik bliver jeg Historieskriver, efterdi jeg her har at optegne den smertelige Erindring om et Hovedfactum i Keiserens store og mærkværdige Historie, et Factum, der har været Gjenstanden for utallige Tvistigheder, en Begivenhed, hvorom man kun har kunnet have Formodninger, og hvis smertelige Details jeg ene har kunnet kjende: Keiserens Forgiftelse i Fontainebleau. Jeg behøver ikke, haaber jeg, høitideligen at forsikkre min Sanddruhed; jeg føler altfor vel Vigtigheden af en saadan Oplysning, til at tillade mig enten at bortskjære eller tilføie den mindste Omstændighed; jeg vil da fortælle Tingene, som de have tildraget sig, som jeg har seet dem, og som den gruelige Erindring derom evig vil forblive indprentet i min Hukommelse.

Den 11te April havde jeg bragt Keiseren til Sengs, som jeg pleiede, jeg troer endog lidt tidligere, end sædvanligt; thi jeg erindrer mig ret vel, at Klokken ikke var fuldt 10½. Da han lagde sig, forekom han mig at være i en noget bedre Stemning, end om Dagen, og omtrent i den Tilstand, hvori jeg havde seet ham de foregaaende Aftener. Jeg sov i et Mezzaninværelse, ovenover Keiserens Sovegemak, med hvil-

ket det stod i Forbindelse ved en liden hemmelig Trappe. Jeg havde i nogen Tid været saa betænksom at lægge mig med Klæderne paa, for at være hurtigere hos Hans Majestæt, naar han lod mig kalde. Jeg laae i en temmelig dyb Søvn, da jeg ved Midnat blev vækket af Hr. Pelard, som havde Tjenesten. Han sagde, at Keiseren spurgte efter mig, og idet jeg slog Øinene op, saae jeg et Udtryk af Skræk i hans Ansigt, der forfærdede mig. Imidlertid var jeg sprungen ud af min Seng, og idet jeg gik ned ad Trappen, tilføiede Hr. Pelard: "Keiseren har rørt Noget ud i et Glas og drukket det." Jeg traadte ind i Hans Majestæts Værelse i en Uro og Ængstelse, som man umuligen kan forestille sig. Keiseren havde lagt sig igjen; men idet jeg nærmede mig hans Seng, saae jeg paa Gulvet foran Kaminen Stykkerne af en liden Pose af Skind og sort Taft, den samme, som jeg tidligere har omtalt. Det var virkelig den, som han havde baaret om sin Hals siden Feldttoget i Spanien, og som jeg meget omhyggeligen forvarede for ham fra det ene Feldttog til det andet. Ak! havde jeg kunnet formode, hvad den indeholdt! I dette ulykkelige Øieblik var den skrækkelige Hemmelighed paa eengang afsløret for mig!

Imidlertid stod jeg ved Hovedgjærdet af Keiserens Seng. "Constant," sagde han snart med svag Stemme, snart voldsomt fremstødende Ordene; "Constant, jeg døer! .... Jeg har ikke kunnet udholde de Qvaler, som jeg lider, i Særdeleshed den Forestilling, snart at see mig omringet af de Fremmedes Agenter! .... Man har slæbt mine Ørne i Skarnet! .... De have kun slet kjendt mig! .... Min stakkels Constant, de ville savne mig,

naar jeg ikke meer er til!.... Marmont har givet mig det sidste Stød. Den Ulykſalige!.... Jeg holdt ſaa meget af ham!.... Berthiers Frafald har ſmertet mig dybt!.... Mine gamle Venner, mine fordums Vaabenbrødre!...." Keiſeren ſagde mig endnu flere andre Ting, ſom jeg dog forbigaaer, af Frygt for at gjengive dem paa en forvanſket Maade, og man vil indſee, at jeg, i min heftige Fortvivlelſe, ikke ſøgte at indprente de Ord i min Hukommelſe, der ſaaledes ſtødviis ſlap Keiſeren af Munden. Thi han talede ikke uafbrudt; men de Klager, ſom jeg har anført, bleve udſtødte efter nogle Oieblikkes Hvile eller rettere ſagt Afmagt. Med Oinene ſtivt fæſtede paa Keiſerens Anſigt, bemærkede jeg deri, ſaa vidt Taarerne tillode mig at ſee, nogle krampagtige Bevægelſer; det var Symptomerne til en Kriſis, der foraarſagede mig den voldſomſte Skræk; lykkeligviis bevirkede denne Kriſis en let Brækning, der gav mig noget Haab. I denne Sammenhobning af legemlige og aandelige Lidelſer havde Keiſeren dog ikke tabt ſin Koldblodighed; han ſagde til mig efter denne første Udtømmelſe: "Conſtant, lad Caulaincourt og Yvan kalde." Jeg aabnede Døren paa Klem, for at meddele Hr. Pelard denne Ordre, uden at gaae ud af Keiſerens Værelſe. Da jeg var vendt tilbage til hans Seng, bad jeg ham indſtændigen at tage ſig en formildende Drik; men mine Bønner vare frugtesløſe, han afviſte alle mine Beſtræbelſer, ſaa faſt en Villie havde han til at døe, ſelv med Døden for Oie.

Uagtet Keiſerens haardnakkede Vægringer, vedblev jeg at bønfalde ham, da Hr. de Caulaincourt og Hr. Yvan traadte ind i Værelſet. Hans Majeſtæt gav

Hertugen af Vicenza Tegn med Haanden, at nærme sig hans Seng, og sagde til ham: "Caulaincourt, jeg anbefaler Dem min Kone og mit Barn; tjen dem, som De har tjent mig. Jeg har ikke lang Tid at leve i!" I dette Øieblik blev Keiseren afbrudt af en ny Brækning, som dog var meget lettere end den første. Imidlertid prøvede jeg paa at sige Hr. de Caulaincourt, at Keiseren havde taget Gift; han gjettede min Mening meer end han forstod mig; thi min Stemme blev saa qvalt af Hulken, at jeg ikke kunde fremføre noget Ord tydeligt. Da Hr. Yvan havde nærmet sig, sagde Keiseren til ham: "Troer De, at Portionen har været stærk nok?" Disse Ord vare en fuldkommen Gaade for Hr. Yvan; thi han havde aldrig vidst, at hiin lille Pose var til, idetmindste saavidt mig var bekjendt; og saa svarede han: "Jeg veed ikke, hvad Deres Majestæt mener;" hvortil Keiseren heller ikke svarede noget.

Da vi alle Tre, Hertugen af Vicenza, Hr. Yvan og jeg, havde forenet vore Bønner hos Keiseren, vare vi saa heldige, skjøndt ikke uden stor Møie, at bringe ham til at samtykke i at drikke en Kop Thee. Skjøndt jeg tillavede den i største Hast, afslog han den dog, da jeg rakte ham den, og sagde: "Lad mig være, Constant, lad mig være." Men da vi havde fordobblet vore Bestræbelser, drak han den endelig, og Brækningerne ophørte. Kort Tid efterat Keiseren havde nydt denne Kop Thee, syntes han roligere; han faldt i en Slummer; de to Herrer begave sig ganske stille bort, og jeg blev ene tilbage i Værelset, for at vente indtil han vaagnede.

Efter en Søvn af nogle Timer vaagnede Keiseren, og befandt sig næsten som sædvanligt, skjøndt hans Ansigt endnu bar Spor af hvad han havde udstaaet, og da jeg hjalp ham at staae op, sagde han ikke et eneste Ord til mig, der i fjerneste Maade kunde sigte til den forfærdelige Nat, vi havde tilbragt. Han spiste Frokost, som han pleiede, kun lidt sildigere end sædvanligt; hans Mine var igjen bleven aldeles rolig, og han syntes endog muntrere, end han havde været i lang Tid. Var det en Følge af Tilfredshed over at være undgaaet Døden, som et Øieblikś Modløshed havde bragt ham til at ønske? Eller var det ikke snarere, fordi han havde erholdt Vished om, at han ikke frygtede den mere i sin Seng, end paa Kamppladsen? Det formaaer jeg ikke at afgjøre; men Keiserens lykkelige Frelse tilskrev jeg den Omstændighed, at Giften, som indeholdtes i den fatale Flaske, maatte have tabt sin Kraft.

Da Alt var kommet tilbage i den gamle Orden, uden at noget Menneske i Palladset, med Undtagelse af de ovenfor nævnte, havde kunnet ahne, hvad der havde tildraget sig, erfarede jeg, at Hr. Yvan havde forladt Fontainebleau. Fortvivlet over det Spørgsmaal, som Keiseren havde gjort ham i Hertugen af Vicenzas Nærværelse, og af Frygt for at det skulde opvække den Mistanke imod ham, at han havde givet Keiseren Midlerne i Hænder til at forkorte sit Liv, havde denne duelige Chirurg, der havde tjent Keiseren saa længe og med saa megen Troskab og Hengivenhed, saa at sige reent tabt Hovedet, idet han tænkte paa det Ansvar, der kunde hvile paa ham. Da han altsaa hurtigt havde forladt Keiseren og fundet en fuldkommen

opsadlet Hest i en af Palladsets Gaarde, havde han svinget sig op paa den og i største Hast taget Veien til Paris. Det var samme Dags Morgen, som Roustan forlod Fontainebleau.

Den 12te April erholdt Keiseren ogsaa Marschal Macdonalds sidste Farvel. Da han blev ført ind, var Keiseren endnu lidende af Nattens Eftervéer, og jeg formoder, at Hertugen af Tarent maatte mærke, men maaskee uden at gjette Aarsagen, at Hans Majestæt ikke var i sin sædvanlige Tilstand. Da han kom, var han ledsaget af Hertugen af Vicenza, og i dette Øieblik var Keiseren endnu meget overvældet, og syntes saa fordybet i sine Betragtninger, at han ikke strax bemærkede disse Herrer, skjøndt han var staaet op. Hertugen af Tarent bragte Keiseren Hans Majestæts Tractat med de Allierede, og jeg forlod Værelset i det Øieblik, da han gjorde sig færdig til at underskrive den. Nogle Øieblikke efter lod Hertugen af Vicenza mig kalde, og Keiseren sagde til mig: "Constant! hent mig den Sabel, som Murad Bey gav mig i Ægypten. I veed vel, hvad det er for een?" — "Ja, Sire." Jeg gik ud, og bragte øieblikkeligen den prægtige Sabel, som Keiseren havde baaret i Slaget ved Bjerget Tabor, hvilket jeg har hørt ham flere Gange fortælle. Jeg leverede den til Hertugen af Vicenza, af hvis Hænder Keiseren modtog den, for at give den til Marschal Macdonald; og idet jeg gik ud, hørte jeg Keiseren tiltale ham med megen Varme, og kalde ham sin værdige Ven.

Disse Herrer vare, saavidt jeg erindrer mig, tilstede ved Keiserens Frokost, hvor Hans Majestæt, som

jeg allerede har bemærket, viste sig roligere og muntrere, end han i lang Tid havde været. Vi kunde ikke noksom undres over at see Keiseren passiare fortroligt og paa den elskværdigste Maade med Personer, til hvem han i lang Tid sædvanligen kun brugte korte, og ofte meget tørre Udtryk. Forresten var denne Munterhed kun øieblikkelig, og jeg kan, i det Hele taget, ikke beskrive, hvor foranderligt Keiserens Humeur var i al den Tid, vi opholdt os i Fontainebleau. Jeg har seet ham paa een og samme Dag flere Timer nedtrykket af den skrækkeligste Kummer; et Øieblik efter gik han med stærke Skridt op og ned i Værelset, og fløitede eller nynnede la Monaco; derpaa faldt han paa eengang tilbage i en Art Henførelse, til en saadan Grad, at han ikke saae noget af hvad der omgav ham, og selv glemte de Befalinger, han havde givet. Forresten var der eet Punkt, som jeg ikke noksom kan udhæve; det var den ubegribelige Virkning, der frembragtes ved det blotte Syn af de Breve, som man sendte ham fra Paris. Saasnart han bemærkede dem, blev hans Heftighed overordentlig, jeg kan gjerne sige convulsivisk, uden Frygt for at beskyldes for Overdrivelse.

Mig synes endnu, at jeg seer Sporene af den mørke Melankolie, der fortærede ham; og dog, midt under saa mange Smerter, syntes hans Godhed som Menneske at voxe i samme Grad, som den faldne Herskers Qvaler. Med hvilken Blidhed talede han til os i denne sidste Tid. Ofte værdigede han at spørge mig, hvad man sagde om de seneste Begivenheder. Med min sædvanlige og jevne Frimodighed berettede jeg ham nøiagtigen Alt, hvad jeg havde hørt fortælle, og jeg erin

drer mig, at da jeg en Dag havde sagt ham, hvad jeg havde hørt af mange Personer, at man i Almindelighed tilskrev Hertugen af Bassano Fortsættelsen af de sidste Krige, der havde været saa ulykkelige for os, svarede han mig: "Deri har man stor Uret. Den stakkels Maret! man anklager ham aldeles uden Grund! Han har aldrig gjort andet, end udført mine Befalinger." Derpaa tilføiede han, som han pleiede, naar han et Dieblik havde talt med mig om alvorlige Ting: "Hvilken Skændsel! hvilken Ydmygelse! Skal jeg da have en Hob fremmede Commissairer i mit Pallads!"

Efter den 12te April havde Keiseren faa at sige ingen Andre omkring sig af alle de høie Herrer, der sædvanligen omgave ham, end Stormarschallen og Grev Drouot. Det var ikke længere nogen Hemmelighed i Palladset, hvilken Skjebne der var bestemt Hans Majestæt, og at han havde modtaget den. Den 16de saae vi de Allieredes Commissairer ankomme til Fontainebleau, med det Hverv at ledsage Hans Majestæt til det Sted, hvor han skulde indskibe sig til Elba. Det var Grev Schuwalow, Adjutant hos Keiser Alexander, for Rusland; Oberst Neil-Campbell for England; General Köhler for Østerrig, og Greven af Waldburg for Preussen. Uagtet Hans Majestæt selv havde forlangt at ledsages af disse fire Commissairer, syntes dog deres Nærværelse i Fontainebleau at have en overordentlig ubehagelig Indflydelse paa ham. Imidlertid erholdt disse Herrer en høist forskjellig Modtagelse af Keiseren; og af nogle Ord, som jeg hørte Hans Majestæt sige, kunde jeg ved denne Leilighed, som af mange andre foregaaende Omstændigheder, overtyde mig om,

at han, blandt alle sine Fiender, bar en fortrinlig Agtelse for Englænderne; ogsaa blev Oberst Campbell i Særdeleshed godt modtagen, medens Keiserens onde Lune allermeest gik ud over Kongen af Preussens Commissair, som dog ikke kunde gjøre noget derfor, men holdt Contenance saa godt som muligt.

Med Undtagelse af den lidet paafaldende Forandring, som disse Herrers Nærværelse bevirkede i Fontainebleau, forstyrrede ingen mærkelig Begivenhed, saavidt mig bekjendt, Keiserens sørgelige og eensformige Liv i Palladset. Alt vedblev at være mørkt og stille blandt Beboerne af dette sidste keiserlige Opholdsted; men imidlertid forekom Keiseren mig for sin Person mere rolig, siden han havde taget en endelig Beslutning, end da hans Aand endnu vaklede imellem de smertelige Uvisheder. Han talede undertiden med mig om Keiserinden og sin Søn, dog ikke saa ofte, som jeg havde ventet det. Men en Ting, der forundrede mig høiligen, var, at jeg aldrig hørte et Ord af hans Mund, der kunde minde om den ulykkelige Beslutning, som Hans Majestæt havde fattet Natten imellem den 11te og 12te, og der, som man har seet, heldigviis ikke havde de sørgelige Følger, som man kunde have befrygtet. Hvilken Nat! Saa længe jeg lever, vil jeg ikke kunne tænke derpaa uden Gysen.

Efterat de Allieredes Commissairer vare ankomne, syntes Keiseren lidt efter lidt at vænne sig til deres Nærværelse, og hele Husets vigtigste Syssel bestod nu i Tilberedelserne til Afreisen. En Dag, medens jeg klædte Hans Majestæt paa, sagde han smilende til mig: "Velan da, min Søn, lav nu Eders Vogn til; vi drage nu

hen, for at plante vor Kaal." Ak! da jeg hørte disse fortrolige Ord, var jeg langt fra at tænke, at jeg, ved et uhørt Sammenstød af Omstændigheder, skulde nødes til at opgive mit inderlige Ønske, at ledsage Keiseren i hans Landflygtighed.

(Her følger nu en udførlig Beretning af de uheldige Misforstaaelser og deraf foranledigede Krænkelser, som forhindrede Constant fra at følge med sin Herre, hvorved han synes fuldkomment at have retfærdiggjort sig imod de haarde Beskyldninger for Utaknemmelighed, der i denne Anledning bleve gjorte ham. Men saa vigtig end denne Fremstilling kan være for hans egen Ære, synes den dog ikke at kunne gjøre Fordring paa den almindelige Interesse, hvorfor vi tillade os at forbigaae den. — Som en Følge af at Constant fra den Tid ikke mere kom i Berørelse med Keiseren, kunne hans Memoirer betragtes som afsluttede; imidlertid har han endnu i et Tillæg meddeelt nogle Anekdoter, som han senere har erindret sig ved Gjennemsynet af sine Memoirer, og af hvilke flere ere ret charakteristiske. Desforuden indeholder hans Værk endnu nogle interessante Meddelelser af et Par andre Personer; det Bedste heraf tillade vi os i det Følgende at meddele under samme Hoved-Rubrik.)

Pavens Nærværelse i Paris, for at krone Keiseren, er en af de Begivenheder, der ere tilstrækkelige til at betegne en Epokes Storhed. Keiseren talede aldrig derom, uden med særdeles Velbehag; og han vilde, at Hans Hellighed skulde modtages med al den Pragt, som man kunde vente af et stort Keiserdømmes Stifter.

Desaarsag havde Hans Majestæt selv, gjennem Marschal Duroc, ladet give Befaling, at man uden videre Forespørgsel skulde levere Alt, hvad der blev forlangt, ei alene til Paven, men til alle Personer af hans Følge. Ak! den hellige Fader skulde vist ikke ved sine personlige Bekostninger bidrage til at tømme Keiserens Kasse: Pius den Syvende drak ikke andet end Vand, og han besad en virkelig apostolisk Ædruelighed; men dette var ingenlunde Tilfældet med nogle Abbéer, der vare specielt ansatte til hans Opvartning; hver Dag skulde disse Herrer have fem Flasker Chambertin, uden at regne Vine af alle andre Slags og de fineste Liqueurer; og man kan sige med Sandhed om dem, at de under deres Ophold i Tuilerierne arbeidede flittigen i Herrens Viingaard.

Herved kommer jeg til at tænke paa en anden Begivenhed, der rigtignok kun middelbart angaaer Pavens Ophold i Paris. Man veed, at David af Keiseren blev beordret at udføre Kroningsmaleriet, et Arbeide, der frembød en utallig Mængde, næsten uovervindelige Vanskeligheder, og som virkelig heller ikke just var et af denne store Malers Mesterstykker. Imidlertid gav Udførelsen af dette Malerie Anledning til nogle Underhandlinger, som Keiseren omsider maatte afgjøre. Tilfældet var af stor Vigtighed, som man vil see, da der handledes om intet meer og intet mindre, end en Cardinals Paryk. David erklærede bestemt, at han ikke vilde male Cardinal Capraras Hoved med en Paryk, og Cardinalen paa sin Side vilde ikke laane Maleren sit Hoved, naar han vilde berøve det Parykken. Nogle holdt med Maleren, Andre med hans Mo-

del; man behandlede Sagen diplomatisk, men uden at nogen af de stridende Parter vilde give efter, da Keiseren omsider erklærede sig til Fordeel for sin første Maler, og imod Cardinalens Paryk. — Dette erindrer mig igjen om det eenfoldige Menneske, der ikke vilde tillade, at man afmalede ham med blottet Hoved, efterdi han — som han sagde — var meget tilbøielig til at faae Snue, og hans Portrait skulde hænge i et koldt Værelse.

Da Hr. de Bourrienne havde forladt Keiseren, blev, som bekjendt, hans Plads besat med Hr. de Mennevalle, som tilforn havde været i Prinds Josephs Tjeneste. Hans Majestæt fattede megen Godhed for sin Privatsecretair, da han lærte at kjende ham. Men lidt efter lidt blev Arbeidet i Cabinettet, hvor de fleste vigtige Sager afgjordes, saa betydeligt, at det var umuligt for et eneste Menneske at bestride det, og fra Aaret 1805 nøde to unge Mænd, som vare beskyttede af Statssecretairen, Hr. Maret, den Ære, at arbeide i Keiserens Cabinet. Ved deres Embede vare de indviede i de vigtigste Statshemmeligheder, og der var ingen Grund til at tvivle om deres fuldkomne Taushed; forresten vare de meget arbeidsomme og begavede med stort Talent, saa at Hans Majestæt saae dem med Velvillie. Deres Lod var i Manges Øine misundelsesværdig; de boede i Palladset, havde fri Varme, Lys og Føde, og desuden en Løn af 8000 Francs aarlig. Man skulde troe, at denne Sum vilde have sat dem i Stand til at leve paa den behageligste Maade; men det var ikke saa: vare de utrættelige i Arbeidstimerne, saa vare de det heller ikke mindre i Fornøiel-

festimerne; Følgen heraf blev, at det andet Qvartal neppe var udløbet, førend allerede det hele Aars Gage var fløiten. En Deel deraf gik med i Spil; en anden faldt i Hænderne paa de listige Qvinder, hvoraf Paris vrimler, og som ere saa færdige i den Kunst at indtage unge Mennesker og tømme deres Lommer.

Den ene i Særdeleshed af Keiserens adjungerede Secretairer havde paadraget sig en saadan Gjeld, og hans Creditorer vare saa ubarmhjertige, at han, uden en ganske uventet Omstændighed, sikkert vilde være bleven sat ud af Privatcabinettet, saafremt Rygtet derom var kommet for Hans Majestæts Øren.

Efter at have tilbragt en heel Nat med at overveie sin forviklede Stilling, og forgjeves anstrenget sin Indbildningskraft med at udfinde et Middel, hvorved han kunde skaffe de fornødne Summer til at tilfredsstille sine meest ubarmhjertige Creditorer, søgte han Adspredelse i Arbeidet, og begav sig Klokken 5 om Morgenen paa sit Contoir, for at jage sine martrende Griller paa Døren; og da han ikke drømte om, at Nogen kunde høre ham paa denne Tid af Dagen, gav han sig til at fløite ganske høit. Nu havde just Keiseren paa denne Dag, som det ofte skete, arbeidet allerede en heel Time i sit Cabinet; han havde nylig forladt det, da det unge Menneske traadte ind, og da han hørte ham fløite, kom han strax tilbage.

"Allerede her, min Herre?" sagde Hans Majestæt; "for Pokker! det er meget bravt. Maret maa være fornøiet med Dem. Hvor stor er Deres Løn?" — "Sire, jeg har 8000 Francs aarlig, fri Bolig og Spiis-

ning." — "Det er jo meget godt; De maa da være lykkelig, min Herre."

Den unge Mand, der saae, at Hans Majestæt var i godt Lune, overveiede, af Hændelsen her sendte ham en gunstig Leilighed til at hjelpe sig ud af sin Forlegenhed. Han besluttede derfor at aabenbare ham sin mislige Stilling. "Ak, Sire," sagde han, "jeg burde upaatvivleligen være lykkelig, og dog er jeg det ikke." — "Hvi saa?" — "Jeg maa tilstaae Deres Majestæt: jeg har saa mange Englændere paa Halsen! Desuden har jeg en gammel Fader, to Søstre og en Moder at underholde." — "Det er ikke meer end Deres Pligt. Men hvad mener De med Deres Englændere? Maa De ogsaa ernære de Godtfolk?" — "Nei, Sire, men det er dem, der have ernæret mine Fornøielser med de Penge, som de have laant mig. Alle de, der ere i Gjeld, kalde nuomstunder deres Creditorer Englændere." — "Jeg forstaaer Dem, Herre!.... Saa De har Creditorer?.... Hvad! med den Løn, De har, gjør De Gjeld!.... Det er nok, min Herre! jeg vil ikke længere have et Menneske hos mig, der tyer til Englændernes Penge, naar han kunde leve anstændigt af dem, jeg giver ham. Inden en Time har De Deres Afsked!"

Med disse Ord tog Keiseren nogle Papirer af Skriverpulten, sendte den unge Secretair et strengt Øiekast, og forlod ham i en saa fortvivlet Tilstand, at han var i Begreb med at tage Livet af sig med en Preen, som han holdt i Haanden, da til Lykke en anden Person traadte ind i Cabinettet. Det var den tjensthavende Adjutant, der bragte ham et Brev fra Keiseren af følgende Indhold:

"Min Herre!"

De havde fortjent at jages ud af mit Cabinet. Men jeg har tænkt paa Deres Familie, og for dens Skyld tilgiver jeg Dem. Da det fornemmelig er den, som maa lide ved Deres forkeerte Opførsel, sender jeg Dem, tilligemed min Tilgivelse, titusinde Francs i Banknoter. Betal med denne Sum alle de Englændere, som plage Dem; men vogt Dem for oftere at falde i deres Kløer; thi da slaaer jeg Haanden af Dem.

Napoleon."

Et overlydt "Keiseren leve!" foer uvilkaarligt ud af Munden paa det unge Menneske, der fløi afsted som Lynet, for at meddele sin Familie dette nye Beviis paa det keiserlige Tyrannie. — Men derved blev det ikke. Hans Kamerat, der blev underrettet om hvad der havde tildraget sig, og ligeledes ønskede sig nogle Banknoter, hvormed han kunde glæde sine Englændere, fordobblede sin Iver og Virksomhed. Flere Dage efter hinanden begav han sig til Cabinettet Klokken 4 om Morgenen. Han fløitede ogsaa, det bedste han kunde; men forgjeves. Keiseren hørte ham ikke.

En af de Poster, hvori Keiseren aldrig forstod Spøg, var Toldvæsenet. I Alt, hvad der angik Smuglerie, viste han en ubøielig Strenghed. Den gik saa vidt, at da en Dag Hr. Soiris, Tolddirecteur i Verceil, havde ladet opsnappe en Pakke med 60 ægte Shawler, der vare sendte Keiserinden fra Constantinopel, stadfæstede Keiseren Confiskationen, og Shawlerne bleve solgte til Fordeel for Statskassen. Ved saadanne

Leiligheder sagde han ofte: "Hvorledes skal en Souverain forskaffe Lovene Agtelse, naar han ikke begynder med selv at agte dem?" Jeg erindrer mig imidlertid en Omstændighed, (jeg troer, det var den eneste), hvor han bar over med et Indgreb i Toldvæsenets Rettigheder; og dog var Talen, som man vil see, ikke om et almindeligt Smuglerie.

Grenadererne af den gamle Garde under General Soulès' Commando, vendte tilbage til Frankrig efter den Tilsitske Fred. Da de ankom til Mainz, vilde Toldbetjenterne gjøre deres Pligt, og følgelig visitere Gardens og Generalens Rustkasser. Da Tolddirecteuren imidlertid gjerne vilde faae Sagen afgjort paa den bedste Maade, gik han selv til Generalen, og underrettede ham om den Nødvendighed, hvori han befandt sig, at lade Loven og Keiserens udtrykkelige Befalinger iværksætte. Generalens Svar paa denne høflige Meddelelse var ligefrem og energisk: "Dersom en eneste Toldbetjent," sagde han, "vover at lægge Haand paa mine gamle Grenaderers Rustkasser, lader jeg dem alle kaste i Rhinen." Directeuren vilde ikke give efter; Toldbetjenterne, som vare meget talrige, vilde i Færd med at visitere, da General Soulès lod Rustkasserne stille midt paa Pladsen og betroede Bevogtningen deraf til et Regiment. Da vovede Directeuren ikke at gaae videre, men lod sig nøie med at sende General-Directeuren for Toldvæsenet en Rapport, der blev forelagt Keiseren. Under enhver anden Omstændighed vilde Sagen have havt alvorlige Følger; men Keiseren var nylig kommen tilbage til Paris; han var meer end nogensinde tilforn bleven hilset med Jubel af et heelt Folk; man høitide-

ligholdt Fredsfeste; den gamle Garde vendte tilbage bedækket med saa megen Hæder; den havde været saa herlig ved Eylau! Alt dette forenede sig for at neddæmpe Keiserens Vrede; og da han havde besluttet ikke at straffe, vilde han belønne, og slog derfor dette Brud paa hans Toldanordninger hen i Spøg. Da General Soulès, som Keiseren holdt meget af, var vendt tilbage til Paris, fremstillede han sig for Keiseren, der tog særdeles vel imod ham, og, efter nogle andre Yttringer med Hensyn til Garden, tilføiede: "Men apropos, Soulès; det er nogle smukke Ting, man har fortalt mig om dig .... Hvad!.... du vilde kaste mine Toldbetjenter i Rhinen? Vilde du da virkelig have gjort det?" — "Ja, jeg vilde, Sire," svarede Generalen med sin tydske Accent. "Det var jo en Fornærmelse mod mine gamle Grenaderer at ville visitere deres Rustkasser." — "Nu, nu," tilføiede Keiseren med megen Venlighed, "jeg seer nok, hvorledes det hænger sammen; du har smuglet." — "Jeg, Sire?" — "Ja vist, siger jeg dig: du har smuglet; du har kjøbt Linned i Hannover; du har villet forsyne dit Huus, da du ventede, at jeg vilde udnævne dig til Senator. Du har heller ikke taget feil. Gaa nu hen og bestil dig en Senatordragt. Men kom mig ikke oftere saaledes; thi næste Gang maa jeg lade dig skyde."

Da Keiseren efter det første wienske Feldttog, der endtes saa lykkeligt ved Freden til Presburg, var vendt tilbage til Paris, indløb der mange Klager til ham imod nogle Generalers Udsugelser, og navnligen mod General Vandamme. Blandt Andet berettede man

ham, at denne General i den lille Bye Lanza lod sig udbetale 500 Gylden om Dagen til Bestridelsen af sit Taffel. Det var ved denne Leilighed at Keiseren sagde om ham: "Han plyndrer som en Rasende, men er tapper som en Cæsar!" Da Keiseren imidlertid harmedes over slige Udsugelser og vilde sætte Grændser derfor, kaldte han Generalen til Paris, for at give ham en Irettesættelse. Da denne traadte frem for Keiseren, tog han Ordet, førend Hans Majestæt fik Tid at tiltale ham, og sagde: "Sire, jeg veed, hvorfor jeg er kaldet til Dem; men da De kjender min Hengivenhed og Kjekhed, haaber jeg, at De vil undskylde nogle smaae Kjevlerier angaaende Taffel-Forrettighederne, der forresten ere altfor ubetydelige Ting, til at fortjene Deres Majestæts Opmærksomhed." Keiseren smilede over Generalens oratoriske Forsigtighed, og nøiedes med at sige: "Nu, nu, vi ville ikke tale mere derom; men vær forsigtigere i Fremtiden."

General Vandamme, glad ved at slippe med en saa lemfældig Irettesættelse, vendte tilbage til Lanza, for der igjen at overtage sin Commando. Han blev virkelig mere forsigtig end hidtil; men han fandt og benyttede en Leilighed til at hevne sig paa Byen for den tvungne Forsigtighed, som Keiseren havde paalagt ham. Ved sin Ankomst forefandt han i Omegnen et stort Antal Rekruter, som i hans Fraværelse vare komne fra Frankrig. Alle disse lod han nu indqvartere i Byen, under Foregivende af at det var uundgaaelig nødvendigt, forat de kunde lære Exercitien under hans Øine. Dette kostede Byen saa uhyre meget, at den nu gjerne havde

taget sine Klager tilbage og betalt de 500 Gylden om Dagen.

Ved Eylau var der Mangel paa Levnetsmidler. I otte Dage havde Forraadene været udtømte, og Soldaten nærede sig som han bedst kunde. Dagen før det første Angreb foretog Keiseren, der vilde see Alt med egne Øine, en Vandring fra den ene Bivouac til den anden. Da han ankom til en af disse, hvor alle Mand vare faldne i Søvn, bemærkede han nogle Kartofler ved Ilden; han fik Lyst til at spise en, og gav sig til at rage den ud af Ilden med Spidsen af sin Kaarde. I samme Øieblik vaagnede en af Soldaterne, og sagde til Personen, der vilde tilrane sig en Deel af hans Aftensmad: "Ja saa, du er ikke undseelig, men spiser rasfvæk vore Kartofler!" — "Kamerat, jeg er saa hungrig, at du virkelig maa undskylde mig." — "Nu lad gaae da med een eller to, hvis du behøver det; men pak dig saa." Da Keiseren imidlertid ikke havde nogen Hast med at pakke sig, blev Soldaten ivrigere, og snart opstod der en meget varm Trætte imellem Keiseren og ham; den udartede omsider til Haandgribeligheder, og allerede begyndte Soldaten at puffe til ham, da Keiseren fandt, at det var Tid at give sig tilkjende. Man tænke sig Soldatens Forfærdelse. Han havde lagt Haand paa Keiseren! .... Han kastede sig for Hans Majestæts Fødder, og anraabte ham om Naade; denne lod heller ikke vente længe paa sig. "Det er mig, der har Uret," sagde Keiseren; "jeg var altfor egensindig. Staa op, og vær kun rolig, baade nu og i Fremtiden; jeg skal ikke gjøre dig nogen Fortræd." Da Keiseren havde ind-

hentet Oplysninger om denne Soldat, erfarede han, at han var en brav Karl, som ikke manglede Dannelse. Ved den næste Forfremmelse blev han Underofficeer. — Den Virkning, som deslige Begivenheder frembragte i Armeen, lader sig ikke beskrive; de bleve Gjenstanden for Soldaternes Samtaler, ansporede dem paa en utrolig Maade, og Den nød en sand Agtelse i sit Compagnie, om hvem man kunde sige: "Keiseren har talt til ham."

Iblandt de tappre Generaler, af hvilke Keiseren var omgiven, fandtes der adskillige, som just ikke vare stærke i Videnskaberne, men forresten anbefalede sig ved andre gode Egenskaber. Til disse hørte General Gros, og Maaden hvorpaa han blev forfremmet til General, er snorrig nok. Han var en herlig Mand, af prøvet Tapperhed, og af et mandig skjønt Udvortes; kun med Pennen kunde han ikke blive fortrolig; han kunde til Nød skrive sit Navn, og han ansaaes i Almindelighed for ikke meget stærkere i Læsning, end i Skrivning. Da han var Oberst i Garden, befandt han sig en Dag alene i en Sal i Tuillerierne, hvor han ventede, at Keiseren skulde lade sig see. Her morede han sig for et Speil med at rette paa sin Krave og sit Halstørklæde, og den Beundring, som hans egen Person opvakte hos ham, bragte ham uvilkaarligt til at tale ganske høit med sig selv, eller rettere med sit Billede i Speilet. "Ah!" sagde han, "dersom du bare forstod denne bachébahique (Mathematik), en Karl, som du .... med et Soldaterhjerte, som dit.... Ah! .... Keiseren vilde gjøre dig til General!" — "Du er det," sagde Keiseren til ham, idet han slog ham paa Skulderen. Hans Majestæt var kommen ind i

Salen uden at blive hørt, og havde moret sig over den smigrende Samtale, som Oberst Gros havde holdt med sig selv. — Saaledes blev denne Mand forfremmet til General, og hvad mere er, til General i Garden.

[Vi have tidligere, blandt Brudstykkerne af Constants Memoirer, meddeelt et Udtog af en Dagbog, som en af Keiserinde Josephines Damer havde holdt over den keiserlige Familiесs Reise til Mainz, og som ved et Tilfælde var kommen i Constants Hænder. Da 2den Deel af Memoirerne var udkommen, i hvilken hiin Dagbog indeholdtes, modtog Udgiveren af Constants Memoirer et Brev fra Forfatterinden, en Baronesse de B*****, hvori hun tilkjendegiver ham sin Forundring over saa uformodentligen at finde sin Dagbog trykt, berigtiger Constants Angivelse med Hensyn til hendes Afsked, som hun selv søgte, og sender ham den hele Samling af Erindringer, af hvilke hiin hende frakomne Dagbog kun var et Fragment, og som den franske Udgiver med Grund ikke har taget i Betænkning at lade følge med Constants Memoirer. Af disse med megen Aand skrevne Erindringer vælge vi nærmest Forfatterindens Bemærkninger ved sit Ophold i England, som hun med sin Gemal besøgte kort efter Freden til Amiens.]

Dagen efter vor Ankomst blev jeg ført til Ranelagh. Denne Anstalt, der siden har tabt sig, var dengang meget i Mode. Jeg ledsagedes af Hr. Smith, Broder til Madame Fitzherbert. Man paastod, at denne Dame havde været forenet med Prindsen af Wales ved et Slags Ægteskab, der ikke var lovgyldigt,

efterdi hun var katholsk. Da denne Fyrste, givende efter for sin Families og Parlamentets Ønsker, samtykkede i at ægte Prindsessen af Brunsvig, var Madame Fitzherbert bleven uenig med ham.

Det hed, at Lady Jersey, Prindsessen af Wales' Æresdame, havde fattet den Plan at erobre denne Fyrste og indtage Madame Fitzherberts Plads i hans Hjerte. Man tilføiede, at hun paa Bryllupsdagen, da hun ønskede at fjerne ham fra hans unge Gemalinde, havde blandet Brændeviin i den for Prindsessen bestemte Viin, og at Virkningerne af denne Blanding vare saadanne, at de indgjøde Prindsen den dybeste Modbydelighed for hende.

Jeg veed ikke, hvorvidt man kan fæste Tro til disse forhadte Details; men det Factum, jeg vil anføre, er vist; jeg har det fra den samme Person, som var Vidne dertil.

Da Prindsessen Dagen efter sit Bryllup gik igjennem en Sal, hvor hendes høie Gemal befandt sig, nærmede hun sig ham, og tog hans Haand paa en indsmigrende Maade; Prindsen trak den hastigt tilbage, og sagde til den Ven, der befandt sig hos ham: "Føl min Haand, hvor kold den er; denne Qvinde gjør mig til Iis ved sin Berørelse."

Uden at tillægge Lady Jersey den skammelige Gjerning, som man har anklaget hende for, kan man vel tillade sig at troe, at Prindsessens Væsen alene var tilstrækkeligt til at bevirke den Modbydelighed, der ytrede sig lige fra Begyndelsen af deres Ægteskab. Jeg er saa meget mere tilbøielig til at troe det, som jeg hørte af Madame Egerton, Dronning Charlottes

Kresdame, at om Aftenen før Prindsessen af Wales Bryllup de Damer, der omgave hende, havde været fortørnede over hendes Lystighed og den plumpe Skjemt, hun havde tilladt sig.

Imidlertid blev Lady Jersey, der havde opnaaet at behage Prindsen nogle Øieblikke, snart tilsidesat; han vendte tilbage til Madame Fitzherbert med den voldsomste Lidenskabs Heftighed; han fulgte hende overalt, man saae ham til Hest bag efter hendes Vogn. Forgjeves vilde hun flye ham og gjøre Havet til Grændse imellem dem ved at flygte til Frankrig; snart erfarede hun der, at Prindsens Fortvivlelse havde forstyrret hans Helbred, at han var syg. Da gav hun efter for den Hengivenhed, han havde indgydet hende, og samtykkede i at vende tilbage til England.

Denne Lidenskab vedvarede endnu, da jeg var i London, uagtet Madame Fitzherbert dengang var over 40 Aar. Det er bekjendt, at Prindsen i et Vennelag, hvor man stredes om, hvilken Alder der var den gunstigste for et Fruentimmers Skjønhed, og hvilke de Fordele vare, som begrundede denne Skjønhed, afgjorde dette Spørgsmaal ved en Skaal, som han udbragte for en blond, feed og fyrgetyveaarig Qvinde. Og virkelig vare de tre Fruentimmer, der efter hinanden besadde hans Hjerte, alle over 40 Aar gamle.

Naar man indbød Madame Fitzherbert til Aftenselskab, var man sikker paa at Prindsen beærede det med sin Nærværelse; paa denne Maade er jeg flere Gange kommen i Selskab med ham hos Lady Warren i Kensington, hvor hun havde et herligt Huus, hos Madame Daff og hos Hertuginden af Sanct-Al-

efterdi hun var katholsk. Da denne Fyrste, givende efter for sin Families og Parlamentets Onsker, samtykkede i at ægte Prindsessen af Brunsvig, var Madame Fitzherbert bleven uenig med ham.

Det hed, at Lady Jersey, Prindsessen af Wales' Æresdame, havde fattet den Plan at erobre denne Fyrste og indtage Madame Fitzherberts Plads i hans Hjerte. Man tilføiede, at hun paa Bryllupsdagen, da hun ønskede at fjerne ham fra hans unge Gemalinde, havde blandet Brændeviin i den for Prindsessen bestemte Viin, og at Virkningerne af denne Blanding vare saadanne, at de indgjøde Prindsen den dybeste Modbydelighed for hende.

Jeg veed ikke, hvorvidt man kan fæste Tro til disse forhadte Details; men det Factum, jeg vil anføre, er vist; jeg har det fra den samme Person, som var Vidne dertil.

Da Prindsessen Dagen efter sit Bryllup gik igjennem en Sal, hvor hendes høie Gemal befandt sig, nærmede hun sig ham, og tog hans Haand paa en indsmigrende Maade; Prindsen trak den hastigt tilbage, og sagde til den Ven, der befandt sig hos ham: "Føl min Haand, hvor kold den er; denne Qvinde gjør mig til Iis ved sin Berørelse."

Uden at tillægge Lady Jersey den skammelige Gjerning, som man har anklaget hende for, kan man vel tillade sig at troe, at Prindsessens Væsen alene var tilstrækkeligt til at bevirke den Modbydelighed, der vistrede sig lige fra Begyndelsen af deres Ægteskab. Jeg er saa meget mere tilbøielig til at troe det, som jeg hørte af Madame Egerton, Dronning Charlottes

Æresdame, at om Aftenen før Prindsessen af Wales' Bryllup de Damer, der omgave hende, havde været fortørnede over hendes Lystighed og den plumpe Skjemt, hun havde tilladt sig.

Imidlertid blev Lady Jersey, der havde opnaaet at behage Prindsen nogle Øieblikke, snart tilsidesat; han vendte tilbage til Madame Fitzherbert med den voldsomste Lidenskabs Heftighed; han fulgte hende overalt, man saae ham til Hest bag efter hendes Vogn. Forgjeves vilde hun skye ham og gjøre Havet til Grændse imellem dem ved at flygte til Frankrig; snart erfarede hun der, at Prindsens Fortvivlelse havde forstyrret hans Helbred, at han var syg. Da gav hun efter for den Hengivenhed, han havde indgydet hende, og samtykkede i at vende tilbage til England.

Denne Lidenskab vedvarede endnu, da jeg var i London, uagtet Madame Fitzherbert dengang var over 40 Aar. Det er bekjendt, at Prindsen i et Vennelag, hvor man stredes om, hvilken Alder der var den gunstigste for et Fruentimmers Skjønhed, og hvilke de Fordele vare, som begrundede denne Skjønhed, afgjorde dette Spørgsmaal ved en Skaal, som han udbragte for en blond, feed og fyrgetyveaarig Qvinde. Og virkelig vare de tre Fruentimmer, der efter hinanden besatte hans Hjerte, alle over 40 Aar gamle.

Naar man indbød Madame Fitzherbert i Aftenselskab, var man sikker paa at Prindsen [illegible] [illegible] med sin Nærværelse; paa denne Maade er [illegible] [illegible] kommen i Selskab med ham hos Lady [illegible] [illegible], hvor hun havde et [illegible] [illegible] Daff og hos Hertuginden [illegible]

hans, hendes Søster. Dagen efter min Ankomst var han i Ranelagh, da jeg ledsagedes derhen af Madame Fitzherberts Broder; denne nærmede sig Prindsen, og sagde til ham: det gjorde ham ondt, at Hertuginden af Dewonshire allerede havde forladt Ranelagh, efterdi han havde villet bede hende om en Indbydelse til en fransk Dame, som nylig var ankommen til London, og som han gjerne havde villet skaffe den Fornøielse at see den Fest, som Hertuginden Dagen efter gav i Chiswick. Prindsen svarede med megen Artighed, at jeg ikke behøvede nogen Billet, at han selv kom der og vilde forestille mig for Hertuginden, naar man underrettede ham om min Ankomst. Hr. Smith, der ledsagede os den følgende Dag, meldte mig virkelig for Prindsen, der ikke allene forestillede mig, men spadserede temmelig længe med mig. Dagen efter havde de londonske Journaler, som fylde hele store Piller med alle selskabelige Ubetydeligheder og med den smaaligste Beskrivelse af Damernes Toilet, en lang Artikel om min Fremstilling og om min Promenade med Prindsen. Ved denne Leilighed, hvor jeg temmelig længe talede med ham, kunde jeg faae et Begreb om hans indtagende Forstand, der især var mærkelig ved et let caustisk Anstrøg og noget Satirisk, men i en høist behagelig Tone. Han syntes at more sig meget over en Hr. Michel, der kort tilforn var kommen til England, paa samme Tid som Madame Recamier. Denne Herre havde tilbudt sin Tjeneste og lovet at anvende sin Indflydelse, dersom Prindsen kom til Paris; ligesom ikke Enhver burde vide, at Englands Thronarving aldrig tør forlade sine Stater, eller som om han kunde

trænge til en Hr. Michel. Jeg forbausedes over den Fuldkommenhed, hvormed Prindsen talede Fransk, uden den ringeste fremmede Accent.

Den Opførsel, som han iagttog, efterat han var bleven Kongerigets Regent, har givet Anledning til at man fandt megen Lighed imellem ham og Henrik den Femte: Begge havde henlevet en stormende Ungdom, Begge vidste ved deres Thronbestigelse at holde Deeltagerne i deres forrige Galskaber i en ærbødig Afstand.

Men selv paa den Tid, da han kun var Prinds af Wales, vidste han at neddæmpe den altfor store Fortrolighed, som nogle af hans Venner, opmuntrede af den, han viste mod dem, undertiden tillode sig. Som et Exempel herpaa nævner man Hr. B***, der en Dag bad ham at ringe efter et Glas Vand, som han trængte til. Prindsen ringede, og sagde ganske rolig til Kammertjeneren, som aabnede Døren: "Lad Hr. B***'s Vogn kjøre frem."

Denne saa vel anbragte Irettesættelse gave hans Venner at forstaae, at naar en Souverain undertiden gjerne vil glemme den Afstand, der skiller ham fra hans Undersaatter, bør dette være en Bevæggrund mere for disse til at erindre sig den. Hr. B*** kom ikke mere for Prindsens Øine. I høi Grad ulykkelig over denne Unaade, forlod han England, og boede siden i Calais.

Denne Fest, som Hertuginden af Dewonshire gav, var en Frokost til 500 Personer, og en af de behageligste Festiviteter, som jeg har seet i England. I Almindelighed ere disse, efter den londonske Mode saa talrige Forsamlinger i mine Tanker kun lidet behagelige. Naar man med stor Vanskelighed har trængt sig igjennem alle

Salene, hvor man ikke sjeldent maa efterlade en Deel af sin Pynt, gaaer man hen at lade sig see paa et andet Sted. Den største Fuldkommenhed for et Mandfolk, og selv for nogle Damer, er at blive seet i flere saadanne Selskaber paa een og samme Dag.

Naar man vil vise enkelte Personer en fortrinlig Velvillie, lader man sig ikke nøie med at indbyde dem til disse store Forsamlinger, men man beder dem at komme og drikke Thee. Himlen bevare de Reisende, som komme til England efter mig, fra denne velvillige Høflighed.

Intet i Verden er kedsommeligere end disse Cirkler (idetmindste for Franske). For hver tyvende eller fem og tyvende Dame kan man neppe regne een eller to Herrer. Samtalen dreier sig som oftest om Middagsmaaltidet, som man har nydt, eller om Aftensmaaltidet, som man venter. Jeg erindrer mig, at i en af disse Foreninger en Dame, der sad ved Siden af mig, talede meget om de beautiful Kartofler og den capitale Beefsteak, som hun havde faaet til Middag, og om de peines d'estomac, som hun leed.

Det Ord peine, som vi bruge, naar vi tale om moralske Lidelser, forekom mig høist pudseerligt anvendt paa physiske Smerter, ligesom ogsaa de skjønne Kartofler og den capitale Beefsteak. Men skjøndt det er vanskeligt for et ungt Fruentimmer at afholde sig fra at lee over Ting, der ere aldeles i Modsætning med hendes Vaner, vilde det være meget ubilligt, af lignende Træk at ville bedømme det engelske Selskab. Uagtet Blyheden, den falske Undseelse, som de sige, gjør, at mange af de engelske Damer ikke benytte de Midler,

hvoraf de ere i Besiddelse, ere de dog som oftest fortræffelige Fruentimmer, og det er ikke sjeldent at finde mange Talenter og Behageligheder forenede hos dem. Man har sagt (og med Grund), at Sæderne ere renere i England, end i noget andet Land (med Undtagelse af Personerne ved Hoffet); men man vilde gjøre megen Uret i deraf at slutte, at Fruentimmerne i andre Lande ere slettere.

I Frankrig nyde de en stor Frihed; de aflægge og modtage Besøg uden deres Mand; de gaae paa Bal og Comedie uden ham; kort, de, der opføre sig vel (og af dem er der mange), skylde kun sig selv deres Dyd. I England gaaer et ungt Fruentimmer aldrig ene paa Promenaden eller Comedien; kort sagt, overalt er hun omgiven af en Beskyttelse, som aldrig fattes hende.

Denne Levemaade, der er saa vel skikket til at sikkre Familiernes Rolighed og Lykke, er en Salvegarde for Qvinderne. Sæderne i det Land, der har antaget saadanne Skikke, maae i Almindelighed være gode; men Individerne ere derfor ikke bedre. Man maa aldrig glemme, at Mændene, (og med endnu langt mere Grund Qvinderne) altid kun ere et Product af de Omstændigheder og Forhold, hvori de ere hensatte. Dette er saa sandt, at dersom man unddrog en fransk og en engelsk Qvinde enhver Art af Beskyttelse, vilde den franske finde langt mere Kraft hos sig selv til at modstaae Forførelsen, end en Englænderinde, naar hun skal være adskilt fra Alt, hvad der udgjør hendes sædvanlige Skjold.

I Almindelighed ere Englænderinderne fuldkommen smukke; og man maa ingenlunde slutte fra det ringe

Antal af dem, der gaae paa Reiser og komme til Fastlandet.

Men en Søndag Morgen om Foraaret, naar Veiret er smukt, spadsere man paa de smukke Græspletter i Kensingtons Have, under de yndige, skyggefulde Træer, da vil man faae et rigtigt Begreb om de engelske Fruentimmers Skjønhed; deres Morgentoilet, blottet for alle de Prydelser, hvormed de overlæsse sig om Aftenen, og som ofte gjøre dem frastødende, er langt simplere og fordeelagtigere for deres Skjønhed.

Imellem de franske og de engelske Fruentimmer finder en saare mærkelig Forskjel Sted. Paa Promenaden i Tuilerierne, en halv Snees Skridt borte, synes alle Damer at være indtagende, deres Yndigheder, deres Holdning, deres Paaklædning, deres Oines Glands, giver dem i Frastand Udseende af fuldkomne Skjønheder; men naar man kommer nærmere, er det ganske anderledes; blandt ti finder man ofte ikke en eneste virkelig smuk.

I Kensingtons Have derimod er der i en halv Snees Skridts Frastand ikke een smuk Dame; det Hele er uden Ynde, Toilettet smagløst; men kommer man hen til dem, saa forundres man over deres indtagende Ansigt, deres fine Træk, men i Særdeleshed over deres gjennemsigtige Hud, der synes endnu smukkere om Dagen end ved Lys. Børnene ere her smukkere, end i noget andet Land. Vistnok er der heller intet Land, hvor man giver sig saa meget af med dem; jeg veed ikke, hvad det er for en Forfatter, som har sagt, at Englænderne i denne Post ligne Dyrene, der kun elske deres Unger, saalænge som disse trænge til dem, men

ikke bryde sig om dem, saasnart de kunne undvære dem. Uden ganske at indrømme denne Menings Rigtighed, troer jeg dog, at den indeholder nogen Sandhed. Jeg har seet mange engelske Enker gifte sig paany, og aldeles glemme deres Børns Fordeel; i Frankrig ere disse Exempler langt sjeldnere.

Det er temmelig almindeligt at see unge Frøkener tilbringe flere Maaneder i Besøg hos Veninder, uden at deres Mødre ere urolige for dem. Det er i Særdeleshed blandt Mandfolkene at jeg ikke har fundet denne Tillid og Inderlighed, som ofte herske imellem en Fader og hans Sønner. Saasnart disse ere traadte ud af Børneaarene og ind i Ynglingsalderen, ere de vel meget ærbødige, men meget kolde mod deres Forældre; jeg veed overhovedet ikke, hvorfor jeg, ved at reise i dette Land, har gjenkaldt mig den grueligе Forklaring af Bedsteforældrenes Kjærlighed til deres Børnebørn, som Digteren Shandy har givet, idet han paastaaer, at Fædrene ikke see andet i deres Børn end gridske Arvinger, og at man maa tillægge denne Omstændighed Grunden til Bedstefaderens overvættes Kjærlighed til Børnebørnene, efterdi han betragter dem som sine Fienders Fiender. Dersom der gives noget Land i Verden, hvor en saadan Mening kunde opstaae, da maa det være England, skjøndt jeg i det Hele troer, at i alle Lande Barndommen er den Epoke i Livet, der indgyder Forældrene den inderligste Hengivenhed.

Vilde man undersøge Grunden hertil, da vilde man maaskee finde den i det uindskrænkede Herredømme, som de da udøve over deres Børn. Dette Herredømme sammensmelter dem paa en vis Maade med Børnene,

indgyder dem et Slags Deeltagelse for alle deres Handlinger, der taber sig, naar disse Børn ere blevne Herrer over deres egne Tanker og deres Opførsel, og kun skylde sig selv deres Fremkomst.

Skulde det da være sandt, at ikke en eneste af de Følelser, som gjøre vor Tilværelse behagelig, er aldeles fri for Egoisme?

Andre Aarsager kunne ogsaa begrunde det Fortrin, man indrømmer Barndommen. Da den Lykke, som man venter af sine Børn, i den Alder bestaaer i Haabet, er den omgiven af alle de Blændværker, som følge denne bedragelige Magt; man nyder hvad man har og hvad man haaber; men naar Børnene komme ud i Verden, hvor de skulle leve for Andre end dem, af hvem de ere opdragne, da tabe disse Blændværker sig efterhaanden, og den Følelse, som knytter Forældrene til deres Børn, bliver da en fornuftig Tilbøielighed.

Da jeg aldrig selv har havt Børn, er min Mening i denne Henseende kun Frugten af mine Jagttagelser, og ikke af min personlige Erfaring; ogsaa er jeg meget langt fra at ville tillægge den nogen Autoritet.

Ved min Ankomst til London blev jeg overrasket af Husenes Bygningsmaade: alle disse smaae Dørre bragte mig til at spørge, hvor da de store Herrers Huse vare; da jeg overalt ikke saae andet, end Vaaninger for Borgere, vilde jeg bestandig søge Hoteller og Palladser som vore. Efter nogen Tids Ophold i London fandt jeg, at, uagtet Forskjellen i det Udvortes, adskillige Huse afgave lige saa skjønne som elegante Boliger.

Londons Gader ere smukke, brede, meget lige og forsynede med Fortouge, som gjøre dem særdeles beqvemme for Fodgjængere. Disse Gader afbrydes af skjønne Pladser, af hvilke de fleste i deres Midte indeholde yndige Haver, der ere omgivne med et Gitterværk og kunne afbenyttes af alle Qvarterets Huuseiere. Steenhusenes Bygningsmaade og Steenkulsrøgen give London et noget alvorligt Udseende, fornemmelig om Aftenen. Ingen spadserer nogensinde efter Middagsmaaltidet; alle Forretninger afgjøres om Formiddagen. Man tager paa Comedie og i Selskab, men kun til Vogns; og da dette kun er et lidet Antal i Sammenligning med Befolkningen, følger deraf, at Gaderne og de offentlige Pladser frembyde et melankolsk Syn om Eftermiddagen.

Vore brillante Kaffehuse, der danne et Foreningspunkt for de Ørkesløse af alle Classer, ere ubekjendte i London; ogsaa blive de Englændere, som komme til Paris, indtagne ved vore Boulevarders livlige Udseende.

Skuespilhusene ere alle meget smukke; Damerne ere altid meget pyntede, og Synet af disse talrige Foreninger er meget overraskende. En Dame af ordentlig Stand er ikke her (som det ofte hændes i Paris) udsat for at befinde sig ved Siden af et Fruentimmer af Pøbelen. Logerne, fornemmelig i Operaen, ere i Almindelighed bortleiede for hele Aaret; en Loge i fjerde Etage koster lige saa meget som en i første, og det beroer paa Lykken, hvo der faaer de bedste. De Fremmede, som ville gaae i Operaen, maae, naar de ikke have Bekjendtskab til Eiere af Logerne, gaae i Parterret; de vilde ikke kunne faae en Loge til Leie.

Uagtet det gode Selskab i Almindelighed ikke gaaer paa Maskerade i Operaen, vilde jeg dog gjerne see een, som man gav, jeg veed ikke ved hvilken Leilighed. Vi satte os i en Loge, som tilhørte en Dame, der havde den Godhed at tilbyde mig den; og derfra kunde vi fuldkomment see Ballet. Jeg blev overrasket i høieste Grad, da jeg ingen Forestilling havde om noget Saadant; efter den Idee, som man i Almindelighed danner sig om den engelske Alvorlighed og den franske Lystighed, vilde en Fremmed, naar han paa een Gang fandt sig hensat paa et af vore Opera-Baller, hvis Udseende gjøres saa alvorligt ved de sorte Dominoer, og hvis hele Fornøielse indskrænker sig til Spadseren frem og tilbage, ikke tage i Betænkning at troe sig under Themsens Taager, omgiven af den brittiske Alvorlighed, ligesom han paa den anden Side, naar man pludselig bragte ham til en Maskerade i London, kunde troe sig midt iblandt de, efter Rygtet saa muntre og larmende Franskmænd.

Paa en Maskerade, som i England, antager Enhver sin Rolle, og maa udføre den overeensstemmende med dens Charakteer: Advocaten plaiderer en Sag midt iblandt et talrigt Auditorium; Fiskerkjerlingen spadserer om med sin Kurv og udraaber sine Varer, Vægteren bærer sin Lygte, og døver alle med sin skrydende Sang; i een Krog dandser man en Ecossaise, i en anden en Valts, lidt længere borte en fransk Contradands; denne Mangfoldighed af Orchestre frembringer en Disharmonie, en Tummel, der, blandet med Maskernes Skrigen og Snakken, danner et sandt Chiarivari.

Dette Bal forstyrrede paa en mærkelig Maade de Forestillinger, jeg havde gjort mig om Englændernes

Alvorlighed. Forresten har jeg troet at bemærke, at de søge Fornøielsen langt mere end vi; maaskee staae deres Anstrengelser i Forhold til den Vanskelighed, de have med at finde den; de anvende stor Bekostning paa at more sig, og det lykkes dem ikke altid; heraf denne Trang til at forandre Opholdsted, hvormed Englænderne af alle Classer ere beladte, og som uophørligen driver dem fra eet Sted til et andet.

Upaatvivleligen er det en Fornøielse at reise, naar man har en god Vogn, Tjenere, som læsse vort Tøi af og paa, og som, ved at befrie os fra alle byrdefulde Details, lade os uforstyrret nyde Skjønheden af de Egne, der befinde sig paa vor Vei, alle Mærkværdighederne i de Byer, som vi gjennemreise.

Men iblandt det store Antal Englændere, som reise for hvad de kalde deres Fornøielse, er der kun meget faa, som betjene sig af deres egen Vogn; de andre have Mod til at pakke sig ind i Diligencer og saaledes fare Verden rundt fra Værtshuus til Værtshuus. Jeg kan ikke begribe, at de, der have saa meget af hvad de kalde comforts hos sig, kunne beqvemme sig til at tilbringe een Fjerdedeel af deres Liv i disse kedsommelige Vogne, og en anden Fjerdedeel i Værtshuse; Alt, for at skifte Luft og Opholdsted. Denne Forandring af Luft synes dem uundværlig; det er en indgroet Fordom hos hele Nationen, at denne Forandring er nødvendig for Sundheden. Vi Franske, der ofte fødes, leve og døe paa een og samme Plet, finde denne Trang ganske overordentlig. Jeg har ofte, naar jeg mødte disse store og svære Masser, som man kalder Diligencer, af ganske Hjerte beklaget de Folk, som vare sammenpakkede deri,

da jeg fandt, at de vare de ulykkeligste af Verden. Jeg begriber meget vel, at man, naar man er nødt til at begive sig fra eet Sted til et andet, kan være meget glad ved at finde disse Vogne; men at man af eget Valg, for sin Fornøielse, fordømmer sig selv til at reise saaledes, det kan jeg slet ikke indsee. Mig synes, det er at fordreie Ordenes Betydning, at kalde Sligt Fornøielsesreiser; jeg vilde snarere kalde det grusomme Bodsøvelser. —

Paa en Reise, som jeg senere gjorde i England, var jeg Vidne til alle de Scener, der ledsagede Dronning Carolines Hjemkomst, Ophold og Død.

Man kaldte hende Pøbelens Dronning, og sandelig, ingen Benævnelse kunde være mere passende, end denne. Hun lod sig aldrig see, uden at hendes Vogn var omringet af en uhyre Skare pjaltede Folk, hvis Udseende virkelig var afskrækkende.

I Anledning af hende kunde jeg bemærke Pøbelens hele Paalidelighed, og ret vurdere dens Stemmes Værd. Ved hendes Ankomst til London befandt jeg mig i St. James-Gaden, for at see hende komme forbi med sit Følge. Nedenunder det Vindue, hvori jeg stod, var der en Boutik med Carricaturer; Vinduerne vare behængte med Carricaturer over Dronningen og Bergami; der var en stor Mængde, og alle vare forfærdigede i den Hensigt, at overøse Dronningen med den dybeste Foragt.

Jeg troede hvert Øieblik, at den uhyre Folkemasse, der var strømmet sammen i denne Gade, for at vente paa at den elskede Dronning skulde drage forbi, vilde styrte sig over denne Boutik og sønderrive disse for dens

Afgud saa fornærmelige Carricaturer; Noget, der var saa ganske naturligt at vente; men nei, disse Carricaturer morede den tvertimod meget, og sysselsatte den lige indtil det Øieblik, da Dronningen ankom; de klattrede op paa hinandens Skuldre, for at see hende saa meget bedre.

Da hun drog forbi, hindrede den Fornøielse, de havde følt ved at betragte Fremstillingen af hendes Laster, dem ingenlunde fra at vende sig om og raabe: "Caroline for ever!" Naar man hørte denne Jublen, skulde man have troet, at hun baade var den meest elskede Fyrstinde, og tillige den, der meest fortjente at være det.

Under sit Ophold i Hammersmith, paa det Landsted, som Markgreven af Anspach havde forskjønnet, modtog hun Deputationer fra alle Haandværkslaugene i London, der begave sig derhen paa Baade over Themsen. Nysgjerrig efter at see en Cour, der var lige saa talrig som ny i sit Slags, blev jeg bragt derhen af en Dame blandt Dronningens Hofstat, der lod mig tage Plads i en Sal ved Siden af den, hvori hun befandt sig, og hvortil Døren stod aaben. En eneste Dame og fire Mandfolk, blandt hvilke Alderman Hood befandt sig, vare der tilligemed hende.

Hendes Pynt bestod i en Kjole af indisk Musselin, broderet med Guld; denne Kjole var af et almindeligt Snit, men et stort Shawl af lignende Musselin var fastgjort paa Skulderen med den ene Ende, og gik med den anden under Armen og var heftet under Brystet. Dette Draperie, baaret af et høit Fruentimmer, vilde have været smukt nok; men da Dronningen var

temmelig lille og meget før, gav dette Kjolens Snit hende et endnu corpulentere Udseende.

Paa Hovedet havde hun en Turban af samme Slags Musselin, der aldeles skjulte hendes Haar, med Undtagelse af to Proptrækker-Kroller, der stak frem paa begge Sider; men disse Kroller, som vare blonde og følgelig ikke tilhørte hende, contrasterede paa en ubehagelig Maade med hendes Teint, der var mørk. Hendes Udvortes havde i det Hele intet Særegent. En Halskjæde og Ørenringe af Diamanter fuldendte hendes Pynt.

De forskjellige Laug, der vare stegne i Land i Dyrehaven, som støder til Themsen, sendte Deputerede for at gjøre hende deres Opvartning og kysse hendes Haand; det store Antal af disse Deputerede gjorde denne Scene yderst langvarig. Det er begribeligt nok, at en Skoflikker, iført sin Søndagsdragt, maatte være meget lyksalig ved at kunne fortælle, at han var bleven forestillet for Dronningen, og at kunne rose sig af at have kysset hendes Haand; ogsaa afløste disse Processioner hinanden i Hammersmith, indtil hun havde ladet hele Folkemængden passere Revue. De, som afgave de meest groteske Carricaturer, vare de, hvori der var Fruentimmer med: da de vilde efterabe Hoffets Damer, som i England bære mange Fjer, bedækkede de deres Hoved dermed; disse Fjer, som vare en halv Alen lange og syntes at true Himlen, fuldendte deres afstikkende Pynt.

Naar disse Damer toge til Cour hos Dronningen, skete det altid i stort Optog: i Almindelighed slog et heelt Qvarteer sig sammen; man tog aabne Vogne, for at gjøre Bekostningen ringere, man pakkede saa mange

paa, som Vognen kunde rumme, og som Følge heraf maatte de næsten uafladelig staae opret. Synet af alle disse Qvinder med en heel Skov af Fjer paa Hovedet, og sammenstuvede paa disse Vogne, af hvilke adskillige havde fire Heste for, var høist morende.

Paa hiin Dag, da Deputationerne indfandt sig i Baade, ødelagde disse splinternye Hofmænd næsten alle Buskvarter, som befandt sig i Dyrehaven; de krøbe op i Træerne, der brast under deres Vægt; de oprykkede Blomsterne. Havde disse Processioner oftere erholdt Adgang til Dyrehaven, saa vilde der rimeligviis snart ikke være blevet et Træ tilbage. Medens Dronningen modtog denne Mængdes Hyldinger, anstillede jeg mine Betragtninger over hendes Nedværdigelse, og fandt, at Nødvendigheden af at omgive sig med et Hof, der var saa forskjelligt fra det, hun burde have havt, maatte være hende en meget tung Straf for hendes Uordener.

Jeg saae hende ved Kongens Kroning, under hendes Bestræbelser for at overvære den; da hun Kl. 6 om Morgenen indfandt sig ved det store Gallerie, som man havde anbragt udvendig, for at danne Communicationen imellem Westminster-Hall og Westminster-Abbediet, gjorde Officeersposten hende opmærksom paa, at den havde faaet Befaling at forhindre hende fra at komme ind; men da hun, uagtet deres ærbødige Vægring, paastod at ville videre frem, indseer man, at de ikke kunde anvende Magt: de bøiede Spidserne af deres Kaarder mod Jorden, og hun gik forbi; men noget længere borte stillede en Skare Constabler, der ikke vare saa høflige, et uoverstigeligt Bolværk mod hende; og hun blev nødt til ufortøvet at vende tilbage. For at komme til sin

Vogn, maatte hun ile over en Art Gallerie, der var temmelig langt, midt under en flingrende Hujen af Tilskuerne, som bedækkede de uhyre Amphitheatre, der vare opførte paa begge Sider. Man skreg, at hun var staaet for tidligt op, at hun skulde vende tilbage til Bergami, og tusinde andre Ting af samme Slags. Smerte, Vrede og Forbittrelse malede sig paa hendes Ansigt, der snart var bedækket af en overordentlig Bleghed; hendes Læber skjælvede, og hun var neppe i Stand til at naae sin Vogn.

Jeg har aldrig tvivlet om, at den Sygdom, der viste sig hos hende nogle Dage efter, og som lagde hende i Graven, jo var en Følge af det Oprør, hvori disse ydmygende Øieblikke satte hendes Sind; og jeg begriber ikke, hvorledes hun kunde falde paa at udsætte sig for denne offentlige Beskjæmmelse, da hun dog var fuldkommen underrettet om at man ikke vilde lade hende komme ind i Westminster-Abbediet.

Jeg havde seet hendes Ankomst til London; jeg havde været Vidne til de fornemste Omstændigheder, som havde betegnet hendes Ophold i denne Stad; jeg vilde ogsaa bivaane hendes Begravelse.

Det var et jammerligt Veir; Regnen strømmede ned. Jeg begav mig til New-Road, hvor Følget skulde forbi; denne Vei, der gaaer rundt om Byen, havde man valgt, fordi man ikke vilde lade Processionen drage gjennem Londons Gader. Da denne Befaling stred imod Pøbelens Ønsker, opstod der Klammerier og Haandgribeligheder, hvori adskillige Personer tilsatte Livet; dette vilde rimeligviis ogsaa være hændet mig, dersom jeg ikke, ifølge den Travlhed, der aldrig kan lade mig blive længe paa eet Sted, havde befalet min Kudsk at forlade den

første Plads, som jeg havde valgt paa Tottenham Court-Road, for at komme noget længere bort; thi det var netop paa dette Sted, som jeg forlod, at de fleste Personer bleve dræbte.

Den Plads, hvorpaa jeg standsede noget længere borte, var heller ikke fri for al Fare. Neppe var min Vogn kommen derhen, førend Følget begyndte at drage forbi; nogle Eskadroner Cavallerie rede foran det.

Pøbelen, misfornøiet over at man lod Processionen gaae uden om Byen, overøste Soldaterne med Forhaanelser og kastede Gadeskarn paa dem. Her havde jeg en Leilighed til at beundre de engelske Soldaters Disciplin og Taalmodighed; de vare ubevægelige som Marmorstøtter, men omsider, da der blandedes nogle Stene mellem Skarnet, blev Casquen slaaet af en Rytter, og der blev uddeelt nogle Slag med den flade Klinge. Nu tog den kjække Pøbel Flugten over Hals og Hoved, og da min Vogn rimeligviis syntes den at være et Tilflugtsted, forsvandt i en Secund Hestene, Bukken og hele Vognen under Sværmen, som havde kastet sig over den. Jeg var nær bleven qvalt. Til Lykke begyndte Processionen, der for en kort Tid var bleven standset, igjen at sætte sig i Bevægelse, og saa bleve vi da befriede. Da jeg ikke vilde, at en Dame, der ledsagede mig, og som var meget forskrækket, længere skulde ængste sig, befalede jeg Kudsken ikke at oppebie Enden paa Liigtoget, men at kjøre bort gjennem en Tvergade i Nærheden af den, hvor vi befandt os.

Denne Forsigtighed frelste os, om ikke fra en stor Fare, saa dog idetmindste fra at være Vidner til et forfærdeligt Optrin; thi det Sted, som vi forlode, var

endnu ganske nær ved Tottenham Court-Road, hvor faa Øieblikke derefter adskillige Personer bleve dræbte.

Staden London er af en umaadelig Udstrækning; hver Familie beboer et heelt Huus, og mangfoldige have endog to. Alle de, som drive en Profession, der binder dem til Byen, eie et andet Huus i Forstæderne, der have en Udstrækning af flere engelske Mile, og ere en Fortsættelse af selve London. Disse Forstæder udmærke sig ved meget smaae Haver, der ere anbragte foran hvert Huus og ved et Gitter adskilte fra Veien. Adelen begiver sig til London i April Maaned, og forlader den igjen i de første Dage af Juli; heraf følger, at hele det Qvarteer, som den beboer, er aldeles øde de ni Maaneder af Aaret; ofte møder man ikke engang en Person, som man kan spørge om Veien. En besynderlig Omstændighed, der har overrasket mig, ikke alene paa denne Reise, men ogsaa paa dem, jeg senere har foretaget i dette Land, er en Art Sagtmodighed og Rolighed (om jeg saa maa kalde det), der er fælles ei alene for Menneskene, men ogsaa for Dyrene. Hundene ere der roligere, og gjøe mindre; Hestene ere ogsaa langt taaligere; ofte tabe de samme Heste denne Egenskab, naar de blive bragte over til Fastlandet og have været der nogen Tid. I London, hvor Larmen af Vogne er uophørlig, faaer man ikke Leilighed til at gjøre denne Bemærkning; men beboer man en Provindsstad, da overraskes man af den Stilhed, som hersker overalt. I Frankrig (fornemmelig i Provindserne) er det almindeligt, at man om Sommeraftenerne spadserer omkring og passiarer; herved frembringes en vis Surren og

Brummen, der kan høres langt borte. Hver Gang jeg passerede Canalen, har denne Forskjel været mig paafaldende.

Efter at have nydt Londons Fornøielser i nogen Tid, vilde jeg see adskillige Partier af England, som Fremmede altid besøge. Jeg begyndte med Slottet Blendheim, Lorderne Spencers Residents. Denne prægtige Bygning har Dronning Anna ladet opføre, for at gjøre Hertugen af Marlborough en Foræring dermed.

Man dadler dens Architectur, som man finder plump og massiv; men hvad der synes Mange at være en Feil, forekom mig netop at fortjene Roes. Et Slot, der er skjenket som National-Belønning, bør kunne trodse Tiden ved sin Fasthed. Generationer ville bortdøe, og dette Mindesmærke, et Værk af Menneskehænder, vil overleve dem; det vil lære de kommende Slægter, hvorledes Englands Regjering veed at belønne. — Jeg skyndte mig imidlertid at forlade Blendheim; disse Trophæer, denne Støtte, opførte til Ære for Marlborough, saarede mit Hjerte; et Frankrigs Barn kan ikke føle sig tilfreds paa dette Sted. —

Oxford berømmes for sit Universitets, sine Kirkers, sine Bibliothekers Skjønhed; dette Slags Fortjeneste var jeg just ikke i Stand til at vurdere tilfulde; men hvad der i Særdeleshed vakte min Opmærksomhed, var hiint Præg af Ælde, som hersker overalt; jeg troede mig hensat nogle Aarhundreder tilbage i Tiden. Det er i denne Stad og i Cambridge, hvor Englands Ungdom fuldender sine Studeringer, naar den forlader Skolen.

Denne Skik er det, efter min Formening, som man maa tilskrive den Forskjellighed, der i Almindelighed hersker imellem Englændernes Væsen og Sædvaner, og dem, man finder hos andre Landes Beboere.

I Frankrig, f. Ex., forlader et ungt Menneske Skolen i en Alder af 17 eller 18 Aar; da kommer han hjem til sine Forældre, som forestille ham for deres Venner. Hans Væsen danner sig nu efter de Personers, af hvilke han er omgiven; Samtale med Damerne giver ham denne Politur og Anstand, der fortrinligen udmærker Franskmændene. Denne anden Opdragelse er maaskee den, som har meest Indflydelse paa hele vort Liv: det er i Ungdommen, at vor Smag og Tilbøielighed afgjørende yttre sig; det er i denne Alder, at vore Lidenskaber vaagne, at vi af Alt, hvad der omgiver os, modtage Indtryk, som det er af Vigtighed at give en god Retning. Derfor troer jeg, at fornuftige Forældre ikke bør overlade de første Skridt, som deres Børn gjøre ud i Verden, til Hændelsen, der kan medføre et godt eller et slet Bekjendtskab.

De første Aar af Englændernes Ungdom tilbringes altid paa Universiteterne. Her leve de mellem sig selv, berøvede Fruentimmerselskab og langt fra deres Forældre. Da Studeringerne ikke kunne udfylde alle Oieblikke af Dagen, gives der vel adskillige, i hvilke Kedsomheden forener dem omkring nogle Flasker god Viin. Den Vane, som man bebreider Englænderne i den modne Alder, har upaatvivlelig sin Kilde i den Levemaade, som paalægges deres Ungdom: det er den Uafhængighed, de nyde paa disse Universiteter, som man maa tilskrive deres sære Væsen.

Ved at omtale denne Egenhed har jeg ingenlunde villet fordriste mig til at opstille nogen Sammenligning til Fordeel for Een og til Skade for en Anden. Man beundrer ikke sjeldent en falsk Steen, som forfører ved den Glands, hvormed den blænder Øinene, uden at derfor den uslebne Diamant taber noget af sin Værdie. Jeg taler kun i Almindelighed. Alle de, der reise i England, ville finde mangfoldig Leilighed til at gjøre Undtagelser. —

I England betegner Forskjellen i Væsen bedre end i Frankrig, til hvilken Deel af Selskabet man hører. Den høiere Classe er fuldkommen poleret, men Folket er plumpt. I de store Selskaber, i Anledning af een eller anden Fest, blev jeg altid forundret ved at see unge Piger, med disse smukke, hvide og fine Ansigter, som man seer allevegne i England, gjøre Plads i en Klynge, som de trænge sig igjennem, med knyttede Næver, og, som det syntes, beredte til at lade Enhver, som vilde standse dem, føle deres Styrke. Jeg kunde ikke fatte mig af min Forundring. Disse fine Træk findes sjeldent i Frankrig hos Fruentimmer af den simplere Classe; de syntes mig at contrastere altfor meget med de knyttede Næver. Ogsaa ere de Englændere, som reise i Frankrig, altid forundrede over de simple Folks Væsen. Jeg har seet flere, som fandt det høist besynderligt at høre en Vandbærer, belæsset med sine Spande, sige Mademoiselle til en Malkepige, der svarede ham: Oui, Monsieur Pierre. I Paris fornemmelig ere Alle polerede. Vi Franske lære meget snart at kjende de forskjellige Classer af Selskabet hos os; men disse Nuancer ere umærkelige for Fremmede, efterdi det blot er

visse Vendinger i Udtrykkene, og fornemmelig en stor Simpelhed i Væsen, hvoraf man kan skjelne Rangen; jeg tvivler meget om at en Fremmed vil forstaae sig derpaa. I England har jeg saare sjeldent taget feil af Personernes Stand, efterdi Forskjellen fornemmelig bestaaer i den større eller mindre Grad af Høflighed.

I England har jeg i Almindelighed fundet langt mere Affectation hos Fruentimmerne, end i Frankrig; og dette maa forklares ganske til Engländerindernes Fordeel. I Frankrig ere Manererne simple, i Særdeleshed ved Hoffet; Affectationen er meget sjelden; men naar den existerer, da har den altid sin Kilde i Lyst til at behage. Naar man derimod i England træffer paa et stort Antal affecterede Fruentimmer, da er det Frygtsomheden (hvad Engländerne kalde falsk Undseelse), der frembringer denne Tvang i Manererne, og ikke det Ønske, at vise sig med mere Fordeel. Ogsaa er denne Affectation, der dadles saa meget hos de engelske Damer, kun et Fortrin mere, efterdi den har sit Udspring af denne Blyhed, der i Almindelighed klæder Fruentimmerne saa godt, og er den første Grundvold til deres Ynde.

Prætendenten Carl Edvard Stuarts Flugt efter Slaget ved Culloden.

(Bearbeidet efter authentiske Kilder af Amedée Pichot *).

Umiddelbart efter det ulykkelige Slag ved Culloden, den 27de April 1746, tog Prinds Carl sin Tilflugt

*) Histoire de Charles Edouard, dernier prince de la Maison de Stuart etc. Paris, 1830.

til den gamle Lord Lovat i Gortuleg, en Mand af tvetydig Charakteer, der vel havde ladet sin Søn tilligemed sin Clan støde til de andre for Prætendenten kjæmpende Skotter, men for sin Person gjerne endnu havde ønsket at vise Hengivenhed for Huset Hannover. Her kom flere af hans ivrigste Tilhængere, der havde frelst sig fra Slaget, til ham, gave ham at forstaae, at han ikke var sikker i Gortuleg, og at det vilde være forsigtigere at nærme sig Havet. Dette Forslag viste Prindsen tilfulde, at hans bedste Venner betragtede hans Sag som fortabt, hvorfor han da ogsaa troede at burde afskedige sin Escorte. "Mine Herrer," sagde han til dem; "med saa mange tappre Mænd omkring mig vilde jeg ikke kunne vænne mig til en Flygtnings Rolle, og desuden har jeg heller ikke flere Penge. Enhver sørge altsaa for sin egen Sikkerhed; men," tilføiede han, idet han aftørrede en Taare, "lykkes det Eder og mig at naae et fremmed Land, saa skal jeg benytte min ringe Anseelse til at forskaffe Eder Tjeneste og en Rang, som er Eder værdig." Det betydede saa meget som: Enhver frelse sig saa godt han kan. Efter en pinlig Afsked beholdt Carl kun syv Ledsagere tilbage. Han steeg til Hest, og tog sin Vei mod Invergary, hvor et Overhoved for en af Macdonald'ernes Claner residerede. Kl. 2 om Natten kom han forbi Fortet Auguste, og to Timer før Dagbrækningen til Bredderne af Søen Gary. En gammel Bjergmand alene befandt sig der, og modtog de Flygtende, uden at kjende dem. Prindsen sov med Klæderne paa i dette eensomme Herresæde, hvor der forefandtes saa faa Levnetsmidler, at han ikke havde andet at stille sin Hunger paa, end to Lax, som Alexan-

der Mac-Leods Tjener, ved Navn Edvard Burcke, der havde slaaet sig til hans Selskab, fangede i Garry-Søen. Denne Edvard Burcke, en meget forstandig Tjener, som kjendte Landet nøie, blev den lille Trops Veiviser. Han byttede Klæder med Carl, førend man forlod Invergarry, for at begive sig til Landskabet Lochiel. Om Aftenen Kl. 9 bankede de paa Huset Achnacarrie, som beboedes af en Cameron, der modtog dem med Gjestfrihed. Prindsen var saa træt, at han faldt i Søvn paa sin Stol, medens Burcke knappede hans Kamascher op. Men allerede den følgende Dag udbredte det Rygte sig, at Campbell'erne*) rykkede frem mod Loch-Arkaig, ved hvilken Achnacarrie ligger. Flygtningerne, ledsagede af deres Vært, trak sig tilbage til den yderste Ende af Cameronernes District, hvor de bleve meget godt modtagne i Landsbyen Mewbil. Efterat de her havde ventet næsten 24 Timer paa Efterretninger fra deres Venner, trak de sig henad imod Oban, men maatte lade deres Heste blive tilbage; thi fra nu af gaves der ikke længer Veie; de maatte bestandig vade gjennem Bjergstrømme og klattre over steile Klipper. Ved Randen af en Skov holdt de sig skjulte i en Hytte, og efter at have forladt denne, ankom Carl Edvard, paany banende sig en Vei over Bjerge, med tre Ledsagere til Landsbyen Glenboisdale, i det samme Canton Mocdart, hvor han for nogle Maaneder siden var stegen i Land med de skjønneste Forhaabninger. Her lykkedes det adskillige Fredløse igjen at forene sig med ham, men saa forsagte, at Carl, da han erfarede, at meer end tu-

*) Disse havde fægtet imod Prindsen.

finde Mand, deres Eed troe, ventede ham i Badenach, ved et Bud lod sige dem, at de maatte skilles ad. Han for sin Person traf Anstalter til at flygte til Øerne; men da kom en Fortrolig af Lord George Murray *) til ham, og bad ham, ikke at forlade det faste Land. "Alt var endnu ikke tabt," sagde han til ham; "Hertugen af Cumberland og hans Englændere begyndte at trykke Høilandets Beboere; man kunde haabe, at Folket ved første Signal vilde staae op i Masse; det var derfor bedre, at de Overvundne fortsatte Krigen som Partiegjængere og forbleve i Besiddelse af det týdste Havs Kyster, for der at begunstige Landsætningen af nye Vaaben og Krigsfornødenheder, som endnu skulde ankomme fra Frankrig." Prindsen vilde ikke laane Øre til dette Forslag, mislebet, som man siger, af Irlænderen Sullivan, der blev anseet for en Forræder. Clanranald, Aeneas Macdonald og Lockhard af Carnwarth indestode for Prindsens Sikkerhed, naar han vilde følge dem til deres Bjerge. Men Sullivan seirede, og Carl Edvard blev kun endnu fire Dage i Arisaig, for at oppebie en Bjergboer, ved Navn Donald-Mac-Lead, som man lod hente fra Øen Skye, for at tjene ham til Beviser i Hebriderne.

Forat man kan gjøre sig et Begreb om hvad Hebriderne vare i Aaret 1745, behøves blot den Bemærkning, at der, endog i vor Tid, paa disse Øer kun findes faa Veie eller andre Local-Antydninger, der kunne hjelpe den Reisende frem paa hans Vandring. Uden

*) Denne havde havt den fornemste Commando i Prætendentens Armee.

at have en Indfødt med sig, der længe har ført Hyrde- eller Jægerlivet, er det ikke muligt at komme nogen Vei. Carl Edvard ventede altsaa i Arisaig paa Manden, der skulde tjene ham som Veiviser og Styrmand. Pludselig opstod det Rygte, at en Afdeling Fiender nærmede sig. Alle, der omgave Prindsen, adspredte sig, og han selv flygtede ind i en Skov, hvor han kummerligen flakkede om, indtil han mødte en gammel Høilænder. En heldig Ahnelse sagde ham, at det var den Mand, han trængte til. "Kommer I ikke fra Øen Skye?" sagde han til ham, "og er I ikke Donald-Mac-Lead fra Gualtergill?" Høilænderen svarede Jo. Prindsen vedblev: "Det er mig, som har ladet Eder komme, Eders Prinds, som kaster sig i Eders Arme og betroer Eder sin Skjebne." Endnu længe efter kunde den gamle Øeboer ikke fortælle disse Ord igjen, uden at Taarerne kom ham i Øinene. Da han af nogle Tegn paa Horizonten sporede, at et Uveir nærmede sig, bad han Prindsen om at opsætte sin Reise til den følgende Dag. Men Carl frygtede sine Fiender mere, end Elementerne, og endnu den 24de April besteeg han, tilligemed Sullivan, O'Neill, Edvard Burcke og syv andre Mænd, en aaben Baad. Donald-Mac-Lead satte sig til Roers: Neppe vare de i rum Sø, førend den gamle Øeboers Ahnelse indtraf; der reiste sig en frygtelig Storm, Regnen strømmede ned, og man befandt sig i et fuldkomment Mørke. Man havde hverken Compas eller Pumper, og maatte befrygte, at Baaden vilde synke eller blive kastet op paa Øen Skye, en af de største af Hebriderne, hvor talrige Fiender stode under Vaaben. I ti Timer havde Stor-

men drevet Baaden meer end hundrede engelske Mile omkring. De landede ved Øen Benbecula, imellem de to Øer Uist. Prindsens Pallads var en Kostald uden Dør, hans Leie noget Halm, bedækket med et forrevet Stykke Seildug, og det kongelige Maaltid bestod af Havremeel opløst i Vand og nogle Skiver Kjød; thi hans Ledsagere havde fundet en vildfarende Ko, slagtet den og strax skaaret den i Stykker.

Stormen varede endnu 14 Timer, og først den 29de April kunde man forlade denne næsten øde Øe, for at seile til Øen Lewis, hvor man haabede at træffe et fransk eller et andet Skib, som kunde bringe dem til Frankrig; men en ny Storm drev Baaden til den lille Øe Glaß, 40 engl. Mile norden for Benbecula, og lige saa langt fra Stornoway, Øen Lewis' Havn. Da man ikke stolede paa Folkets Sindelag her paa Øen, udgave de Flygtende sig for Kjøbmænd, der paa Farten til Orkaderne havde lidt Skibbrud. Sullivan antog Navnet Saint Clair, og Prindsen blev udgivet for hans Søn. En Landmand, Donald Campbell, modtog dem gjestfrit, og laante Donald-Mac-Lead sin Baad, hvormed denne gik paa Opdagelse til Stornoway. Han sendte snart Efterretninger, og opfordrede Prindsen til at komme til ham. Den 3die Mai afseilede denne; men Modvind tvang ham til at lande i Loch Seaforth, tredive Mile længere borte, hvorfra han begav sig derhen til Fods. Han havde kunnet prise sig lykkelig, hvis det havde været ham bekjendt, at Indvaanerne af Stornoway, der bleve advarede af en ivrig presbyteriansk Præst fra Øen Uist, ventede paa ham med fiendtligt Sindelag, i den Mening, at han kom

for at stikke deres Bye i Brand, drive deres Qvæg bort og tvinge dem til at skaffe ham et Skib, som han behøvede. Vikledet af sin nye Veiviser, ankom Carl Edvard først den 6te om Aftenen til Ayrnish-Point, en Miil fra Stornoway, og dristede sig ikke til at gaae videre frem, uden først at have givet Donald-Mac-Lead Underretning, der da ogsaa ilede til ham med Levnetsmidler og bragte ham til Mistreß Mac-Kenzie af Kilduns Huus, forat han kunde blive der om Natten. Ved sin Tilbagekomst til Stornoway fandt Mac-Lead hele Folket i Bevægelse, for at drive Prætendenten tilbage. Mac-Lead stræbte først at forestille Insulanerne, at Prindsen var ude af Stand til at tilføie dem nogen Skade; men da de ikke forandrede deres Tanker, benyttede han deres Frygt selv, idet han truede dem med streng Hevn af de Franske og af Stuarternes Tilhængere. De viste nu et fredeligere Sindelag, og lovede at anstille sig som om de ikke vidste, at Prindsen var dem saa nær, dog kun under den Betingelse, at han i største Hast begav sig bort.

Donald vendte nu tilbage til Carl Edvard, og forestillede ham Nødvendigheden af at tage Flugten igjen strax den følgende Morgen. Han truedes allerede af fuldkommen Mangel. Han havde endnu fire Ledsagere med sig, men kun sex Skjorter for sig og dem. Da Donald-Mac-Lead kom, vare de sysselsatte med deres tarvelige Maaltid. Burcke, som besørgede Kjøkkenet, gjorde det Forslag, i Hast at trække sig ind imellem Moserne, af Frygt for at blive overfaldne af Stornoways Indvaanere. "Min Ven," svarede Prindsen; "er du bange, saa fordærver du vor Aftensmad; er du

bekymret for mig, saa vær kun rolig; man skal ikke faae mig levende, og vee den, som først kommer mig nær. Hver Ting har sin Tid; hvad vi nu meest trænge til, er at fortære vor Aftensmad." Prindsen vilde nu vise sit Talent for Kogekunsten, hjalp Burcke ved Arbeidet, og æltede en Kage af Havremeel og Hjerne, hvoraf en stor Deel blev oppevaret til næste Morgen. Carl Edvard erindrede sig formodentlig, at Jacob den Anden paa sin Flugt fra England til Frankrig ligeledes selv havde tilberedt et af sine Maaltider.

Da det blev Dag, lod Prindsen det Fartøi, hvori han var kommen, støde fra Kysten, og efter nogle Timers Fart blev man fire engelske Seilere vaer, hvorved Flygtningerne nødtes til at lægge ind til den lille Øe Iffurt, i Nærheden af Harris. Ved deres Nærmelse bleve de af Fiskerne, de eneste Beboere af denne Øe, antagne for engelske Søfolk, der skulde presse Matroser, og frygtsomme trak de sig længere ind i Landet, og lode deres Fiske blive tilbage paa Strandbredden. De engelske Skibe, som de bestandig havde i Sigte, holdt de Fredløse i fire Dage tilbage i en gammel Hytte uden Tag. Derfra fore de atter til Glaß, men bleve drevne bort derfra af fire Tyve, som vilde bemægtige sig deres Fartøi. Havblik holdt dem fast paa Søen, og de havde ingen anden Drik end Søvand, hvori de blandede nogle Draaber Brændeviin. Saaledes dreve de nu fra Bugt til Bugt langs hen ad Øerne, der indbefattes under den almindelige Benævnelse Long-Island, fordi den synes fordum at have været en eneste, af smalle Canaler gjennemskaaren Øe. Man kom paa Spor efter dem; Long-Island blev omringet af flere

Krigsskibe, og 3000 Mand anstillede paa Land de strengeste Efterforskninger. I tre Timer blev Prindsens Fartøi haardt forfulgt af et Skib, og kun igjennem Klipperne ved Harris smuttede han fra det, men blev derpaa af et andet jaget lige til Benbecula. Det lykkedes Prindsen at stige i Land, just som en Storm drev alle Skibene bort fra Kysten. "Faren er forbi!" udraabte han; "Forsynet har bestemt, at jeg Intet skal have at befrygte, hverken af det engelske Sværd eller af Havet."

Carl Edvard og hans Ledsagere levede af Muslinger, og opholdt sig i en Hytte, hvis Dør var saa lav og hvis Tærskel var saa begraven under Sandet, at de maatte krybe derind. En af Long-Islands Beboere var den gamle Laird af Clanrainald, hvis Søn havde kjæmpet ved Culloden. Den troe Burcke blev sendt til ham, for at indbyde ham til en Sammenkomst med Prindsen, og Donald-Mac-Lead gik til Lochaber med Breve til Lochiel og til Secretair Murray. Clanrainald blev dybt rørt, da han fandt den ulykkelige Carl Edvard i pjaltede Klæder og liggende i en Hule som et vildt Dyr. Han ydede ham al mulig Bistand, og lod ham bringe til et noget mindre umageligt Tilflugtsted i Middelpunktet af South-Uist, hvor Mac-Lead efter atten Dages Forløb igjen kom til ham, efterat han havde været saa heldig at træffe Lochiel og Murray ikke langt fra Loch-Arkaïg. Den Sidste, af hvem Prindsen havde forlangt nogle Penge, lod svare, at han neppe havde nok til sine egne Fornødenheder. Muligt, at dette var Sandhed, eller at hans Aand var for svag til at modstaae Ulykken og han alle-

rede tænkte paa det Forræderie, hvori han senere gjorde sig skyldig. Den ædelmodige Lochiel lod idetmindste sige Prindsen nogle trøstende Ord. Carl Edvard erfarede ogsaa, at der var bleven undertegnet en Pagt imellem de fornemste Høvdinger til deres gjensidige Forsvar. Men denne var kommen for sildigt og gik snart overstyr, da flere af dem bleve tagne tilfange. Han blev ogsaa underrettet om, at fire franske Skibe vare ankomne ved Arkaig, strax efterat han var tagen derfra. Det gjorde ham nu ondt, at han for tidligt havde laant Øre til sine Ledsageres Frygt; men han fik derved ogsaa Vished om, at den franske Marine ikke forlod ham. Paa South-Uist fandt han næsten lige saa mange Tilhængere, som Indvaanere, og dette skyldte han Clanraïnalds Indflydelse. Dagen tilbragte han ofte med Jagt eller Fiskerie, næsten lykkelig ved denne hebridiske Levemaade, og naar han nedskjød Fuglene i Flugten, studsede han undertiden over at han følte næsten lige saa megen Glæde ved disse fredelige Sysler, som ved Krigens alvorlige Bovestykker. Hans gode Lune glædede hans Ledsagere. Engang, da Burcke omhyggeligen tilberedte et Raadyr, som Prindsen selv havde skudt, satte en ung Betler, lokket af den kostelige Lugt, sig uden Omstændighed hen hos Prindsen, for at tage Deel i Maaltidet. Burcke, der holdt strengere over Etiketten, end Prindsen selv, tog fat paa den uforskammede Gjest, og ruskede ham dygtigt. Men Carl Edvard forsvarede ham med de Ord: "Min Ven, tænk paa den hellige Skrift, der byder os at mætte dem, der hungre, og klæde dem, der ere nøgne; lad denne Mand spise, og giv ham saa en Klædning, hvormed han kan bedække

sig." Burcke adlød, og Prindsen tilføiede: "Aldrig bør vi tillade, at en Christen omkommer af Mangel paa Klædning og Næring, saa længe vi kunne forhindre det *)." Men nu var han nær ved at tabe en, om endog kun øieblikkelig Forbedring af hans Skjebne. Hiin Betler havde mere Følelse for Burckes Trusler, end for Prindsens Velgjerninger, og angav dem for Soldaterne som mistænkelige. De bleve endnu betimeligen advarede, og maatte paany begynde deres Omflakninger. De engelske Krydsere havde igjen nærmet sig, Landpatrouillerne bleve mere aarvaagne, og det syntes umuligt, at Flygtningerne kunde undkomme fra Øen. I denne Nød kom et Fruentimmer Prindsen til Hjelp. Sullivan, O'Neill, Burcke og Mac-Lead formaaede personligen intet mere for deres Herre; angivne og betegnede for Hertugen af Cumberlands Agenter, maatte de overgive ham i andre Hænder, naar han skulde udrives af Faren. Der befandt sig dengang paa Øen South-Uist en ung Pige, udmærket ved sin Skjønhed, men endnu mere ved sin Aand og Beskedenhed, Dyd og Hjertensgodhed, nemlig Miß Flora Macdonald, en Datter af Macdonald af Milton fra Øen South-Uist, hvis Moder, som i flere Aar havde været

*) Slige Træk og Ytringer af Fyrster fortjene vistnok at opbevares med Ærefrygt. Men beklageligt er det, at først Ulykken skal lære saa mange af dem, hvad de i deres Lykke og Magt saa ofte tabe af Sigte. Havde de, af Despotismens Hovmod saa inddrukne Stuarter i rette Tid hyldet saa menneskekjærlige Grundsætninger, da beklædte denne ulykkelige Stamme vel endnu Englands Throne.

Enke, var gift anden Gang med Macdonald af Armadale fra Øen Skye. Disse Familieforhold bragte Flora ofte fra Skye til South-Uist, snart til Milton, snart til hendes Broder, snart til Ormaclade, til Familien Clanrainald, hvor hun just nu befandt sig. Hun gjorde hyppige Reiser med den Frihed, som de unge Fruentimmer paa Hebriderne endnu dengang nøde, snart alene, snart med en Tjener. Hun havde aldrig seet Carl Edvard, skjøndt der fortælles, at hun var kommen til Invernesz, medens Prindsen opholdt sig der. O'Neill havde seet Misz Macdonald i Ormaclade og bemærket, at det, der fortaltes om Jacobiternes Ulykke, havde rørt hende til Taarer. Engang, da han igjen saae hende meget bevæget ved Fortællingen om de nye Farer, som truede Stuarternes Arving, traadte han hen til hende, og sagde med høflig Fortrolighed: "Misz Flora! den Prinds, som De skjenker Deres Taarer, kan faae Dem at takke for sin Frelse; de skotske Damer have gjort meget for hans Sag; De kunde gjøre endnu mere, naar De befriede ham fra denne Øe, hvor hans Undergang hver Dag bliver uundgaaeligere."

Flora spurgte først, hvorledes en ung Pige vel var i Stand til at bevise en saadan Tjeneste; men snart seirede hendes Iver over hendes Mistillid til sig selv. "Faren vil begeistre mig," sagde hun; "vil De forskaffe mig en Samtale med Hans Kongelige Høihed?" O'Neill svarede, at hans Herres Stilling var saadan, at Misz Flora nødvendigen maatte begive sig til ham, og han tilbød sig at føre hende derhen. Flora forlangte, at Mac-Eachan, Lærer for hendes Families Børn, maatte ledsage hende, og alle Tre gik nu hen at

opsøge den høie Flygtning i en Art Hule, hvor han holdt sig skjult. Flora vilde slet ikke troe, at det var den unge Prinds, hvis smukke Udvortes blev saa meget roest i de unge Skotlænderinders Ballader. Han var bleven overordentlig mager og huuløiet, og hans Klæder vare tilsmudsede af Støv, da han bestandig maatte krybe fra den ene Hule til den anden. Hun vilde kysse hans Haand, men han vovede ikke at tillade det, da denne Haand var bedækket med et smitsomt Udslæt. Flora udgjød Taarer og rakte ham nogle Levnetsmidler og reent Linned, som hun havde medbragt til ham i en Kurv. Prindsen takkede hende med megen Munterhed, saa at han endog bevægede hende til at smile. Flora forlod ham med det Løfte at komme igjen, saasnart hun var sikker paa at kunne udføre sin Plan. Fra nu af bestandig underrettet om, hvor han opholdt sig, havde hun endnu flere Sammenkomster med ham, men altid i Mellemrum af nogle Dage, for ikke at vække Mistanke. Undertiden kom hun med Lady Clanrainald, og ved disse Besøg gjenvandt Prindsen Tillid og Sundhed. Tre Dage ventede Carl hende engang forgjeves paa et betegnet Sted, og troede sig vel allerede fortabt, maaskee forraadt; men Flora kom igjen, og med hende Haabet. Endelig, da Alt var forberedt, lode Flora og Mac-Eachan sig arrestere, idet de gik forbi et Compagnie Soldater og affecterede en hemmelighedsfuld Mine. Man forlangte deres Pas; Flora svarede, at hun intet havde, og vægrede sig endog ved at nævne sit Navn for Andre, end Postens Anfører. Denne Anfører var Macdonald af Armadale, hendes Stedfader, Capitain for et af de for Hu-

flet Hannover oprettede Milits-Compagnier. Han forbausedes over at hans Steddatter havde været nogle Timer arresteret i en Vagt, og Flora, som benyttede hans Beklagelse, erklærede sin Hensigt, at vende tilbage til Øen Skye med et Pas. "Jeg vil igjen til min Moder," sagde hun, "og tager, foruden Hr. MacEachan, endnu en Pige med, en fortræffelig Spinderske, ved Navn Betty Burcke." Capitainen omtalte Betty Burcke paa Passet, og anbefalede endog sin Kone, ikke at undlade noget for at faae en Pige i sin Tjeneste, der kunde blive dem saa nyttig.

Forsynet med dette Pas, som hun saaledes havde forskaffet sig uden at vække den ringeste Mistanke, ilede hun dog ikke med at afreise, for ei at røbe sig. Hun begav sig til Lady Clanrainald, og forblev der indtil den 27de Juni, men undgik enhver Sammenkomst med Prindsen, selv med Fare for igjen at vække hans Mistro. Hun sysselsatte sig imidlertid med den til Forklædning nødvendige Dragt, og lod en Baad sætte i Stand til Seiladsen. Den 28de om Morgenen gik Flora tilligemed Lady Clanrainald og nogle Fortrolige ned mod Stranden, og derpaa ad en Omvei til den, en engelsk Miil længere borte beliggende Hytte, hvor Prindsen ventede dem. Man fandt ham alene med O'Neill og, lig en af Homers Helte, stegende Leveren og Hjertet af en Bede paa et Træspid. Ved dette Syn randt paany hendes Taarer; men Carl smilede ved sin Rolle, erklærede sig for meget lykkelig, og ønskede, at hans Gjester vilde tage Deel i hans homeriske Maaltid. Man satte sig til Bords, Miß Macdonald ved hans Høire, Lady Clanrainald ved hans

venstre Side. Pludselig kom et som Skildvagt udstillet Bud med den Efterretning, at General Campbell var ankommen til Ormaclade med en stor Trop Soldater. Lady Clanrainald besluttede at vende hjem igjen, for at imodtage ham og holde ham tilbage. Generalen lod det ikke mangle paa Spørgsmaal; men Lady Clanrainald tillod sig en from Usandhed, og svarede, at hun havde besøgt et af sine syge Børn. Senere maatte hun og hendes Mand for deres ædelmodige Gjestfriheds Skyld udholde et langvarigt Fangenskab i Tower i London.

Da Lady Clanrainald var borte, antændte Prindsen og hans Ledsagere et Baal af Lyng, for at tørre deres Klæder, da det havde regnet; men de maatte snart slukke det igjen og skjule sig bag Klipperne ved Strandbredden, efterdi fire Baade med Soldater seilede langs Kysten. Den 28de om Aftenen forlod endelig Carl Long-Island, hvor han i to Maaneder havde udstaaet saa mange Farer. Han havde for nogle Dage siden skilt sig fra Sullivan, O'Neill, Burcke og Mac-Lead; hans nye Ledsagere vare Miß Flora Macdonald og Mac-Eachan.

Førend de beskege Fartøiet havde Carl Edvard iført sig den Dragt, som Flora havde bragt ham; det var en Klædning af trykket Tøi, med en Hættekaabe af mørk Farve. Han smilede, da han speilede sig i Vandet, og spurgte sine Veivisere, om han ikke virkelig saae ud som en irlandsk Pige. En Time efter havde vigtignok Udsigten til en Storm forjaget al Munterhed. Søen gik huult, og alle Elementer syntes at sammensværge sig mod det skrøbelige Fartøi. Prindsens Ledsa-

gere blegnede, og Søfolkene rystede paa Hovedet med en betænkelig Mine. Han erindrede sig, at Modet var fremherskende i hans Familie, selv i Fruentimmerklæder, og viste sig som en værdig Ætling af Henriette af Frankrig (Carl den Førstes Gemalinde), som, da hun blev overfalden af en Storm, bestandig holdt sig paa Dækket, og raabte med freidigt Mod: "Dronninger drukne ikke!" Ogsaa Prindsen viste sig uforsagt og ved godt Lune, og derved lykkedes det ham ligeledes at gjenoplive sine Medreisendes Mod. I Dagbrækningen blev Havet atter roligt, og efterat de en Tidlang vare drevne omkring, uden at vide, hvor de befandt sig, havde de snart faaet Øie paa Waternish, det vestligste Punkt af Øen Skye; men paa denne bjergfulde Kyst viste sig pludselig en Hob Soldater, som, da de bleve Baaden nær, raabte til Matroserne, førend de fik Tid til at vende om, at de skulde komme i Land, og skjøde paa dem, da de vægrede sig derved. Carl Edvard vilde tvinge Miß Macdonald til at bøie Hovedet ned; men hun vilde kun gjøre det under den Betingelse, at ogsaa han gjorde det. En Mængde Kugler slog ned ved Siden af dem, uden at træffe dem, og Baaden kom atter ud i rum Sø. Da Frygten var forbi, slumrede Flora et Øieblik ind, overvældet af Træthed og Uro. Carl Edvard satte sig ved hendes Side, for at beskytte hende mod de pludselige Bevægelser, som Vendingerne foraarsagede. Ligesaa vægrede han sig ved at drikke af det lille Forraad Viin, som Lady Clanrainald havde givet ham med, og vilde opbevare den til Vederqvægelse for Flora.

Baaden landede nu paa den nordlige Ende af Øen Skye. Her var regulairt Cavallerie og Infanterie stationeret, men i mindre Antal, end paa Øen Long-Island. Af Øens Indvaanere havde Sir Alexander Macdonald og Lairden af Mac-Lead erklæret sig for Georg den Anden, men mere af Forsigtighed, end af Had til Stuarterne. Flora lod Prindsen blive tilbage hos Mac-Eachan, og gik paa Opdagelse til et Slot, som tilhørte Sir Alexander Macdonald, der dengang var hos Hertugen af Cumberland; men hun havde allerede nogle Dage i Forveien underrettet Lady Margaret Macdonald om sit Besøg. Denne Forsigtighed var gavnlig; thi hun fandt hos Lady Margaret Officererne ved de forskjellige paa Øen adspredte engelske Detaschementer. Lady Margaret var en Datter af Forældre, hvis Hengivenhed for Stuarterne var bleven til et Ordsprog i Skotland, af Alexander Lord Eglinton og Lady Susanna, der først døde i Aaret 1780, sine jacobitiske Grundsætninger tro lige indtil sit 91de Aar. Lady Margaret længtes efter ved sin egen Iver at afsone sin Mands Uret imod den gode Sag. Hun aftalte med Flora at skaffe Prindsen til Raasay, og paalagde sin Fætter, Macdonald af Kingsburgh, at gaae til Carl Edvard, medens Flora ved ligegyldige Fortællinger opholdt de engelske Officerer, hvis Mistanke man ikke maatte vække. Kingsburg fandt den foregivne irlandske Pige under Vaaben, det vil sige med en Stok i Haanden, for at slaae løs paa den, der syntes at ville komme hende nær og opdage hendes Forklædning. Det aftalte Løsen blev gjensidig udtalt. Kingsburgh havde medbragt Levnetsmidler, der kom

meget beleiligt, og efterat Prindsen havde stillet sin Hunger, begav han sig paa Veien med Kingsburgh. Flora forlod Slottet, ledsaget af Mac-Eachan, en anden Dame af hendes Navn og to Tjenere, der ikke vidste noget af Hemmeligheden; da disse derfor langt borte saae et Fruentimmer komme hen imod dem med vældige Skridt, sagde den ene: "det er vist et forklædt Mandfolk, eller ogsaa maa det være en Irlænderinde!" — "Ganske rigtigt, jeg kjender hende," svarede Flora, som, idet man dreiede om et Hjørne, forlod sine nye Reisekamerater og gik tvers over Marken til Kingsburgh og den falske Betty Burcke. Denne kunde vel hundrede Gange have røbet sig ved sine Manerer og sin Gang, uagtet man advarede ham ved hver ny Sammenkomst. "Jeg forstaaer ingen anden Rolle end min egen," sagde Carl Edvard. Saaledes kom de da til Kingsburghs Huus, hvor allerede hele Familien var i Seng. Lairdens Kone maatte i al Stilhed vækkes, og hun forbausedes ikke lidet, da den fremmede Dame, som troede hende indviet i Hemmeligheden, kyssede hende paa begge Kinderne og bragte hende i Berørelse med et temmelig skarpt Skjæg. Hun trak sin Mand til en Side, og sagde til ham: "Du bringer os altsaa en Fredløs?" — "Kjære Kone, det er Prindsen selv!" — "Prindsen!" skreg hun, "ak, saa ere vi forlorne!" — "Nu," svarede Kingsburgh, "kunde vi døe for en skjønnere Sag? Skynd dig blot at skaffe Prindsen noget Aftensmad; giv os Æg, Smør og Ost." Titelen Fredløs havde i Begyndelsen forfærdet Konen, men hun blev snart rolig igjen. "Æg, Smør og Ost," sagde hun, "er det et Aftensmaaltid for en

Prinds?" — "Ak, kjære Kone," svarede Kingsburgh, "du veed ikke, hvad for Aftensmad Prindsen har havt i de senere Tider; vort vil blive et sandt Tractement for ham. Forresten vilde et kosteligere Maaltid vække Tjenestefolkenes Mistanke. Skynd dig, og sæt dig saa til Bords med os." En ny Forlegenhed for Mistreß Kingsburgh; hun meente, hun turde aldrig vove at sidde til Bords med en Kongesøn. "Du maa komme," sagde hendes Mand; "thi Prindsen vilde ikke spise uden dig, og hans høflige Væsen vil indgyde dig Mod."

Maden blev nu bragt ind, og imidlertid kom ogsaa Miß Flora Macdonald. Carl behandlede hende med megen Ærbødighed, bad hende sidde ved sin høire Side, og Mistreß Kingsburgh ved venstre. Han spiste som sædvanligt, med meget god Appetit, hvorved hans Værtinde omsider fattede Mod. Da han igjen blev alene med Kingsburgh og Mac-Eachan, tog han sin Pibe, og gav sig ganske roligt til at røge, medens hans Vært lavede Toddy, en Drik af Brændeviin, Viin, Sukker og hedt Vand. Bollen blev tømt meer end een Gang, og først efter Midnat lagde Prindsen sig, for første Gang i to Maaneder i en Seng med rene Lagener. Imidlertid fortalte Flora sine Eventyr med Carl Edvard; den gode Mistreß Kingsburgh hørte opmærksomt til, men kunde endnu bestandigt ikke komme til sig selv af sin Forundring. Tidligt den følgende Morgen skulde man tiltræde den lange Pillegrimsvandring. Prindsen var kommen til Kingsburghs Huus med ganske forrevne Skoe. Kingsburgh havde netop et Par nye, som han gav sin Gjest; de gamle tog han til sig. "De kunne engang være mig til Nytte,"

sagde han. — "Hvorledes det?" spurgte Prindsen. — "Naar De igjen sidder paa Deres Forfædres Throne i Whitehall, vil jeg selv bringe Dem disse Skoe og erindre Dem om mindre lykkelige Tider." — "Jeg haaber, at I vil holde Ord," svarede Carl Edvard. Men Stuarternes Sønner saae ikke Whitehall mere, og Skoene bleve skaarne i Stykker og fordeelte blandt de jacobitiske Damer. Den nærværende Generations Begreber fjerne sig meer og mere fra denne royalistiske Overtro; imidlertid bør den nyere Liberalisme være overbærende med en Cultus, som her mere var helliget Ulykken, end den kongelige Majestæt. Mistreß Kingsburgh lod ogsaa de Lagener, i hvilke den høie Fredløse havde sovet, omhyggeligen sammenlægge igjen, med den Bestemmelse, at de skulde tjene hende til Liigdug. Senere gav hun Flora Macdonald det ene af dem til samme Brug. Prindsen havde hidtil kun tildeels været klædt som Tjenestepige; de to Damer fuldendte nu selv hans Toilet, idet de bandt et Skjørt om ham og stak hans Hovedtøi fast med Nadle. Carl Edvard bemærkede, at de i den gaeliske Dialect hviskede noget til hinanden med en forlegen Mine, som et Par Mennesker, der have et Spørgsmaal paa Hjertet; men hver især vilde have den Anden til at fremkomme dermed; og Flora tøvede med at sætte Huen paa det kongelige Hoved. Han opfordrede dem til at forklare sig, og det befandtes da, at Mistreß Kingsburgh ønskede at have een af hans Haarlokker, men ikke vovede selv at bede derom. Carl Edvard smilede, tog en Sax, og leverede den til Flora, som maatte sætte sig, hvorpaa han lagde Hovedet i hendes Skjød. Flora klippede nu modigt en

Lok af, men gav Mistreß Kingsburgh kun det Halve af den.

Da man havde spiist Frokost, tog Prindsen en rørende Afsked, og gik med Flora, Kingsburgh og Mac-Eachan ad lange Omveie til Øen Raasay. Lairden paa denne Øe var en Mac-Lead, hvis Fader havde kjæmpet iblandt de Overvundne ved Culloden. Førend de seilede over Havarmen, som adskiller de to Øer, forandrede Carl Edvard igjen sin Paaklædning, og iførte sig en Hebriders Dragt. Et tro Sendebud havde givet den unge Laird Mac-Lead Underretning. Men Vanskeligheden bestod i at forskaffe sig et Fartøi. Der var endnu to, som Soldaterne ikke havde ødelagt, da Malcolm Mac-Lead, en Fætter til den unge Laird af Raasay, i Tide havde skjult dem. Malcolm havde tjent under Carl Edvard som Capitain; hans Fætter formaaede ham derfor let til at udlevere et af disse Fartøier. For at træffe ham selv i Raasay, havde man maattet bære en liden Baad meer end en Miil, og man lod den da blive tilbage i et Kjær, fordi den ikke kunde rumme meer end to Personer. Malcolm medbragte to Rokarle, der forlangte at blive indviede i Hemmeligheden; de bleve herved endnu ivrigere, og aflagde en Eed, at de skulde bevare den. Da Prindsen forlod Værtshuset, hvor han oppebiede Resultatet af alle de til hans Redning foretagne Møisommeligheder, vilde han lade en Guinee vexle, for at betale sin Fortæring; men paa hele Øen fandtes maaskee ikke saa mange Penge. De paa hans Hoved udsatte 30,000 Guineer vilde have været en Guldregn for den.

Kingsburgh paatog sig at afgjøre Regningen med Værten.

Nu var Øieblikket kommet, da han skulde forlade Kingsburgh og Miß Flora Macdonald. Deres Taarer flød, og det forekom Carl Edvard, som om han nu skulde fjerne sig fra sin frelsende Engel. Han erholdt et søsterligt Kys af hende, og gav hende sit Portrait, med den Bøn, at hun vilde opbevare det til venlig Erindring om ham. Atter randt hans Taarer, da han omarmede den troe Kingsburgh, og han fik heftigt Næseblod, Noget, der, som han sagde, altid var Tilfældet, naar han forlod en tro Ven.

Paa Baaden forlangte Prindsen, at hans Ledsagere skulde behandle ham som deres Ligemand, og efter en kort Tids Forløb viste hans nye Venner sig lige saa ivrige, som de tidligere. I Raasay beundrede de hans Taalmodighed, hans Mod og Sjelsstorhed; kun hans Drømme røbede nogen Bekymring, og Malcolm, der ikke mere forlod ham, hørte ham undertiden raabe i Søvne: "Mit arme Skotland!" Hans Indbildningskraft foruroligedes især af den Undertrykkelse, som hans Fædreland leed, hvor han havde fundet saa mange Venner og ikke en eneste Forræder. En Fremmed, der just befandt sig i Raasay, var nær bleven et Offer for Hebridernes Iver for Prindsens Sikkerhed. Denne Mand handlede med Tobak, havde allerede tilendebragt sine Forretninger, og vilde endnu ikke til at reise. Han syntes mistænkelig; han kunde umuligen andet end være en Spion. En Dag listede han omkring den Hytte, hvor Prindsen hver Aften tog sin Tilflugt. Den unge Laird af Raasay, Murdock og Malcolm-Lead be-

Lok af, men gav Mistreß Kingsburgh kun det Halve af den.

Da man havde spiist Frokost, tog Prindsen en rørende Afsked, og gik med Flora, Kingsburgh og Mac-Eachan ad lange Omveie til Øen Raasay. Lairden paa denne Øe var en Mac-Lead, hvis Fader havde kjæmpet iblandt de Overvundne ved Culloden. Førend de seilede over Havarmen, som adskiller de to Øer, forandrede Carl Edvard igjen sin Paaklædning, og iførte sig en Hebriders Dragt. Et tro Sendebud havde givet den unge Laird Mac-Lead Underretning. Men Vanskeligheden bestod i at forskaffe sig et Fartøi. Der var endnu to, som Soldaterne ikke havde ødelagt, da Malcolm Mac-Lead, en Fætter til den unge Laird af Raasay, i Tide havde skjult dem. Malcolm havde tjent under Carl Edvard som Capitain; hans Fætter formaaede ham derfor let til at udlevere et af disse Fartøier. For at træffe ham selv i Raasay, havde man maattet bære en liden Baad meer end en Miil, og man lod den da blive tilbage i et Kjær, fordi den ikke kunde rumme meer end to Personer. Malcolm medbragte to Roekarle, der forlangte at blive indviede i Hemmeligheden; de bleve herved endnu ivrigere, og aflagde en Eed, at de skulde bevare den. Da Prindsen forlod Værtshuset, hvor han oppebiede Resultatet af alle de til hans Redning foretagne Møisommeligheder, vilde han lade en Guinee vexle, for at betale sin Fortæring; men paa hele Øen fandtes maaskee ikke saa mange Penge. De paa hans Hoved udsatte 30,000 Guineer vilde have været en Guldregn for den.

Kingsburgh paatog sig at afgjøre Regningen med Værten.

Nu var Øieblikket kommet, da han skulde forlade Kingsburgh og Miß Flora Macdonald. Deres Taarer flød, og det forekom Carl Edvard, som om han nu skulde fjerne sig fra sin frelsende Engel. Han erholdt et søsterligt Kys af hende, og gav hende sit Portrait, med den Bøn, at hun vilde opbevare det til venlig Erindring om ham. Atter randt hans Taarer, da han omarmede den troe Kingsburgh, og han fik heftigt Næseblod, Noget, der, som han sagde, altid var Tilfældet, naar han forlod en tro Ven.

Paa Baaden forlangte Prindsen, at hans Ledsagere skulde behandle ham som deres Ligemand, og efter en kort Tids Forløb viste hans nye Venner sig lige saa ivrige, som de tidligere. I Raasay beundrede de hans Taalmodighed, hans Mod og Sjelsstorhed; kun hans Drømme røbede nogen Bekymring, og Malcolm, der ikke mere forlod ham, hørte ham undertiden raabe i Søvne: "Mit arme Skotland!" Hans Indbildningskraft foruroligedes især af den Undertrykkelse, som hans Fædreland leed, hvor han havde fundet saa mange Venner og ikke en eneste Forræder. En Fremmed, der just befandt sig i Raasay, var nær bleven et Offer for Hebridernes Iver for Prindsens Sikkerhed. Denne Mand handlede med Tobak, havde allerede tilendebragt sine Forretninger, og vilde endnu ikke til at reise. Han syntes mistænkelig; han kunde umuligen andet end være en Spion. En Dag listede han omkring den Hytte, hvor Prindsen hver Aften tog sin Tilflugt. Den unge Laird af Raasay, Murdock og Malcolm-Lead be-

raabte sig paa den gamle Lov hos Høilænderne, hvorved de vare berettigede til uden videre at dræbe en Spion. De havde allerede lagt Haanden paa deres Klaymorer. Carl standsede dem. En gammel Høilænder, som var tilstede, sagde: "De er Fyrsten; men vi ere Parlamentet." Denne Opposition af et Parlament af fire til fem Fredløse, strandede paa Prindsens ædelmodige Fasthed. "Denne Mand kan være uskyldig," sagde han; "jeg vil ikke taale, at man saa letfærdigen opoffrer ham for min Sikkerhed." Den Fremmede gik bort, uden at lægge videre Mærke til Hytten, og Carl Edvard takkede Himlen, fordi den havde sparet ham en unyttig Forbrydelse. Da han imidlertid ikke længe turde beboe eet og samme Fristed, lod han sig i Malcolm-Mac-Leads Fartøi igjen bringe til Skye, men maatte paany udholde en Storm, og gik i Land, gjennemblødt af Bølgerne. Han beholdt kun Malcolm hos sig, for hvis Tjener han udgav sig, og saaledes flakkede de omkring imellem Bjergene, uden andre Næringsmidler, end en Flaske Brændeviin, som imidlertid snart var tømt. De kom endelig til Laird Mac-Kinnons Bolig, der var gift med en Søster til Malcolm. Han var fraværende, og Mistreß Mac-Kinnon modtog dem venligt. Hun blev snart indviet i Hemmeligheden, men vovede ikke at betroe den til Huusfolkene, af Frygt for at der kunde blive talt et uforsigtigt Ord. Ifølge en gammel Skik foretog en gammel Amme Fodvaskningen med Malcolm, hendes Herskerindes Broder. Denne befalede hende nu ogsaa at vaske hans Tjeners Fødder; men dette oprørte den gamle Insulanerindes gaeliske Stolthed, og

hun svarede ret Ossiansk: "Jeg har vasket Fødderne paa Eders Faders Søn; men ham der .... hvi skulde jeg vaske hans Faders Søns Fødder?" — "Gode Moder, du kan jo bevise ham denne Tjeneste af Christenkjærlighed; du seer jo, han er lige saa træt som jeg." — "Og endnu smudsigere," svarede den Gamle, der brummende adlød. Prindsen var virkelig, da han var sunken i et Morads, bleven tilsmudset heelt op over Knæet, og da den Gamle gneed hans Been noget haardt, kunde han ikke tilbageholde et Udraab af Smerte og Utaalmodighed. "Knegt!" sagde den Gamle til ham, "det sømmer sig vel ogsaa for din Faders Søn at beklage sig over min Faders Datter!" Carl Edvard smilede, i den Overbeviisning, at han med et eneste Ord havde kunnet indgyde hende Ærefrygt.

Begge de Reisende sov, men Prindsen vaagnede først. Mistreß Mac-Kinnon havde besteget en Høi i Nærheden, for at udspeide Omegnen; imidlertid tog Prindsen hendes Barn paa sit Skjød, og sang en Vise for det. Saaledes fandt Malcolm ham, og kunde ikke skjule sin Forundring. "Hvo veed," sagde Carl, uden at agte paa den gamle Ammes Nærværelse, "om ikke dette Barn engang bliver Capitain i min Tjeneste." — "Siig hellere, om I ikke engang bliver Sergeant i hans Compagnie," svarede Ammen, da den Fremmede bestandig forekom hende dristigere og mere uforskammet. Imidlertid kom Mistreß Mac-Kinnon med den Efterretning, at hendes Mand var undervels og snart vilde komme. Malcolm gik ham imøde, og spurgte ham, som for et muligt Tilfælde, hvad han vel vilde gjøre, dersom Prindsen kom og søgte et Til-

Flugtsted hos ham." — "Jeg vilde sætte mit Liv i Vove, for at frelse ham." — "Nu, han venter Eder," sagde Malcolm, og Mac-Kinnon ilede at tilbyde ham sit Raad og sin Tjeneste. De aftalede, at han skulde laane en Baad af den gamle Høvding af Mac-Kinnon, som om han selv brugte den; men han meente dog at maatte sige Overhovedet for sin Clan Sandheden, og denne viste ogsaa strax, at Carl Edvard kunde gjøre Regning paa hans Iver. Han gav ham ikke alene en Baad og Roefolk, som skulde bringe ham til det faste Land, men ledsagede ham endog selv. Prindsen satte fra Land i en Storm og næsten under Kanonerne af to engelske Skibe, og spaaede, at det snart vilde blive smukt Veir; hans Tillid til Himlen skuffede ham ikke. Neppe var han i rum Sø, førend Horizonten opklaredes; de to Skibe maatte formedelst Modvind tage en anden Retning, og de to Vidner til denne lykkelige Afreise hilsede ham fra Stranden med rørende Sværmerie. Blandt disse var Malcolm Mac-Lead, med hvem Prindsen havde deelt sit Pengeforraad som Ven og Broder; i Særdeleshed var hiin stolt af at have erholdt Prindsens Tobakspibe til Erindring. Da han havde tabt Baaden af Syne, vendte han tilbage til sit Hjem, over Kingsburgh, for at overbringe en Hilsen fra Carl og meddele Efterretning om hans nye Eventyr.

Den aabne Baad, paa hvilken Prindsen, efter to Maaneders Omflakken fra Øe til Øe, nu trodsede Elementerne og Georg den Andens Skibe, landede ved den sydlige Ende af Nevish-Søen. Endnu bestandig forklædt som Høilænder, med sin sammenrullede Plaid,

saaledes som Vasaller bare den, tilbragte han de første tre Nætter under aaben Himmel, den fjerde i en Hule. Derpaa, da han vovede sig noget længere frem, tog han sin Tilflugt til de jammerlige Hytter, der i største Hast vare blevne opbyggede for Lairderne i Landet, hvis Huse man kort tilforn havde afbrændt.

Mac-Kinnon'erne overleverede ham nu til Macdonald af Borodale, og sagde i denne Anledning blot: "Vi have opfyldt vor Pligt imod vor Konges Søn; gjør du nu ogsaa din." — "Jeg føler mig lykkelig ved den sig frembydende Leilighed," svarede Borodale. En af denne Høvdings Sønner gik hen for at opsøge Macdonald af Glenaladale, som Prindsen i tre Dage ventede paa i en Hule. Glenaladale beroligede Prindsen angaaende nogle af hans Venners Skjebne, blandt Andre med Hensyn til den brave Lochiel, der endnu leed af de Saar, han havde faaet ved Culloden. Med denne Lochiel i Særdeleshed ønskede Carl Edvard igjen at være forenet. Det var forresten af Vigtighed for ham at fjerne sig fra denne Kyst, hvor General Campbell og Capitain Scott, hver i Spidsen for 500 Mand, besatte alle Passer og sluttede en Kreds om ham, der dagligen blev trukken tættere sammen, saa at det syntes uundgaaeligt, at de maatte bemægtige sig ham. Saaledes jaget, ligesom Raadyret i Høilændernes store Jagt, Tinchel *) kaldet, var den kongelige Flygtning i to Maaneder bestandig udsat for nye Farer. Snart maatte han tage tiltakke med en Skaal Melk som Næring for fire og tyve Ti-

*) See Walter Scott's Wawerley, 2det Bind.

mer, snart tilbringe to Dage, uden at nyde noget, og der syntes ikke at levnes ham andet Valg, end at overlevere sig til General Campbell, eller at omkomme af Hunger. Nødt til at snige sig gjennem de fiendtlige Poster ved Skinnet af deres Vagtfyr, velsignede han ofte Uveiret, som Hjelper paa hans Flugt; og i den uophørlige Kamp imod Søvn, Mangel og Elementerne havde han stundom neppe Kraft til at fjerne sig over Moradser og Klipper, krybende som en Orm, eller som et saaret Raadyr. Erfarede han, at et fransk Skib var blevet seet paa Havet, saa var det ofte netop i det Dieblik, da han maatte tage Flugten i den modsatte Retning.

En Aften var han gaaet fra Glenshiel til Pollen, da Glenaladale pludselig bemærkede, at han havde tabt en Pung med 40 Guineer, som Carl Edvard havde leveret ham, og vilde, uagtet den Sidstes uegennyttige Forestillinger, vende om igjen for at søge den, thi den indeholdt den sidste Rest af deres Formue. Glenaladale lod sig ledsage af sin yngste Broder, og lod den anden tilligemed deres Veiviser blive tilbage hos Carl Edvard, alle Tre skjulte bag en Klippe. Han var saa heldig at finde den tomme Pung, og derpaa de 40 Guineer, som en liden Bjergboer havde bemægtiget sig, der allerede tidligt havde et Begreb om Bytte. Imidlertid saae Prindsen en Officeer og nogle Soldater drage forbi, der ikke havde nogen Ahnelse om, at den, de søgte, var dem saa nær; men havde Glenaladale ikke valgt en anden Vei for at komme tilbage, saa var han falden i deres Hænder. "Min gode Stjerne," sagde Prindsen, "vil frelse mig og mine Venner."

Efterat de havde vandret hele Natten, hvilede de nogle Timer imellem to Klipper. Da de nu fortsatte deres Vei, saae de nogle ulykkelige Bjergboere flygte for Soldaterne, og disse gjøre Jagt paa dem med Flinteskud. Opbragt lagde Prindsen Haanden paa sin Kaarde; men Glenaladale forestillede ham, at han maatte sørge for sin Sikkerhed. De gik nu Nord paa til Glenmoriston, hvor de ikke fandt andet Ly, end en Grotte, der var saa snever, at de ikke kunde strække sig ud deri. Desuden vare de heller ikke beskyttede mod den kolde Luft, og det regnede hele Natten. Da de forgjeves havde prøvet paa at gjøre Ild, sagde Prindsen: "Saa ville vi da lade os nøie med Gnisterne," og tændte munter sin Pibe. Dagen derpaa naaede Flygtningerne Bjerget Corambian, og saae en Hule, der syntes beboet. Men var det af Venner, som gjerne vilde optage dem, eller af Fiender, som man maatte drive ud med Magt? Glenaladale traadte først ind. Hulen beboedes af syv Tyve, der stegte et Faar, som de Dagen i Forveien havde ranet af en Hjord eller fra engelske Marodeurer. "Jeg hører til Clanen Rainald," sagde Glenaladale til dem; "jeg befinder mig paa Flugten med nogle Venner, og i deres Navn beder jeg, at vi maae tage Deel i Eders Vaaning og Maaltid." — "Clanrainald og hans Venner være os velkomne, sagde disse Mænd, som Proscriptionen havde tvunget til dette Røverlevnet. En af Tyvene kjendte Prindsen; 30,000 Pund Sterling vare udlovede til den, der bragte ham død eller levende; men ogsaa blandt Tyve gives der en Redelighed, siger Ordsproget, der til Prindsens Lykke, ogsaa denne Gang holdt Stik. Den, som kjendte Carl

Edvard, mærkede, at hans Kamerater betragtede ham med en mistroisk Mine, og da han ikke vovede strax at betroe dem en saa vigtig Hemmelighed, traadte han hen til Prindsen, som til en Bekjendt, og sagde: "Ih see! er det dig, Maccalony?" og gav ham i det Samme et betydningsfuldt Vink.

Carl Edvard mærkede, at denne Mand vilde gjøre ham en Tjeneste, og lod sig behandle som Kamerat af ham. Han var ualmindelig hungrig; og var tilfældigviis just nu en Reisende traadt ind i Hulen, saa havde han maaskee, af hans Udvortes at dømme, frygtet ham meest af hele Banden. Tyvene, der omsider dog erfarede, hvem han var, forblive i tre Uger hans Livvagt, og deres Aarvaagenhed kunde han takke for at han ikke faldt i Hænderne paa Soldaterne, som eftersporede ham. De bemægtigede sig selv en engelsk Officeers Bagage, forat Prindsen igjen kunde komme til Klæder og Linned. Eengang gik de endog ind i Fort Auguste, for at erkyndige sig om de ham vedkommende Rygter, og bragte Regjeringstidenden med.

En Søn af en Guldsmed i Edinburgh, ved Navn Roderic-Mac-Kenzie, der hørte til Prindsens Partie, gav ham i denne Tid et Beviis paa Troskab, der kan betegne den Iver, som han endnu indgjød sine Tilhængere. Han lignede ham meget af Ansigt og Væxt, og flakkede omkring i Egnen af Glenmoriston, hvor Soldaterne endelig troede at være paa Spor efter Prindsen, da de traf ham. Mac-Kenzie vogtede sig vel for at bringe dem ud af Vildfarelsen, og solgte dem sit Liv meget dyrt. Da han endelig følte sig dødeligt saaret, fremkunstlede han en kongelig Værdighed, og sagde

til Soldaterne: "Vee Eder! I have ombragt Eders Prinds!" De skare Hovedet af ham, og bare det i Triumph til Hertugen af Cumberland, som strax afreiste til London og tog denne blodige Trophæ med i sin Vogn. Fra Carlisle lod man en Barbeer komme, der flere Gange havde raget Prindsen, for at udspørge ham om dette Hoveds Identitet. Denne Mand, ved Navn Richard Morison, erklærede Hertugen, at det ikke var Stuarts Hoved. Der blev altsaa strax givet Befaling til paany med Iver at begynde de afbrudte Forfølgelser.

Carl Edvard sendte en af sine Vagter med et Budskab til Camereon'erne, for at melde dem, at han havde besluttet at forene sig med dem. Camereon af Clunes gik ham imøde med sine Sønner og Doctor Camereon, Lochiel's Broder. Af de syv Tyve forlangte to, ved Navn Chisholm og Grant, som Belønning, endnu en Tidlang at maatte dele Farer med ham, som de havde ernæret og meer end een Gang frelst, og man bevilgede dem denne Gunst. Grant var en rask og forvoven Krabat, hvis listige Paafund vel kunde have gjort selv en mere berømt Høvding Ære. Naar den lille Hob var nødt til at sprede sig, var Grant saa at sige en usynlig Skytsaand, der alene vaagede over Prindsen. Stedse fandt han ham igjen, naar der forestod nogen Fare, snart for at drive et Detaschement tilbage i et snevert Pas, hvor han ved sin overordentlige Lethed syntes at kunne mangfoldiggjøre sig, snart for at række ham en understøttende Haand, for at hjelpe ham over en Afgrund eller til at bestige en steil Klippe. Hans Beundring for Carl Edvard

hævede ham igjen i hans egne Øine; han var paa en vis Maade stolt af at være Høvding for en Kongesøns Livvagt. I den celtiske Dialects billedlige Sprog fandt han snart værdige, snart venskabelige Udtryk, der forbausede og glædede Prindsen. Han spøgede vel endog, ligesom Røde Robin, over sin af Lovene med Skjændsel beladte Haandtering, hvis Adel han førte tilbage til det store Offer paa Golgatha, hvor Frelseren ikke fandt det under sin Værdighed at stige i Graven mellem to Skjelmer, hvorhos han dog sammenlignede sig med den, der fulgte Christus til Himlen. Han for sin Person haabede dog først hernede at betræde Palladserne Holyrood og Whitehall, hvor han til Belønning for sine Tjenester vilde bede den paa sin Throne gjenindsatte Konge om Amnestie for alle dem, der, ligesom han, af Elendighed og Menneskenes Uretfærdighed vare blevne tvungne til et omflakkende Liv; men ogsaa nu viste han sig altid ærbødig imod Prindsen, uagtet denne gik med forrevne Klæder, blotte Fødder og et smudsigt Skjæg.

Glenaladale gik til Kysterne, for der at udspeide de to franske Skibes Flag, som man vilde have seet paa Havet, og Prindsen begav sig til Lochiel, til den Hytte, som denne Høvding i nogen Tid havde beboet med tre Venner, for hos ham at oppebie Efterretning. Da han nærmede sig den forsigtigt og bevæbnet, blev han anseet for en Spion, og saae Cluny Steward og Thriepland komme ud af Hytten og lægge an paa ham. Grant kastede sig imellem ham og Flinterne; i samme Øieblik traadte Lochiel frem og vilde skyde paa Prindsen; men han gjenkjendte ham endnu i rette Tid, og udstødte et Glædesskrig, som fore-

byggede al videre Kamp. Lochiel vilde kaste sig for hans Fødder; Prindsen trykkede ham i sine Arme. "Fra disse Bjerge," sagde han, "kunne vi sees af de Fiender, for hvilke du nys antog os. Ethvert Beviis paa Ærefrygt kan røbe os. Behandl mig derfor som din Ven og Broder, jeg vil ikke være Andet for dig." De traadte ind i Hytten, hvor der fandtes nogle Levnetsmidler. Carl Edvard forlangte først og fremmest et Glas Brændeviin, og drak det paa alle sine Venners Sundhed. Der blev tillavet et tarveligt Maaltid; hvormed han ret gjorde sig tilgode, og sagde: "Her bliver jeg dog engang tracteret som en Konge." Men snart maatte de igjen begive sig paa Flugten, og der forestod Prindsen og hans adspredte Venner nye Eventyr.

Carl Edvards sidste Tilflugtsted var det selsomste af alle; det var en Art Hule i Luften, i en Klippe ved Letternilich, som man kalder "Buret." Man kunde ogsaa virkelig antage den for et af en Kjæmpehaand over Afgrunde udhængt Buur. Prindsen og hans Ledsagere forbleve der fra den 2den til den 13de September. Her kom Glenaladale til dem med den Efterretning, at endelig to franske Skibe, Conti paa 22 Kanoner og l'Heureux paa 30, vare gaaede for Anker i Bugten ved Lochnanagh.

Førend Carl Edvard gik ombord, ønskede han, at man vilde give alle hans i Nærheden skjulte Venner Efterretning om hans Afreise. Han kom til Lochnanagh, omgiven af Lochiel, John Ray, Barisdale, Lochgarry og omtrent hundrede andre Fredløse, der priste sig lykkelige ved at tage Deel i hans Landflygtighed. Den 19de September gik de ombord,

i den samme Bugt, hvor Carl Edvard var landet for fjorten Maaneder siden. Afskeden var i høieste Grad rørende; de Proscriberedes Børn og Tjenere vare forsamlede paa Strandbredden. Da Prindsen trak sin Kaarde, og ved Afskeden lovede dem, at de engang skulde see ham igjen med en ny Hær og vissere paa Seier, gjenoplivedes Haabet hos de Tilstedeværende. Carl talede om Fremtiden som en Helt, der føler Kraft hos sig til at kjæmpe paa Liv og Død med den vrede Skjebne.

Et fra William dateret Brev kom strax i Aviserne; det indeholdt Efterretningen om Prindsens Indskibning. Endnu samme Aften havde man seet Skibet, paa hvilket han flygtede, seile under det hvide Flag mellem Øerne Coll og Mull.

[Til Slutning ville vi i Korthed endnu omtale Miß Flora Macdonalds videre Skjebne. Da Carl Edvard forlod hende, sagde han iblandt Andet, at han haabede endnu før sin Død eengang at sidde sammen med hende i en god Karet med sex Heste for. Flora smilede ved dette Udtryk, og da hun forlod Prindsen til Fods, ønskede hun ham et fransk Skib tilligemed en god Vind til Frankrig. Hun begav sig til Armadale til sin Moder, dog uden at sige noget om hvad hun havde gjort, eller hvorfra hun kom. Otte Dage derefter lod Mac-Lead af Taliscar, en Militsofficeer, hende kalde. Flora, som vel mærkede, at hun omsider havde opvakt Mistanke, forsamlede sin Familie og sine Venner, aabenbarede dem Alt, hvad der var forefaldet

imellem hende og Prindsen, og bad dem om deres Raad. Men allerede var der givet Befaling til at bemægtige sig hende uden Omsvøb. En Patrouille afhentede hende, uden endog blot at tillade hende at tage noget Linned med, og bragte hende ombord paa et Skib, hvor den frygtelige Capitain Fergusson ventede hende. Til Lykke kom ogsaa General Campbell, der var menneskeligere og behandlede hende med Agtelse. Hun tilstod Alt uden Frygt og Affectation. Hun blev holdt fem Maaneder ombord paa forskjellige Skibe, og derpaa sendt til London i Fængsel. Prinds Frederik var nysgjerrig efter at see hende. "Hvorledes har De vovet at være ulydig imod Deres Souverain og forraade deres Fædrelands sande Interesse?" spurgte han hende. Hun svarede: "Jeg var Menneskelighedens Love lydig. Blev Deres Kongelige Høihed eller enhver anden Prinds af Deres Familie forfulgt af den samme Ulykke, som hiin Søn af Skotlands gamle Konger, da vilde jeg til deres Frelse følge den samme Følelse" *). Hun kom atter i Frihed, og en jacobitisk Dame, Lady Primrose, tog hende til sig. Det blev Mode at besøge hende; fra Morgen til Aften holdt Eqvipager, ofte tyve i een Række, udenfor Lady Primroses Huus. Flora blev beundret lige saa meget for sin Hjertelighed og Beskedenhed, som for sit Mod. Da det endelig tillodes

---

*) De ministerielle Skribenter, og ligeledes Walter Scott i de Værker, paa hvilke han har sat sit Navn, have tillagt Prinds Frederik selv hiint Svar, som han skulde have givet sin Gemalinde, da hun undredes over at han af Nysgjerrighed havde besøgt en saa determineert Jacobitinde.

hende at vende tilbage til Skotland, var der særdeles Mange, som tilbøde hende deres Vogn. Hun valgte Donald-Mac-Lead, der ogsaa havde erholdt sin Frihed igjen, til Reisekamerat. Donald sagde siden: "Jeg var gaaet til London, for at blive hængt, og er kommen tilbage i en smuk Vogn med Miß Macdonald." Da hun igjen befandt sig i sit Fødeland, blev hun Gjenstanden for et Slags Afguderie, som Stuarternes Skytsengel. Hun giftede sig derpaa med en Søn af Sir Macdonald Kingsburgh, til hvis Huus hun havde bragt Prindsen. Senere ledsagede hun sin Mand til Amerika, og bestod der ganske særegne Eventyr, som imidlertid ikke høre herhid. Ligesom i Skotland, viste hun ogsaa der sit beundringsværdige Mod. Paa den amerikanske Revolutions Tid vendte hun igjen tilbage til Øen Skye, hvor hun ogsaa døde i en høi Alder. Samuel Johnson og hans literaire Hjelper Boswell besøgte hende i Aaret 1773, og beundrede hendes Beskedenhed. "Det var," siger Boswell, "en lille yndig Kone af blid Charakteer og fine Sæder." Johnson, der altid beholdt et Anstrøg af Jacobitisme, sov i den Seng, hvori Carl Edvard saa mange Aar tilforn havde sovet.]

Brudstykker af Grev Raczynskis maleriske Reise *).

Træk til Forstaden Galatas Historie.

Efterat Keiser Michael Palæologus i det 13de Aarhundrede havde gjenerobret Constantinopel og styrtet Courtenay'ernes Dynastie, tildeelte han nogle genuesiske Kjøbmænd, der havde ydet ham vigtige Tienester i denne Kamp mod Frankerne, Ret til at nedsætte sig i Galata, erklærede dem for Lehnsmænd af det græske Rige, lod dem beholde deres Fædrelands Love, og tillod dem af deres Midte at vælge en Præsident eller Podestà, som ved Overtagelsen af sit Embede skulde aflægge Keiseren Troskabseden. Republiken Genua satte stor Priis paa denne Begunstigelse, aflagde Keiseren sin Taksigelse i den Anledning, og sluttede et Forbund med ham, hvori den forpligtede sig til at sende de græske Keisere, i Tilfælde af Krig, en Flaade af 50 Krigsskibe til Bistand. Den genuesiske Plantestad hævede sig saare snart til en anseelig Grad af Magt og Rigdom. Dens kjekke og dristige Søfolk vidste at tilvende sig hele Handelen paa det sorte Hav. De overførte med uhyre Fordeel det sydlige Ruslands, Ukraines, Podoliens Korn til Constantinopel og de italienske Havne. Lige saa snildt vidste de at benytte Fiskerierne paa Don og det asowske Hav, og de ofte og strengt fastende Grækere kom derved

*) Malerische Reise in einigen Provinzen des osmanischen Reichs. Aus d. Poln. des Hrn. Gr. Eduard Raczynski, von F. H. v. d. Hagen. Breslau, 1825.

mer, snart tilbringe to Dage, uden at nyde noget, og der syntes ikke at levnes ham andet Valg, end at overlevere sig til General Campbell, eller at omkomme af Hunger. Nødt til at snige sig gjennem de fiendtlige Poster ved Skinnet af deres Vagtfyr, velsignede han ofte Uveiret, som Hjelper paa hans Flugt; og i den uophørlige Kamp imod Søvn, Mangel og Elementerne havde han stundom neppe Kraft til at fjerne sig over Moradser og Klipper, krybende som en Orm, eller som et saaret Raadyr. Erfarede han, at et fransk Skib var blevet seet paa Havet, saa var det ofte netop i det Øieblik, da han maatte tage Flugten i den modsatte Retning.

En Aften var han gaaet fra Glenshiel til Pollen, da Glenaladale pludselig bemærkede, at han havde tabt en Pung med 40 Guineer, som Carl Edvard havde leveret ham, og vilde, uagtet den Sidstes uegennyttige Forestillinger, vende om igjen for at søge den, thi den indeholdt den sidste Rest af deres Formue. Glenaladale lod sig ledsage af sin yngste Broder, og lod den anden tilligemed deres Veiviser blive tilbage hos Carl Edvard, alle Tre skjulte bag en Klippe. Han var saa heldig at finde den tomme Pung, og derpaa de 40 Guineer, som en liden Bjergboer havde bemægtiget sig, der allerede tidligt havde et Begreb om Bytte. Imidlertid saae Prindsen en Officeer og nogle Soldater drage forbi, der ikke havde nogen Ahnelse om, at den, de søgte, var dem saa nær; men havde Glenaladale ikke valgt en anden Vei for at komme tilbage, saa var han falden i deres Hænder. "Min gode Stjerne," sagde Prindsen, "vil frelse mig og mine Venner."

Efterat de havde vandret hele Natten, hvilede de nogle Timer imellem to Klipper. Da de nu fortsatte deres Vei, saae de nogle ulykkelige Bjergboere flygte for Soldaterne, og disse gjøre Jagt paa dem med Flinteskud. Opbragt lagde Prindsen Haanden paa sin Kaarde; men Glenaladale forestillede ham, at han maatte sørge for sin Sikkerhed. De gik nu Nord paa til Glenmoriston, hvor de ikke fandt andet Ly, end en Grotte, der var saa snever, at de ikke kunde strække sig ud deri. Desuden vare de heller ikke beskyttede mod den kolde Luft, og det regnede hele Natten. Da de forgjeves havde prøvet paa at gjøre Ild, sagde Prindsen: "Saa ville vi da lade os nøie med Gnisterne," og tændte munter sin Pibe. Dagen derpaa naaede Flygtningerne Bjerget Corambian, og saae en Hule, der syntes beboet. Men var det af Venner, som gjerne vilde optage dem, eller af Fiender, som man maatte drive ud med Magt? Glenaladale traadte først ind. Hulen beboedes af syv Tyve, der stegte et Faar, som de Dagen i Forveien havde ranet af en Hjord eller fra engelske Marodeurer. "Jeg hører til Clanen Rainald," sagde Glenaladale til dem; "jeg befinder mig paa Flugten med nogle Venner, og i deres Navn beder jeg, at vi maae tage Deel i Eders Vaaning og Maaltid." — "Clanrainald og hans Venner være os velkomne, sagde disse Mænd, som Proscriptionen havde tvunget til dette Røverlevnet. En af Tyvene kjendte Prindsen; 30,000 Pund Sterling vare udlovede til den, der bragte ham død eller levende; men ogsaa blandt Tyve gives der en Redelighed, siger Ordsproget, der til Prindsens Lykke, ogsaa denne Gang holdt Stik. Den, som kjendte Carl

Edvard, mærkede, at hans Kamerater betragtede ham med en mistroisk Mine, og da han ikke vovede strax at betroe dem en saa vigtig Hemmelighed, traadte han hen til Prindsen, som til en Bekjendt, og sagde: "Jh see! er det dig, Maccalony?" og gav ham i det Samme et betydningsfuldt Vink.

Carl Edvard mærkede, at denne Mand vilde gjøre ham en Tjeneste, og lod sig behandle som Kamerat af ham. Han var ualmindelig hungrig; og var tilfældigviis just nu en Reisende traadt ind i Hulen, saa havde han maaskee, af hans Udvortes at dømme, frygtet ham meest af hele Banden. Tyvene, der omsider dog erfarede, hvem han var, forbleve i tre Uger hans Livvagt, og deres Aarvaagenhed kunde han takke for at han ikke faldt i Hænderne paa Soldaterne, som efterspurgte ham. De bemægtigede sig selv en engelsk Officeers Bagage, forat Prindsen igjen kunde komme til Klæder og Linned. Eengang gik de endog ind i Fort Auguste, for at erkyndige sig om de ham vedkommende Rygter, og bragte Regjeringstidenden med.

En Søn af en Guldsmed i Edinburgh, ved Navn Roderic-Mac-Kenzie, der hørte til Prindsens Partie, gav ham i denne Tid et Beviis paa Troskab, der kan betegne den Iver, som han endnu indgjød sine Tilhængere. Han lignede ham meget af Ansigt og Væxt, og slakkede omkring i Egnen af Glenmoriston, hvor Soldaterne endelig troede at være paa Spor efter Prindsen, da de traf ham. Mac-Kenzie vogtede sig vel for at bringe dem ud af Vildfarelsen, og solgte dem sit Liv meget dyrt. Da han endelig følte sig dødeligt saaret, fremkunstlede han en kongelig Værdighed, og sagde

til Soldaterne: "Vee Eder! I have ombragt Eders Prinds!" De skare Hovedet af ham, og bare det i Triumph til Hertugen af Cumberland, som strax afreiste til London og tog denne blodige Trophæ med i sin Vogn. Fra Carlisle lod man en Barbeer komme, der flere Gange havde raget Prindsen, for at udspørge ham om dette Hoveds Identitet. Denne Mand, ved Navn Richard Morison, erklærede Hertugen, at det ikke var Stuarts Hoved. Der blev altsaa strax givet Befaling til paany med Iver at begynde de afbrudte Forfølgelser.

Carl Edvard sendte en af sine Vagter med et Budskab til Cameron'erne, for at melde dem, at han havde besluttet at forene sig med dem. Cameron af Clunes gik ham imøde med sine Sønner og Doctor Cameron, Lochiel's Broder. Af de syv Tyve forlangte to, ved Navn Chisholm og Grant, som Belønning, endnu en Tidlang at maatte dele Farer med ham, som de havde ernæret og meer end een Gang frelst, og man bevilgede dem denne Gunst. Grant var en rask og forvoven Krabat, hvis listige Paafund vel kunde have gjort selv en mere berømt Høvding Ære. Naar den lille Hob var nødt til at sprede sig, var Grant saa at sige en usynlig Skytsaand, der alene vaagede over Prindsen. Stedse fandt han ham igjen, naar der forestod nogen Fare, snart for at drive et Detaschement tilbage i et snevert Pas, hvor han ved sin overordentlige Lethed syntes at kunne mangfoldiggjøre sig, snart for at række ham en understøttende Haand, for at hjelpe ham over en Afgrund eller til at bestige en steil Klippe. Hans Beundring for Carl Edvard

hævede ham igjen i hans egne Øine; han var paa en vis Maade stolt af at være Høvding for en Kongesøns Livvagt. I den celtiske Dialects billedlige Sprog fandt han snart værdige, snart venskabelige Udtryk, der forbausede og glædede Prindsen. Han spøgede vel endog, ligesom Røde Robin, over sin af Lovene med Skjændsel beladte Haandtering, hvis Adel han førte tilbage til det store Offer paa Golgatha, hvor Frelseren ikke fandt det under sin Værdighed at stige i Graven mellem to Skjelmer, hvorhos han dog sammenlignede sig med den, der fulgte Christus til Himlen. Han for sin Person haabede dog først hernede at betræde Palladserne Holyrood og Whitehall, hvor han til Belønning for sine Tjenester vilde bede den paa sin Throne gjenindsatte Konge om Amnestie for alle dem, der, ligesom han, af Elendighed og Menneskenes Uretfærdighed vare blevne tvungne til et omflakkende Liv; men ogsaa nu viste han sig altid ærbødig imod Prindsen, uagtet denne gik med forrevne Klæder, blotte Fødder og et smudsigt Skjæg.

Glenaladale gik til Kysterne, for der at udspeide de to franske Skibes Flag, som man vilde have seet paa Havet, og Prindsen begav sig til Lochiel, til den Hytte, som denne Høvding i nogen Tid havde beboet med tre Venner, for hos ham at oppebie Efterretning. Da han nærmede sig den forsigtigt og bevæbnet, blev han anseet for en Spion, og saae Cluny Steward og Thriepland komme ud af Hytten og lægge an paa ham. Grant kastede sig imellem ham og Flinterne; i samme Øieblik traadte Lochiel frem og vilde skyde paa Prindsen; men han gjenkjendte ham endnu i rette Tid, og udstødte et Glædesskrig, som fore-

byggede al videre Kamp. Lochiel vilde kaste sig for hans Fødder; Prindsen trykkede ham i sine Arme. "Fra disse Bjerge," sagde han, "kunne vi sees af de Fiender, for hvilke du nys antog os. Ethvert Beviis paa Ærefrygt kan røbe os. Behandl mig derfor som din Ven og Broder, jeg vil ikke være Andet for dig." De traadte ind i Hytten, hvor der fandtes nogle Levnetsmidler. Carl Edvard forlangte først og fremmest et Glas Brændeviin, og drak det paa alle sine Venners Sundhed. Der blev tillavet et tarveligt Maaltid; hvormed han ret gjorde sig tilgode, og sagde: "Her bliver jeg dog engang tracteret som en Konge." Men snart maatte de igjen begive sig paa Flugten, og der forestod Prindsen og hans adspredte Venner nye Eventyr.

Carl Edvards sidste Tilflugtsted var det selsomste af alle; det var en Art Hule i Luften, i en Klippe ved Letternilich, som man kalder "Buret." Man kunde ogsaa virkelig antage den for et af en Kjæmpehaand over Afgrunde udhængt Buur. Prindsen og hans Ledsagere forbleve der fra den 2den til den 13de September. Her kom Glenaladale til dem med den Efterretning, at endelig to franske Skibe, Conti paa 22 Kanoner og l'Heureux paa 30, vare gaaede for Anker i Bugten ved Lochnanagh.

Førend Carl Edvard gik ombord, ønskede han, at man vilde give alle hans i Nærheden skjulte Venner Efterretning om hans Afreise. Han kom til Lochnanagh, omgiven af Lochiel, John Ray, Barisdale, Lochgarry og omtrent hundrede andre Fredløse, der priste sig lykkelige ved at tage Deel i hans Landflygtighed. Den 19de September gik de ombord,

i den samme Bugt, hvor Carl Edvard var landet for fjorten Maaneder siden. Afskeden var i høieste Grad rørende; de Proscriberedes Børn og Tjenere vare forsamlede paa Strandbredden. Da Prindsen trak sin Kaarde, og ved Afskeden lovede dem, at de engang skulde see ham igjen med en ny Hær og vissere paa Seier, gjenoplivedes Haabet hos de Tilstedeværende. Carl talede om Fremtiden som en Helt, der føler Kraft hos sig til at kjæmpe paa Liv og Død med den vrede Skjebne.

Et fra William dateret Brev kom strax i Aviserne; det indeholdt Efterretningen om Prindsens Indskibning. Endnu samme Aften havde man seet Skibet, paa hvilket han flygtede, seile under det hvide Flag mellem Øerne Coll og Mull.

[Til Slutning ville vi i Korthed endnu omtale Miß Flora Macdonalds videre Skjebne. Da Carl Edvard forlod hende, sagde han iblandt Andet, at han haabede endnu før sin Død eengang at sidde sammen med hende i en god Karet med sex Heste for. Flora smilede ved dette Udtryk, og da hun forlod Prindsen til Fods, ønskede hun ham et fransk Skib tilligemed en god Vind til Frankrig. Hun begav sig til Armadale til sin Moder, dog uden at sige noget om hvad hun havde gjort, eller hvorfra hun kom. Otte Dage derefter lod Mac-Lead af Taliscar, en Militsofficeer, hende kalde. Flora, som vel mærkede, at hun omsider havde opvakt Mistanke, forsamlede sin Familie og sine Venner, aabenbarede dem Alt, hvad der var forefaldet

imellem hende og Prindsen, og bad dem om deres Raad. Men allerede var der givet Befaling til at bemægtige sig hende uden Omsvøb. En Patrouille afhentede hende, uden endog blot at tillade hende at tage noget Linned med, og bragte hende ombord paa et Skib, hvor den frygtelige Capitain Fergusson ventede hende. Til Lykke kom ogsaa General Campbell, der var menneskeligere og behandlede hende med Agtelse. Hun tilstod Alt uden Frygt og Affectation. Hun blev holdt fem Maaneder ombord paa forskjellige Skibe, og derpaa sendt til London i Fængsel. Prinds Frederik var nysgjerrig efter at see hende. "Hvorledes har De vovet at være ulydig imod Deres Souverain og forraade deres Fædrelands sande Interesse?" spurgte han hende. Hun svarede: "Jeg var Menneskelighedens Love lydig. Blev Deres Kongelige Høihed eller enhver anden Prinds af Deres Familie forfulgt af den samme Ulykke, som hiin Søn af Skotlands gamle Konger, da vilde jeg til deres Frelse følge den samme Følelse" *). Hun kom atter i Frihed, og en jacobitisk Dame, Lady Primrose, tog hende til sig. Det blev Mode at besøge hende; fra Morgen til Aften holdt Eqvipager, ofte tyve i een Række, udenfor Lady Primroses Huus. Flora blev beundret lige saa meget for sin Hjertelighed og Beskedenhed, som for sit Mod. Da det endelig tillodes

*) De ministerielle Skribenter, og ligeledes Walter Scott i de Værker, paa hvilke han har sat sit Navn, have tillagt Prinds Frederik selv hiint Svar, som han skulde have givet sin Gemalinde, da hun undredes over at han af Nysgjerrighed havde besøgt en saa determineert Jacobitinde.

hende at vende tilbage til Skotland, var der særdeles Mange, som tilbøde hende deres Vogn. Hun valgte Donald-Mac-Lead, der ogsaa havde erholdt sin Frihed igjen, til Reisekamerat. Donald sagde siden: "Jeg var gaaet til London, for at blive hængt, og er kommen tilbage i en smuk Vogn med Miß Macdonald." Da hun igjen befandt sig i sit Fødeland, blev hun Gjenstanden for et Slags Afguderie; som Stuarternes Skytsengel. Hun giftede sig derpaa med en Søn af Sir Macdonald Kingsburgh, til hvis Huus hun havde bragt Prindsen. Senere ledsagede hun sin Mand til Amerika, og bestod der ganske særegne Eventyr, som imidlertid ikke høre herhid. Ligesom i Skotland, viste hun ogsaa der sit beundringsværdige Mod. Paa den amerikanske Revolutions Tid vendte hun igjen tilbage til Øen Skye, hvor hun ogsaa døde i en høi Alder. Samuel Johnson og hans literaire Hjelper Boswell besøgte hende i Aaret 1773, og beundrede hendes Beskedenhed. "Det var," siger Boswell, "en lille yndig Kone af blid Charakteer og fine Sæder." Johnson, der altid beholdt et Anstrøg af Jacobitisme, sov i den Seng, hvori Carl Edvard saa mange Aar tilforn havde sovet.]

Brudstykker af Grev Raczynskis maleriske Reise *).

Træk til Forstaden Galatas Historie.

Efterat Keiser Michael Palæologus i det 13de Aarhundrede havde gjenerobret Constantinopel og styrtet Courtenay'ernes Dynastie, tildeelte han nogle genuesiske Kjøbmænd, der havde ydet ham vigtige Tienester i denne Kamp mod Frankerne, Ret til at nedsætte sig i Galata, erklærede dem for Lehnsmænd af det græske Rige, lod dem beholde deres Fædrelands Love, og tillod dem af deres Midte at vælge en Præsident eller Podestà, som ved Overtagelsen af sit Embede skulde aflægge Keiseren Troskabseden. Republiken Genua satte stor Priis paa denne Begunstigelse, aflagde Keiseren sin Takſigelse i den Anledning, og sluttede et Forbund med ham, hvori den forpligtede sig til at sende de græske Keisere, i Tilfælde af Krig, en Flaade af 50 Krigsskibe til Bistand. Den genuesiske Plantestad hævede sig saare snart til en anseelig Grad af Magt og Rigdom. Dens kjekke og dristige Søfolk vidste at tilvende sig hele Handelen paa det sorte Hav. De overførte med uhyre Fordeel det sydlige Ruslands, Ukraines, Podoliens Korn til Constantinopel og de italienske Havne. Lige saa snildt vidste de at benytte Fiskerierne paa Don og det asowske Hav, og de ofte og strengt fastende Grækere kom derved

*) Malerische Reise in einigen Provinzen des osmanischen Reichs. Aus d. Poln. des Hrn. Gr. Eduard Raczynski, von F. H. v. d. Hagen. Breslau, 1825.

snart til at yde dem en stadig Afgift. Endnu fordeelagtigere for dem blev den indiske Handel, der dengang, som bekjendt, endnu ikke havde taget sin Retning omkring det gode Haabs Forbjerg. De asiatiske Kjøbmænd førte de molukkiske Øers kostbare Krydderier, Ceilons Perler, Golcondas Ædelstene over Oxus, det caspiske Hav, Wolga og Don, til de tauriske Havne, som Genueserne dengang ogsaa havde revet til sig.

De rige og stolte Lehnsmænd i Galata glemte kun altfor snart deres Pligter imod den græske Keiserstat. Strax i de første Aar af deres politiske Tilværelse, uden at tænke paa deres dengang endnu saa ubetydelige Magt og den Taknemmelighed, de skyldte Keiser Michael Palæologus, og deres Velgjørers mandige Charakteer, grebe de, paa Grund af en ubetydelig Misforstaaelse, til Vaaben imod ham, og erobrede nogle græske Skibe. Den forbittrede Keiser lod Tropper rykke ud imod dem, og da Galata paa den Tid endnu ikke var omgiven af Mure, blev der ingen anden Udvei for de bestyrtede Genuesere, end at overlade deres Skjebne til Keiserens Ædelmodighed, og det lykkedes dem ogsaa at tilbetle sig hans Tilgivelse. Men da nogen Tid efter en Escadre af venetianske Krigsskibe beleirede en genuesisk Coffardieflaade i Galatas Havn, og en Afdeling Venetianere plyndrede Egnen omkring Constantinopel, saa tillod den svage Andronicus Palæologus, imod alle Klogskabens Regler, Genueserne at omgive deres Stad med Mure. Fra dette Øieblik af meente disse at danne en uafhængig Stat i Galata, og betragtede Edsaflæggelsen til deres Colonies Overhoved som en betydningsløs Formular. Kort derpaa, da de

istedet at omgive deres Stad med nye Fæstningsværker, og den græske Regjering vægrede sig ved at aftræde dem det dertil bestemte Gebeet, forkyndte Genueserne Keiser Kantakuzenos en formelig Feide. Denne saa uforholdsmæssige Kamp var afgjort i faa Timer; men dens Udfald var ganske anderledes, end man skulde have ventet: Den græske Flaade, ført af uvidende og feige Søfolk, kom ved den stærke Strøm i Bosphorus snart i Uorden, og faldt i Genuesernes Hænder. Et lige saa uheldigt, eller rettere sagt vanværende Udfald havde de mod Galata udrykkede Troppers Tog. Grebne af en panisk Skræk, adspredte disse sig, og forlode Valpladsen uden Sværdslag. Efter denne saa let tilfægtede Seier tiltrodsede Genueserne sig et langt betydeligere Landstrøg, end de havde fordret før Fiendtlighedernes Udbrud. Denne Fred, som Grækerne havde kjøbt paa deres Æres og Selvfølelses Bekostning, kunde umulig være af lang Varighed, og en ny Fornærmelse fra de nu saa overmodige Genuesers Side bevægede den græske Keiser til at indgaae et Forbund med Venetianerne. En med en genuesisk Kastemaskine fra Galata udslynget Steen faldt en Morgen ned i Constantinopel. Paa den herover førte Besværing yttrede Podestàen af Galata: han beklagede meget at maatte see Staden Constantinopel saa nær Galata.

Venetianerne modtoge Keiserens Tilbud med Glæde. Skinsyge paa Genuesernes Handel, havde de i meer end hundrede Aar ført en haardnakket Krig med disse. Begge Handelsstaters Flaader havde allerede gjentagne Gange kjæmpet i det sydlige Europas Farvande med lige Forbittrelse og afvexlende Held; dog var den store Kamp

hidtil forbleven uafgjort. Venetianerne troede nu at have fundet den ønskede Leilighed til at ydmyge deres forhadte Medbeilere og fravive dem Fordelene af den levantiske Handel. En talrig venetiansk Eskadre gik ufortøvet under Seil til Bosphorus, for der at forstærke den græske Sømagt, som var sammensmeltet til otte Krigsskibe. Den 13de Februar 1352 leverede Grækernes, Venetianernes og Cataloniernes forenede Flaade Genueserne et Slag under Constantinopels Mure. Uagtet det ringere Antal Skibe, tilkjæmpede den genuesiske Admiral Doria, Stamfaderen til den i det 16de Aarhundrede saa berømte Andreas Doria, sig en fuldstændig Seier. Venetianerne, skuffede i deres Forventninger, trak sig tilbage til Øen Candia, og seierrigt vaiede det genuesiske Flag paa det sorte Hav, Propontis og Archipelagus. Forladt af sine Allierede, og i Følelsen af sin egen Kraftløshed, sluttede den græske Keiser en Fred med Genueserne, i hvilken han indrømmede dem Enehandelen i hele sit Rige, og lovede at udelukke Venetianerne fra alle dets Havne.

Tyrkernes Ligegyldighed mod Pesten.

Den 27de August (1814) udbrød Pesten atter i Pera, og i Løbet af 24 Timer døde adskillige Mennesker af den i et, ikke langt fra den franske Gesandts Pallads beliggende Huus. Denne ulykkelige Tildragelse gav mig Leilighed til at iagttage de mangfoldige Yttringer, som en forskjelligartet Opdragelse fører med sig. De Europæere, for hvem Sagen var aldeles fremmed, betragtede den udbrydende Syge som en sikker Be-

bydelse af deres nærforestaaende Død. De ilede des- aarsag med at forlade Staden, eller indelukkede sig i deres Huse, og afbrøde alt Samqvem med deres nær- meste Paarørende. Fremmede, der allerede havde til- bragt flere Aar i Constantinopel, syntes at frygte Faren mindre; dog gik de forsigtigt af Veien for enhver For- bigaaende, for at undgaae al Berørelse. Men Tyr- kernes Adfærd ved denne Leilighed forblev alvorlig og fuld af Værdighed. I Tillid til det uforanderlige Fa- tum, som Koranen lærer, syntes de at betragte selve Faren og de den ængsteligt flyende Franker med den samme Ringeagt.

Muselmændenes Ligegyldighed mod dette frygtelige Onde drager vistnok de sørgeligste Følger efter sig; den kan nemlig betragtes som Hovedaarsagen til at Regje- ringen ikke griber nogen Forholdsregler for at hindre dets Udbredelse. Tyrkerne betragte Sagen fra et ganske andet Synspunkt. De troe, at den religiøse Lovgiver ikke kunde virke hensigtsmæssigere paa Menneskenes Lykke, end ved at erklære Troen paa et uforanderligt Fatum for en Hovedgrundsætning af sin Religion. De paastaae, at der til at begrunde Menneskets Lykke kun behøves een af de to Ting, enten at bevirke, at der aldrig møder ham nogen Ulykke, eller at den, der træffer ham, saa lidet som muligt forstyrrer hans Sjels Rolighed. Det Første er kun muligt for den Almægtige; det Andet, paastaae de, bevirker Troen paa et uforanderligt Fa- tum langt kraftigere, end Stoikernes Læresætninger for- maae det.

Jeg vil hverken drøfte eller gjendrive denne de østerlandske Metaphysikeres Mening; dog kan jeg ikke

undlade her at bemærke, at jeg saare ofte har havt Leilighed til at beundre den mandige Fasthed, hvormed Muhamedanerne vide at bære de føleligste Vanheld. Muselmanden, der har mistet sit Helbred eller sin Formue, der er bleven angreben af et smitsomt Onde, som end ikke levner ham det svageste Haab om Helbredelse, troer, at det evige Forsyn fra Aartusinder har anordnet det saaledes; at Bønnen ikke mægter at forandre den afsagte Dom; at Klager ere ufornuftige, Knurren formastelig: derfor underkaster han sig Himlens Villie, og med stoisk Ligegyldighed, forenet med barnlig Hengivenhed imod Alfaderen, svarer han den ham beklagende Fremmede: "Kissmet, d. e. saaledes har Skjebnen villet det *)".

---

*) "Muselmanden, der seer sin Eiendom lagt i Aske eller ranet af Egennyttens Hænder, den Pestsyge, Sømanden, som ved Styrmandens Udueligheb finder sin Undergang paa en Klippe, Patienten, som en Empirikers Uvidenhed tager af Dage, Undersaatten endelig, der trædes til Jorden under Despotiets Tryk — Alle underkaste sig deres ulykkelige Skjebne med lige Resignation. Den ringeste Knurren betragtes som Mangel paa Religiøsitet, som Forbrydelse, som strafværdig Tvivl om de himmelske Raadsbeslutningers Viisdom. De betragte deres Morder, Ophavsmanden til deres Ulykke, som et Redskab i Forsynets Hænder, der fuldbyrder Skjebnens uigjenkaldelige Beslutning paa dem, en Beslutning, der, som de sige, fra deres Fødsel af var skreven paa deres Pande, og hvis Udførelse altsaa heller ikke kunde forhindres af nogen menneskelig Viisdom og Forsigtighed. Denne Fanatisme betegnes ved de hellige Ord Takdir og Kissmeth, som Muhamedanerne af enhver Stand føre i Munden ved alle deres Livs Begivenheder, hvad

I de europæiske Stæder, som ere angrebne af en smitsom Syge, vaager Politiet strengt over, at alle af en Afdød efterladte Klæder og Effecter strax blive brændte; Tyrkerne derimod kjøbe dem uden Betænkning, og betjene sig af dem, uden først at have ladet dem lufte ud. Denne Uforsigtighed udbreder det ødelæggende Onde, da, som bekjendt, Klæde, Uld, Peltsværk meget længe beholde Smittestoffet i sig *).

---

enten de ere lykkelige eller ulykkelige" (Tableau général etc. par d'Ohsson, II. 465).

"Om end Muselmanden lider et stort Tab, om han end bliver plyndret og ødelagt, siger han dog rolig: "Saaledes stod det skrevet;" og med disse Ord vandrer han uden Knur fra Overflødighedens Skjød ned i Elendigheden. Ligger han paa Sottesengen, saa forstyrrer Intet hans Rolighed; han foretager sin Renselse og forretter sin Bøn; med Tillid til Gud og Propheten siger han taalmodig til sin Søn: "Vend mit Hoved imod Mekka!" og døer i Fred." (Volney, Voyages en Syrie et en Egypte, II. 331).

*) Et Exempel herpaa afgiver den frygtelige Pest, som i Aaret 1812 og 1813 rasede i Odessa og i Staden alene bortrev 2632 Mennesker. Et tyrkisk Shawl, som en russisk Officeer havde medbragt fra Constantinopel til en Skuespillerinde og vidst at holde hemmeligt for Quarantaine-Officianterne, var det usalige Vehikel for dette Onde. Den ulykkelige Skuespillerinde faldt som det første Offer. Dog toge Lægerne feil af hendes Sygdom, og erklærede den for en heftig Forraadnelsesfeber. Men Forblindelsen var kun af kort Varighed, og Pesten blev umiskjendelig, da flere Mennesker, med alle Kjendetegn derpaa, kort efter hinanden døde en hurtig Død.

Ægyptiske, i Alexandrien med Kjøbmandsgods befragtede Skibe er det i Almindelighed, der bringe Pesten til Constantinopel, hvor den saare hurtigt udbreder sig med de udlossede Varer. Virkelig have Indvaanerne i denne Hovedstad gjort den Bemærkning, at den, i de fire eller fem Aar, da Franskmændene og efter dem Englænderne havde taget Ægypten i Besiddelse og oprettet en Quarantaine-Anstalt i Alexandrien, er bleven fri for Pesten.

Tyrkernes Faste i Maaneden Ramadan.

Henved Solens Nedgang begav jeg mig til et Kaffehuus i Pera, hvilket Tyrkerne og Europæerne pleie at besøge i Fællesskab. Aftentimerne under Ramadan frembyde Udlændingen i Constantinopel, og vel i alle tyrkiske Stæder, et selsomt og underholdende Syn. Kort efter Solens Nedgang saae jeg talrige Sværme Tyrker ile fra Moscheerne til Kaffehuset, for der at nyde et Aftensmaaltid, som efter en streng Fasten syntes at være dem særdeles velkomment. Koranen forpligter alle Muselmænd til en 28 Dages Faste i Maaneden Ramadan, og denne Lov er saa streng, at man i hele denne Tid, fra Solens Opgang til dens Nedgang, hverken tør spise eller drikke, eller røge Tobak, ei engang lugte til en Blomst, og maa affone enhver fræk Overtrædelse deraf med en lige saa streng 61 Dages Faste i Fremtiden.

Tyrkerne, som inddele deres Aar i Maane-Maaneder, passe i alle Landsbyer og Stæder nøie paa, for at iagttage Ramadans Nymaane, og saasnart Nogen bemærker den og aflægger et lovgyldigt Vidnesbyrd

desangaaende, indtræder den anordnede Fastetid. Om Vinteren er den, som man let vil indsee, langt mindre følelig, end om Sommeren, da Constantinopels Indvaanere maae afholde sig fra al Næring fra Kl. 4 om Morgenen til 8 om Aftenen. Formuende Familier pleie, for at lette sig den trykkende Lov, at sove Dagen bort. Ved Solens Nedgang kalde Muezim'erne Muselmændene til Bøn; hele Staden, ja man kan vel sige en Deel af Asien og Afrika, er da i Bevægelse; Alle fordobble deres Skridt, for i Moscheen at forrette Aftenbønnen, hvormed Dagens Andagt sluttes. Efter endt Bøn pleie Bekjendtere, Paarørende og Venner i Fælleskab at nyde et Aftensmaaltid og tilbringe Natten i en venskabelig Kreds. Før Solens Opgang tage de en Frokost til sig, som de kalde Imsek, gaae i Moscheen, og lægge sig da til Hvile. Men Folk af de fattigere Classer, Embedsmænd, Kjøbmænd, kunne umulig forskaffe sig en saadan Lettelse.

Fortryllende er Synet af Constantinopel fra Søsiden under Ramadan. Enhver Eier illuminerer sit Huus, og saaledes synes den uhyre, paa syv Høie byggede Stad at staae i lys Lue; desforuden blive de smalle Taarne (Minarets) paa en mangfoldig, ofte phantastisk Maade oplyste med farvede Lamper. Alt dette tilsammentaget fremstiller en Prospect, der mindede mig om de arabiske Fee-Eventyr. Jeg leiede en Kaik, og sværmede om paa Søen en Deel af denne skjønne og klare Nat. Den glade Tummel af en halv Million Mennesker, der nøde Livet i Kaffehusene og paa andre Forsamlingssteder ved Søen, den uafladelige Pladsken af Aarerne paa de allevegne vrimlende, med Blomster

Ægyptiske, i Alexandrien med Kjøbmandsgods befragtede Skibe er det i Almindelighed, der bringe Pesten til Constantinopel, hvor den saare hurtigt udbreder sig med de udlossede Varer. Virkelig have Indvaanerne i denne Hovedstad gjort den Bemærkning, at den, i de fire eller fem Aar, da Franskmændene og efter dem Englænderne havde taget Ægypten i Besiddelse og oprettet en Quarantaine-Anstalt i Alexandrien, er bleven fri for Pesten.

Tyrkernes Faste i Maaneden Ramadan.

Henved Solens Nedgang begav jeg mig til et Kaffehuus i Pera, hvilket Tyrkerne og Europæerne pleie at besøge i Fællesskab. Aftentimerne under Ramadan frembyde Udlændingen i Constantinopel, og vel i alle tyrkiske Stæder, et selsomt og underholdende Syn. Kort efter Solens Nedgang saae jeg talrige Sværme Tyrker ile fra Moscheerne til Kaffehuset, for der at nyde et Aftensmaaltid, som efter en streng Fasten syntes at være dem særdeles velkomment. Koranen forpligter alle Muselmænd til en 28 Dages Faste i Maaneden Ramadan, og denne Lov er saa streng, at man i hele denne Tid, fra Solens Opgang til dens Nedgang, hverken tør spise eller drikke, eller røge Tobak, ei engang lugte til en Blomst, og maa affone enhver fræk Overtrædelse deraf med en lige saa streng 61 Dages Faste i Fremtiden.

Tyrkerne, som inddele deres Aar i Maane-Maaneder, passe i alle Landsbyer og Stæder nøie paa, for at iagttage Ramadans Nymaane, og saasnart Nogen bemærker den og aflægger et lovgyldigt Vidnesbyrd

desangaaende, indtræder den anordnede Fastetid. Om Vinteren er den, som man let vil indsee, langt mindre følelig, end om Sommeren, da Constantinopels Indvaanere maae afholde sig fra al Næring fra Kl. 4 om Morgenen til 8 om Aftenen. Formuende Familier pleie, for at lette sig den trykkende Lov, at sove Dagen bort. Ved Solens Nedgang kalde Muezim'erne Muselmændene til Bøn; hele Staden, ja man kan vel sige en Deel af Asien og Afrika, er da i Bevægelse; Alle fordobble deres Skridt, for i Moscheen at forrette Aftenbønnen, hvormed Dagens Andagt sluttes. Efter endt Bøn pleie Bekjendtere, Paarørende og Venner i Fællesskab at nyde et Aftensmaaltid og tilbringe Natten i en venskabelig Kreds. Før Solens Opgang tage de en Frokost til sig, som de kalde Imsek, gaae i Moscheen, og lægge sig da til Hvile. Men Folk af de fattigere Classer, Embedsmænd, Kjøbmænd, kunne umulig forskaffe sig en saadan Lettelse.

Fortryllende er Synet af Constantinopel fra Søsiden under Ramadan. Enhver Eier illuminerer sit Huus, og saaledes synes den uhyre, paa syv Høie byggede Stad at staae i lys Lue; desforuden blive de smalle Taarne (Minarets) paa en mangfoldig, ofte phantastisk Maade oplyste med farvede Lamper. Alt dette tilsammentaget fremstiller en Prospect, der mindede mig om de arabiske Fee-Eventyr. Jeg leiede en Kaik, og sværmede om paa Søen en Deel af denne skjønne og klare Nat. Den glade Tummel af en halv Million Mennesker, der nøde Livet i Kaffehusene og paa andre Forsamlingssteder ved Søen, den uafladelige Pladsken af Aarerne paa de allevegne vrimlende, med Blomster

smykkede Gondoler, i den klare, milde, venlige Nat, frembragte en Virkning, der opfyldte mine Sandser og mit Bryst med uendelig Henrykkelse.

Om Ildebrande i Constantinopel og dens Forstæder.

Den 9de October (1814), før Dagbrækningen, afbrændte i Pera en Deel af den Gade, hvori jeg boede. Det gjennemtrængende Skrig af Vægterne, som med de Ord Jangin war (det brænder) forkyndte Beboerne den dem truende Fare, vækkede mig. Jeg ilede strax til den engelske Gesandts Bolig, hvorfra jeg med eet Blik overskuede det brændende Qvarteer og de fra alle Kanter tililende Sprøitemestere. Jeg kunde ikke negte disse Folk min Beundring, da jeg saae dem vove sig ind i snevre Gader, hvor de fra begge Sider nedstyrtende brændende Bjelker truede dem med en qvalfuld Død. Saa meget mere fortjener en Misbrug at dadles, som en langvarig Slendrian synes at have gjort til en Forrettighed for Sprøitemesterne. Naar den mere og mere om sig gribende Ildebrand truer een eller anden bemidlet Mands Huus, saa accordere Sprøitemesterne med Eieren om dets kraftigere Forsvar, og lade sig uforttøvet udbetale den betingede Sum, der stundom endog fordobbles, naar Ilden, til Trods for al Anstrengelse, har grebet videre om sig, og Slukningen er forbunden med større Vanskelighed og Fare. En saadan Fremgangmaade af Sprøitemesterne, hvortil jeg var Vidne, synes mig ligesaa dadelværdig som lovstridig; men en bedaget Tyrk ved Siden af mig, som jeg

meddeelte mine Bemærkninger i denne Henseende, svarede med den største Koldblodighed: "Haandværket man ernære Mesteren."

Kort efter at Ildebranden var udbrudt, ankom Bostandschi-Bascha'en, Janitschar-Agaen, Storvezirен og endelig Sultanen selv til Pera. Storherren var omgiven af en heel Sværm Tjenere. En Tschoadar, eller Kammertjener, uddeelte Penge imellem de travle Sprøitefolk; dog troede jeg at bemærke, at disse forvænte Tolumbadschi betragtede denne Gave langt mindre som en Foræring, end som en Løn, der skyldtes dem.

Høist interessant for mig var den utrættelige Virksomhed, hvormed de høieste Embedsmænd, Ministrene, ja Storvezirен selv, antage sig Slukningsanstalterne ved en Ildebrand. Jeg har seet Janitschar-Agaen, Overhovedet for det osmanniske Riges samtlige Linje-Infanterie, opstille Sprøiter i snevre Gader, hvis Huse allerede brændte paa begge Sider. Men især skal den nuværende Kapudan Bascha under lignende Ulykker udmerke sig ved sjeldent Mod og stor Aandsnærværelse. I Aaret 1811 var der udbrudt en Ildebrand i et af de folkerigste Qvarterer i Constantinopel. Kapudan Bascha bemærkede et stort Hjørnehuus, der var i Færd med at antændes. Hele Gaden vilde blive fortæret, naar denne Bygning ikke blev reddet. Udmattet af langvarig Anstrengelse, var allerede en Deel af Sprøitemesterne og Janitscharerne vegne bort fra Brandstedet. For at opmuntre dem til Virksomhed, begiver den kjekke Admiral sig op paa Gavlen af den truede Bygning, og raaber derfra til Janitscharerne: "Det er min uforanderlige Beslutning, ikke at vige fra dette vigtige Sted;

ville I see med Ligegyldighed paa at jeg her lider en frygtelig Død?" Hans Opfordring gjorde den attraaede Virkning. Tolumbadschierne og Soldaterne trængte atter frem med deres Slukningsredskaber, og snart var Ilden dæmpet. En saadan ægte spartansk Adfærd synes mig at stemple Kapudan Bascha til en Helt.

Det er Tilfældet i Constantinopel, ligesom i vore europæiske Stæder, at Tyvene have meget travlt ved Ildebrande, ja ikke sjelden selv foranstalte en saadan Brand, for da at benytte den udbredte Skræk. Denne Forbrydelse straffes i det osmanniske Rige paa selve Stedet, hvor den er begaaet. Den i Gjerningen grebne Mordbrænder bliver ifølge Lov og Ret, dog uden videre Former, kastet i Luerne.

Det 18de Aarhundredes Historie frembyder flere Exempler paa at en eneste Ildebrand i Constantinopel har tilintetgjort henved 18,000 Huse. Forat denne Stad i Fremtiden kunde sikkres mod lignende Ulykker, maatte Gaderne anlægges bredere, Husene opføres af Tegl eller store Stene; men Regjeringen vægrer sig ved at kjøbe den til Gadernes Udvidelse nødvendige Grund, og følgelig opsøger den Ulykkelige, der har mistet sit Huus, ængsteligen igjen det Sted, som han beboede, hvor han maaskee som Dreng har leget paa en tidligere Brands Ruiner, og opfører paa denne, hans Hjerte saa dyrebare Plads, en ny, endnu slettere Hytte.

Man forsikkrede mig, at naar Storherren i nogen Tid ikke har forladt sit Serail, og det over en trykkende Forordning misfornøiede Folk ikke finder nogen Leilighed til at besvære sig for ham derover, saa sætter een eller anden Patriot, i en velmenende Hensigt, Ild

paa Staden; og da Storherren aldrig undlader at begive sig til Brandstedet, finde de Undertrykte Leilighed til at klage deres Nød for ham. Det er da fornemmelig Fruentimmerne, som føre Ordet og sige ham drøie Sandheder i haarde, usømmelige Udtryk. Paa denne Maade skal Selim den Tredie have erholdt den første Efterretning om Franskmændenes Landgang i Ægypten, som hans Moder og Ministrene i nogle Dage holdt hemmelig, for at forberede ham paa det ubehagelige Budskab. Efterretningen havde allerede i flere Dage udbredt sig i Hovedstaden, og endnu saae man ingen Anstalter blive trufne til et Feldttog imod Franskerne; Staden blev altsaa stukken i Brand, og da Storherren var ilet til, saae han sig omringet af en Sværm Qvinder af de laveste Classer, der bestandig raabte til ham: Missiry Siktiles, Stambula Sikedschkiekler! "Du har mistet Ægypten, du vil sagtens miste Constantinopel med!" Det tyrkiske Udtryk, lige saa kraftigt som uhøvisk, lader sig ikke oversætte ordret.

Bidrag til de militaire Prygleriers Historie *).

Som bekjendt, hersker ved mange Armeer den Indbildning, at Thronens og Alterets Forsvarere kun lade sig sætte i Bevægelse, lede, opmuntre og begeistre ved en dygtig Stok; man gjør sig ikke den Uleilighed at an-

*) Die Ungarn wie sie sind. Von August Ellrich. Berlin, 1831.

stille Forsøg, om Tingen ikke maaskee dog lod sig gjøre uden Stok, om Maskinen ikke uden den kunde holdes sammen, bevæges, ledes eller begeistres *), Prygl ere nu eengang vedtagne; Alt, hvad der er vedtaget, bliver for større Beqvemmeligheds Skyld ansæet for godt, ærværdigt og helligt, følgelig betragtes ogsaa Prygl som noget Helligt, Ærværdigt og Godt, og følgelig prygler man endnu rask væk.

Antallet af 25, ogsaa 30 kan i den østerrigske Armee enhver Capitain lade uddele efter Behag; flere Herrer Capitainer lægge, hvad dette Punkt angaaer, en høist roesværdig Liberalitet for Dagen.

Jeg har kjendt en ungersk Capitain, af hvis Mund Soldaterne aldrig hørte et andet Ord, end den Trusel "huszonöt páltzad" — fem og tyve Stokkeprygl —; det blev da heller ikke ved denne Trusel; thi enhver Soldat, der havde forseet sig, hvad enten Forseelsen var stor eller liden, fik denne Portion uden Afkortning; havde en Soldat ikke smurt sine Skoe tilbørlig, huszonöt páltzad; havde en anden faaet Lyst til en feed Høne eller en mager Gaas, og practiseret den ud af den lovlige Eiers Huus, huszonöt pálzad; havde en tredie drukket et Glas meer end sædvanligt og var gaaet rolig til Sengs, eller havde han drukket sig fuld en carnaille og begaaet Excesser, atter og atter huszonöt

*) Ved en af de største og upaatvivlelig bedst disciplinerede tydske Armeer har man anstillet disse Forsøg, og med den bedste Virkning. Ingen Stok er at see, og Maskinen gaaer saa godt som noget Sted. Skal man da troe paa Hexerie? Ingenlunde; kun paa den faderlige Herskers Viisdom.

páltzád; han holdt Tallet for helligt og ukrænkeligt, og blev ogsaa af Soldaterne kaldet Kapitany Huszonöt — Capitain Fem og Tyve."

Naar nu en Soldat fra Morgen til Aften hører den samme fatale Phrase og faaer den hele udeelte Portion, ofte uden at vide hvorfor, saa er det naturligt, at han omsider hører Phrasen med Ligegyldighed, og ganske taalmodig tager Portionen til sig, hvormed han allerede temmelig længe har været fortrolig.

"Vanen er Skjebnens Trolddomstaske!" siger Kotzebue; "for at komme til at holde af Fanden, behøver man blot at sidde fyrgetyve Aar ved eet Bord med ham;" og Kotzebue havde Ret, man kan vænne sig til Alt, faae Kjærlighed til Alt, følgelig ogsaa til Prygl. . . .

Da efter Napoleons Fald de italienske Tropper bleve indlemmede i den østerrigske Armee, søgte man naturligviis at vække deres Hengivenhed for det nye Herredømme, mod hvilket de aldeles ikke vare gunstig stemte.

Da Stokkeprygl ikke hørte hjemme i Napoleons Armeer, fik de italienske Tropper i den østerrigske Armee heller ingen Prygl.

De blødagtige Italienere fik Krampe ved Synet af en Stok, og jeg har af flere af dem hørt den Forsikkring, at de hellere vilde døe, end taale fem og tyve Stokkeprygl.

Men da man senere betænkte, at det vilde avle slemt Blod i Armeen, naar man udmærkede een Trop i Særdeleshed og behandlede den paa en ganske anden Fod end alle de øvrige, og da de Herrer Italienere, i Tillid til den dem lovede Fritagelse for Prygl, bleve

noget uartige, saa fandt man for godt og raadeligt at indføre Stokken ogsaa i de italienske Phalanxer, og at tildele Hesperiens Børn vel ikke huszonöt páltzad, men dog venti cinque legnate, der gjelde omtrent lige saa meget. Forend et Aar var nedbalet i Tidens Ocean, havde samtlige Latinere, pian pianino, vænnet sig til den nye Kost, og nøde den nu, lige saa godt som Böhmere, Mährere, Østerrigere, Kroater, Slawaker, Ungarer og alle, Østerrigs Scepter underkastede Folkeslag, med freidigt Mod og uden at døe deraf.

Dom Miguel den Første, den portugisiske Thrones Usurpator *).

I Portugals Historie tilkommer upaatvivleligen det sidste Decenniums Begivenheder en af de første Pladser, da denne Periode har styrtet Landet i en uberegnelig Elendighed, og dens Følger ville naae ud i fjerne Aar.

Til Portugals Ulykke fødtes, den 2den October 1802, Infanten Dom Miguel, den yngste, uægte Søn af den sidste Dronning af Portugal **). Hen-

---

*) Dom Miguel I. Usurpator des Portugiesischen Thrones. Ein Beitrag zur neuesten Geschichte Portugals. Von einem Augenzeugen. Hamburg, 1832.

**) Dom Miguels Fader lever endnu, dog i den største Indgetogenhed, af Frygt for Sønnen, der paa Grund af hans Hengivenhed for Constitutionen affatte ham fra alle hans Hofembeder.

des forargelige Levnet var ingen Hemmelighed for Kongen Dom Joao (Johan) den Sjette, og mangfoldig Kummer, selv en dyb Melankolie var Følgen af hans ulykkelige Forhold til en Gemalinde, af hvem han endog troede at maatte befrygte Alt for sit Liv; derfor trak han sig tilbage til Klosteret Maffra, hvor religiøse Øvelser vare hans eneste Syssel, indtil den franske Invasion i Aaret 1807 udrev ham af denne lethargiske Tilstand og tvang ham til at flygte til Brasilien. Indtil dette Tidspunkt havde Dronningen endnu født to Prindsesser, og deels af Godmodighed, deels af religiøse og politiske Hensyn, navnligen Forholdet til Spanien, tillod Monarken, der kun i sine Fortroliges Kreds yttrede sin Kummer, at man kaldte Dom Miguel og de to yngre Søstre hans Børn, uagtet deres forskjellige Fædre vare almindelig bekjendte. Men i Rio de Janeiro sank Dronningens Opførsel ned til en saadan Lavhed og Skamløshed, at Kongen saae sig nødtvungen til den Erklæring: at han i Fremtiden ikke vilde erkjende noget Barn, som hun bragte til Verden, for sit; de følgende Nedkomster søgte man derfor, skjøndt forgjeves, at holde hemmelige, og medens Børnene, som man paastod, bleve overleverede til Hittebørns-Hospitalet, bleve paa samme Tid deres Fædre, ved selve Dronningens Intriguer, forviste til fjerne Provindser. Jeg selv kjendte en Saadan, der blev forviist til Minas, og i Fortrolighed tilstod mig: at ikkun Frygten for Dronningens Hevn havde formaaet at bekjæmpe den Modbydelighed, som hendes sjeldne Hæslighed havde indgydet ham.

noget uartige, saa fandt man for godt og raadeligt at indføre Stokken ogsaa i de italienske Phalanxer, og at tildele Hesperiens Børn vel ikke huszonöt páltzad, men dog venti cinque legnate, der gjelde omtrent lige saa meget. Førend et Aar var neddalet i Tidens Ocean, havde samtlige Latinere, pian pianino, vænnet sig til den nye Kost, og nøde den nu, lige saa godt som Böhmere, Måhrere, Østerrigere, Kroater, Slawaker, Ungarer og alle, Østerrigs Scepter underkastede Folkeslag, med freidigt Mod og uden at døe deraf.

Dom Miguel den Første, den portugisiske Thrones Usurpator *).

I Portugals Historie tilkommer upaatvivleligen det sidste Decenniums Begivenheder en af de første Pladser, da denne Periode har styrtet Landet i en uberegnelig Elendighed, og dens Følger ville naae ud i fjerne Aar.

Til Portugals Ulykke fødtes, den 2den October 1802, Infanten Dom Miguel, den yngste, uægte Søn af den sidste Dronning af Portugal **). Hen-

*) Dom Miguel I. Usurpator des Portu[...] Thrones. Ein Beitrag zur neuesten [...] gals. Von einem [...]

**) Dom Migu[...] Indget[...] af [...] fra[...]

des forargelige Levnet var ingen Hemmelighed for Kongen Dom Joao (Johan) den Sjette, og mangfoldig Kummer, selv en dyb Melankolie var Følgen af hans ulykkelige Forhold til en Gemalinde, af hvem han endog troede at maatte befrygte Alt for sit Liv; derfor trak han sig tilbage til Klosteret Maffra, hvor religiøse Øvelser vare hans eneste Syssel, indtil den franske Invasion i Aaret 1807 udrev ham af denne lethargiske Tilstand og tvang ham til at flygte til Brasilien. Indtil dette Tidspunkt havde Dronningen endnu født to Prindsesser, og deels af Godmodighed, deels af religiøse og politiske Hensyn, navnligen Forholdet til Spanien, tillod Monarken, der kun i sine Fortroliges Kreds yttrede sin Kummer, at man kaldte Dom Miguel og de to yngre Søstre hans Børn, uagtet deres forskjellige Fædre vare almindelig bekjendte. Men i Rio de Janeiro sank Dronningens Opførsel ned til en saadan Lavhed og Skamløshed, at Kongen saae sig nødtvungen til den Erklæring: at han i Fremtiden ikke vilde erkjende noget Barn, som hun bragte til Verden, for sit; de følgende Nedkomster søgte man derfor, skjøndt forgjeves, at holde hemmelige, og medens Børnene, som man paastod, bleve overleverede til Hittebørns-Hospitalet, bleve paa samme Ti[illegible] Fædre, ved selve Dronningens [illegible]er, for[illegible] Pro-[illegible]ser. Jeg selv [illegible] viist [illegible] [illegible]

Under denne Moders Opsyn levede Dom Miguel til sit 8de eller 9de Aar, da Kongen optog ham i Palladset S. Christovan, og, da han selv kun bekymrede sig lidet om sine Børns Opdragelse, overgav ham til den nuværende Minister Vicomte de Santarem's og sin saare agtværdige Skriftefaders Veiledning. Men disse Mænd formaaede kun at virke ubetydeligt, da de, ifølge Etikettens Bud, knælende maatte kysse deres Lærlings Haand og kun turde tale bedende til ham; ogsaa bekymrede denne sig mindre og mindre om dem, men sluttede sig fortroligt til en Berider, der loe ad alle hans Uartigheder og underviste ham i at ride saavelsom i at kjøre med Gedebukke. Dette lige saa raae som opblæste Menneske var en Yndling af Kongen, og formaaede mere over den svage Monark, som hans Plumphed morede, end selv en Minister; hvor anmassende og fornærmelig derfor hans Opførsel var, blev han dog behandlet med Forekommenhed og Ærbødighed af Enhver, der havde en Bøn at foredrage Kongen, og rigelige Foræringer strømmede ind til ham fra alle Kanter. Et saadant Menneskes Veiledning kunde kun yttre den skadeligste Indflydelse paa Dom Miguel; tidligt lærte han at foragte Menneskene, og voxede op i en saadan Uvidenhed, at han, endnu som Generalissimus over den portugisiske Armee, ikke engang kunde skrive sit Navn rigtigt. Det sørgeligste af Alt var imidlertid hans Hjertes Slethed, i hvilket der ikke syntes at røre sig nogen bedre Følelse. Ofte saae jeg selv, hvorledes Dom Miguel, som 10- og 12aarig Dreng, i Generalsuniform med Stjerne og Orden, drev omkring med mine Naboers Børn, stormede ind snart i dette

snart i hiint Huus, undertiden ogsaa i mit, slog Tallerkener og Glas i Stykker, snart uddeelte Ørefigen, snart rakte Haanden til Kys, nu og da, ligesom Lunet tilsagde ham det, øvede Rænker og Ondskab og derfor blev roest og beundret af sin Ledsager. Ofte saae jeg endog Fremmede, som ikke kjendte Infanten og derfor ikke viste ham deres Respect paa den brugelige Maade, blive mishandlede, og jeg selv blev ligeledes engang af den brutale Berider, som aldrig veeg fra sin Lærlings Side, nødt til at stige af Hesten og bøie Knæ for Prindsen, som jeg i Hastværk og Adspredelse ikke havde seet. Jeg selv saae Dom Miguel, i en Alder af 16 eller 17 Aar, med sin Berider galoppere gjennem Forstaden Matta parios og slaae Hattene af Hovederne paa Alle, som han kunde naae med sin lange Stok, hørte selv, hvorledes Infanten befalede en Rideknegt at gjennemprygle en Tydsker, der var reden ham forbi uden at stige af Hesten *); jeg saae fra mit Vindue,

*) Paa samme Maade handlede hans kongelige Moder, hvis Forridere ved Trusel med Prygl maatte tvinge dem, der havde det Uheld at møde hende, til at stige af Hesten eller Vognen. Selv den amerikanske Gesandt, mod hvem Dronningen nærede et særdeles uvenligt Sindelag, blev saaledes nødt til at stige af; dog allerede den følgende Dag reed han, bevæbnet med Pistoler, forsætligt Dronningen igjen imøde, og truede i hendes Nærværelse, da man atter vilde tvinge ham til at staae af Hesten, paa Stedet at nedskyde Enhver, som vovede at lægge Haand paa ham; det hjalp. "Lad den slette Karl (Maroto) løbe!" skreg Dronningen. Gesandten indgav herpaa en Klage til Kongen, hvorpaa Forriderne erholdt Arrest og den offentlige Bekjendtgjørelse blev udstædt: at ingen Frem-

hvorledes han gjorde sig en Glæde af at skyde alle Ænderne ihjel for en fattig gammel Enke. — Dog allerede disse faa Træk af Dom Miguels tidligere Aar ville være tilstrækkelige til at charakterisere hans Hjerte saavelsom den Opdragelse, der var bleven ham til Deel. I de senere Aar udgjorde Jagt, Tyrefægtninger og Fyrværkerier Infantens Fornøielser; Mester i den Kunst at tæmme en vild Hest, vandt han ogsaa snart en Pian's Behændighed *). Paa St. Cruz's store Sletter, hvor mange tusinde vilde Heste og Oxer græsse, stormede nu Infanten omkring med Pian'erne, de raae-

---

med skulde tvinges til denne Ærbødigheds-Yttring. Engang var jeg reden ud tilligemed den hollandske Chargé d'affaires og nogle andre Venner, da Dom Miguel mødte os, og jeg, som Prindsen kjendte, stod af Hesten, medens de Andre blot toge Hattene af; dog strax kom en Forrider galopperende, og tvang, under Trusel med Prygl, Hollænderen, der forgjeves angav sin Rang, til at stgae af; denne beqvemmede sig nu rigtignok dertil, men erklærede paa samme Tid, at han strax vilde indgive en Klage, hvilket ogsaa skete, uagtet den Trusel: at man i dette Tilfælde vilde knække Arme og Been paa ham. Følgen heraf var, at Prindsen fik en Irettesættelse, og hans Tjener Arrest.

*) Pian's (Piao's) kalder man i Brasilien dem, der fange og tæmme vilde Heste, Muulæsler og Oxer, og til denne Fangst betjene sig af Laço'en (Snaren), et henved 50 Fod langt Reeb, der hænger oprullet ved Sadlen; denne Snare kaster Pian'en om Halsen, Hornene, For- eller Bagbenene paa det Dyr, som skal fanges, og dreier derpaa hurtigt sin Hest om, hvorved han enten kaster Dyret til Jorden, eller tvinger det til at følge med ham.

ste Mennesker i Brasilien, og gjorde sig undertiden, naar Hoffet befandt sig i St. Cruz, en Fornøielse af at bringe en af de fangne vilde Oxer ind i Slottets underste Sale og løslade det rasende Dyr iblandt det der forsamlede Selskab, hvorved flere Mennesker kom til Skade og en Dame engang døde af Skræk. Og-saa mangen stakkels Slave, og hvem ellers Tilfældet førte ham imøde, kastede han Laçoen over Hovedet, og slæbte ham bag efter sig, hvilket imidlertid ikke altid lykkedes ham. Engang mødte han en Beboer af Provindsen Minas, som han ligeledes kastede Snaren omkring; men Mineiroen skar den hurtigt over, og forfulgte derpaa Infanten med Pidskeslag saa længe, indtil hans Følge kom til, afholdt den jevne Bjergboer fra videre Haandgribeligheder og truede ham med Fængsel, dersom han anmeldte Sagen for Kongen. Paa denne Maade forblev enten Monarken uvidende om Infantens Handlinger, eller de bleve, naar de engang kom for Dagen, saaledes besmykkede, at de kun havde svage Irettesættelser til Følge. Han var sædvanligen omringet af Staldkarle, Tjenere og Andre af denne Stand, og da han kun fik faa Lommepenge, laante han bestandigen af disse; naar han nu modtog det, der var bestemt for ham, kunde det ofte ikke forslaae til at dække hans Gjeld; og de, der ikke fik noget, søgte da at holde sig skadesløse paa een eller anden Maade, og navnligen ved at anbefale til Embeder.

I Aaret 1821 vendte Kongen tilbage fra Brasilien til Portugal, hvor Forholdene imidlertid havde antaget en anden Skikkelse og den kongelige Anseelse var sunken betydeligt. Hele Magten befandt sig dengang i

Hænderne paa et constitutionelt Partie, der bestemte Kongen en Civilliste og nedsatte Udgiften til Hofholdning, der forhen var 2½ Million Cruzados (Gylden), til 725,000 Cruzados; den af flere tusinde Personer bestaaende Hofetat, som allerede tilforn blev ringe og uregelmæssigt lønnet, erholdt nu slet intet mere; Heste og Muulæsler, hvis Foder Underbetjenterne solgte, for at kunne leve, hungrede i de kongelige Stalde, og ikke sjelden maatte man endog leie Muulæsler, naar Kongen engang ønskede at kjøre ud. Monarkens Yndlinger bleve sendte til Provindserne, og selv Dronningen forviist Landet, da hun havde vægret sig ved at aflægge den ved Constitutionen foreskrevne Eed. Adelen saavelsom Geistligheden negtede man al Deel i Cortes, berøvede dem deres Privilegier og forviste Munkene fra deres Klostre, uden at give dem Pension eller anden Understøttelse. Brasilien blev behandlet som en Colonie, og Grunden derved lagt til dens senere Adskillelse fra Portugal; selv Armeen, der tidligere havde vundet ved at man bortfjernede de engelske Officerer, som ved deres Strenghed havde gjort sig forhadte af Tropperne, blev forsømt. At det herskende Partie ved saadanne Misgreb, skjøndt det ogsaa virkede meget Godt, ikke formaaede at holde sig, erkjendte enhver Fordomsfri. Snart forbandt ogsaa Hoffet, Adelen og Geistligheden, under Dronningens Styrelse, sig imod det, Nationen forblev ligegyldig, og ikkun Kongen modstod alle Opfordringer af de Forbundne, for ikke at krænke den Eed, han havde aflagt Constitutionen. Nogle Over-Officerer bleve let vundne, Tropperne selv stemte gunstigt ved uddeelte Penge; og paa Opfordring af Dronningen, der ikke blot haabede

at styrte Cortes, men ogsaa at bestemme den svage Konge til at aftræde Dom Miguel Kronen, saa at hun kunde komme til at regjere i dennes Navn, traadte Infanten i Spidsen for Bevægelsen. I Mai 1823 forsvandt han pludseligen fra Lissabon, stillede sig i Spidsen for nogle Regimenter, og opfordrede fra Santarem Nationen til at frelse Kongen af hans Fienders Hænder. Dennes Stilling var imidlertid i høi Grad vanskelig; uagtet han høit og offentligt yttrede sig imod sin Søns Foretagende, troede Cortes dog, at han var i Ledtog med ham; flere Stemmer forlangte Monarkens Fængsling, selv hans Død, og kun Partiets Raadvildhed frelste ham fra de ham truende Farer. Efter en lang Kamp med sig selv bestemte Kongen sig endelig til at flygte til Villa franca under det for ham vundne 18de Infanteriregiments Beskyttelse, og dette Skridt afgjorde Sagen; thi neppe var Kongen reist fra Lissabon, førend Folket stormede Stændernes Sal, saa at disse selv med Nød og neppe vandt Tid til at frelse sig ombord paa engelske Skibe. Kongens Flugt laae ikke i hans Gemalindes og Dom Miguels Plan; befriet af Infanten, frelst fra Døden, skulde han nødes til at frasige sig Kronen; men nu havde han selv befriet sig, mange Tusinde strømmede til ham, Glæde og Jubel modtoge ham overalt, og denne Nationens almindelige Stemning, saavelsom nogle Fortroliges Raad, bevægede endelig ogsaa Infanten til at forene sig med Monarken, der, ubekjendt med hans egentlige Hensigter, hilsede ham som sin Befrier og udnævnte ham til Generalissimus for den portugisiske Armee. Den 23de Juni 1823 vendte Kongen tilbage til Lissabon. Flere Mile strøm-

mede Hovedstadens Beboere ham imøde; og de samme Mennesker, der endnu for kort siden forlangte hans Død, spændte nu Muulæslerne fra hans Vogn, og stredes om den Ære at trække den. Den følgende Dags Avis skildrede omstændeligt det kongelige Indtogs Pragt og Høitidelighed, og indeholdt tillige Navnene paa dem, der havde nydt den Lykke at tjene som Forspænd for Hans Majestæts Vogn. Fra nu af gik Alt igjen i den gamle Slendrian. Alt, hvad der var udgaaet fra Cortes, selv det Gode, blev erklæret for ugyldigt, Gadepolitiet, der under Cortes drev paa Reenlighed, blev igjen, som forhen, forsømt, enhver nyere videnskabelig Anstalt ophævet, og de, der handle med gamle stjaalne Jernvarer og andre Smaating, fik igjen Tilladelse til at optage Halvdelen af de meest besøgte Gader; selv det skjønne constitutionelle Mindesmærke paa Rocio, der havde kostet flere Tusinde, blev paa Infantens Befaling ødelagt, og det i Grundstenen, i en Sølvkapsel, opbevarede Charte offentlig brændt, som et Værk af Frimurerne. De Adelige traadte igjen i Besiddelse af alle deres Privilegier, og flere erholdt endog paa Statens Bekostning Skadesløsholdelse for det midlertidige Savn; Munkene vendte tilbage til deres Klostre, og alle gamle Misbrug levede op igjen. Ethvert Spor af det constitutionelle Herredømme forsvandt, og kun de Folket paalagte nye Byrder bleve tilbage. De fornemste Medlemmer af Cortes bleve forviste af Landet eller til Provindserne; dog allerede efter nogle Aars Forløb tilgav den godmodige Konge de Fleste. Monarkens vanskeligste Opgave var nu at tilfredsstille de mange Tusinde, som ventede Belønning for de Tjenester, de havde be-

viist Kongedømmet, og da man ikke kunde bevilge Alle Ordener og pecuniaire Fordele, blev der uddeelt Guld- og Sølvmedailler med Kongens Brystbillede til alle dem, der havde ledsaget Monarken til Villa franca. Snart saae man Halvdelen af Residentsens Indvaanere prydede med denne Medaille, som man gav Ogenavnet Støv-Ordenen (habito da poeira), fordi de paa denne Maade Udmærkede i den hede Sommer havde fulgt Kongen paa den støvede Landevei.

Dom Miguel omgav sig som Generalissimus med en glimrende Generalstab, lærte at exercere, galopperede fra den ene Caserne til den anden, passiarede med Soldaterne paa den gemeneste Maade, baxedes med dem, forfremmede de Fortjenstløse og beskyttede de Uordentlige mod deres Officerer. Den værdige Generallieutenant Grev S. Paio, en 70aarig Olding, der vilde gjøre ham sin Opvartning, sparkede han og kastede ham ned af Trapperne, fordi han havde været en Folke-Deputeret. Ogsaa hans gamle Orm, at ville tiltvinge sig Respect, vendte tilbage, og den, der ikke tog Hatten af og knælede, blev mishandlet. Hans Yndlingssyssel var imidlertid endnu at færdes og kjæmpe med Oxer. Hyppigt tog han ud om Natten med de raae Oxedrivere, klædt som disse, for at drive de til Tyrefægtning bestemte Dyr til Staden, og Intet kunde volde ham en større Glæde, end naar en af Oxerne undløb, rendte vild igjennem Staden, udbredte Skræk og saarede Folk. Ved en af hine, af ham selv i hans Privat-Circus foranstaltede Tyrefægtninger havde nogle nysgjerrige Drenge besteget Muren, der omgav den; skjøndt bortjagne, vendte de dog tilbage igjen, og een af dem

besteeg Muren paany; da greb Infanten forbittret sit Sværd, og det ulykkelige Barn maatte bøde for sin Nysgjerrighed med Tabet af sine Fingre. Overhovedet synes menneskelige og blidere Følelser at være fremmede for Dom Miguels Hjerte.

Paa denne Tid begik Infanten en gruelig Gjerning, som kun Faa have erfaret nøiagtigt og med alle Omstændigheder — Mordet paa Marquis de Loulé, den gamle Konges Overstaldmester og Yndling. Kongen befandt sig i dette Efteraar (1823) med sit Hof paa Jagtslottet Salvaterra, medens Dronningen i sit Pallads Ramalhao smeddede nye Planer til at fjerne sin Gemal fra Thronen. Infanten, der havde ledsaget Kongen til Salvaterra, var i fuldkommen Forstaaelse med hende, og Begge havde fundet en virksom Medhjelper i Marquis de Abrantes. Da man ikke kunde vente at komme til Maalet ved aabenbar Magt, vilde man ved List søge at bevæge den gamle Monark til at nedlægge Regjeringen. Men Ingen kunde mere bidrage til at realisere denne Plan, end Marquis de Loulé, og man besluttede derfor at drage ham ind i sin Interesse, eller, hvis dette ikke skulde lykkes, at myrde ham, for at sikkre Hemmeligheden. Han blev altsaa indbuden af Dom Miguel, og modtagen med Venlighed og Forekommenhed af ham og den allerede tilstedeværende Marquis de Abrantes. I Løbet af Samtalen berørte man i Begyndelsen meget varsomt Kongens Svaghed og hans Udygtighed til at regjere Landet, men snart yttrede man sig tydeligere, og opfordrede Marquien til at anvende sin Indflydelse hos Monarken og bevæge ham til at nedlægge Regjeringen. Loulé følte

sig imidlertid krænket ved en saadan Anmodning, og stræbte tillige at bringe Infanten til at opgive denne sorte Plan; herpaa fulgte gjentagne Bønner og omsider Trusler; men da Intet kunde rokke den Redeliges Troskab, greb den meget stærke Abrantes den Ulykkelige, og trykkede ham mod Væggen med en saadan Kraft, at han neppe kunde drage Aande; i samme Oieblik gav Infanten, der ganske rolig røgede sin Cigar, et Tegn, og hans Hjertensven Verissimo (en anden Tristam), Underofficeer i Politie-Garden, styrtede ind i Værelset med en Kniv, som han stødte ind i Marquiens aabne Mund med en saadan Heftighed, at han strax opgav Aanden. I et kongeligt Slot fattes det ikke paa Lurere; ogsaa maatte Værelset gjøres reent, og saaledes kunde Misgjerningen ikke forblive skjult. Liget kastede man om Natten igjennem et afsidesliggende Vindue af Palladset ud i en Have, hvor det blev fundet to Dage derefter. Kongen, som dette Mord smertede dybt, beordrede en streng Undersøgelse, hvis Resultat imidlertid ikke er blevet bekjendt; rimeligviis kom Sandheden for Dagen; thi ganske uventet blev Undersøgelsen afbrudt, for, som man troede, ikke at compromittere den kongelige Familie, og den Myrdedes Søn, der var fremstaaet som Anklager, erholdt Faderens Embeder og Værdigheder.

Dom Miguel og hans kongelige Moder besjeledes imidlertid ikke af anden Følelse, end Harme over at have forfeilet deres Hensigter, og Begge pønsede paa nye Forbrydelser. Man besluttede at gaae alvorligere tilværks og selv at prøve Magtens Vei; i denne Hensigt gjorde Infanten sig Flere og Flere af Militairet til

Venner, yttrede ofte, hvorledes han, dersom han var Konge, vilde forbedre Troppernes Stilling, hindrede Forfremmelser for at vække Utilfredshed, forhalede Lønningernes Udbetaling, og væltede Skylden herfor paa den svage Konge, der blot betænkte sine Yndlinger og lod de Fattige lide Nød. Saaledes troede Infanten at have forberedt Alt paa det Klogeste; flere Officerer og Gemene bleve paa samme Tid indviede i Hemmeligheden, og Intet syntes at være i Veien for det heldige Udfald af denne Plan, der var beregnet paa Nationens vaklende Charakteer og Armeens Venalitet.

Efterat alle Forberedelser vare trufne, begav Infanten sig, Natten imellem den 23de og 24de April 1824, til de forskjellige Caserner, erklærede med fremhyklet Forfærdelse, at der var opdaget en Sammensværgelse imod hans Faders Liv, at man havde arresteret Snigmordere i Nærheden af det kongelige Pallads, lod derpaa slaae Allarm og ved en Jægerbataillon, hvori mange af hans Fortrolige tjente, Palladset saavelsom alle dets indre Gemakker besætte, og Ingen, ei engang Tjenerne, erholdt Adgang til Kongen. Paa denne Maade opnaaedes fuldkomment Hensigten, at forhindre enhver Mellemkomst af Kongen, og der var nu kun tilbage at arrestere de to Ministre Marquis de Palmella og Grev Subserra, der begge vare Dronningens og Infantens erklærede Modstandere, hvilket og syntes saameget mindre vanskeligt, som de just i denne Nat bivaanede et Bal i den engelske Gesandts Hotel; Spioner stode paa Luur, og Marquien blev ogsaa paa Hjemveien greben og bragt til Taarnet Belem; men Grev Subserra, der betimeligen var bleven advaret, begav

sig ubemærket i den franske Gesandts Eqvipage til dennes Hotel, hvor han holdt sig skjult, indtil Stormen var forbi. Imod Greven var Infanten i Særdeleshed forbittret, fordi denne, efterat Cortes vare styrtede, fornemmeligen havde hindret hans Thronbestigelse, hvorfor han havde befalet, at levere Greven død eller levende i hans Hænder *). I Dagbrækningen forsamledes alle i Hovedstaden værende Regimenter, ifølge Befaling af Generalissimus, paa Rocio; forundret og nysgjerrigt strømmede Folket igjennem alle Gader, og Rygtet om en af Infanten opdaget Sammensværgelse fløi fra Mund til Mund. Ordrer til Fængslinger bleve sendte omkring allevegne, og en Ven, som jeg talede med, blev reven bort fra min Side og slæbt i Fængsel. Dom Miguel befandt sig i Inqvisitionens Pallads, og udstædte derfra sine Befalinger. Endelig blev der forelæst Tropperne en Proclamation, hvis Virkning Infanten og hans Fortrolige oppebiede med kjendelig Ængstelse; man opmuntrede ham til at vise sig for Tropperne, og haabede, at hans Fremtræden vilde bevæge dem til at udraabe ham til Konge; men neppe var Proclamationen læst til Ende, forend de forsamlede Tusinder opfyldte Luften med det Raab: "Leve vor Konge Dom Joan den Sjette! leve den kongelige Familie!" hvorpaa man da til Slutning endnu lod følge et "Leve Infanten Dom Miguel!" Som et Tordenslag virkede

---

*) Allerede i to Aar har nu den ulykkelige Greve, berøvet alle Livets Beqvemmeligheder vansmægtet i et afskyeligt Fængsel, og hans Gemalinde, som derover er gaaet fra Forstanden, deler hans Skjebne.

dette Raab paa ham og hans Fortrolige; jeg befandt mig i Nærheden af Infanten, da han taus og forlegen bortfjernede sig, hans Læber bevægede sig krampagtigt, hans sædvanlig blege Ansigtsfarve gik over i det Grønlige, Alt forkyndte hans Sjels dybe Bevægelse og hans Harme over den feilslagne Plan, og paa alle hans Venners Ansigter kunde man læse det ængstelige Spørgsmaal: "Hvad skulle vi nu gribe til?" Af denne Forlegenhed bleve de udrevne ved Lord Beresford, som dengang opholdt sig i Lissabon, efter Foregivende i Privatanliggender, og spillede en høist tvetydig Rolle; han bragte Infanten den Efterretning, at Kongen ved det diplomatiske Corps var bleven befriet af sit Fangenskab og befalede ham strax at indfinde sig hos ham *). Denne Befaling maatte efterkommes, Tropperne bleve altsaa sendte tilbage til Casernerne, og Infanten begav sig til Kongen, der overøste ham med Irettesættelser og Bebreidelser, hvori ogsaa den engelske og den franske Gesandt stemmede i med, og hvorimod han ikke vidste at fremføre nogen anden Undskyldning end den taabelige Løgn, at han havde opdaget en Sammensværgelse; for imidlertid ikke offentligen at blamere Infanten, blev der udnævnt en Commission til at undersøge den foregivne Sammensværgelse, og hermed syntes Tingen afgjort.

*) Gesandterne havde samtlig begivet sig til det kongelige Pallads, i deres Souverainers Navn forlangt at indlades og ved Trusler indjaget den commanderende Officeer en saadan Skræk, at han omsider tilstædede dem Adgang til Kongen, som man endnu ved den Tid (Kl. 10 om Formiddagen) ikke engang havde bragt Frokosten.

Denne Kongens Mildhed var imidlertid for Infanten, der endog havde beholdt Commandoen over Armeen, ikkun en Opfordring til nye Forbrydelser; nye Sammensværgelser bleve udtænkte, og nye Forfølgelser, selv imod Kongens Yndlinger, vare Virkningen heraf; Angest og Skræk herskede allevegne, de fredeligste Mennesker bleve grebne og slæbte i Fængslerne *), der snart vare saa overfyldte, at en Deel af deres Beboere i halvandet hundrede Karreter blev bragt til den 7 Mile fra Lissabon beliggende Fæstning Peniche, paa hvilken Reise der, ifølge Dom Miguels Befaling hverken forundtes dem Hvile eller Næring; allerede havde Umennesket besluttet at lade alle disse Offere for hans Raserie skyde, da til Lykke hans Herredømme fik Ende den 9de Mai. Kongen selv var paa denne Tid berøvet al Magt; og den, der vovede at udføre nogen af hans Befalinger, maatte vandre i Fængsel. Hans Tilhængere toge derfor deres Tilflugt til List, og Dom Miguel gik selv i Fælden. Under Paaskud af en Lystseilads paa Tajo besteeg Kongen,

*) General-Politie-Intendanten, Baron de Renduf, blev paa Infantens Befaling indespærret i en Hundestald, og Denne selv kastede ofte Stene, Skarn og stinkende Aadsler gjennem Taget ned paa ham. — Denne Mand havde ledet Undersøgelsen angaaende Mordet paa Marquis de Loulé, og blev derfor hadet af Infanten, der lod ham komme til Queluz og affordrede ham Acterne af denne Undersøgelse; da Renduf vægrede sig ved at udlevere dem, blev han ført ned i Dyrehaven; her maatte han knæle med tilbundne Øine, og sex Jægere stode færdige til at skyde ham; men nu overvandt Dødsangesten hans Standhaftighed, han angav Stedet, hvor Acterne laae forvarede, og blev derpaa indespærret i den omtalte Hundestald.

som han ofte pleiede, tilligemed Infantinderne, et Fartøi, der laae i Arsenalet, nærmede sig efterhaanden de engelske Krigsskibe, og da han var ankommen ved Linieskibet Windsor Castle, yttrede han det Ønske at gaae ombord, hvor man allerede havde truffet Anstalter til hans Modtagelse. Infanten, som iagttog ethvert af Kongens Skridt, var ogsaa nu fulgt efter ham, og allerede vare mindre Skibe beordrede at tage ham tilfange, da han selv, uden Ahnelse om hvad der ventede ham, betraadte det engelske Skib, hvor man strax forkyndte ham Arrest. Paa Stormasten af Windsor Castle vaiede nu den kongelige Fane, for at tilkjendegive Monarkens Nærværelse; og denne udstædte uopholdeligen en Proclamation til Nationen, affatte Infanten fra hans Værdigheder, beordrede alle Fængsledes Frigivelse og en Undersøgelse af det Forefaldne, hvilken imidlertid de Vedkommende unddroge sig deels ved Flugten, deels ved at holde sig skjulte. Baade i Hundredviis omgave imidlertid fra Morgen til Aften det engelske Skib; Mennesker af alle Stænder vilde deels see Kongen, deels ogsaa Dom Miguel, der paa den uanstændigste Maade hele Timer igjennem viste sig i Vinduet for de Nysgjerrige, som ikke engang mere toge Hatten af for ham. Faa Dage derefter sendte Kongen ham paa en Fregat til Frankrig, uden i Forveien at see ham, og begav sig nu tilbage til sit Pallads. Næsten fire Aar levede Dom Miguel i Udlandet, og den Maade, hvorpaa han teede sig paa sine forskjellige Opholdsteder, er bleven altfor bekjendt, til at den her behøver omstændelig at fortælles. Først opholdt han sig et halvt Aar i Paris, hvor det ikke syntes at behage ham; da han imidlertid

ikke uden Tilladelse turde forlade Frankrig, begav han sig, under Paaskud af en liden Reise omkring i Provindserne, til Straßburg, og ilede derfra til Wien, hvor han snart blev stillet under Keiserens umiddelbare Bevogtning. Som Fører og Raadgiver ledsagede Kammerherre Grev Ribeira ham, forhenværende Gesandt i Petersborg og en i enhver Henseende høist agtværdig Mand; men hans Nærværelse var Infanten til Besvær, og Greven døde pludseligt, som Mange paastaae, af Gift. I Wien vare Jagt og mindre Reiser, saavelsom en større til Ungarn, hans Underholdning, og hvor han kom hen, blev han modtagen som Prinds; men dog kunde det ikke undgaae hans Opmærksomhed, hvor lidet han i Grunden var agtet og paa sin rette Plads i de høiere Kredse af den dannede Verden, hvor han følte sig forlegen og tvungen. Hvad tilforn ingen Bønner og Forestillinger havde formaaet over ham, det bevirkede nu Skamfuldheden; han klædte sig efter Moden, tog Underviisning i Skrivning, Historie og Fransk, sendte sine udannede portugisiske Tjenere tilbage til deres Fædreland, og omgav sig med Tydskere. Vandt end ikke hans Indre ved denne hans ydre Omdannelse, saa var dog nu hans Opførsel bleven behageligere og anstændigere.

Den gamle Konge Dom Joan den Sjette var imidlertid, efter et kort Sygeleie, død i Marts 1826, som man foregav, af en Ufordøielighed, der foranledigede uafbrudt Opkastelse; men Rygtet beskyldte Dronningen for at have bibragt ham Gift ved hans Livchirurg Aguiar. Ved Specerier, af 3000 Dalers Værdie, søgte man at bevare Liget fra Forraadnelse,

og den omtalte Chirurg forlod kort efter misfornøiet Lissabon, og begav sig til Brasilien, men vendte dog allerede efter nogen Tids Forløb tilbage til Portugal med Erinder fra Keiseren, udbad sig i Dronningens Forgemakker, efter en Audients hos hende, et Glas Vand, og døde allerede to Timer efter under Brækning og de heftigste Smerter. Mistanken, som dette pludselige Dødsfald opvakte, blev endnu forøget ved den Omstændighed, at Legemet blev aldeles sort; men da den af den Afdødes Slægtninger ansøgte Tilladelse til Section, der i Portugal ikke tør foretages uden Øvrighedens Samtykke, blev afslaaet og man lagde Beslag paa alle den Afdødes Papirer, kunde Sandheden ikke tilfulde komme for Dagen.

Efter Kongens Død blev Dom Pedro uforstyrret og uden al Modstand i alle Rigets Stæder udraabt til Konge; ifølge gammel Skik begave Magistraterne sig til Hovedpladserne i deres Byer, hvor en Herold fra et ophøiet Sted udraabte: "Græder, græder I Undersaatter! Eders Konge Dom Joan den Sjette er død!" og derpaa lod følge: "Leve Dom Pedro, Eders nye Konge!" Paa samme Tid blev en Deputation med Hertugen af Lafoes i Spidsen afsendt til Rio de Janeiro, for at overbringe Nationens Hylding og foredrage den Bøn, at Keiseren selv vilde behage at komme til Portugal eller at sende sin ældste Datter til Lissabon som Dronning. Ogsaa mangt et andet Ønske skulde Hertugen endnu foredrage Keiseren; da denne imidlertid allerede havde taget sine Forholdsregler, hørte han vel taalmodig paa den lange Tale; men efterat Hertugen havde besvaret det Spørgsmaal "Er du nu færdig?"

svarede han: "Slig dem, som lagde dig denne Tale i Munden, at jeg blæser dem et Stykke" (en Euphemisme for det langt stærkere Udtryk, som Keiseren virkelig brugte, og hvormed han sædvanlig pleiede at yttre sin Misbilligelse). Denne totale Mangel paa Høflighed imod Deputationen og den derved tilkjendegivne Ringeagt for de frembaarne Ønsker foranledigede den første Misfornøielse, som den listige Dronning søgte at nære paa enhver mulig Maade. Dog begyndte hendes Intriguer først, da det constitutionelle Charte var kommet for Lyset, som Dom Pedro ved Lord Stuart oversendte til det af hans Fader anordnede og af ham selv stadfæstede Regentskab for Portugal. Ved dette Chartes uventede Fremkomst jublede de Liberale, yttrede de Fornuftige deres Tilfredshed, følte Adelen og den høie Geistlighed sig smigret ved Anordningen af et Pairs-Kammer; og da Folket selv viste sig fuldkommen ligegyldigt, blev der i Slutningen af Juli 1826 i hele Riget, uden alle urolige Optrin, aflagt Eed paa Chartet. Nu, og førend den nye Forfatning kunde komme til at fæste dybere Rødder, troede Dronningen at maatte handle, hvori hendes kongelige Broder i Spanien, der kun med Harme tænkte paa Chartet, saa meget som muligt stod hende bi. Bestukne Chefer for nogle i Norden og Syden af Riget garnisonerende Regimenter forledede disse til Oprør, og allerede i August samme Aar gjenlød ved begge de yderste Ender af Portugal det Raab: morra a Carta, morra Dom Pedro, vive o Senhor Infante Rei absoluto! Marquis de Chaves (tilforn Grev Amarante), der allerede havde gjort

Opstand mod Cortes i Aaret 1823, og om hvem man i Almindelighed paastod, at han fortjente en Plads i Daarekisten, opplantede, understøttet af de Ny-Adelige, Vicomte de Canellas og Vicomte de Monte alegre, Oprørets Fane i Norden, hvor hans Godser ligge; Magesi, der fra gemeen Soldat var stegen op til en Brigadegenerals Rang og stræbte efter en endnu høiere Titel, gjorde det Samme i Syden, og derpaa Telles Jordan saavelsom Baron de Molellos, som den afdøde Konge havde overøst med Naade, ligeledes i Østen ved Guarda og Almeida. Disse svage Hobe, der snart udraabte Dom Miguel, snart Dom Sebastian (Søn af Prindsessen af Beira og den spanske Prinds Dom Pedro), ja selv Marquis de Chaves under Navnet Dom Manoel den Anden til Konge, fordrev Grev Villaflor med de velsindede Tropper uden Vanskelighed til Spanien, hvor de fandt Beskyttelse, og hvorfra de uafladelig gjorde Indfald i Portugal. Under disse Omstændigheder, og da Spanien meer og mere truede Portugal, bad Regentskabet det engelske Cabinet om Hjelp, og den liberale Canning, der ønskede Chartets Opretholdelse, sendte 6000 Mand engelske Tropper, hvorved Spanien vel forhindredes fra at gaae offensiv tilværks, men dog vedblev at give de portugisiske Insurgenter Sold, Munition og Levnetsmidler og at understøtte deres Foretagender imod Fædrelandet. Dog i det Indre af dette Rige selv yttrede Længselen efter en constitutionel Forfatning sig stedse lydeligere; Soldater i Tusindviis, ja hele Regimenter deserterede til Portugal, for derfra

at bekjæmpe Absolutismen i deres Fædrelands Regjering *).

Uden Vanskelighed havde man dengang fra Portugal kunnet tvinge Kongen af Spanien til at give sit Land en fri Forfatning, og Halvøens Rolighed vilde derved være bleven sikkret; om imidlertid Frankrig vilde have tilladt dette, var et Spørgsmaal, hvortil Portugal i sin daværende Stilling vel maatte tage Hensyn, og ethvert Skridt af denne Natur modarbeidede desuden Dronningen af alle Kræfter, hvori ogsaa hendes Creaturer efter bedste Evne understøttede hende. Paa den anden Side viste Regentskabet selv en svag og vaklende Charakteer, og Keiser Dom Pedros ukloge Fremgangsmaade, de vilkaarlige Udnævnelser, hvorved han forbittrede Mangfoldige, tjente endvidere til at forstærke Dronningens Partie. Canning var imidlertid død, og med ham forsvandt det liberale Ministerium, der endnu ad den diplomatiske Vei havde foranlediget Spa-

*) Disse Spaniere bleve i Portugal afvæbnede og forlagte til forskjellige Stæder, hvor de vel, ligesom Portugiserne i Spanien, erholdt Brød og Sold, men ikke turde fjerne sig fra deres Opholdsted. Efter Dom Miguels Ankomst til Portugal blev deres Lod sørgeligere. Soldater og Underofficerer, ja endog Officerer bleve forviste til gamle Krigsskibe eller til Fæstninger, og man lod dem ofte savne det Nødvendigste, fornemmeligen paa Skibene, hvor de senere endog bleve belagte med Lænker. Efterat de Ulykkelige havde henlevet halvandet Aar i denne sørgelige Tilstand, blev det omsider tilladt dem, i Afdelinger af 30 Mand at begive sig til Holland, hvortil dog i Slutningen af Aaret 1830 endnu ikkun tvende Transporter vare afgaaede.

nien til at drage sine Tropper tilbage fra Portugals Grændser og at sende de afvæbnede Portugisere til det Indre af Landet. Chefen for de i Portugal staaende engelske Tropper havde af Canning, som dengang kun saae Landet truet udenfra, erholdt Befaling, ei at blande sig i dets indre Anliggender, og da det Wellingtonske Ministerium kun holdt sig til Ordene og ikke til Aanden i den store Afdødes Instruction, tabte Forfatningen derved sin Støtte. I Kamrene herskede Uenigheder og Intriguer; de hensigtsmæssigste, fra de Deputeredes Kammer udgaaede Love bleve forkastede eller lagte tilside af Pairerne, og neppe vil man finde det troligt, at i et Tidsrum af to Aar ikkun to Love gik igjennem, af hvilke den ene indførte en trykkende Stempel-Afgift, den anden decreterede et afrikansk Institut til unge Negeres Dannelse paa Universitetet i Coimbra, medens man næsten aldeles forsømte den for selve Landets Ungdom saa nødvendige Opdragelse og Dannelse. At den offentlige Stemning yttrede sig meer og mere lydeligt imod Regentskabet, kan man derfor lige saa lidet undres over, som at den Ukyndige skrev alle Ulykker paa Forfatningens Regning.

Saaledes stode Portugals Anliggender, da Dom Miguel blev udnævnt til Rigets Regent. Om han ogsaa under sit Ophold i Wien stod i Forbindelse med sin Moder og det anti-constitutionelle Partie, er endnu ikke afgjort; berettiger end hans Charakteer til denne Formodning, saa bære dog paa den anden Side alle hans Løfter, Erklæringer og Eder i den Grad Præg af Oprigtighed, at man ikke vel kan troe paa det Modsatte; selv Personer af hans nærmeste Omgivelse, navn-

ligen Grev Villa-Real, som var med at undertegne Protokollerne i London og Wien, erklære ham fri for alt Hykleri. Først i London synes Dom Miguel, — og tilmed ved Lord Beresfords Indskydelser, denne Dronningens hemmelige Agent, der ogsaa vidste at vinde Wellington for hendes Planer *), — at være gjort vaklende **). Hertil kom endnu, at Forbittrel-

---

*) Ifølge Rygtet bidroge nogle Diamanter af stor Værdie meget til at stemme Hertugen gunstig for Dronningens Hensigter. Intet andet Medlem af det brittiske Cabinet synes i Begyndelsen at have været i Ledtog med, lige saa lidet som den brittiske Gesandt i Lissabon og General Clinton, Chef for de engelske Tropper i Portugal; Correspondancen imellem Statsministeren Grev Dudley og Gesandten i Lissabon, saavelsom Generalens Forhold, berettige til denne Formodning; først senere synes de af Wellington allerede gjorte Skridt at have nødt hans Colleger til at forene sig med ham.

**) Lord Beresford havde, til Belønning for sine i Krigen mod Frankrig udviste Tjenester, foruden betydelige Indtægter, erholdt de confiskerede Godser og det skjønne Pallads efter Grev Ega, der var bleven beskyldt for at holde med Frankrig og erklæret for en Forræder mod Fødelandet. Senere retfærdiggjorde Greven sig, og erholdt sine Godser tilbage, paa hiint Pallads nær, som Lord Beresford allerede havde taget i Besiddelse, og hvis Tilbagegivelse Greven forlangte saameget ivrigere, da det allerede som et Fideicommis ikke kunde være underkastet Confiskation. Forgjeves tilbød Kongen Skadesløsholdelse; hverken Lorden eller Greven vilde give efter; da den Første imidlertid frygtede for at blive sat ud af Besiddelsen ved et Magtsprog af Kongen, tog han Dronningens Partie, og understøttede saa meget som

sen, som dengang herskede i det engelske Cabinet mod Dom Pedro, fordi han havde vægret sig ved at fornye den ældre, for Storbrittannien særdeles gunstige Handelstractat, hvilket man dog, med Hensyn til de, Portugals Forsvar bragte Offere, meente at kunne fordre — at denne Forbittrelse bevirkede en saameget gunstigere Stemning for Dom Miguel, ved hvem man haabede at erholde, hvad Broderen ikke vilde indrømme; og de Smigrerier, hvormed man overøste ham, bare deres Frugter.

Den 22de Februar 1828 ankom Infanten til Lissabon, hvor alle Classer af Nationen modtoge ham med Jublen, og alle Partier med aabne Arme; man saae almindeligen en bedre Tid imøde, og haabede saameget mere at see denne Forventning opfyldt, da Infanten i det Udvortes syntes at have forandret sig saa betydeligt til sin Fordeel. Rigtignok hilsede allerede, da han blot betraadte Portugals Grund, nogle af hans Landsmænd ham som Konge; men dette blev deels overhørt, deels tilskrevet Enthusiasmen; dog snart saae man tydeligere. Paa den tredie Dag efter sin Ankomst bivaanede Infanten med to Infantinder et høitideligt Te Deum i Cathedralkirken, og Halvdelen af Residentsens Indvaanere stimlede sammen paa Gaderne, for at see Processionen; dog den største Overraskelse og Nedslagenhed viste sig almindeligt, da man saae Børn og Pøbel omringe Infantens Vogn med det lydelige og be-

---

muligt hendes Plan: at sætte Infanten paa Thronen. Saaledes bidrager ofte det tilsyneladende Ringe til de vigtigste Sagers Afgjørelse.

standig gjentagne Raab: "Leve Dom Miguel den Første, vor absolute Konge!" og bemærkede, hvorledes selv de prindselige Tjenere svingede Hattene og gjentoge dette Raab, medens Politiet forholdt sig ganske roligt og Dom Miguel selv smilede. Ved Indgangen til Kirken, hvor Enhver bestræbte sig for at komme til at kysse Infantens Haand, opstod en frygtelig Trængsel; Cardinal-Patriarken, en mager, svag Mand, der havde isinde at modtage ham med kirkelig Høitidelighed, spildte Vievandet, tabte en Sko, og skreg høit om Hjelp; og tilfældigviis lykkedes det netop mig, ikke blot at skaffe ham hans Sko paa igjen, men ogsaa nogenlunde at beskytte ham imod den heftige Trængsel, saa at han endelig kunde naae Hovedalteret. Da Gudstjenesten var tilende, fornyedes Trængselen, og kun med Møie blev Folket trængt saa meget tilbage, at der blev en aaben Vei fra Kirken til Infantens Vogn. I dette Øieblik opløftede tre af Ministeriets Courerer og en afskediget Lieutenant det Raab: "Leve Dom Miguel, vor absolute Konge!" Dog Ingen stemmede i med, da den leiede Hob ikke havde formaaet at trænge frem til Kirken. Infanten skyndte sig at stige i Vognen, men vilde dog indrømme Infantinde-Regentinden den første Plads, hvilken hun imidlertid frabad sig, hvorpaa Toget drog tilbage til Palladset Ajuda, hvor Dronningen efter sin Søns Ankomst var flyttet ind, for bestandigt at have ham under Øine og fjerne alle dem fra ham, som hun troede at være hendes Hensigter imod. Kun altfor meget hengav ogsaa Infanten sig til Moderens Førelse, og alle Forestillinger af Regentinden, der endog knælende skal have besvoret ham at forblive sine Løfter og

Eder tro; saavelsom hans værdige Tantes Bønner, formaaede Intet over ham.

Dog snart blev han keed af dette Moderens bestandige Opsyn, der endog strakte sig til det Ubetydeligste, og saasnart han troede ikke længere at have hende nødig, skilte han sig fra hende og flyttede til Palladset Necessidades, for uhindret at kunne følge sine Luners Indgivelser, hvorved imidlertid Hoffet blev deelt i to Partier, der stode fiendtlig lige overfor hinanden. Før dette Tidspunkt fandt imidlertid nogle Begivenheder Sted, som forberedede Kronens Usurpation og derfor ei bør forbigaaes med Taushed. Infanten kunde ikke tiltræde Regentskabet, førend han offentligen, i Overværelse af begge Kamres Medlemmer, havde modtaget det af den hidtilværende Regentinde og svoret Dom Pedro den Fjerde saavelsom Dronning Dona Maria den Anden Troskabseden. Til denne Høitideligbed, som fandt Sted den 26de Februar, var en af de største Sale i Palladset Ajuda bleven bestemt. Infanten og Regentinden sadde under en prægtig Thronhimmel, Connetabelen og Rigets Pairs havde man anviist Pladserne paa høire, og Medlemmerne af det andet Kammer paa den venstre Side; bagved Pairerne stode Damerne af den høie Adel, bag Medlemmerne af det andet Kammer Gesandterne og mange engelske Officerer; nede i Salen, lige overfor Thronen, Personer af den høieste Stand. Regentinden aabnede Høitideligheden med en Tale, der blev forstaaet af Alle; herpaa reiste Infanten sig, lagde Haanden paa en Bibel, som Cardinal-Patriarken rakte ham, og aflagde Eden; dog saae man ham blot bevæge Læberne, selv de Nærmeste

hørte ikke et Ord og strax meddeelte man hinandrn i Fortrolighed sine Formodninger desangaaende.

Dog Handlingen selv havde fundet Sted, og Glæden derover var almindelig; den Frygt, hvortil man tidligere havde overladt sig, forsvandt, og Nationen ventede nu med Tillid, at Eden vilde holde Infanten paa den constitutionelle Bane. Dagligen, og sædvanlig henimod Aften, strømmede nu Folk i Hundredviis hen til Palladset, for at bringe Infanten deres Hylding, men iblandt disse ogsaa allerede igjen Mange, der halvsagte hilsede ham som Konge og bleve modtagne med Velvillie. Snart begyndte Blændværket meer og meer at svinde; Pøbelhobe og med dem selve Infantens og Dronningens Tjenere, forsamlede sig henimod Aften i Palladsets Haller, og deres "Leve Dom Miguel den Første, vor absolute Konge!" gjenlød til de inderste Gemakker, uden at man paa nogen Maade søgte at standse dette Uvæsen. I Særdeleshed var dette Tilfældet den Aften, da Videnskabernes Akademie fremtraadte for Regenten, og dets Vice-Secretair, en af Usurpationens ivrigste Befordrere, i Overværelse af flere hundrede Personer af de høieste Stænder holdt en Tale til ham fuld af de laveste Smigrerier; ogsaa nu vare Palladsets Haller igjen opfyldte med Pøbel, der vel forholdt sig roligt, da de Personer, som begave sig til Infanten, ankom, men ved deres Tilbagekomst insulterede dem, der bleve betegnede den som Venner af Forfatningen (i Særdeleshed af en Oberst ved Navn Pontes, en sand Proteus, der, ligesom det bragte ham Fordeel, snart handlede for, snart imod Constitutionen), og ved Trusler og Puf tvang dem til at lade

"Kong Dom Miguel leve!" I Særdeleshed mishandlede man ved denne Leilighed Cardinal-Patriarken, som Dronningen hadede bittert, fordi han havde vægret sig ved at vie Infantinden Dona Anna med Marquis de Loulé; den samme Skjebne traf ogsaa Biskoppen af Elvas (Evora) frei Luiz, fordi han ikke blot var Præsident for de Deputeredes Kammer, men overhovedet en lærd og liberal Mand. Militair-Gouverneuren af Lissabon, Generallieutenant de Caula, der havde qvalt den i Elvas til Infantens Fordeel udbrudte Bevægelse, fik sine Karetvinduer slaaede ind, og blev forfulgt med Stene. Grev de Cunha fik Stokkeprygl. Jeg selv saae, hvorledes man kastede Fyrsten af Schwarzenberg (som Infanten, skjøndt han i Wien havde levet paa en fortrolig Fod med ham, først gav Audients efter to Timers Venten), Lommetørklæder i Ansigtet og paa Chacot'en, for derved at tvinge ham til at tage den af og stemme i med i Pøbelens Skrig. Alt dette skete i Nærheden af Infanten, som man uophørligen aflagde Beretning derom; dog hverken Politiet eller den tilstedeværende Militairvagt søgte at standse denne Tøileløshed, og det maatte derfor være indlysende for Enhver: at Pøbelsværmen handlede efter høiere Ordre. Allerede den følgende Dag bragte flere af Kamrenes Medlemmer den dem vederfarede Behandling paa Bane i Sessionerne, og strax blev der forlangt Oplysning og Fyldestgjørelse af Ministeriet; dog istedetfor Svar fulgte et Decret, der opløste Kamrene.

Denne Efterretning udbredte Skræk og Sorg gjennem hele Landet; dog det Skin af Lovmæssighed, hvormed denne Forholdsregel blev iværksat, det selve Decre-

tet sanctionerende Navn "Dom Pedro," saavelsom Mangel paa Energie og Enighed fra det constitutionelle Parties Side forhindrede enhver Modvirkning. Snart paafulgte videre Skridt; saavel Militair- som Civilpersoner, der vare bekjendte som Venner af Forfatningen og beklædte vigtigere Poster, bleve afløste i deres Embeder af Infantens Tilhængere, hvilken Forholdsregel senere udstraktes selv til Embedsmænd af ringere Stand. Betalt Pøbel drev omkring paa Gaderne og fornærmede de anseeligste Personer; Børnene i Waisenhusene lærte man Sange, hvis Indhold var den absolute Konge Dom Miguels Ankomst, og sendte dem med Trommer, Piber, Faner og Trægeværer ud paa Gaderne, hvor de affang disse Viser og bade de Forbigaaende om Penge; den, der intet gav, blev mishandlet, og Enhver, som modsatte sig, blev af Politiet ført i Vagten; værst gik det de Liberale, hvis Huse man havde betegnet dette Sangerchor, som de maatte betale i dyre Domme, naar de ikke vilde have deres Vinduer slaaede ind ved høi lys Dag. Baand og Halstørklæder af lyseblaa (constitutionel) Farve rev man af Fruentimmerne paa Gaderne, og selv Børn, som Naturen havde givet lyseblaae Øine, vare paa deres Mødres Arme Gjenstande for Spot og Haan. Den Forfatningen meget hengivne, af flere Tusinde bestaaende Borgergarde blev nu ogsaa opløst og erstattet ved et Corps frivillige Royalister, der var deelt i to Afdelinger, Voluntarias realistas og urbanos; de Første (unge Mennesker uden Sæder og Fortjeneste) havde den Bestemmelse: at trække paa Vagt ved Palladset og ledsage Kongen i Feldten; de Andre (Ansatte), i Forbindelse med Politiesoldaterne

at vedligeholde Roligheden i Staden. Lissabons Exempel fulgte snart andre Stæder i Oprettelsen af lignende Corps, og saaledes dannede der sig en anseelig væbnet Magt, som Dom Miguel trygt kunde stole paa.

Udbruddet af Revolutionen i Porto gav Anledning til mange Tusindes Fængsling, Forfølgelse og Udvandring; overalt og navnligen i Provindserne saae man alle Lidenskaber udbrudte, al Orden opløst, ingen Skyldner betalte, alle Næringsveie gik i Staa, Fængslerne vare overfyldte, Skræk og Nød almindelig *). Bevæbnede med korte, tykke Knipler droge de kongelige Frivillige gjennem Lissabons Gader, i Særdeleshed henimod Aften, da disse pleie at være meest livlige, og omringede Folk; hvor nogle Personer stode sammen, traadte de til, og forlangte trodsig, at man skulde meddele dem Samtalens Gjenstand; ogsaa forklædte og under mangehaande Skikkelser snege de omkring og belurede ethvert Ord. At tie og at tale var lige farligt. Disse Frivillige trængte ind paa alle Kaffehuse, og slæbte derfra deres Offere i Fængsel; fandt de Modstand, saa bleve alle Tilstedeværende ligeledes førte bort. Saadanne Rædselscener, der sædvanligen varede tre til fire Uger, forefaldt ikke sjeldent, og Enhver undgik da saa meget som muligt at forlade sit Huus.

Allerede i April havde Municipaliteterne i adskillige smaae Stæder, paa selve Regjeringens Foranledning, erkjendt Dom Miguel for Konge, og Raadet

*) I Slutningen af Aaret 1830 var 50,000 Familiers Eiendom confiskeret, og 60,000 Mennesker vare udvandrede, eller sukkede i Fængslerne.

i Lissabon troede nu at kunne følge dette Exempel, hvilket snart blev bekjendt og udbredte dyb Sorg og Nedslagenhed over hele Staden. Endelig oprandt den 26de April, den Dag, som var bestemt til Dom Miguels Anerkjendelse. Stadens Fane blev heiset udenfor et Vindue paa Raadhuset, og tre Gange gjentoges Raabet: "Leve Dom Miguel den Første, vor absolute Konge!" Omtrent 50 Personer, mellem hvilke nogle Raadstuetjenere og afskedigede Officerer i forskidte Uniformer havde blandet sig, stode under Raadhusets Vinduer, og stemmede i med i dette Raab, under Beskyttelse af opstillede Vagter. Hændelsen førte mig netop paa denne Tid hen til Raadhuset, og ligesom Enhver, der vilde undgaae Mishandlinger, maatte ogsaa jeg svinge Hatten og istemme det lydelige Vivat. Snart begyndte Sværmen, ledsaget af Cavallerie, at drage igjennem Gaderne og overalt at proclamere den absolute Konge; Ridende maatte stige af deres Heste, Damer forlade deres Vogne, og Enhver, som kom dem imøde, erkjende Dom Miguel den Første. Alle Huse bleve imidlertid lukkede, Ingen lod sig see ved Vinduerne, enhver Retsindig skyede den berusede Hob. Under disse Begivenheder blev der paa selve Raadhuset affattet en Ansøgning til Dom Miguel om at han vilde modtage den kongelige Værdighed, og den blev underskreven ikke blot af hans Tilhængere, men ogsaa af Raadstuetjenere, leiet Pøbelpak, løsagtige Qvinder og mange Mennesker, som deels Frygt, deels Trusler bestemte dertil. Enhver, som negtede at underskrive, maatte vandre i Fængsel og endda prise sig lykkelig, naar han undgik videre Mishandlinger. Taaligt og uden at tænke paa Modstand lod Fol-

ket sig smedde i Lænker, Skræk herskede bedøvende overalt, Mistroen var almindelig, og Enhver tænkte blot paa sin egen Redning.

I Maimaaned vaagnede endelig den offentlige Aand, og i Porto selv erklærede otte Regimenter sig for Dom Pedro og den af ham givne Forfatning, og med dem forenede sig hele Landet indtil Mondegos Bredder. Denne Efterretning udbredte den største Skræk iblandt den herskende Faction, og havde det i Dom Pedros Navn handlende Regentskab ufortøvet ladet sine Tropper bryde op mod Lissabon, saa vilde ufeilbarligen den hurtigste Opløsning af den usurpatoriske Regjering have fundet Sted. — Dette skete imidlertid ikke, da de Regimentschefer, som dannede den militaire Junta, ikke vare enige i deres Anskuelser, og der heller ikke fandtes nogen Mand af Kraft og Indsigt, der formaaede at vinde den almindelige Tillid og træde i Spidsen for det Hele. Saaledes spildtes den Tid, hvori man kunde have seiret uden Sværdslag, og Dom Miguel, som imidlertid ved glimrende Løfter havde vundet Tropperne i og omkring Lissabon, var reddet. De saakaldte Insurgenter rykkede endelig frem til Coimbra, hvor et bevæbnet Corps af 500 Studenter, saavelsom flere Regimenter, hvis Exempel alle andre Tropper vilde have fulgt, naar man var rykket videre frem, forenede sig med dem; men ængstede, deels ved Dom Miguels Proclamationer, deels ved falske Efterretninger, som listigen bleve udbredte iblandt dem, vovede de ikke at fortsætte deres Marsch. Dom Miguel formaaede imidlertid neppe at sammenbringe 8000, blandt hvilke der fandtes Regimenter (navnlig det 4de og 13de Infanteriregiment),

som havde besluttet at gaae over til Insurgenterne. Disse Troppers Enthusiasme blev paa deres Marsch til Coimbra kun vækket og vedligeholdt ved spiritueuse Drikke, og derved al Subordination undergravet. Jeg mødte i Egnen af Villa franca et af disse Regimenter, som, ubekymret om sine Officerer, drog larmende og svinglende forbi, uden al Orden; skjøndt jeg bar Stabsofficeers-Uniform og var ledsaget af en Ordonnants, blev jeg dog skuppet frem og tilbage, truet med Bajonetten, nødt til at tage Hatten af og skrige med; og det vilde være gaaet mig endnu værre, havde ikke en af Regiments-Officererne, som jeg kjendte, stillet sig ved Siden af mig, indtil Alle vare forbi. Kort efter traf jeg paa det 4de Regiment, der marscherede i dyb Stilhed og militair Orden; Nedslagenhed fremlyste af dets Blikke, og den Stemning for Insurgenterne, med hvilke det Aaret i Forveien havde drevet Dom Miguels Tilhængere tilbage til Spanien, var øiefaldende. I Egnen af Coimbra fandt derpaa nogle ubetydelige Forpost-Fægtninger Sted, der i Lissabon strax bleve udbasunede som vundne Slag; men snart skete det Utrolige; og netop som man ikke mere omtvivlede den retfærdige Sags fuldstændige Seier, og Folket stod i Begreb med at afkaste sit Aag, trak Insurgenterne sig tilbage over Vouga, uden at have løsnet et Skud. Denne Efterretning var et Tordenslag for alle Bedre, og nedslog ethvert Haab. Dom Miguels Armee trængte imidlertid videre frem, udbredende Skræk og Elendighed allevegne, hvor den viste sig, og Insurgenterne, der opgave den ene faste Position efter den anden, trak sig tilbage paa Høiene lige overfor Porto, med Duero i

Ryggen. I dette Tidspunkt ankom de, tidligere til England flygtede Generaler Saldanha, Villaflor, Stubs og andre Officerer af høi Rang, til Porto, tilligemed Marquis de Palmella, der var bleven valgt til Chef for Regentskabet. De Første traadte strax i Spidsen for Tropperne; dog det gunstige Øieblik var forbi, Mod og Tillid borte; man trak sig tilbage til Porto selv, og hermed var Sagen afgjort. Den ulykkelige rige Stad truedes med Ødelæggelse; de neppe ankomne, ei engang indbyrdes enige Generaler, gik tilligemed Regentskabets Medlemmer ombord paa det samme Skib, hvormed de vare komne; Tropperne selv benyttede den dem tilbudne Amnestie, og opløste sig; kun nogle tusinde Mand, navnlig det 18de Regiment og Dom Pedros Frivillige tilligemed et Corps Studenter, fordetmeste Brasilianere, sloge sig igjennem til Spanien, hvor de bleve afvæbnede og senere paa engelske Skibe sendte til England.

Begivenhederne i Porto, urolige Bevægelser i Algarbien og en i Lissabon selv opdaget Sammensværgelse bestemte Dom Miguel til at sætte Nationen, hvis sande Stemning var umiskjendelig, i Frygt ved skrækkende Exempler. Ni Studenter fra Coimbra vare de første Offere. Gruelig var den Misgjerning, for hvilken de maatte bøde, dog ikke alle vare lige skyldige, ingen tilstod Forbrydelsen, og ingen blev overbeviist; tvertimod erklærede alle eenstemmigen, at de undkomne Studenter vare de eneste Skyldige. I Portugal vare altid Dødsstraffe høist sjeldne, selv overbeviste Mordere bleve ofte benaaadede og forviste f. Ex. til Afrika, ja endog ved Forbøn eller Pengeoffer fritagne for al videre

Straf *); dog nu skulde der flyde Blod. Misgjerningen selv var denne: Fire Professorer bleve af det akademiske Senat i Coimbra sendte som Deputerede til Lissabon, for at overbringe Dom Miguel, hvis Hensigter ikke længer vare tvivlsomme, Universitetets Hylding. De havde forladt Coimbra i Dagbrækningen, og vare kun nogle faa Mile fra deres Hjem, da de pludselig paa et eensomt Sted bleve overfaldne af tretten Bevæbnede, som alle vare maskerede. Kudskene bleve strax grebne og bundne, Professorerne selv slæbte fra Veien ind i et Krat, hvor man forkyndte dem, at deres sidste Time var kommen. De Ulykkelige bade indstændigen om deres Liv; dog alle Bønner og Klager vare frugtesløse. Den af dem, der ved sin Strenghed i Examinationen havde gjort sig meest forhadt af Studenterne, blev først tvungen til at knæle, og en Kugle

*) I Feldttoget 1808 havde en Artillerieofficeer en Tjener, der allerede havde myrdet syv Mennesker og ved mig blev forhindret fra at begaae det ottende Mord; hans Herre holdt en Maitresse, og da det Barn, han havde med hende, var ham til Uleilighed, havde han givet Tjeneren i Commission at bringe det ud i den nærliggende Skov og myrde det. Sagen blev mig imidlertid tilfældigviis bekjendt; i Hast forfulgte jeg Morderen med nogle Soldater, og var saa heldig at kunne tilbagegive den fortvivlede Moder hendes frelste Barn. En anden Karl, som jeg ligeledes kjendte, blev paa Grund af adskillige Mord i Porto dømt til Galgen, men kort før den til Henrettelsen bestemte Dag sat i Frihed, ifølge Befaling af Criminaldommeren, den nuværende blodtørstige Minister Grev Bastos, der var bleven vunden ved 20,000 Cruzados.

endte øieblikkeligen hans Liv; den anden blev ikke dræbt af Skuddet, og derfor myrdet med Knive; den tredie, Professor Neves, Directeur for den botaniske Have i Coimbra, med hvem jeg selv staaer i venskabeligt Forhold, foranledigede noget Ophold; han havde i en af de Maskerede gjenkjendt en Student, som han ofte velvilligen havde modtaget i sit Huus, og henvendte sig derfor til ham med Bøn om sit Liv, idet han tillige erindrede ham om sin talrige Familie, og denne, i hvis Hjerte en bedre Følelse vaagnede, bad selv sine Venner om Skaansel. Sandsynligviis vilde hans Forbøn dog have været frugtesløs; men i dette Øieblik hørte man Allarm og lydelige Stemmer fra Veien, og Morderne toge Flugten. Hændelsen, eller rettere Forsynets Styrelse førte just paa denne Tid den nysudnævnte Gouverneur i Porto, paa hans Reise derhen, med hans talrige Følge til denne Egn; de bundne Kudske raabte om Hjelp, deres Bevogtere flygtede, og de to endnu levende Professorer vare frelste. Morderne bleve derpaa forfulgte, og allerede efter nogle Timers Forløb vare adskillige bragte op, der tilligemed de senere grebne *) bleve førte til Lissabon og her dømte til Galgen. Flere af dem vare Sønner af rige og anseete Forældre, der opbøde Alt, for at frelse de Ulykkelige; med store Summer havde de tilkjøbt sig Tilgivelse af de Myrdedes nærmeste Paarørende, og i et saadant Tilfælde var der aldrig blevet fældet eller exeqveret Dødsdom; men nu var Alt frugtesløst, selv den forhenværende Regentindes Forbøn for en Søn af Capitan mor af Cintra, der

*) Kun fire Studenter undkom.

ofte havde beværtet den kongelige Familie. "De maa og skal alle døe, Miguel maa underskrive Dommen!" skreg den gamle Dronning, og stampede i Gulvet. En af Studenterne, en Yngling paa 18 Aar, erklærede kort før sin Død, at han ikke var døbt; Angivelsen blev vel ikke videre undersøgt, dog blev der befalet, at det Forsømte skulde indhentes.

En anden ønskelig Leilighed til at skrække Nationen ved de haardeste Straffe frembød Revolutionen i Porto. Bloddommere indfandt sig i den ulykkelige Stad, ingen af Loven foreskreven Form blev iagttaget af disse, med de meest udstrakte Fuldmagter forsynede Ubarmhjertige, flere Tusinde maatte vandre i Fængsel, og tolv af de agtværdigste Mænd bleve dømte til Galgen. Ogsaa i Lissabon selv var paa denne Tid bleven opdaget en Sammensværgelse, i hvis Spidse Brigade-General Moreira stod; og havde denne Mands Plan: at forsamle nogle Tropper paa Roçio og da at opsige Dom Miguel Lydighed, faaet et heldigt Udfald, da vilde ikke blot Tropperne, idetmindste den større Deel af dem, men ogsaa Folket have forenet sig med ham. Moreira indfandt sig en Aften i Marine-Brigadens Caserne, hvori paa den Tid sædvanlig ingen Officeer længer befandt sig; han lod strax slaae Allarm, og raabte: "Soldater, ud! samtlige Regimenter ere allerede opmarscherede paa Roçio!" Dog pludselig ankom Regimentets Major, hvem Sagen rimeligviis var bleven forraadt, og arresterede Generalen tilligemed hans Søn, der tjente i samme Regiment som Lieutenant, og en Cadet, der ledsagede ham; ogsaa Mange, som Tilfældet førte forbi Casernen, bleve satte fast. Om

Moreira handlede med eller uden Deeltagere, er ikke blevet bekjendt. I alle andre Caserner blev idetmindste Roligheden ikke forstyrret. Processen begyndte strax; dog blev Dommen først fældet nogle Maaneder efter, fordi man endnu, skjøndt forgjeves, haabede at finde Medsammensvorne; selv Generalens Søn havde, som Undersøgelsen viste, kun fulgt sin Fader ifølge hans Befaling og uden at kjende hans Hensigt, men blev desuagtet forviist paa Livstid til Afrikas Ørkener. Endelig troede man dog endnu at have fundet en anden Skyldig; da man imidlertid ikke vilde opføre en Galge for disse tvende Offere, bleve endnu tre andre Personer, som aldrig ere blevne overbeviste om de dem tillagte Forbrydelser, paa samme Tid dømte til Døden. En af disse Domfældte var Lieutenant Peristelle; flere Maaneder tilforn var denne Ulykkelige flygtet til England, hvorfra han kom tilbage, for at afhente sin Brud fra Lissabon; men da han ikke vovede at opholde sig i Staden selv, havde han begivet sig ombord paa et fransk Skib, og netop den Aften, da Moreira havde isinde at udføre sin Plan, besøgt sin Brud i civil Dragt; paa Tilbagevejen til Skibet kom han i Nærheden af Marine-Casernen, og blev her anholdt, ligesom enhver Forbigaaende; af Frygt for at blive kjendt, tog han Flugten, men blev indhentet; da han ikke var sig nogen anden Brøde bevidst, end Flugten til England, og da han var greben uden Uniform, haabede han at frelse sig ved at angive et fremmed Navn; men man erklærede ham for Moreiras Medskyldige, og fandt Beviset i et paa Gaden fundet Kaardegehæng, der til hans Ulykke passede ham; under det angivne Navn Barciros blev

han dømt til Døden, og uagtet han nu nævnede sit rette Navn og beraabte sig paa sin umiddelbare Ankomst fra England, formaaede dog alt dette ikke at frelse ham. Executionsdagen opfyldte hele Staden med Sorg, og dyb Stilhed herskede allevegne. Natten tilforn var der paa en af de meest besøgte offentlige Pladser, paa Caes do Sodré, ved Fakkelskin bleven opreist en Galge, og i Dagbrækningen marscherede Afdelinger af Infanterie og Cavallerie op paa denne Plads. Henimod Kl. 10 ankom de Domfældtes Tog, foran dem en Afdeling Politie-Cavallerie, bag efter dem Criminaldommeren til Hest og det i Sørgekapper indhyllede barmhjertige Broderskab med Crucifixet og den fra Tid til anden tonende, saakaldte Arme-Synder-Klokke; Delinqventerne selv gik barfodede, den ene bag efter den anden, i lange, til Jorden naaende med et Bælte fastholdte Liigskjorter, og med Hænderne bundne paa Brystet, i hvilke de bare et lidet Crucifix. Enhver af dem ledsagedes af tvende Geistlige, som vederqvægede dem med Trøstens Ord og bade med dem; umiddelbart efter dem fulgte endnu flere til Afrika Forviste, der vare dømte til før deres Deportation at see paa Executionen og af Bøddelen at føres nogle Gange omkring Galgen. To Rakkerknegte og Politie-Cavallerie sluttede Toget. Uagtet flere Tusinde vare forsamlede, blev den dybe Stilhed kun afbrudt af Sukke og Hulken og af deres Stemmer, der indsamlede Almisser til Sjelemesser for de til Døden Indviede. Efter hyppigere Hvilen, som kun forlængede Dødsangesten, naaede Toget Henrettelsesstedet, hvor man, foruden Galgen, saae de med sort Klæde bedækkede Liigkister; men ogsaa her tøvede man endnu en

halv Time, førend man opfordrede den Første, en Cadet paa 17 Aar, til at betræde Stigen; den Tanke, at maatte forlade Verden saa tidligt, opfyldte den Ulykkelige med Fortvivlelse; uophørligen omfavnede han paany sin Skriftefader, og søgte bestandig at undvige det sidste Øieblik. Dog Tegnet blev givet, den Geistlige meddeelte ham Absolution, ledsagede ham til Stigen, tog Crucifixet af hans krampagtigt zittrende Hænder, og Bøddelen hjalp den allerede halv Assjelede op ad Stigen; da han var kommen til det sørgelige Maal, satte han sig ned, indtil Strikken var fastgjort ved Galgen, og hørte paa de trøstende Ord, som hans Skriftefader endnu tilraabte ham; endelig var Alt forberedt, og efterat Bøddelen endnu havde trukket den paa Skjortekraven anbragte Hætte ned over hans Ansigt, stødte han ham ned af Stigen, og satte sig paa hans Skuldre saa længe, indtil Dødens Krampetrækninger vare ophørte, omtrent ti Minuter. Fem Minuter efter skar Bøddelen Strikken over, Legemet faldt ned, og blev af de barmhjertige Brødre bedækket med et sort Klæde. Paa samme Maade døde de Andre. Fremfor Alle saae man Generalen, en kraftig Mand paa 58 Aar og af Middelstørrelse, med ubøieligt Mod og den værdigste Holdning hengive sig i sin Skjebne; stille og indesluttet i sig selv talede han kun lidet med de ham ledsagende Geistlige, og Tid efter anden saae man en Taare, helliget Erindringen om hans Hustrue og Børn, rulle over hans Kinder; da han stod paa Stigen, bad han Bøddelen at gjøre hurtig Ende paa Sagen og at lade ham hænge længere end de Andre, forat han ikke skulde vaagne op igjen. Executio-

nen varede fem Timer, og da den var tilende, bleve Hovederne løsnede fra Ligene og opplantede paa Galgen.

Stadens sande Stemning udtalede sig ved denne sørgelige Anledning umiskjendeligt; vel vare de Gader, hvorigjennem Toget gik, bedækkede med Mennesker i Tusindviis, dog kun af de laveste Pøbelclasser; Husene selv syntes derimod uddøde, interstedss saae man Nysgjerrige ved Vinduerne, i Nærheden af Retterstedet og paa selve Pladsen vare Vinduerne tvertimod forsynede med Skudder, og de fleste Beboere af disse Huse fraværende. Denne umiskjendelige Stemning opfyldte Miguelisterne med Harme og Forbittrelse; de kaldte lydeligt Beboerne af denne Deel af Staden Malhados *), og Dom Miguel selv skyede den paa sine Excursioner.

Moreiras Formue blev confiskeret; ikke engang en Seng levnede man hans ulykkelige Hustrue, og kun med Møie erholdt hun Tilladelse til at følge sin Søn i hans Forviisning til Africa. Peristelles Brud styrtede sig i Tajo. — Da de meddeelte Sørgescener charakterisere Aanden i den portugisiske Criminal-Justits, maa dette retfærdiggjøre Fortællingens Omstændelighed.

---

*) Malhados, Plettede eller Spættede, kaldte man de Constitutionelle. Dette Øgenavn foranledigede Dom Miguel selv, da han engang kjørte med plettede Heste, der i Begyndelsen ikke vilde løbe som han ønskede det, og kun med Møie bleve bragte til Lydighed af ham. Leilighedsviis yttrede han nu engang med Hensyn til de Constitutionelle: "Jeg skal tæmme dem, ligesom mine Malhados!" og dette vittige Udtryk blev strax optaget med fortjent Beundring og brugt som Benævnelse paa de Liberale.

Saa modig Dom Miguel pleier at vise sig som Rytter og i Kamp med vilde Oxer, lige saa feig er han for Mennesker, og frygter ængsteligt for sit Liv. Efter hans Tilbagekomst fra Wien havde hans Moder ved sine Ytringer om Frimurerne (saaledes pleier man i Portugal at benævne de Constitutionelle), sat ham i en saadan Angest, at han bestandigen frygtede for at faae Gift; han vovede derfor ikke at modtage Spiserne fra Hofkjøkkenet *), men hans Amme, en Dame af Adel, maatte selv, og i sine egne Værelser, tillave ham dem paa Kulbækkener. Brødet blev leveret ham af en Bager, som han havde Tillid til, i en lukket Kurv, og selv Vandet bragtes ham i tillaasede Kar. Paa intet Sted nød han Forfriskninger, og kun een Gang gjorde han en Undtagelse i denne Henseende paa et Besøg i det tydske Kloster S. Joan de Nepomuceno**).

*) Den kongelige portugisiske Familie spiser ikke samlet ved eet Taffel, men ethvert Medlem deraf særskilt i sine egne Værelser.

**) Aldeles modsat var hans Broder Dom Pedros Forhold. Under Urolighederne i Brasilien erholdt han meget ofte Advarsler, uden at han nogensinde agtede derpaa. Ledsaget af en eneste Tjener, begav han sig dengang til Provindsen Minas, for at dæmpe de der udbrudte Uroligheder, og tilbagelagde i halvtredie Dag, til Hest, en Vei af 60 Mile. Da han var ankommen til Villa Rioa, erholdt han Efterretning om, at der laae et Baghold i en Skov i Nærheden; ufortøvet galopperede han derhen, men fandt intet Mistænkeligt. Ved et Gjestebud, som man gav til Ære for ham, blev han ved en anonym Skrivelse underrettet om, at han truedes med Forgiftelse; han oplæste den strax høit, og prøvede

I Særdeleshed frygtede han bestandig Lissabons Beboere, og aldrig lader han sig see offentligt uden talrig Bedækning; mærker han ved denne Leilighed, at Nogen ved hans Komme træder tilbage fra Døren eller Vinduet, saa er ufortøvet Fængsling en Følge deraf. Jagten er hans Hovedlidenskab, og for dens Tilfredsstillelse maae alle, selv de vigtigste Regjeringsforretninger staae tilbage, naar de ikke angaae ham selv og hans Existents som Konge. Landets Vel bekymrer han sig ikke om, men overlader det til sine Ministres Omsorg, der dog fremfor Alt maae sørge for at grundfæste den kongelige Anseelse paa enhver Maade og ved alle Midler. Disse Mænd ere ham forresten troe og hengivne, da deres egen Interesse er paa det noieste forbunden med hans, hvilket han ogsaa meget godt selv veed, og derfor ofte siger til dem: "I det værste Tilfælde vedbliver jeg dog altid at være Prinds; men alle I Andre gaae da Pokker i Vold!" Dog kunde Dom Miguels Forventninger under saadanne Omstændigheder let blive skuffede, og Dom Pedro, der tillidsfuldt venter, at den usurpatoriske Regjering tidligt eller silde vil gaae tilgrunde, skal allerede have taget sine Forholdsregler for dette Tilfælde; en almindelig Amnestie vilde da, paastaaer man, blive udstædt, men Dom Miguel med sine Fortrolige udelukket derfra og forviist til een eller anden lille Øe, paa den afrikanske eller amerikanske Kyst.

---

alle Retter uden den mindste Skade. Hans Nærværelse saavelsom hans Adfærd i Villa Rica vandt ham ogsaa alle Hjerter, og Roligheden vendte tilbage.

I Fremmedes Selskab yttrer sig i Dom Miguels hele Adfærd en vis Forlegenhed; han veed hverken at spørge eller at svare, og indskrænker sig til et naadigt Nik eller et simpelt Ja og Nei; iblandt hans Tjenere derimod, som aldrig undlade at føre Samtalen paa de Gjenstande, der meest interessere ham, Jagt, Ridning, Kjørsel og deslige, fattes det ham aldrig paa Ord. Sine Hofherrer, ja endog sine Ministre behandler han uden den ringeste Høflighed, og selv Grev Bastos, som han egentlig skylder Thronen, og som han selv, formedelst hans store Strenghed pleier at kalde den anden Marquis de Pombal, slog han engang med en Stol; den samme 83aarige Olding krænkede han ogsaa i forrige Aar ved en høist udelicat Spøg. Greven var meget syg, og selv Lægerne opgave Haabet om hans Liv; da lod Dom Miguel en af sine Tjenere, i det grevelige Livree og i Grevindens Navn, bestille en Liigvogn til den følgende Morgen Kl. 8; til bestemt Tid mødte den store forgyldte, af sex Muulæsler trukne Vogn udenfor Grevens Bolig, og dens Fører undgik med Nød og neppe at blive mishandlet.

Nogen erklæret Maitresse, som forhen i Wien, har Dom Miguel for Tiden ikke; selv dertil er han for ubunden, og hans vilde Levnet, der allerede ofte har paadraget ham farlige Sygdomme, foranledigede den nuværende Vicomte de Queluz's Ophøielse. Allerede før sin Forviisning fra Portugal leed han af et hemmeligt Onde, og en af hans Tjenere anbefalede ham en fattig Barbeersvend, der ledsagede ham til Udlandet og ved sin kloge Opførsel vandt hans Tillid. Efter sin Tilbagekomst ophøiede Dom Miguel ham til Baron,

og overøste ham, som man iøvrigt ikke kan frakjende Forstand og Redelighed, med Foræringer. Denne Mands Bestræbelser for at afholde Infanten fra Daarskaber, og navnligen fra Usurpationen, trættede omsider Denne, og de uafladelige Intriguer af den høie Adel, der følte sig krænket ved denne Barberers Ophøielse, hidførte hans Fald i det samme Øieblik, da hans Optagelse i Grevestanden allerede var besluttet. Han blev forviist til Alfeide, en kongelig Eiendom ved Bredden af Tajo, hvor han imidlertid, som man paastaaer, bevarer Dom Miguels Skatte og har Befaling, i Tilfælde af en Katastrophe, ufortøvet at indskibe sig dermed. To Dage om Ugen giver Dom Miguel Audients i Palladset Bemposta, den ene Dag for Mandfolk, den anden for Fruentimmer; i Hundredviis indfinde de sig her, og gjennemvandre i en lang Række tre Sale, førend de komme til Audientsværelset; de Indladte kaste sig da paa eet eller begge Knæe, kysse den dem rakte Haand, og forebringe deres Ønsker, eller overrække deres skriftlige Ansøgning; sædvanligen med et naadigt eller ligegyldigt Nik, sjeldnere med et Par Ord til Svar, modtager Dom Miguel Papiret, og fremrækker, til Tegn paa at man kan gaae, endnu engang Haanden til Kys *). Paa store Courdage strømme sædvanlig flere end tusinde Personer til Palladset, for at kysse den kongelige Fa-

*) Naar Dom Pedro giver Audients, staaer han, støttet paa sit Sværd, under en Baldachin, hører med stor Opmærksomhed selv paa den Ringeste, underretter sig ved gjentagne Spørgsmaal, og resolverer da strax. Frit skuer han omkring, og taler saa tydeligt, at alle Tilstedeværende kunne forstaae ham.

milies Hænder, og ved Siden af de kostbareste Equipager seer man da de sletteste Hyrevogne. For Ministre og Statsraader, saavelsom alle Rigets Store, aabnes først Thronsalens tillukkede Døre; dem følge, efter den tjenstgjørende Hof- og Kammerjunkers Indbydelse, alle Andre, som i Forveien maae forsamle sig efter deres Rang i forskjellige Sale. Ofte opstaaer da en saadan Trængsel, at den i Pallaiset opstillede Hellebardeer-Garde maae lægge sig derimellem, hvorved det stundom, som jeg ogsaa i Rio Janeiro engang ved en lignende Leilighed bemærkede, kommer til blodige Optrin, og her hører man da af dem, der blive stødte, trykkede eller ere ansatte til at holde Orden, saadanne Yttringer, at man skulde troe sig hensat i en Pøbelsværm. Den kongelige Familie staaer efter sin Rang og Alder under en Baldachin; for ethvert Medlem deraf nedlade de Fremtrædende sig paa det høire Knæ, kysse Haanden, og gaae ud igjennem en anden Dør. Paa den Tid, da den gamle Konge opholdt sig i Rio de Janeiro, bestod den kongelige Familie af tretten Personer, og da var Haandkys-Ceremonien, der ofte varede fra Kl. 12 om Middagen til Kl. 5 om Eftermiddagen, fornemmelig for ældre Personer, der ikke sjelden forviklede sig i Tæpperne og faldt, i Grunden ingen let Sag.

Undertiden besøger Dom Miguel Arsenalerne og andre offentlige Anstalter, hvor han, da man i Forveien er underrettet om hans Ankomst, finder alle de Ansatte paa Pletten og i fuld Virksomhed. Stum gaaer han igjennem Arbeidernes Rækker, nikker ad dem, strækker Hænderne ud til begge Sider til Kys, uden i mindste Maade at lægge Mærke til Arbeidet selv, som han des-

uden ikke kjender*); dog netop denne Mangel paa Agtsomhed for Arbeidet behager disse Mennesker, og et venligt Nik bringer dem for nogle Uger til at glemme, at de have Løn tilgode for 15 Maaneder. Men hvorledes, spørger man vel, kunne Professionister med deres Familier bestaae saa længe uden Betaling? Og kun ved Fremstilling af Forholdene vil man kunne besvare dette Spørgsmaal tilfredsstillende. Den ringeste Arbeider i Marine-Arsenalet fortjener daglig 12 til 20 Groschen, en Mester eller Under-Opsynsmand 1 eller 1½ Daler, en Overmester 2 til 3 Daler. Antallet af disse Arbeidere udgjør meer end tusinde, og deres maanedlige Lønning over 30,000 Cruzados eller Gylden; men uagtet enhver Arbeider daglig blev anført i Listerne som tilstedeværende, saae jeg dog aldrig meer end Halvdelen af dem virkelig i Arbeide. Svendene ere i Forstaaelse med Mesterne, disse med Opsynsmændene, og Opsynsmændene igjen med Inspecteurerne, hvorved Alle profitere og kun Regjeringen alene bliver bedragen; finder da endelig engang Betalingen Sted, saa deler man broderligt, og Enhver er rigeligen lønnet for det ringe Arbeide, han virkelig har udført. Tilforn bleve disse Arbeider betalte hver Maaned med rede Penge, eller, naar

*) Dom Pedro pleier allerede i Dagbrækningen, kun ledsaget af en eneste Tjener, at besøge alle offentlige Anstalter, seer selv efter, om Enhver er paa sin Plads, lader sig ikke sjelden levere Listen over Arbeiderne, opraaber dem ved deres Navne og træffer selv Anordninger. I Tribunalerne overtyder han sig om Forretningernes ordentlige Gang, og uddeler drøie Irettesættelser, hvor han bemærker den ringeste Skjødesløshed.

disse fattedes, med Lønnings-Bevilser, som Banken disconterede med 12 Procents Afkortning; men for nærværende Tid, da alle Erhvervkilder i Portugal udtørredes, og Banken ikke mere kunde og vilde disecontere, herskede der altid stor Nød iblandt disse Mennesker, der ogsaa allerede flere Gange foranledigede Opstande, som kun hurtig Udbetaling af een eller to Maaneders Løn formaaede at neddæmpe.

Af Frygt besøger Dom Miguel aldrig Theatret, men forsømmer derimod ingen af de større Kirkefeste, og iagttager ved denne Leilighed de brugelige Ceremonier med Skinnet af den dybeste Devotion; i det forløbne Aar (1830) saae man ham endog barfodet vandre fra den ene Kirke til den anden med en Procession, der blev anordnet paa Grund af de dengang saa hyppige Kirkeran *). Men netop herved anbefaler han sig hos det uvidende Folk, og Aviserne forkynde hele Landet disse Fromheds-Handlinger. Møder han en Geistlig med Monstransken, der bæres gjennem Gaderne under en Baldachin og med stort Følge, saa stiger han af Hesten eller Vognen, og ledsager den overalt lige tilbage til Kirken. Saaledes seer man Bigotterie og Grusom-

*) Disse Kirkeran bleve for en stor Deel opdigtede af de Geistlige, for at give dem et Paaskud til at bekjæmpe Liberalismen og gjenindføre Inqvisitionen; ogsaa saae man allerede igjen mangen auto da fé; i Porto bleve Adskillige, og derpaa ogsaa i Lissabon fem Personer offentlig brændte paa Caes do Sodré. Man slæbte dem paa Kohuder til Retterstedet, hvor de bleve qvalte og derpaa brændte til Aske. Stanken af de brændte Legemer gjennemtrængte alle Huse i Nærheden, og kunde i flere Dage ikke fordrives.

hed i sædvanlig Forbindelse hos ham. Jagten er, som ovenfor bemærket, hans Hovedlidenskab, og hans Besøg til fjerne Jagtrevirer foranledige uhyre Bekostninger. I slige Tilfælde forlanger han hundrede til tohundrede tusinde Cruzados af Skatkammeret, der maa lade enhver anden, selv den nødvendigste Udgift fare og levere den forlangte Sum. Af Frygt for Landboerne lader han sig paa fjernere Jagtpartier ledsage af Infanterie, Cavallerie og selv Artillerie, og omgiver sig desforuden med et talrigt Hof, ved hvilke Damerne ikke mangle, da hans Søstre pleie at tage Deel i Fornøielsen. Pantelege og theatralske Forestillinger (thi han har ogsaa Skuespillere med i sit Følge) udgjøre Aftenunderholdningen. I disse Forestillinger paatog Dom Miguel sig engang selv Don Quixotes Rolle, og stødte Grev Bastos som Sancho Pansa til Jorden med Landsen, i den Scene, hvor denne om Natten, forskrækket over en Mølles-Klappren, nærmer sig sin Herre, og denne ved Lugten overtyder sig om sin Vaabendragers Angest. Ved Pantelegene exeqverer han i Almindelighed selv de tilkjendte Straffe, og Intet morer ham mere, end ved denne Leilighed at kunne prygle sine Ministre og gamle Hofmænd dygtigt igjennem med Palmatorio'en *). Ligeledes finder han en stor Fornøielse i at spille Andre eet eller andet Puds, og fordetmeste

*) Palmatorio er et rundt, hullet Stykke Brædt med et 10 til 12 Tommer langt Skaft, og tjener i Portugals Skoler istedetfor Stokken; man giver Haandtager dermed. I Brasilien blive Slaverne tugtede med denne Palmatorio, og kraftige Slag bevirke Hændernes stærke Ophovning.

skeer dette henimod Aften, da han sædvanligen er meer eller mindre beruset; i denne Tilstand pleier han da ikke sjeldent at fornærme sine Søstre ved plumpe Tvetydigheder saavelsom ved de gemeneste Skjeldsord, ja selv at mishandle dem; engang var han endog i Begreb med at skyde den forhenværende Regentinde, og kun ci-devant-Barberen, Vicomte de Queluz, frelste hende. En alvorlig og anstændig Samtale er der ikke at tænke paa; overhovedet har Alt, hvad der vedkommer Aanden, kun lidet Tiltrækkende for Dom Miguel; naar han ikke hengiver sig til de sædvanlige Fornøielser, tilbringer han sin Tid med det saa meget yndede far niente, der ikke overstiger hans Evner, eller han slagter Sviin og laver Pølser, saaledes som han lærte det i Wien; ogsaa sysselsætter han sig undertiden med Fiskefangst, og tillaver selv Fangerne paa Fyrfad.

I Almindelighed lovede man sig efter Dronningens Død en mildere Regjering; dog Portugals, og fornemmelig de mange tusinde, i Fængslerne Vansmægtendes Haab blev uopfyldt *). Ja Dom Miguel selv

*) Den forhenværende Justitsminister P. de Mello Brainer, en Olding paa 80 Aar, vansmægtede to Aar i Taarnet i S. Julias, uden i al denne Tid at have seet sin Familie; han blev blind og farlig syg; desuagtet negtede man ham hans Families Pleie og selv geistlig Trøst. Først efter hans Død, som fandt Sted for nogen Tid siden, tillod man Familien endnu engang at see ham. I det samme Fængsel sidder allerede paa tredie Aar ligeledes General-Lieutenant Caula, som kun sjeldent, og selv da kun paa en halv Time og i den følesløse Gouverneur Telles Jordans Nærværelse, faaer Tilladelse at see sin Hu-

og hans øvrigste Tilhængere opdigtede eller foranledigede Sammensværgelser (f. Ex. den af 7de Februar 1831), for deels endnu at forøge Offernes Antal, deels at bedøve Nationen ved Frygt, derved afskrække fra virkelige Foretagender og befæste den i den Tro, at Intet bliver skjult for Regjeringen. Dog alt dette vil og kan ikke bevare Usurpatoren for det Uundgaaelige; 30,000 Fængslede, 50,000, som have mistet deres Eiendom, Hundrede Tusinde, som man har afslaaet de billigste Fordringer, og andre Hundrede Tusinde, som ogsaa lide derved, pønse i Stilhed paa Hevn. Invalider, Enker og Faderløse, for hvilke der allerede tilforn blev sørget lidet nok, ere siden Dom Miguels Ankomst uden al Understøttelse. Personer af Stand vandre, saasnart blot Aftenens Mørke kan skjule deres Forlegenhed og Skamrødme, omkring i Gaderne og betle, Andre tage i Fortvivlelsen deres Tilflugt til at røve og bedrage,

---

strue. Kun faa Timer paa Dagen aabnes et Vindue i hans Værelse, den øvrige Tid er han omgiven af Nat og Mørke. Hverken Bøger eller Skrivematerialier forundes ham. Den sletteste Føde maa han betale Gouverneuren meget dyrt. Saaledes behandles Fanger af høi Rang, og deraf kan man slutte sig til, hvorledes de Ulykkelige af de lavere Classer ere farne. Overhovedet charakteriserer Umenneskelighed Dom Miguels og alle deres Opførsel, der handle i hans Navn. General-Lieutenant Avelèz blev, uagtet han nylig havde brukket Benet, transporteret hele femten Mile til Lissabon. Den syge General Claudino blev næsten trillet ihjel i en Fonstage, hvori han havde skjult sig førend han blev fængslet, og lignende Exempler kunde man endnu anføre i Mængde.

Døttre give sig til Priis, for at frelse deres Forældre fra Hungersdøden; Nøden er stegen for høit, Elendigheden iblandt alle Nationens Classer og Stænder er altfor frygtelig, til at en saadan Tilstand kunde vare længer. I Slutningen af 1830 havde Linietroppernes Officerer Sold tilgode for 7 Maaneder, Civilbetjenterne for meer end et Aar; man betalte dem med Tresor-Beviser, som de kun bleve af med imod 30 Procents Tab og under den Betingelse, at de skulde modtage Halvdelen af Beløbet i Papir, hvorpaa de igjen tabte 33 Procent. Bestikkelse og Utroskab af enhver Art ere de uundblivelige Følger af denne sørgelige Tilstand, hvori der ikke kan ventes nogen Forbedring, da Indtægten af Aaret 1832 allerede var udgivet i Slutningen af 1830, og alle Bestræbelser med Hensyn til et offentligt Laan mislykkedes paa Grund af den manglende Credit. Endnu i Begyndelsen af 1831 gjorde man et Forsøg paa i Lissabon selv at tilveiebringe et Laan af 5 Millioner Cruzados, paa Betingelser, der vare meget fordeelagtige for Udlaanerne; dog kun med Møie sammenbragte man to Millioner, Halvdelen i Papirer. Men alt dette forhindrer dog ikke Dom Miguel fra at ødsle lige saa galt som tilforn; dog skal han ved denne Leilighed ogsaa indsamle betydelige Skatte for det Tilfælde, at een eller anden Katastrophe skulde ramme ham. — Portugals Ulykke har for en stor Deel England forskyldt ved at begunstige Dom Miguel.

Om Ludvig den Fjortendes og hans Søns hemmelige ægteskabelige Forbindelser *).

Om den Deel, som Madame de Maintenon umiddelbart har havt i hiint Decret, hvorved det nantiske Edict blev ophævet (d. 22de October 1685), vilde vi være mere paa det Rene, naar ikke næsten alle Breve af Aaret 1685 fra hende og til hende manglede os. I det samme Aar fandt nemlig hendes Formæling med Ludvig den Fjortende Sted; og da denne skulde forblive en Statshemmelighed og aldrig er bleven offentligen bekjendtgjort, saa har hun selv iblandt sine Papirer tilintetgjort Alt, hvad der kunde give Lys desangaaende, og bedet sine Fortrolige, som havde Efterretningerne derom fra hende, at gjøre det Samme. Aldeles mangle hendes Breve af 1685 til Abbé Gobelin, hendes Skriftefader. Da han havde formanet hende til at paatage sig Opdragelsen af Madame de Montespans Børn; da han vedvarende havde opfordret hende til at blive ved Hoffet, efterdi dette var Guds Villie: saa kunne vi med den høieste Sandsynlighed antage, at hun ogsaa nu har spurgt ham om hans Raad, og at han ikke har fraraadet den desuden allerede dertil saare Tilbøielige, "at fuldføre et Værk, der aabenbart var en Styrelse af Forsynet, for at lede den største Konges Hjerte til Gud." At han var under-

---

*) Franziska von Aubigné, Marquisinn von Maintenon. Von G. G. Bredow. I Minerva, Taschenbuch für das Jahr 1814. Leipzig.

rettet derom, beviser tydeligen hendes første Brev til ham af 3die Januar 1686. (Dette Datum bedes erindret.) "Jeg har med stor Glæde modtaget Deres Nytaarsønske; men jeg maa gjøre Dem Bebreidelser for den ærbødige og ceremoniøse Tone, hvori Deres Brev er skrevet. Jeg veed ikke, om de Æresbeviisninger, der omringe mig, indgyde Dem noget nyt Sindelag; hvad mig angaaer, da er jeg uforandret den Samme mod Dem, og vil modtage Beviserne paa Deres Venskab paa samme Maade, som jeg har gjort det i sexten Aar." Endnu tilføie vi af et Brev af 17de Januar: "Kongen giver Dem en Pension af 2000 Livres." Og i et andet af 27de Juli: "Paa Mandag begynder Udvandringen til Saint-Cyr: indtil jeg faaer Deres Instructioner, kan De benytte mine. Altsaa ogsaa De, ogsaa De gjør mig min Gunst trykkende lige indtil Skriftestolen. Jeg haaber stedse at finde Dem saadan imod mig, som De var det mod mine blaa-indklædte Piger *)! De kjender min Oprigtighed; jeg gjør ingen Complimenter, og holder heller ikke af at høre dem: derfor besværger jeg Dem, at lade den Stiil fare, hvori

*) Madame de Maintenon oprettede 1682 en Opdragelsesanstalt i Ruel, hvori hun efterhaanden lod henved hundrede Børn opdrage og undervise. Da Ludvig hørte dette, forærede han hende et Huus ved Versailles' Dyrehave, Noisy kaldet. Her gav hun, foruden de i fire Classer deelte Kost-Frøkener, ogsaa sine Bønders Døttre Boaning og Underholdning, og lod dem særskilt undervise; disse vare alle blaat klædte, og derfor kaldte man dem de blaa-indklædte Piger eller ogsaa "de tjenstfærdige Søstre."

De skriver til mig, der ikke er mig behagelig, og som kan blive mig til Skade; jeg er ingen fornemmere Dame, end jeg var i den gamle Taarngade (rue des tournelles), hvor De sagde mig Sandheden ret dristigt. Om end den Gunst, hvori jeg er, bringer Alle til at ydmyge sig for mig, saa maa den dog ikke ydmyge en Mand, hvem jeg overdrog Omsorgen for min Samvittighed, og som jeg paa det indstændigste beder om, uden alle Hensyn at føre mig den sikkreste Vei. De skulde ikke oppuste min Stolthed, De, som burde qvæle den hos mig. Hvor skal jeg finde Sandhed, naar jeg ikke finder den hos Dem? Og for hvem kan jeg være ydmyg, uden for Dem, da jeg i Alt, hvad der kommer mig nær, ikke seer Andet, end Agtelsesbeviser, Smigrerier og Artigheder? Tal til mig, skriv til mig uden Omsvøb, uden Ceremonie, uden hiin lempelige Bibringen, og fremfor Alt, det beder jeg Dem om, uden denne ydmyge Ærbødighed. Frygt ikke for at fornærme mig, eller at blive mig til Besvær. Jeg ønsker mit sande Vel, jeg lægger Dem det paa Hjertet. Tal ikke mere til mig om Forbindtligheder, som De skylder mig; betragt mig som blottet for Alt, hvad der omringer mig, som fastbunden til Verden, men fuld af Attraa efter at hellige mig til Gud. Der har De mine sande Følelser."

Saa eftergivende var Louvois ikke. — Ludvig, maaskee mindre forladende Synden, end, nu nær det halvtredsindstyvende Aar, forladt af den, men imidlertid vant til qvindelig Omgang som til en Fornødenhed *),

*) Madame de Noailles sagde efter Dronningens Død (1683) til Madame de Montespan: "Man maa

og tilfredsstillet i Omgangen med en Qvinde, der forstod at føie sig efter ham, elskede ham med sand Ømhed og stedse vidste at underholde ham aandrigt, vovede ikke at gjøre hende, hvis uplettede Dyd og Fromhed et heelt Hof ydede den ærbødigste Høiagtelse, og som han selv elskede med Ærefrygt, andet Forslag end et saadant, der vel lige saa lidet stred imod hans egen Følelse, da det befriede ham fra Frygten for maaskee for stedse at bortfjerne den Person, hvis Omgang og Nærhed han ønskede at sikkre sig for hele sin Fremtid. Han tilbød hende formeligen Ægteskab. Som det synes, havde Rygtet allerede tidligere, ja endog strax efter Dronningens Død, ladet formode noget af denne Art. Saaledes forklare vi de hemmelighedsfulde Ord til Madame de Brinon, der havde Opsynet med Opdragelses-Anstalten i Saint-Cyr: "Dronningens Død, over hvilken jeg endnu ikke kan trøste mig, paadrager mig saa mange Breve og Besøg, at jeg neppe kan faae Veiret. Fragmentet af de Spaadomme, som De har sendt mig, har jeg læst: man maa bede til Gud, der leder Alt til det Bedste. Det vil være mig kjært, at erfare Alt, hvad De hører tale om denne Sag." — Af 22de August 1683: "Til Punktet om Ludvig og Francisca har jeg Intet at svare: det er Daarligheder: jeg gad blot vide, hvorfor hun ikke skulde samtykke; jeg havde ikke troet, at Vægringen kunde komme fra hende." Og ligesom hun i en Billet til Madame de Frontenac,

---

skynde sig at formæle dette Menneske standsmæssigt; ellers gifter han sig med den første den bedste Vaskerpige, der behager ham."

sandsynligviis af Aaret 1680, med ikke undertrykket Glæde, i Fortrolighed skriver til Veninden: "Han giver mig de skjønneste Forhaabninger; men jeg er for gammel til at gjøre Regning derpaa;" saaledes roser hun gjentagne Gange den smukke, elskværdige Konge, og fortæller Comtesse de St. Geran med øiensynligt Velbehag (den 20de December 1683): "Kongen har viist mig den Ære at besøge mig imorges, da jeg endnu var ved mit Toilet; De seer nok, at jeg bliver ung igjen." Og 1684, den 14de Juni: "Kongen har beviist mig den Ære at skrive mig to meget ømme Billetter til; jeg har svaret derpaa som en Christen. Det forekommer mig, at jeg elsker Kongen saaledes som jeg elsker min Broder: hver Dag beder jeg til Gud for ham, at han vil meddele ham sin Aand og lede ham ad sine Veie; jeg ønskede saa meget at see ham fuldkommen, forat han kunde være forvisset om sin Guds Bifald." Efter disse fortrolige Yttringer lader det sig let formode, hvorledes Forslaget til et Giftermaal med Kongen er blevet optaget af hende. Imidlertid fattes der dog nøiagtige og sikkre Efterretninger herom. Een Fortælling melder: at Kongen først havde spurgt sin Skriftefader, de la Chaise, tilraads, og fra denne kom Ideen om et hemmeligt Ægteskab, da saaledes paa den ene Side Kongens Ønske kunde tilfredsstilles, og man paa den anden kunde forebygge Misundelse og Had i den kongelige Familie og undgaae at nedværdige den kongelige Anseelse ved en Undersaats Opløftelse paa Thronen. Ludvig havde billiget Ideen, og de la Chaise havde derpaa været den Første, som i Kongens Navn havde gjort hende Forslaget.

Ifølge en anden Fortælling skal Kongen, der allerede havde bestemt sig til Formælingen, og efterat han selv eller Skriftefaderen havde gjort Madame de Maintenon Forslaget dertil, have talt med Louvois om Sagen. Denne, der iøvrigt vistnok tænkte, ligesom Richelieu: "at en Prindsesse vel ikke, uden at vanære sig, kan ægte en simpel Adelsmand, men at en Prinds af Blodet, uden at fornedre sig, kan tage en Frøken til Gemalinde," frygtede imidlertid, at det vilde være ude med hans Anseelse og Indflydelse, dersom dette Giftermaal fandt Sted; og da han ikke vidste, hvor vidt Sagen var kommen, havde han knælende og med Taarer bedet Kongen om at opgive et Forsæt, der nedværdigede ham og gjorde ham latterlig i hans Folks og Verdens Øine. "Hvorledes?" havde han sagt; "Jordens største Konge, kronet med Navnkundighed og Ære, vil formæle sig med Scarrons Enke?" Da han imidlertid saae, at Kongens Beslutning var urokkelig, havde han ved sine Forestillinger idetmindste bragt det saa vidt, at dette Giftermaal ikke skulde gjøres offentlig bekjendt. Kongen havde igjen fortalt Madame de Maintenon hele Samtalen, og hun havde rigtignok svaret: "Har jeg ikke sagt Deres Majestæt, at De traf det uanstændigste Valg?" Imidlertid havde dog Ministeren den følgende Morgen af Madame de Maintenons tvungne Høflighed troet at kunne spore, at han ikke havde talt efter hendes Hjerte. Saa meget idetmindste synes vist, at et offentlig erklæret Ægteskab med Kongen har været hendes Ønske; men hun selv gjorde Intet for at tilfredsstille det, efterdi Alt, hvad hun kunde gjøre i denne Henseende, nødvendigen maatte have Skin af en for-

sængelig og ærgjerrig Herskesyge; og i hendes og Kongens Omgivelse var der Ingen, som, aldeles gjennemskuende hende, uden Opfordring fra hendes Side, havde villet virke noget for hende hos Kongen i denne Sag.

Da nu Vielsen skete ganske hemmeligt, er ikke blot Dagen og Maaneden os ubekjendt, men selv Aaret angives forskjelligt. Spittler i sin Statshistorie anfører 1684, Voltaire og Andre 1686; men Beaumelle har til en høi Grad af Sandsynlighed beviist, at denne Formæling maa ansættes til Slutningen af Aaret 1685. Thi den samtidige Marschal de Villeroi forsikkrede, at den havde fundet Sted to Aar efter Dronningens Død; og hun døde i Sommeren 1683. Hertuginden af Richelieu døde 1684, den 27de Mai, og om Sommeren var det, at Kongen gjentagne Gange tilbød Madame de Maintenon en Stadsdames Post hos Dauphinen. Indtil Slutningen af dette Aar forefindes Breve af hende, uden noget Spor af en Hemmelighed, der skulde forties. I Særdeleshed fra den sidste Halvdeel af Aaret 1685 fattes Brevene aldeles, og man kan til Beaumelles Beviser føie det ovenanførte Brev til Abbé Gobelin af 3die Januar 1686; det er det første efter det omtalte aabne Tidsrum, og dets Indhold viser, at Gobelins Nytaarsbrev var hans første Skrivelse til hende, i hvilket han havde troet at maatte omstemme sin forrige Tone og Stiil til en mere ærbødig. Og eengang i en Ordstrid med Hertuginden af Burgund sagde Madame de Maintenon: "Hvad jeg nu er, var jeg allerede førend De blev født." Men denne Prindsesse er født den 6te December 1685.

Det Lidet, som vi vide om Formælingen, er Følgende: Eengang om Vinteren stod Harlay, Erkebiskop af Paris, en Morgen meget tidligt op, og sagde til sin første Aumonier: "Læg et grønt Kirketeppe tilrette for mig, og gjør Tegn i Messebogen ved Artikelen Ægteskab." Derpaa lod Erkebispen Ornat og Messebog lægge i Vognen, og kjørte til Versailles, hvor han i al Stilhed og ikke bemærket af Nogen gik ind i Slottet. Han begav sig til det gamle Capel, som befinder sig i den Gang, hvorigjennem man kommer til Slottets nye Fløi. Her traf han, foruden Kongen og Madame de Maintenon, Kongens Skriftefader, der hjalp ham at forrette Vielsen, og, som Vidner, Bontems, Kongens første Kammertjener, hvem denne yndede fremfor alle sine Tjenere for hans Troskab og Redelighed, og Marquis de Montchevreuil, Hertugerne af Maine's og St. Germain's Opdrager. "Han er den eneste af mine Hofmænd," sagde Ludvig, "der aldrig har forlangt Noget af mig; var jeg ikke en Bourbon, saa ønskede jeg at være Montchevreuil." Denne lykønskede efter fuldendt Høitidelighed Madame de Maintenon med disse Ord: "Med uendelig Tilfredshed bliver jeg vaer, Madame, at det vil være mig umuligt at forøge den Ærefrygt, som jeg allerede bærer for Dem." Fra denne Tid levede Kongen og Madame de Maintenon frit og utvungent sammen; han var som hjemme hos hende, og hun hos ham; hun sad ved hans Seng, og han forblev i Værelset, naar hun klædte sig paa og af. Hun hed ikke Dronning; men Prindser, Ministre og Gesandter ærede hende maaskee høiere og oprigtigere, end om hun havde ført Titelen Majestæt.

I sit Værelse, siger man, blev hun idetmindste af Bontems altid behandlet som Dronning, og han havde ogsaa der tiltalt hende med Deres Majestæt. Ludvig søgte paa ingen Maade at skjule sit Forhold til hende. Engang, da hans Broder pludselig traadte ind i Værelset, og han laae skjødesløst tildækket paa Sengen, men Madame de Maintenon ene var hos ham, sagde han vranten til Broderen: "Af den Maade, hvorpaa De her finder mig i Madame de Maintenons Selskab, kan De vel slutte Dem til, i hvad Forhold vi staae til hinanden." En anden Gang, da Dauphinen forlangte en Armstol, med de Ord: "Jeg er vel endnu ikke Dronning af Frankrig, men jeg repræsenterer hende," svarede Kongen: "Endnu ikke! endnu ikke!" —

Det smukkeste Malerie af Maintenon er af Mignard, der malede hende som den romerske Helgeninde Francisca. Da han spurgte Kongen, om han kunde give Figuren en Hermelinskappe om, svarede Kongen: "Ja, ja! hun fortjener det vel." — Madame de Maintenon var forsigtigere; og ligesom hun opførte sig beskeden og uden alle Anmasselser imod Høie og Lave, saaledes afviste hun alle Yttringer, der hentydede paa hendes hemmelige Forhold til Kongen. I sine Værelser havde hun indrettet sig yderst simpelt, havde kun to Kammerfruer og een Karet; de fremmede Ministres Besøg vidste hun som oftest at undvige; aldrig søgte hun ved Hoffet Forrang for Prindsesserne; ingen ny Titel af et Grevskab, et Hertugdømme udmærkede hende; hendes eneste Besiddelse var og blev Maintenon, som Kongen lod betydeligt forskjønne for hende og 1688 ophøiede til et Pairie; hendes aarlige Pension udgjorde ikke meer

end 48,000 Livres. Abbé de Choisy dedicerede hende en Oversættelse af Bogen om Jesu Christi Efterlignelse, og lod paa Titelbladet sætte et hende fuldkommen lignende Billede af en Qvinde, som knælede for et Crucifix, over hvilket man læste de Ord af Psalmisten: "Hør Datter, sku herpaa og lyt, forglem dit Folk og din Faders Huus; saa vil Kongen glædes ved din Skjønhed." Ved det andet Oplag af Bogen maatte dette Kobberstik udelades. — Først efter hendes Død fandt man iblandt hendes Papirer et Digt til hendes Navnedag, i hvilket Françoise d'Aubigné ved en Omsætning af Bogstaverne var forvandlet til reine de France *). —

---

*) Saaledes fandt man hos Damerne i St Ludvigs-Stiftelsen et Brev, skrevet af Paul, Biskop af Chartres (des Marais), hvilket hans Neveu og Eftermand, Hr. de Merinville havde forseglet med sit Vaaben som en dunkel Hemmelighed og tyve Aar efter Madame de Maintenons Død givet Stiftelsen under den Betingelse, at det ikke maatte aabnes førend han var død. Udenpaa det stod med Madame de Maintenons Haand: Meget hemmelig Skrivelse fra BisKoppen af Chartres. Frøken d'Aumale taler derom i sine opbevarede Memoirer, men tilføier, at man ikke havde villet vise hende det. Det er uden Aarstal og Datum, og har nogle udstrøgne Ord. Sandsynligviis er det et Udkast til en Gratulations-Skrivelse til Kongen efter den ryswickske Fred 1697, som des Marais gav Madame Maintenon til Gjennemsyn, og hvis Overlevering hun fraraadede, da deri blev talt om Kongens Gemalinde. "De har," hedder det, "en fortræffelig Ledsagerinde, der er fuld af Guds Aand og af Forstand, hvis Ømhed og Troskab imod Dem er uopnaaelig. Ligesom Deres Majestæt, vælger hun altid Dydens og Retfærdighedens

Madame de Houdicourt sagde engang letsindigen til hende: "Vore Mænd ville endnu ikke saa snart komme tilbage fra Jagten." Hun fik en alvorlig Irettesættelse, og blev paa nogle Maaneder udelukket fra Madame de Maintenons Selskab. At høre til hendes Slægtninger var ingen Lykke, saa at disse ogsaa klagede: "Hun vil ikke lade sin Beskedenhed fare; men vi maae lide derunder." Og aldrig har hun bedet for nogen Slægtning blot fordi han var hendes Slægtning. — Imidlertid fortæller man ogsaa, at hun nogle Gange, ligesom i Selvforglemmelse, har røbet sin virkelige Stand. Bønderne omkring Fontainebleau kaldte hende undertiden Deres Majestæt, og hun taalte det rødmende. — En lille Pige sagde engang til hende: "Enhver forsikkrer, at De er Dronning." Hun svarede blot: "Hvem har sagt dig det?" — At kjøre i een Vogn med Kongen eller Dronningen gjaldt for den høieste Ære ved Hoffet. Engang steeg et Barn ind i Madame de Maintenons Vogn, og raabte, da denne satte sig ind: "Jeg har den første Æresplads." Hun smilede, og holdt sin Vifte for Barnets Mund. — Den af hende omvendte Demoiselle de Murzay ægtede Greven af Caylus, men opførte sig saa letsindigt, at hendes Opdra-

---

Partie. Saaledes, allernaadigste Herre, har Gud villet give Dem, midt iblandt en Skare egennyttige og bedragerske Mennesker, en Dem lignende Hjelperinde, idet han gav Dem en Kone, som ligner den tappre Qvinde i Skriften, der, næst hendes Gemals Ære og Lykke, er sysselsat med alle Slags gode Gjerninger. Saaledes synes mig at Gud er med hende i Alt, hvad hun gjør, og at hun elsker ham over alle Ting."

gerinde ofte havde Aarsag til at være misfornøiet med hende, og hun ogsaa to Gange blev forviist fra Hoffet. Hun har oftere fortalt, hvorledes Madame de Maintenon engang, da hun havde seet Grevinden urørt ved alle hendes Forestillinger og Irettesættelser, omsider i Hidsighed, men med dæmpet Stemme, havde tilføiet: "Saaledes kan De opføre Dem, da De dog er en Dronnings Niece."

Under Kongens Sygdom 1686 erholdt, efter Madame de Montespans Forslag, Racine og Boileau det Hverv, at skrive Ludvigs Historie og forelæse ham den. Kongen tillod Madame de Montespan at være tilstede ved disse Forelæsninger. "Det er vel billigt, Madame," sagde han til hende med sin sædvanlige Artighed, "at De hører paa et Værk, hvortil De har havt den første Idee." — En Dag — har Boileau fortalt sine Venner — havde Madame de Montespan været høist uopmærksom under Læsningen, havde opført sig meget skjødesløst imod Madame de Maintenon, og endelig med en dyb, men stolt Hilsen sagt til hende, at hun ønskede at tale med hende i Eenrum, da hun havde noget Vigtigt at meddele hende. Madame de Maintenon var imidlertid bleven siddende ganske rolig paa sin Stol, og havde svaret hende ganske tørt: "Jeg har nu noget at bestille; saasnart jeg er fri, skal jeg lade Dem vide det." Dog hvo der nogenlunde havde kjendt Maintenon, behøvede ikke slige enkelte Yttringer, for at forvisse sig om hendes Forhold til Kongen, men maatte sige med Madame Montespan: "Var hun ikke gift med Kongen, saa vilde hun hverken tillade sig eller ham saadanne Fortroligheder." Det er

derfor høist sandsynligen en feilagtig Efterretning af Voltaire: at man ved Hoffet bestandig var i Uvished om denne Formæling. Beaumelle forsikkrer tvertimod: at intet Menneske mere tvivlede derom. Der var bleven sluttet en Ægteskabscontract imellem dem; men der har hverken vedligeholdt sig Afskrifter deraf, ei heller kjender man dens Indhold. Lige saa lidet er Vielses-Documentet reddet. Harlay stak det i sin Kjolelomme, og glemte med sin sædvanlige Skjødesløshed, da han hængte Kjolen ind i et Skab, at tage Papiret ud. Efter hans Død (1695) fandt man det, og det faldt i hans Tjeneres Hænder; disse drive Spot dermed; men hvor det videre kom hen, veed man ikke.

Misundelsen følger Storheden, i Misundelsens Følge hvisle Bagtalelserne. Lettere sees den, der staaer paa et ophøiet Sted; og de, der boe dybt nede, betragte nøiere Bjergets Top, end den, der lever høit oppe, betragter Dalens Beboere. Gjerne fortæller Folket hinanden om Konge og Dronning, om sine Fyrster og Store; saa meget hellere, jo hellere det taler, jo mere det finder Behag i Vittighed og lunefulde Indfald, og jo mere Sproget nærer og begunstiger Sligt. Men allevegne troer det hellere det Onde, end det Gode. Dermed aabnes en rig Kilde til Forfalskninger af Historien. Kun forkaste man derfor ikke ligefrem og aldeles disse Folkefortællinger. Foruden at de charakterisere Folket i Almindelighed og dets Stemning i det enkelte Tilfælde, og følgelig tilhøre Historien, levere de ofte et mere talende Billede af de Personer i Almindelighed, om hvem de fortælle enkelte Opdigtelser, end nogensomhelst detaillerende Beskrivelse kunde give os. "Folket," lader Flo-

rian sin Englænder sige, "skjøndt ofte strengt, ophører dog ikke at være retfærdigt; den, som det agter, har altid Fortjeneste; og den, som dets Foragt rammer, er værdig at foragtes." Madame Maintenon skrev 1699: "I Fem og tyve Aar har jeg bemærket, at de offentlige Statstjenere altid have været saaledes, som Folket, der saa gjerne eftersporer det Hemmelige, har bedømt dem." Og hendes Biograph, Beaumelle, paastaaer: "En retskaffen Mand gjør vel ingen Smædeskrifter; men han bliver ikke vred, naar en Anden forfatter Sligt. Uden Satirerne vilde alle Store troe, at de vare Guder."

Hvorledes skulde nu Misundelse, Bagvaskelse og Spot have tiet om Madame Maintenon, der fra en ringe Stand hævede sig til en saadan Høide, der var den pudseerlige Scarrons Enke, blev elsket af en Konge, der hidtil kun havde elsket Maitresser, levede med ham i et Forhold, hvorom man formodede saa meget mere, jo mindre man vidste derom, og som var klog, høimodig og from. De, der ved Hoffet i høieste Grad misundte hendes Indflydelse, var Louvois og Dauphinen. Hiin fandt det i Begyndelsen utaaleligt, at han skulde arbeide med Kongen i Madame Maintenons Værelse, ja at Kongen undertiden spurgte hende: "Hvad mener Deres Soliditet *)?" eller tillod hende at raabe ind til dem fra Sideværelset, at de skulde see sig for. Louvois blev derved endnu egensindigere,

*) Ludvig havde nemlig allerede tilforn sagt til hende: "Paverne pleier man at kalde Deres Hellighed; Kongerne giver man Titelen Majestæt; Gesandterne benævnes Excellencer; De skulde hedde Deres Soliditet.

og æggede eengang Ludvigs let opbrusende Vrede i den Grad, at han greb Ildtangen og vilde have ladet sin Minister føle den, dersom ikke Maintenon var traadt imellem og havde taget ham i Beskyttelse. For altsaa at gjøre sig uundværligere og løsrive Kongen fra hendes Indflydelse, benyttede Louvois Tingenes politiske Stilling i Aaret 1688, i Særdeleshed Jacob den Andens Fordrivelse fra England, for at bevæge Ludvig den Fjortende til en ny Krig; og for at bringe denne Krig til at vare længe, udkastede han Planer, hvorledes man ogsaa kunde opægge Hertugen af Savoyen og Schweizerne til at gribe til Vaaben imod Frankrig. En Hr. d'Augicourt røbede de af Louvois egenhændig skrevne Concepter. Ludvig kunde i lang Tid ikke komme til sig selv af sin Bestyrtelse. Forgjeves prøvede Madame de Maintenon paa at formilde ham. Louvois, ude af sig selv af Forfærdelse, drak, da han kom fra Statsraadet tilbage til sit Værelse, pludselig et Glas Vand, kastede sig i en Lænestol og var død (den 16de Juli 1691). En Savoyard, der var i Tjeneste hos ham, blev beskyldt for at have kastet Gift i sin Herres Vandkaraffel: man kastede ham i Fængsel, anstillede Undersøgelser, og satte ham efter to Aars Forløb igjen i Frihed, dog paa den Betingelse, at han skulde forlade Kongeriget. Ludvig blev ikke engang forsonet ved Louvois' Død. "Jeg har ikke tabt noget i ham," sagde han til sin Broder, Hertugen af Orleans; "var han ikke død saa hurtigt, da havde De Dagen efter seet ham i Bastillen." — Kongen og Dronningen af England, som dengang vare i St. Germain og condolerede ham i Anledning af dette

Dødsfald, trøstede han med de Ord: "Vore Sager ville derfor ikke gaae slettere."

Imidlertid var dog Louvois Ludvigs sidste store Minister; allermindst var hans Søn, den 18aarige Barbecieux, i Stand til at udfylde hans Plads. Derfor spottede ogsaa Wilhelm af Oranien: "Ludvig har dog altid noget for sig alene, attenaarige Ministre og 80aarige Maitresser *)." — Dauphinen, som aldrig var yndet af Kongen ("thi," siger Beaumelle, "hun havde hverken et fransk Hjerte eller fransk Vittighed, og uden dette er alt Øvrigt, som man ogsaa kan besidde, dog at agte for Intet"), blev ved Krigens Udbrud mistænkt for at have aabenbaret sin Broder, Churfyrsten af Baiern, Ting af Vigtighed, og syntes strafværdig i Kongens Øine allerede derved, at hun havde givet Anledning til en saadan Mistanke. Man trak sig tilbage fra hende; hun maatte see paa, hvorledes Kongen og hele Hoffet unddroge hende deres Agtelses-Beviser og overførte dem paa Madame Maintenon. Dette æggede hendes Skinsyge, og forøgede hendes Kummer, uagtet det netop var Maintenon, som flere Gange havde formildet Kongens Vrede imod hende. Hun hentæredes af Græmmelse, og da hun følte Døden nærme sig, sendte

*) Havde han sagt 60aarige, saa vilde han være kommen Sandheden nærmere. Duclos fortæller Anekdoten anderledes. En ung Englænder, som havde gjort en Reise i Frankrig, havde ved sin Tilbagekomst sagt: at Intet havde forundret ham saa meget ved Hoffet i Versailles, som at Kongen havde en saa ung Minister og en saa gammel Maitresse; hvortil Wilhelm havde svaret: "Et Beviis paa at han hverken behøver den Ene eller den Anden."

hun en Courer til Madame Maintenon med den indstændige Bøn, strax at komme til hende; hun ønskede en hemmelig Samtale med hende, og vilde døe i hendes Arme. Madame Maintenon begav sig øieblikkeligen til Prindsessen, og talede nogle Timer ene med hende. Det er ikke blevet bekjendt, hvad hun har sagt hende. Imidlertid er dette Tegn paa Tillid i de Øieblikke, da Lidenskab og Forstillelse tie, et ærefuldt Vidnesbyrd for Madame de Maintenon. — Dauphinen døde den 20de April 1690.

Paa mangfoldige Maader tjente hun til Stof for Folkets Vittighed. Utallige Smaadigte, forstørstedelen af obscoent Indhold, vare i Omløb om hende. Man solgte Kobberstik, paa hvilke la Valiere greb efter Kongens Hjerte, Maintenon efter hans Krone; andre, paa hvilke hun og Ludvig holdt Jordkloden, med den Omskrift: Nous maintenons; eller paa hvilke hun som en gammel Kjerling holdt sine Briller for Kongens Øine. I lang Tid blev hvert Vers i Tragedier, der paa nogen Maade tillod Anvendelse, udtydet imod hende *). I Særdeleshed var og blev det en bestandig Folketro, at hun var herskesyg, og at hun ogsaa ønskede offentligen at kaldes Dronning. Dette Rygte blev fornemmelig meget levende, da Fenelons Bog,

*) Ogsaa her viste hun sig klog og stor, idet hun hverken lod efterspore Forfatterne til slige Spotterier og Epigrammer, som man sædvanlig sendte hende anonymt med Posten, eller forlangte dem afstraffede, men paa den anden Side lige saa lidet belønnede de Smigrerier, hvormed man overøste hende i Prosa og paa Vers.

Maximes des Saints, blev fordømt (1699). Maintenon skulde det have været, som havde gjort Fenelon forhadt af Kongen og bevirket Bogens Fordømmelse i Rom. Man fortalte: I Aaret 1697 havde Madame Maintenon paany forlangt sin Formæling offentligen bekjendtgjort. Kongen, der ikke havde kunnet modstaae hende, havde overdraget Sagens Afgjørelse til fem Geistlige, Erkebispen af Paris, Bossuet, Pater le Comte, Hertuginden af Burgunds Skriftefader, Fenelon og Pater de la Chaise. De to Første havde stemt for Ægteskabets Bekjendtgjørelse, le Comte og Fenelon imod den; de la Chaise, der i Kongens Øine havde læst hans Ønske, havde tiltraadt de Sidstes Mening, og Kongen havde nu fattet sin Beslutning efter Stemmefleerheden. Efter at have erfaret Raadslagningen og dens Udfald, havde nu Maintenon, for at hevne sig, ladet Maximes des Saints fordømme i Rom, og fordrevet Forfatteren, og paa hendes Foranstaltning var le Comtes Skrift om China blevet anklaget i Rom. Dauphin derimod havde omfavnet Begge og udskjeldt Erkebispen af Paris og Biskoppen af Meaux for uforskammede Præster, som fortjente at kastes ud af Vinduet. — Fortællingen modbeviser sig selv: den nævner Aaret 1697, og som Erkebiskop af Paris Harlay, der allerede var død 1695, og Pater le Comte som Hertuginden af Burgunds Skriftefader, uagtet han først kom til Hoffet 1698. Alle andre Efterretninger fortælle, at Fenelon i dette Aar, da han var i Paris, fandt en gunstig Modtagelse af Madame Maintenon; ingen beretter, at Maximernes Fordømmelse i Rom hemmeligen var bleven foranstaltet; tvertimod fortælles

det Modsatte. Alle stemme overeens i, at Kongen har været yderst forbittret imod Fenelon; men hvorfor skulde han da have taget ham med til hiint Raad? Eller hvorfor skulde han have vedblevet at være forbittret imod ham, da Fenelon havde raadet efter hans Ønske? Og hvorledes stemmer det Hele med Madame Maintenons Charakteer!

I Aaret 1704 fortalte man atter: Var Slaget ved Höchstådt ikke blevet tabt, da vilde Maintenon være bleven erklæret for Dronning af Frankrig. Fire Aar derefter opstod dette Rygte paany, og blev dengang fortalt over hele Europa med ikke usandsynlige Omstændigheder. Hertugen af Burgund var den 11te Juli 1708 bleven slagen ved Oudenarde; Ryssel, Vaubans Mesterværk, blev beleiret af Prinds Eugen siden den 22de August: Ludvig var i Fortvivlelse. Da traf Vendome Anstalter til ikke blot at undsætte Staden og Fæstningen, men ogsaa at bringe de Allierede i en saadan Stilling, at der paa eengang vilde blive gjort Ende paa Krigen. Han sendte en Courreer forud til Kongen med Efterretningen derom. Denne ilede strax til Madame Maintenon, og i sin første heftige Glæde raabte han til hende: "Deres Bøn er gaaet i Opfyldelse, Madame! Vendome har mine Fiender i sin Vold; Ryssel bliver undsat, og De — er Dronning af Frankrig!" Disse Ord bleve hørte, Dauphin erfarede dem, og han og hans Svigerdatter, Hertuginden af Burgund, skreve strax til Hertugen, under hvem Vendome commanderede, at han paa enhver mulig Maade skulde søge at forhindre Ryssels Undsætning. Og Hertugen, som elskede sin Fader og desuden hadede

Vendome, fulgte ikke Marschallens Planer, og Vendome maatte gaae tilbage. Beleirerne kastede Sedler ind i Staden med den Paaskrift: "Giver Eder tilfreds, I Franskmænd, hun skal ikke blive Eders Dronning! vi ophæve ikke Beleiringen." Og Boufflers maatte den 23de October rømme Staden, den 8de December ligeledes overgive Castellet, og Madame Maintenon blev — ikke Dronning. Maaskee sigter hun hertil i et Brev til Madame Perbu: "Vore Prindser ere undgaaede en Ulykke, som i deres Øine var værre end Døden." Forholder Tingen sig virkelig saaledes, som den her er fortalt, saa viser sig deri ingen ærgjerrig Stræben af Madame Maintenon, men et Forehavende af Ludvig i Glædens Ruus, ligesom om hun, der syntes ved sin Bøns Kraft at have hidført hans Vaabenlykke, nu ogsaa fortjente, til Trods for alle Betænkeligheder og Fordomme, offentligen at erklæres for Dronning af Frankrig. Men at negte, at hun gjerne havde seet dette, dertil finde vi imidlertid ingen Grund. Den halv tilhyllede Hemmelighed satte hende dog undertiden i ubehagelige Forlegenheder — — *).

Dauphin (kaldet Monseigneur og le grand-dauphin) levede efter sin Gemalindes Død (1690) høist udsvævende. Forgjeves formanede Faderen ham: "Min Søn, hengiv dig ikke saa meget til Qvinderne! Man

*) Madame de Maintenon var født 1635; hun overlevede Ludvig den Fjortende, og døde i St. Cyr d. 19de April 1719, i en Alder af 84 Aar. — Alle Forfattere tale ikke om hende i en saa mild Tone, som Bredow. Mange og vægtige Stemmer have dømt ganske anderledes om hendes Charakteer.

fornærmer Gud derved, giver Folket Forargelse, og har kun liden Glæde, men megen Fortrædelighed. Lad dig forbedre ved mine Feil, forat jeg idetmindste ikke skal have syndet uden Nytte for Andre." Almindelig foragtet gjorde Dauphin sig ved sin Omgang med Grevinde du Roure. Madame de Maintenon erholdt det Hverv at gjøre ham Forestillinger om at han dog skulde forlade dette Fruentimmer, ikke mere tilbringe Nætterne i slet Selskab, indrette sit Huusvæsen bedre, og bruge mindre Tobak, hvilket Kongen især hadede. Dauphin lovede at følge hendes Raad, holdt sit Løfte en kort Tid, og levede da igjen som tilforn, spottende over den gode gamle Mand og den gode gamle Stedmoder. — Imidlertid Vellystninger kjende ikke Troskab: Grevinde du Roure blev forladt, og en Skuespillerinde kom i hendes Sted. Dog endelig bragte en alvorlig Kjærlighed til Frøken Choin, Kammerdame hos hans naturlige Søster, Prindsessen af Conti-Valiere, Dauphin tilbage fra hans Udsvævelser. Da Frøkenen bemærkede Prindsens Tilbøielighed for hende, vilde hun forlade sin Tjeneste. Hun aabenbarede det for Madame d'Epinoy, ved hvem hun var kommen til Prindsessen, og da hun overtalede hende til at blive, undgik hun idetmindste at see Dauphin. Denne betragtede sin Søster som Aarsagen til Frøkenens Tilbageholdenhed, og hevnede sig ved at udelukke hende fra sine Forlystelser i Meudon. Prindsessen, der elskede Fornøielser, udnævnte, for at overvinde Broderens Koldsindighed, Demoiselle Choin til sin Æresfrøken. Men Prindsessen, Dauphin og Madame d'Epinoy bade hende forgjeves om at modtage denne Post. Da henvendte

Madame d'Epinoy sig til Madame Maintenon, fortalte hende om Frøkenens Vægring, men fortaug Dauphins Lidenskab. Madame Maintenon lod Frøken Choin komme; hun behagede hende, og da hun betroede hende Grundene til hendes Gjenstridighed, formanede hun hende til: at tie og adlyde; og Frøken Choin modtog den hende tilbudne Post. Nu saae Dauphin hende oftere; snart blev hans Tilbøielighed en Gjenstand for Hoffets Samtaler. "Prindsessen af Conti," hed det, "vanslægter dog ikke; det er ganske i sin Orden, at la Valieres Datter er Koblerske for Kongens Søn." Dette krænkede Prindsessen; hun vilde paa Stedet skaffe Choin bort; dog denne kom hende i Forkjøbet, gik selv, og begav sig til Madame d'Epinoy. Da Dauphin opsøgte hende her, forsvandt hun pludseligen. Prindsen troede, at Kongen havde ladet hende indespærre; dog Ingen vidste noget om hende. Endelig opdagede Dauphin hendes Opholdsted i St. Jacob, en af Parises Forstæder. Strax begav han sig forklædt derhen, og Frøkenen aabnede Døren; dog saasnart hun kjendte ham, lukkede hun den øieblikkeligen igjen, og flyttede bort næste Dag. Kongen, som var underrettet om Alt, hvad der foregik, troede at kunne undertrykke Prindsens Lidenskab ved aldeles at unddrage ham Frøkenen og lade hende indespærre i et Kloster eller Fængsel. Han var allerede i Begreb med at give denne strenge Befaling, da Madame Maintenon forestillede ham: at Frøken Choin ikke havde forbrudt Andet, end at hun var elskværdig, elsket og dydig; hele Paris vilde spørge, hvorledes man vilde behandle Lasten, naar man gik saaledes frem imod Dy-

den? Et saa voldsomt Middel vilde kun forbittre den Syge, og ikke helbrede ham; man maatte vente det Bedste af Frøken Choin selv, der hverken var sandselig eller herskesyg, og derfor vist neppe vilde laane Øre til Prindsens Lidenskab." Kongen lod sin Vrede fare. Dauphin vedblev at forfølge sin Elskede, og trængte endelig ind i hendes Værelse. Hun sagde til ham: "Naadige Herre, dersom De elsker mig, saa behøver jeg blot dette eneste Ord; men dette Ord tør De ikke udtale, og jeg ikke høre det uden Kongens Samtykke." Derpaa bad hun Prindsen at forlade hende. Han gik, men kom efter nogle Dage igjen, med den Forsikkring, at han havde erholdt Faderens Tilladelse; hun troede det, eller anstillede sig idetmindste som om hun troede det. Vielsen gik for sig i al Stilhed i Meudon. Man fortæller, at Madame Maintenon og Bossuet vidste deraf; hun kunde idetmindste ikke være imod et saadant Ægteskab, hvortil hun selv havde givet Exemplet, og som kunde tjene hendes til Retfærdiggjørelse og Støtte. Ja, hun fik snart Grund til at glæde sig derover; thi Dauphin begyndte at føre et ordentligt Levnet, bortviste sine forrige Selskabsbrødre, afskaffede Ødselheden ved sit Taffel, blev sparsom og velgjørende. Da han nu saae, at Kongen, der aldrig havde elsket ham*), blev venligere imod ham, overvandt han sin Frygt, aabenbarede ham sin Kjærlighed, og bad ham om hans faderlige Samtykke. Kongen hørte rolig paa ham, og sagde, idet han gik ind i sit Cabinet: "Min Søn, overlæg vel, hvad du gjør, men tal ikke mere til mig derom."

---

*) See Slutningen af dette Stykke.

Saaledes overlod han til Sammen at indgaae Ægteskabet, uden at han dog betøvede sig selv den Frihed, i Nødsfald at erklære dette Ægteskab for ugyldigt. Madame Maintenon omgikkes i Stilhed Dauphins Gemalinde; men offentligt talede hun aldrig med hende, eller beviste hende nogen fortrinlig Høflighed. Kongen og Madame Maintenon reiste siden hvert Aar til Meudon; Frøken Choin lod sig ikke see, men anordnede Alt til sine Gjesters Fornøielse, og erhvervede sig deres Kjærlighed og Høiagtelse desto sikkrere, da det lykkedes hende at holde Dauphin stadig i den eengang antagne gode Levemaade. Hertuginden af Burgund sagde spottende: "Der bliver dog sluttet ret latterlige Ægteskaber i dette Huus." Og efter en haard Sygdom sagde hun til sin Gemal, Hertugen: "Hvis jeg var død, vilde De da have fuldendt den tredie Deel af Deres Familiehistorie?" Frøken Choin fortjente ikke denne Spot; saa reen for al Stræben efter forfængelige Æresbeviisninger, Pligten og Kjærligheden alene hengiven, var selv Maintenon ikke; ukjendt af Verden, tilfreds med stille Selvagtelse, virkede hun utrætteligen kun det Gode*).

*) Kongen vilde give hende en Bolig i Versailles, men hun afslog den. Hun havde aldrig et indrettet Huus, eller en egen Eqvipage, men kjørte bestandigt i en Hyrevogn til Meudon. Engang gav Dauphin hende, før en Reise til Armeen, sit Testament at læse, hvorved han sikkrede hende en stor Formue; men hun sønderrev det, og sagde: "Saa længe jeg har Dem, kan der ikke mangle mig noget; og har jeg den Ulykke at miste Dem, saa behøver jeg kun Lidet." Dette viste hun ogsaa ved Dauphins Død: hun flyttede strax ind i sin gamle Baaning i Paris, og levede her endnu

[Dauphin Ludvig (Monseigneur, le grand-dauphin) var af temmelig indskrænkede Evner, og havde derfor ikke kunnet benytte Hertugen af Montausiers, Bossuets og Flechiers herlige Veiledning. Hans faa Kundskaber udslukkedes tvertimod under en haard og streng Opdragelse, der fuldendte hans naturlige Frygtsomhed og den høie Grad af Modbydelighed, han havde, ei alene for Arbeide og Studering, men selv for Aandens Underholdning; saa at han, ifølge hans egen Tilstaaelse, efter at være bleven befriet fra sine Lærere, ikke sit hele Liv havde læst andet end Artikelen om Paris i Gazette de France, for at see Dødsfald og Giftermaal. Han kunde ligge hele Dage i Sengen, eller sidde ganske stille paa en Stol, og slaae med en lille Stok paa sine Skoe, uden at give en artikuleret Lyd fra sig. Han sad hele Timer med begge Hænder for Ørene, stirrende ufravendt paa det tomme Bord. Hans Fader drog just heller ingen Omsorg for at hans Evner kunde blive uddannede. I Henseende til Sønnen var han altid kun Konge; han levede kun sjeldent i hans Selskab; og naar der en enkelt Gang undslap ham nogle faderlige Træk, saa vare de dog aldrig rene og uden en Blanding af kongelig Høihed, ei engang i Øieblikke, naar de vare alene. Disse vare forresten meget sjeldne; sædvanlig vare de legitimerede Børn og Tjenerne tilstede, og ingen Frihed og Utvungenhed kunde finde Sted for lutter stiv Ærefrygt. Paa denne Maade havde Kon-

tyve Aar med nogle faa Venner, kun de Fattige bekjendt ved Velgjerninger, glemt af Hoffet, dog aldrig savnende dets tomme Glæder. Hun døde 1730.

gen Intet at befrygte af ham, I Særdeleshed da han holdt ham fjernet fra alle Regjeringsforretningerne, ligesom en Fremmed. Dauphin, der i de senere Aar ret vel gjennemskuede sin Faders Maximer, antog med Forsæt en høiere Grad af Ladhed, end han af Naturen besad (hvorpaa vi ovenfor havde anført nogle Exempler), for ikke at give sin Fader nogen Anledning til Mistro, og søgte bestandig at vise sig i hans Øine som en lydig Undersaat, aldrig som den tilkommende Thronarving. Han havde ikke en Skygge af Credit hos sin Fader, og det var nok, at han yttrede den mindste Yndest for den Ene eller den Anden, til at denne erfarede de skadelige Følger deraf; thi Kongen var saa omhyggelig for at vise, at Dauphin aldeles Intet formaaede, at han ikke gjorde det ringeste for dem, der opoffrede sig til Sønnens private Tjeneste, ei engang for hans Selskabs-Cavalerer, skjøndt de vare valgte og udnævnte af Kongen, der endog vilde have taget det meget ilde op, om de ikke havde fulgt Monseigneur med den største Utrættelighed. Ei engang Ministrene vovede at nærme sig Monseigneur, der heller aldrig indlod sig paa at spørge dem om noget; og naar nogen af dem eller af de mere anseete Hofmænd stode paa en god Fod med ham, saasom Cantsleren, den første Staldmester Harcourt, Marschal d'Huxelles, skjulte de det med en overordentlig Omhyggelighed, og Monseigneur var dem selv behjelpelig deri. Naar Kongen opdagede Sligt, behandlede han det som Cabale; man opvakte hans Mistro og paadrog sig Unaade. Ogsaa pleiede Monseigneur, naar Nogen bad om hans Forbøn og Anbefaling, ganske aabenhjertigt at svare: at dette netop vilde

flade Supplikantens Sag meest af Alt. Han havde ikke Uret. Ludvig den Fjortende var saa skinsyg over sin Souverainitet, at han ei engang tillod Dauphin at opdrage sine Børn efter sin egen Villie og under sine Øine. Blot i et eneste Punkt viste Dauphin en vis Haardnakkenhed, at han nemlig ganske negtede Ludvigs naturlige Børn den Agtelse, som Kongen forlangte for dem af hele Hoffet; af Hevngjerrighed legitimerede Kongen ikke Dauphins naturlige Søn; og Madame Maintenon, der havde stor Forkjærlighed for Hertugen af Maine, bidrog ærligen Sit dertil. — Dauphins Giftermaal med Frøken Choin havde imidlertid en gunstig Indflydelse paa Forholdet imellem Fader og Søn. Hun overtalede ham nemlig til at vise mere Agtelse mod Madame Maintenon, hvilket smigrede Kongen; og Maintenon fremstillede Ludvig hans Søns Forbindelse med Frøken Choin i et saa gunstigt Lys, at han fattede mere Godhed for ham og hans hemmelige Gemalinde. Dauphin døde den 14de April 1711, som Nogle sige, af Gift; ifølge Andre, af en inflammatorisk Feber. Den, for hvis Hjerte Faderkjærlighedens Følelser ikke ere aldeles fremmede, maa gyse ved at høre, med hvilken Ligegyldighed og Kulde Ludvig modtog Efterretningen om sin Søns Død *), og at han ikke engang bar Omsorg for at hans Liig

*) Overhovedet rammer en haard Bebreidelse Ludvig den Fjortende, fordi han i sin grændseløse Egoisme satte sit Lands tilkommende Lykke paa et saa farligt Spil, idet han drog saa liden Omsorg for den eventuelle Thronarvings Uddannelse, og nedværdigede ham saa dybt i hans tilkommende Undersaatters Øine.

blev anstændigen begravet. Tjenerne, som kjendte Ludvigs Sindelag og frygtede for at blive satte tilbage, naar de udviste nogen Hengivenhed, dreve deres Nederdrægtighed saa vidt, at de forlode Liget og fjernede sig fra Meudon, Dauphins Opholdsted. Liget blev ikke aabnet og balsomeret, men blot udstillet i Capellet; ja Ceremoniemesteren var saa lumpen, ei engang at lade det sædvanlige Liigklæde følge med. Folket, der (dog vistnok uden Grund) havde Madame Maintenon mistænkt for at have forgivet ham, hevnede sig — ved et lidet Digt om Fader, Søn og Maitresse. Lige saa usselt var Liigtoget til St. Denys. Kisten blev ikke engang sat paa en anseelig Liigvogn, men paa en, der var for kort, saa at Fødderne ragede ud over den. Folket, der elskede Dauphin, fordi det var keed af Ludvigs Regjering, og under Prindsens Sygdom med megen Deeltagelse ved Deputerede havde erkyndiget sig om hans Befindende, var meget opbragt over denne Ligegyldighed imod det affjelede Legeme, og yttrede høit, at dersom man havde overladt det at besørge Liigbegjængelsen, skulde det ikke have kommet an paa en Million.]

Træk til Cardinal Mazarins Charakteristik *).

Julius Mazarin blev født den 14de Juli 1602. Nogle gjøre ham til en Adelsmand fra Abruzzo; An-

---

*) Nouveau siècle de Louis XIV. Tome I.

dre, og det er de Fleste, sige, at han var Søn af en Banquier i Mazzara paa Sicilien, der, efter at have gjort Bankerot, flygtede til Rom. Heraf Navnet Mazarini, som man gav ham efter hans Fødeby. Vist er det imidlertid, at han aldrig søgte at hæve sin Herkomst ved genealogiske Chimærer. En Skjemt af Cardinal Retz beviser endnu, hvor lidet bekjendt Ministerens Familie var. Da han befandt sig i Paris paa den Tid Mazarins Fader døde, lod han sætte følgende Artikel i den romerske Avis: "Vi erfare af Efterretningerne fra Paris, at Signor Pietro Mazarini er død i denne Stad (Rom);" en Annonce, der kun vilde indeholde saare lidet Salt, dersom Mazarins Fader virkelig havde været en Mand af Betydenhed i Rom. Ikke destomindre gav han dog sin Søn en omhyggelig Opdragelse, og sendte ham, i en Colonna's Følge, der siden blev Cardinal, til Salamanca, for at fuldende sit Studium af Lovkyndigheden. Da Krigen var udbrudt i det Mailandske, tjente han der som Infanterie-Capitain, en Stand, som han snart ombyttede med den geistlige, der aabnede ham Udsigter til en raskere Stigen; og virkelig erholdt han ved Cardinal Sachetti, der havde fattet Godhed for ham, Adgang til Cardinal Antonio Barberino, Pave Urban den Ottendes Nepot. Denne, der opdagede Talent hos ham til Underhandlinger, sendte ham i Følge med sin Nuncius, for at bilægge de Stridigheder, som vare opkomne imellem Frankrig og Spanien angaaende Successionen i Mantua. Man var nærved at komme i Haandgemæng udenfor Casale, da Mazarin kastede sig ind imellem begge Armeer og raabte: Fred, Fred!

Striden blev bilagt ved et for Frankrig særdeles gunstigt Arrangement; og Spanierne bebreidede ham: at hans rænkefulde Underhandlinger havde foraarsaget Hans Katholske Majestæts Sager i Italien større Skade, end Maurernes Indfald fordum havde tilføiet Spanien. Idet han saaledes forraadte Keiseren og Kongen af Spanien, hvis fødte Undersaat han var; og Paven, som han skyldte Alt, blev han meget yndet af Cardinal Richelieu, der udbad sig ham til Nuncius af det romerske Hof; lod ham komme tilbage til Frankrig i Begyndelsen af 1639, og udnævne til Cardinal, efter den bekjendte Pater Josephs Død. Den samme Richelieu anbefalede ham i sine sidste Øieblikke til Ludvig den Trettende, der nøie fulgte hans Raad, idet han udnævnte ham til Statsraad og til en af sine Executores testamenti. Det er sandsynligt, at Mazarin var fortrinligen yndet af Anna af Østerrig, selv medens Ludvig den Trettende levede. Han holdt Ludvig den Fjortende over Daaben, tilligemed Prindsessen af Condé; den 21de April 1643 blev han udnævnt til Overopsynsmand over hans Opdragelse, og snart til Premierminister.

Et skjønt Physiognomie, en høi Pande, smukke Øine, en behagelig Mund, en veldannet Næse, et aabent Ansigt, Talent til at fortælle og til at sætte sig i Yndest hos dem, som han vilde behage, Færdighed i alle Slags Spil og andre Sager, Kunsten at fritage Regentinden for alle Regjeringens Sorger: det var de forskjellige Midler, som han anvendte, for at gjøre sig til uindskrænket Herre over hendes Aand; og denne Forførelse vedvarede indtil Cardinalens Død. Ingen Mod-

gang kuede ham; han havde Dronningen i sin Magt. Han tog til sin Devise en Klippe, der pidskes af Bølgerne, og det Motto: Quam frustra, et murmure quanto!

Vilde man bedømme Cardinal Mazarin af hans Underhandlinger med de fremmede Magter, da var han en af de dueligste Ministre, som have existeret. Man skyldte ham Erhvervelsen af Elsaß og Kongens Formæling med den spanske Konges Datter, der, uagtet Frasigelserne, gav Ludvig den Fjortendes Adkomster til det spanske Monarkie. Den berømte Tractat til Münster var for en stor Deel hans Værk.

I Frankrig begyndte han med at vinde Regentinden Anna af Østerrigs Tillid. Førend han havde Fordeel af at forstille sig, var han, efter Madame de Mottevilles Udsagn, den behageligste Mand af Verden; han besad den Kunst at indtage Folk og at gjøre sig yndet af den, som Skjebnen havde gjort til hans Foresatte. Hans Underholdning var munter og ordrig; han syntes uden Fordringer, og vidste med megen Duelighed at lade som om han ei var duelig. Ikke destominder blev han under Frondens Urolighеder ofte gjort latterlig, hvortil fornemmelig hans fremmede Accent gav Anledning; men han trodsede Begivenhederne, eller firede, efter Omstændighederne, foragtede dem, der modsatte sig ham, og endte med at blive Kongerigets uindskrænkede Herre. Hans store System var at lede Menneskene ved Haabet, og at vente Alt af Tiden: en Methode, der ikke lader sig bruge i Længden, som hans eget Exempel viste; thi efter at være bleven bedraget, byggede Ingen mere paa hans Ord.

Hans Magt blev saa stor, at han allerede sin Familie med Bourbon'ernes, idet han giftede en af sine Niecer med Prindsen af Conti, Broder til den store Condé. Carl den Anden (som dengang endnu ikke havde besteget Englands Throne) forlangte een af dem; men Sagernes slette Stilling paadrog ham et Afslag.

Efter Kongens Formæling, da han havde bragt ham tilbage til Paris tilligemed den nye Dronning, forlangte og opnaaede han, at Parlamentet, der nogle Aar i Forveien havde udsat en Priis paa hans Hoved, sendte ham Deputerede, som holdt en Tale til ham, og han gav ikke mere Prindserne af Blodet Haanden i Andres Paasyn, som forhen. Man saae ham paa Gaderne med en kongelig Pragt, da han, foruden sine Gardere, havde et Compagnie Musketerer.

Enkedronningen, siger Voltaire, der saa længe havde været Mazarins Beskytterinde mod Frankrig, tabte al Indflydelse, saasnart han ikke længere behøvede hende. Kongen, hendes Søn, opdraget i en blind Underdanighed mod denne Minister, kunde ikke afryste det Aag, som han havde paalagt ham, lige saa lidet som hun selv; og Ludvig den Fjortende vovede endnu ikke at regjere saa længe Mazarin levede, der havde opdraget ham haardt, og ofte ladet ham mangle det Nødvendige.

Cardinalen havde revet et Dusin af Kongerjgets meest indbringende Abbedier til sig og sammenskrabet meer end 200 Millioner ved Midler, som ikke alene var en Minister, men enhver retskaffen Mand uværdige: idet han i sit eget Navn og til sin Fordeel accorderede om Armeens Munition; idet han ved lettres de cachet paa-

lagde Generaliteterne overordentlige Summer; idet han solgte Alt, Embeder, Værdigheder og Beneficier. Med denne mageløse Egennytte forenede han en lav og skammelig Gjerrighed. Han gjorde Kneb i Spil, uden at genere sig synderligt; vistnok kunde man ogsaa bedrage ham ustraffet, naar man kun gjorde det med Behændighed. Kongen forlangte undertiden Penge af Overintendanten, som svarede ham: "Sire! der er Intet i Deres Majestæts Kasser; men Hr. Cardinalen vil laane Dem." — Denne Cardinal, siger Vittorio Siri, var Herre over alle sine Lidenskaber, undtagen Gjerrigheden; og han tilføier, at han besad den Kunst, altid at finde nogle Feil ved de skjønneste Bedrifter af Armeens Generaler, ikke saa meget for at fordobble deres Aarvaagenhed, som for at forringe deres Tjenesters Værd, og befrie Kongen fra Nødvendigheden af at belønne dem.

Faa Dage før hans Død var den første Præsidents Post i Bretagne bleven ledig; Enkedronningen forlangte den for d'Argouges, hendes Intendant, og Mazarin lovede ham den. Da d'Argouges kom til ham, for at aflægge sin Tak, sagde Hans Eminence, at han rigtignok havde lovet ham denne Post, men at han ikke kunde give ham den, med mindre han erlagde 100,000 Daler. Dronningens Client svarede, at han ikke var i Stand dertil, og hiin erklærede ham, at han da ikke kunde erholde den ansøgte Post. D'Argouges gik til Dronningen og aflagde hende Beretning om hvad der var skeet. Hun kunde ikke tilbageholde det Udraab: "Vil han da aldrig lade denne smudsige Gjerrighed fare? Vil han altid blive umættelig, og vil han aldrig faae nok af Guld og Sølv?" Denne Yttring blev

paa Stedet overslagt Cardinalen af nogle af Dronningens Folk, der vare i hans Sold; og da Fyrstinden ganske kort efter kom op i hans Værelse, for at besøge ham, modtog han hende med de Ord: "Hvor kan De, Madame, beqvemme Dem til at komme og besøge en Umættelig, et Menneske, der er beladt med en smudsig Gjerrighed, og som aldrig kan faae nok af Guld og Sølv?" Dronningen blev meget forvirret, og søgte at undskylde sig saa godt som muligt. Cardinalen skammede sig imidlertid ikke det ringeste; han erklærede til Slutningen, at hendes Client ikke fik Embedet, med mindre han erlagde de 100,000 Daler. D'Argouges vilde ikke modtage det for denne Priis; men da Cardinalen døde Ugen derefter, erholdt Intendanten Embedet uden at betale noget derfor.

Fire Dage før sin Død sagde Mazarin til Villeroi: "Man gjør mange Ting i denne Tilstand, som man ikke gjør naar man befinder sig vel." Dagen i Forveien havde han imidlertid et Besøg af Prindsen af Condé, talede længe og meget hjerteligt med ham; og Prindsen erfarede omsider, at han ikke havde sagt ham et eneste sandt Ord.

Han havde Skrupler med Hensyn til de mange Millioner, som han havde ranet fra Staten; og for ikke at døe uden Absolution, skjenkede han Kongen alle sine Midler; Ludvig den Fjortende lod, den 6te Marts 1661, udfærdige ham et Document, hvorved han gav ham Alt, hvad han havde erhvervet under sit Ministerium. Af Erkjendtlighed testamenterede Cardinalen atten store Diamanter til Kronen; man kaldte dem "de atten Mazarins." Enkedronningen erholdt

den store Diamant, som kaldtes la Rose d'Angleterre, en usleben Diamant, som veiede fjorten Karat, og en stolt Rubin. Ludvig den Fjortendes Dronning forærede han en Bouquet af 50 Diamanter, og Monsieur, Kongens Broder, 31 Smaragder.

I disse sidste Øieblikke, assisteret af Joly, Præst ved St. Nicolas-des-Camps, fremsagde han flere Gange Miserere med blottet Hoved og udstrakte Arme. Hans Skriftefader forlangte af ham, at han skulde gjøre en ærefuld Afbigt for de Forargelser, han havde givet; han underkastede sig det beredvilligen, og gav denne Erklæring med blottet Hoved og med en Kjerte i Haanden. Joly fortalte nogle Dage derefter overalt, at Cardinalen var død som en Helgen. Da Mazarin var nær ved Dødskampen, sendte han en Adelsmand til den første Præsident Lamoignon, for at "forsikkre ham: qu'il mouroit le très-humble Serviteur du parlement." — Ved hans Død, der indtraf den 9de Marts 1661, klædte Kongen og hele Hoffet sig i Sorg. —

Mazarin havde lige til sine sidste Øieblikke næret det Haab, at blive udvalgt til Pave efter Alexander den Syvendes Død. Han tænkte meget alvorligt derpaa, og forsikkrede sig flere katholske Magters Stemmer. Han smigrede sig med, at femten Millioner rede Penge og tredive Abbedier, uddeelte til de rette Vedkommende, skulde gjøre hans Ophøielse ufeilbarlig. Dette feilslagne Haab gav Anledning til følgende Gravskrift, iblandt flere:

Ici gît le cardinal Jule,
Qui, pour se faire pape, amassa force écus.
Il avoit bien ferré sa mule,
Mais il ne monta pas dessus.

[Mazarin var, siger Præsident Henault, lige saa sagtmodig, som Richelieu var heftig, og besad i Særdeleshed megen Menneskekundskab. Hans Politiks Charakteer var mere Fiinhed og Taalmodighed, end Styrke. Han troede, at man aldrig burde bruge Magten, saa længe der endnu gaves andre Midler. Cardinal Richelieu overgik ham langt i Aandsstyrke og Geniets Omfang; men Mazarin besad mere Smidighed og Maadeholdenhed.]

Brudstykker af Chevalier Dupré de St. Maure's Jagttagelser med Hensyn til Russernes Sæder og Skikke i det 19de Aarhundrede.

Vand-Indvielsen.

Sandsynligvis vil den venetianske Doges Formæling med det adriatiske Hav ikke leve op igjen, og hans Enkemandsstand vedvare gjennem Aarhundreder. Hiin venetianske Ceremonie fandt Sted i Aarets skjønneste Maaned; den russiske Kirke indvier Vandene i den strengeste Aarstid, hvilket Valg synes mig saa meget uforklarligere, da netop paa denne Tid Floderne er bedækkede med tyk Jis, som man maa gjennembryde i en Dybde af tre til fire Fod, for at naae selve Vandet. Dog denne Skik gaaer tilbage til det 10de Aarhundrede, og gamle fromme Skikke maa man holde høit i Ære. Vand-Indvielsen er en af de mærkværdigste christelige Ceremonier.

Fjorten Dage før den 6te Januar efter den russiske Kalender (d. 18de efter vor) bliver der paa Newa-Floden, lige for Eremitagen, bygget en stor rund Pavillon af rudret Gitterværk og broget Træ, der har otte Aabninger. Fire store Malerier pryde de fire Sider af den med et Kors kronede Kuppel. Det af disse Billeder, som vender mod Palladset, forestiller Christi Daab i Jordan. En af Pælcværk bestaaende Dæmning, omtrent 25 Fod lang, danner Tilgangen til den fromme Bygning, i hvis Middelpunkt der gjøres en stor Aabning i Isen.

Paa Hellig tre Kongers Dag samles en stor Deel af Residentsens Geistlighed i Palladsets Capel, og Keiseren, Keiserinden, tilligemed hele Hoffet bivaane den her af Metropoliten afholdte Gudstjeneste, som varer fra 10½ til 12. Imidlertid blive Quaierne og Floden beleirede af en uhyre Menneskemasse, der dog holder sig i en vis Afstand fra Pavillonen.

Ved Middagstid kommer endelig Processionen ud af en af Palladsets Porte: Foran Faner, Helgenbilleder og Capellets Sangere, derpaa Geistligheden, og efter den Pagerne og alle Garderegimenternes af Underofficerer baarne Faner. Keiseren slutter Toget, og har Storfyrsterne, Generaladjutanterne, Kronens høie Embedsmænd, Kammerherrerne o. s. v. i sit Følge.

Saasnart Keiseren har indtaget sin Plads ved en af Pavillonens Indgange, begynder Metropoliten Bønnerne, der besvares af Chorets harmoniske Stemmer, og efter afsunget Te Deum indvier han Vandet, der befinder sig ved hans Fødder, idet han kaster et Sølvkors i Floden og anraaber Himmelen om at beskytte Sø-

farten. Han rækker herpaa Keiseren et stort Kar fyldt med Vand af Floden, og skrider derefter til Fanernes Indvielse. Nu giver en Raket den ved den høire Flodbred liggende Fæstning Signal til at fyre, og øieblikkeligen tordne Kanonerne, og Ild og Røg tilhylle Voldene. Fem og tyve Minuter vare Bønnerne, og det er temmelig længe, naar Kulden er stegen til 25 Grader. Endnu grandiøsere er denne Ceremonie, naar Armeen (som her meget beskedent kaldes Garden) tager Deel deri. Halvhundrede tusinde, paa den uhyre Iisflade i Geledder opstillede Mennesker, der under Indvielsen ydmyge sig med deres Vaaben; derpaa ethvert Regiment marscherende enkelt forbi Pavillonen, for at modtage sin indviede Fane; desforuden endnu hundredtusinde Tilskuere, Pragtbygningerne paa begge Sider af Newa, Kanonernes Torden, en Mængde Faner og Helgenbilleder, to til trehundrede rigtklædte Præster, Hofsangernes herlige Melodier, den utallige Mængde høie Embedsmænd og Dignitarier, der opfylde Tilgangen til Pavillonerne — alt dette tilsammentaget er et uforligneligt Skuespil, som man kun kan nyde her.

Menneskeligere mod alle sine Krigere, end imod sig selv, havde Alexander ikke beordret Garden til Høitideligholdelsen af denne Fest. Tvungen til at bivaane Høitideligheden, uden Pelts, med ubedækket Hoved og blottede Hænder, og ved sin høie Rang nødt til at iagttage Ceremoniellet i dets hele Strenghed, var det ham ikke engang muligt (saaledes som hans Følge kunde det), ved nogen Bevægelse af Fødderne og det øvrige Legeme at hjelpe til at bekjæmpe Kulden. Jeg tilstaaer, at jeg ikke kunde undertrykke en vis Skræk, da jeg saae

denne Monark med den største Rolighed trodse et Clima, der er endnu langt vældigere, end han. Jeg for min Person havde kun i nogle Minuter blottet mit Hoved, da Processionen drog forbi; men jeg befandt mig meget ilde derefter. Efterat Ceremonien var endt, havde Keiseren, som man sagde, kun faaet to Fingre frosne, hvilket har saare lidet at betyde, naar man strax derpaa iagttager de sædvanlige Forsigtighedsregler. Jeg slap mindre heldigt derfra; thi jeg bragte en dygtig Snue og Hoste hjem med mig; dog er det gaaet Andre endnu sørgeligere. En ung Garderofficeer, en Søn af Overbefalingsmand Grev Wittgenstein, der befandt sig i det keiserlige Følge, leed saa meget af Kulden, at han to Dage efter omkom af Følgerne. Hans Families og Venners Kummer og hans Souverains Agtelse fulgte ham til hans Hvilested.

Saasnart Processionen igjen begiver sig bort, stimler Folket ind i Pavillonen, Mødre ile til, for at neddykke deres Børn i Newa, Andre fylde Kar med det indviede Vand, og Aarstidens Strenghed gjør ikke disse Beviser paa Fromhed noget Afbræk.

Under Catharina frembød denne Høitidelighed paa en vis Maade et endnu mere glimrende Skuespil. Aldrig undlod Keiserinden at bivaane den, og Processionen skal endog have taget en længere Vei, for at gjøre Høitideligheden større. Nuomstunder befinde Keiserinden og Storfyrstinderne sig paa Palladsets Balcon'er, der ere beskyttede af Glasvinduer, og det diplomatiske Corps tilligemed Ministrenes Gemalinder begive sig til en Sal i Eremitagen, der vender ud imod Floden.

Tre Maaneder sildigere gjentages denne Høitidelighed i Petersborg; men da er Foraaret kommet, Newas Vande ere befriede fra Vinterens langvarige Fangenskab, og nu er det en utallig Mængde Barker og Gondoler, som bedække dens Vandspeil og frembyde det meest henrivende Syn. Folket forsamler sig, ligesom paa den 6te Januar, i et Tempel, hvor den græske Ritus opbyder Alt, hvad der staaer i dens Magt, for at hæve Høitideligheden; og den Fremmede, som ved denne Leilighed blander sig imellem Folkemængden, der opfylder Peters- og Paulskirken, gjennemtrænges af Følelser, for hvilke han neppe selv er i Stand til at gjøre sig Regnskab.

Endnu lyde tusindstemmige Sange og Bønner i Kathedralkirken; men allerede venter en uhyre Folkemasse paa Voldene Indvielsens Øieblik. Klokken slaaer Eet, da tone Klokkerne til Tegn paa at Processionen sætter sig i Bevægelse; hele Geistligheden drager forbi. Saasnart man er ankommen til Flodbredden, blive alle Ceremonier gjentagne aldeles som i Januar; kun at Hoffet denne Gang ikke bivaaner Festen. Det ved Bredden og ved Foden af Voldene forsamlede Folk takker Himmelen for Vaarens Tilbagekomst, og for den atter aabnede Skibsfart, Kilden til den store Stads Glands, og efterat Ceremonien er endt, drager Processionen, omkring Voldene, tilbage til Kirken, idet den flere Gange standser foran Helgenbillederne.

Ved National- og Kirkefeste vise Folkene sig i deres sande Skikkelse, og intet Sted gjelder denne Sætning i større Omfang, end i Rusland. Neppe havde Processionen igjen naaet Kathedralkirken, førend de

fromme Bedende, der nys bragte den Allerhøieste deres Hylding, ike til, for at tilfredsstille deres Hang til Velgjørenhed ved Gaver til de i Fæstningen opbevarede Fanger. At øve Barmhjertighed synes at være en væsentlig Deel af denne Fest, og hos Russerne finder man den i dens hele naturlige Simpelhed og Aabenhjertighed. Enhver har truffet sine Foranstaltninger for denne Dag; Fæstningsfangernes Fornødenheder ere Gjenstanden for den almindelige Omsorg, og Ingen undlader at gjøre dem Foræringer. Den Ene har ladet bage smaae Brød, hvori Pengestykker ligge skjulte, Enken har indesluttet sin Skjerv i en Kage, Andre bringe Linned, gamle Klædningsstykker o. s. v., og Alle trænge sig hen til den Deel af Volden, som støder til Fangegaarden, hvor nu i flere Timer Gaverne falde saa talrigt ned, at, uden al Overdrivelse, Steenbroen forsvinder under deres Mængde. Høist mærkeligt og rørende er det at see, med hvilken Iver de gode Mennesker gjøre hinanden Pladserne stridige; og sikkert har aldrig Trængselen i et Skuespilhuus været større, end her, hvor det dog kun gjelder om at see et henkastet Pengestykke naae Jorden. Jeg lagde Mærke til, hvorledes en Kjøbmand skjulte en Assignation paa 50 Rubler i Lommen af en Vest, som var bestemt for en af Fangerne; han troede sig ubemærket, og var sjeleglad, da han ogsaa havde nedlagt sit Offer i den store "Gudskasse," som idag modtog dette medlidende Folks Gaver.

Midt under de meest tiltrækkende Scener afbrød undertiden en selsom Begivenhed den blidere Stemning, hvortil Hjertet føler sig hengivet. Saaledes gik det

mig, da jeg under Porten af den lige overfor Fængslerne staaende Myntbygning saae to Stænger komme frem, der af de for Fangerne bestemte Gaver trak til sig, hvad de kunde faae fat paa. De bleve styrede af Arbeiderne i Mynten, der, skjøndt frivillig ansatte, dog kun sjelden erholde Tilladelse til at gaae ud. Neppe bemærkede Folket Tyvenes Hensigt, førend Kobber-Regnen vendte sig ene og alene mod dette Punkt; man glemte et Øieblik Fangerne, saa ustadig er Mængden, og saa let begunstiger den Enhver, som morer den. Politiebetjenternes Protest var frugtesløs, og først efter en halv Times Forløb, da en Befaling fra Mynt-Directionen havde standset dette Uvæsen, gik Alt igjen sin sædvanlige Gang.

Idet jeg vilde forlade Volden, studsede jeg ved Synet af en Kone med et hvidt Skjæg, som naaede ned til Brystet. Jeg spurgte min Ledsager angaaende dette Særsyn af Menneske, som ledsagedes af tre Børn, der vare klædte som Dronning Elisabeths Pager. "Det er den forhenværende Gouverneur over det Michailowske Pallads," erholdt jeg til Svar. "Han er lidt forkeert i Hovedet, men da hans Aandsforvirring er af en sagtmodig og uskadelig Natur, saa lader man ham skjøtte sig selv. Pagerne ere hans Sønner og Nevøer."

Aldrig havde en skjønnere Himmel begunstiget den, ellers altid af Regn og Kulde forstyrrede Fest. Efterat den religiøse Høitidelighed var fuldbragt, vilde Folket ende Dagen lystigt, hvilket var ikke meer end billigt, og Alt strømmede nu til den, Nord for Fæstningen liggende Esplanade, Skuepladsen for profane Glæder. Her finder man dækkede Borde, talrige Posteibagere,

Pommerantshandlere, foruden alle Slags Spisevarer; Folket stimler omkring dem, og væder Alt med Brændeviin, hvoraf der paa denne Dag forbruges en uhyre Mængde. Tønderne, som indeholde denne Nectar, befinde sig i et Telt, og en Inspecteur med nogle og tyve Tjenere besørger Udsalget. Kjøberne erholde Drikken i Leerskaaler, som gives gratis. Naar de ere tømte, blive de slaaede i Stykker, og Jorden bliver efterhaanden bedækket med Skaar.

Midt i denne brogede Vrimmel saae jeg Fruentimmer, der omhyggeligen omviklede deres erholdte Drikkekar med et Tørklæde, for at kunne benytte det i Huusholdningen. Men lidt efter lidt bleve ogsaa de grebne af den plumpe Lystighed, som finder Behag i at ødelægge; det opbevarede Kar blev slaaet i Stykker, til stor Jubel for Mændene, der glædedes ved at see, at deres blidere Ledsagerinder deelte deres Ruus. Ikke uden Grund kunde man derfor give denne Fest Navn af "de sønderslagne Leerkars Fest;" og maaskee kunde der endnu drages en anden Fordeel deraf. Man dadler Petersborgs fuldkommen flade Beliggenhed; men kunde den ikke, ved de af dens Beboere sønderslagne Leerkar, efter nogle tusinde Aars Forløb ogsaa blive til en Stad paa syv Høie?

Kl. 5 vendte jeg udmattet og bedækket med Støv tilbage til min Vaaning; men jeg havde seet hundredtusinde, Medlidenhed og Barmhjertighed øvende Mennesker, og det holder skadesløs for Alt. Tillige havde jeg havt Leilighed til at iagttage Drukkenskaben i det Store, og jeg maae tilstaae, at dens Yttringer i det Frie hos Russerne ere meget morende. Deres Druk-

kenskab er ikke som de fleste andre Nationers; Intet er mindre fornærmende, og jeg saae ikke en eneste Spektakelmager iblandt saa mangfoldige berusede Hoveder.

Da jeg Aaret derpaa igjen indfandt mig i Fæstningen, for endnu engang at være Vidne til den russiske Gavmildhed, fandt jeg den Deel af Volden, der grændsede til Fangegaarden, besat af Soldater, og Uddelingen af Gaver forbudt. Sandsynligviis havde man misbrugt den frie Communication med Forbryderne, og maaskee forfulgte man allerede fra den Tid af Traaden i den Sammensværgelse, der udbrød efter Alexanders Død.

Carnevalet.

En gammel Venetianer, der endnu ikke havde glemt de henrivende Festligheder, for hvilke hans Fødeby under Carnevalet havde været Skuepladsen, sagde om Torsdagen før Fastelavn til mig: "Paa nogle Dage forekomme Russerne mig som et viist Folk, saa lidt Lighed have deres Fornøielser med vore, og saa fornuftig er deres Galskab. Ingen maskerer sig her, og skeer det engang, saa gjør man det dog i Stilhed og om Natten. I Venedig forklædte Alle sig, selv Politiet og Raadet ikke undtagne; og havde Nogen under disse almindelige Orgier baaret sit eget Ansigt til Skue, saa vilde han være bleven anseet for en ubehøvlet Dosmer og kastet i Vandet af Folket, for der at lære Levemaade." Efter denne Venetianerens Parallele maa man derfor ikke gjøre Regning paa noget meget broget Malerie af det russiske Carnevals uskyldige Glæder.

Den store Newa er Skuepladsen for de offentlige Fornøielser, saafremt dens Iisdække er stærkt nok til at forjage enhver Tanke om Fare. Over-Politiedirecteu-ren maa give sit Samtykke hertil; i Aaret 1820 var Isen paa denne Tid endnu fire Fod tyk. Undertiden ere Boutikerne og andre Brædeskure allerede opførte; men en pludselig Vestenvind, her en sand Fredsforstyr-rer, beordrer deres hurtige Bortskaffelse, og man brin-ger dem da til Marsmarken, hvilket dog sjeldent fore-falder.

Iisbjerge, Carrouseller, Liniedandsere, Kunstberi-dere, Marionetter, Menagerier o. s. v. tildrage sig vexel-viis Nysgjerrigheden. De Første ere især noget Nyt for Udlændingen; de ere henved 50 Fod høie, og have foroven hvidmalede, med brogede Silkeflag smykkede Bal-con'er. Paa Bagsiden befinder sig en Trappe, og her strømme Folk uophørligen op, for paa den anden Side med en Piils Hurtighed at glide ned ad den trehundrede Skridt lange, skraae Iisbane. Førerne af de dertil brugelige smaae Kaner, spadsere omkring iblandt Folket med deres Kjøretøi under Armen, og søge sig Kunder. Under Farten sidde de bagved Passageren. Deres Hæn-der ere beklædte med tykke Handsker, for, naar de ere komne til den lige Grund, afvexlende at kunne skuppe sig frem, hvilket de forstaae at gjøre med en saadan Kraft og Behændighed, at Slæden endnu kan flyve 30 til 40 Favne afsted med den første Hurtighed.

Beundringsværdig syntes mig den Orden, som den utaalmodige, kjørelystne Mængde udviste. Aldrig fulgte Slæderne saa tidligt paa hinanden, at der var at tænke

paa et farligt Sammenstød; Ulykker ere derfor yderst sjeldne.

De, der fra Maaden at dandse paa ville slutte sig til de Dandsendes Charakteer, kunne paa disse Iisbjerge anstille mindre usikkre Jagttagelser. Intet er uligere, end Udtrykket paa de af den almindelige Jubel opklarede Ansigter. Her kjører Een ned, syngende munter som Lærken, og har kun Tanke for Fornøielsen; en Anden seer alvorlig og mismodig ud, og synes at ville sige med Brunet: "Hvad bryder jeg mig om at jeg keder mig, naar kun Tiden gaaer?" — Een er forvoven, en Anden frygtsom, og vilde gjerne standse midt i Farten, om det var muligt. Hist skuer Een stolt tilbage, for at opdage, om hans Holdning gjør tilbørligt Indtryk paa Galleriet; hans Ven følger ham, staaende opreist, med en Triumphators Værdighed. Til dette Vovestykke behøver man lige saa megen Koldblodighed, som Ligevægt og Kjærlighed til Kunsten; det finder derfor kun faa Efterlignere. Her komme to Forelskede; de have kun Øine for hinanden; og hiin tykke Kone paa 60 Aar holder Barnet paa Armen, alene for at have et Paaskud til at kunne tage Deel i Ungdommens Forlystelser.

En Time tilbragte jeg med at see paa dette Skuespil, og morede mig, med al min Ubevægelighed, dog vistnok bedre, end Slædekjørerne; men derpaa vendte jeg mig til de andre Seeværdigheder, for at gjøre Bekjendtskab med Nordens Harlekiner. Fra en stor, udenfor deres Boutiker anbragt Balcon, søge de ved deres Grimasser og Fagter at lokke Tilskuerne, og ikke sjelden opvække deres Spilopper en almindelig Latter iblandt de

skjæggede Gabtre. En af disse Gjøglere tiltrak mig i Særdeleshed ved sit meget lovende Udvortes, og jeg ytrede for min Ledsager, at dette Menneske vel ogsaa vilde have udfyldt sin Plads paa en værdigere Scene, hvis han var kommen dertil; da denne gjorde mig opmærksom paa, hvorledes Bajadsen ved ømme Geberder tilkjendegav, at han ventede sin Søn, som en Amme skulde bringe fra nærmeste Landsby. Man bragte ham herpaa en, som et Barn udpyntet og indsvøbt Bjørneunge. Grædende af Ømhed, trykkede han den Spæde i sine Arme, og kyssede ham, men erholdt en Knurren til Svar. "Ei, ei! kjære Søn!" begyndte den ømme Fader, "jeg seer, at du vil faae en høist frastødende Charakteer; thi Drengene arte kun altfor ofte efter Moderen." Denne, som havde hørt disse Ord, kom nu til, pryglede løs paa sin Mand, der satte sig til Modværge, og under denne Strid faldt Hr. Sønnen ned midt imellem Forsamlingen, der slog en skingrende Latter op.

Med en stor Deel af Tilskuerne ilede jeg nu videre under Bajadsens Spot og Skrigen; thi dette er den sædvanlige Lod for Alle, som ikke ville tage hans Kunster i nærmere Øiesyn, og af hvem han altsaa ikke faaer noget. — Rundt om disse Boder bevæger sig langsomt en lang Række Kareter med fire Heste for, og som forstørstedelen ere opfyldte med Børn; fremdeles Kaner, Pølsevogne, Droschker og deslige. Her er et hvidt Longchamp, hvor der dog ingenlunde hersker den Livlighed, som i det grønne parisiske. Sædvanligen bliver man hjertelig keed af disse langsomme Kjørseler, og næsten alle Personer, som jeg saae, havde lige saa godt kunnet bivaane en Liigprocession. Hvad der imidlertid

gjør det Hele malerisk, er den skjærende Contrast mellem de enkelte Grupper i Maskeriet. Den meest glimrende Eqvipage, med Forridere og Tjenere i kostbare Liverier, og indeni de skjønne Damer indhyllede i Zobelpeltse, kjører midt imellem smaae Jsvotschiks-Slæder fulde af skjæggede Russere med deres Koner, der nu om Vinteren, ligesom om Sommeren, kun have et let Silketørklæde bundet omkring Hovedet. Efter dem følger en lang Række brillante Kaner; mellem disse trænge Kagemænd, Hvedebrødshandlere og Theeskjenkere sig frem, Alt jubler og sladdrer i Munden paa hinanden, og hertil toner fra alle Gallerier, Jisbjerge, Carrouseller og Boder den meest larmende og forskjellige Musik, som man kan tænke sig; men desnagtet bliver den hele Tummel kun en godmodig, lystig Leeg.

Om Søndag Aften før Fastelavn bliver Carnevallet begravet; det er forbi ved Midnat, og om Morgenen derpaa vender Alt tilbage til den sædvanlige Orden; Tydskere, Franskmænd, Englændere og Italienere udstrække det dog til Mandag og Tirsdag med, og de lige saa gjestfrie som tolerante Russere forarges ikke i ringeste Maade, naar de see os endnu spille Narre, efterat de selv allerede igjen ere blevne fornuftige. I det franske og det tydske Theater bliver der endnu givet to Forestillinger, og saaledes deler Staden sig paa to Dage i Herakliter og Demokriter, som dog ikke i mindste Maade hade eller foragte hinanden.

I de sidste otte Dage af Carnevalet drage om Aftenen talrige Foreninger af fornemme Masker gjennem Staden i deres Eqvipager, og træde ganske uventet ind i dette eller hiint Selskab, for at drille de Til-

stedeværende. Man vexler da lette Spotterier, fritter ud, og søger at kjende Maskerne. Intet Huus er spærret for disse meget bekjendte Ubekjendte, og denne Leilighed i at erholde Adgang har ikke de ringeste ubehagelige Følger. Undertiden seer man blandt disse Masker de rigeste Costumer, der med den nøiagtigste Omhyggelighed ere dannede efter Originalerne; thi hvor det kommer an paa Fornøielse, ere Russerne hverken gjerrige, ei heller gjøre de noget kun halvt.

Desuagtet behøver man ikke at skue meget langt tilbage, for at finde, at deres Forfædre lagde endnu langt mere Pragt for Dagen ved slige Leiligheder. I Aaret 1740 — fortæller Paul Svignine i sin Beskrivelse af Petersborgs Mærkværdigheder — gav Keiserinde Anna under Carnevalet en herlig Fest, der var eneste i sit Slags og saadan, som kun en Behersker af Rusland kan give den. Keiserinden havde nemlig i Forveien beordret alle Statholdere i Provindserne at sende et Par af hver forskjellig Folkestamme, som beboede deres District, til Petersborg, i deres Nationaldragter og med de dem eiendommelige Kjøretøier eller Lastdyr. Af dem blev nu dannet en høitidelig Procession, der, afdeelt i fire Classer, havde henved hundrede forskjellige Nationer at fremvise, der adløde Ruslands Scepter. Samojeder, Kamtschadaler, Lapper og Andre forestillede Vinteren, Ukrainere og Asiater Sommeren; og de af Hunde trukne Slæder kjørte her i een Række med den paa sin Ko ridende Kalmuk og de høit paa Kamelerne siddende Tartarer.

Mange andre Nationer vilde efter saa glimrende Festligheder kun vanskeligen vide igjen at finde sig til-

rette i det gamle Spor; men Russerne blive til en bestemt Tid igjen fornuftige. De besidde stor Agtelse og dyb Ærefrygt for alle fromme Skikke, og holde lige saa trofast over dem, som over alle ved Tiden hævdede Fornøielser. En stor Maskerade ender om Søndagen Carnevals-Høitiden; og hvo skulde troe, at paa den sidste Glædesdag Midnatsklokkens Slag paa eengang gjør alle Jublende sindige! Musikantens Bue hviler, Dandseren bliver staaende midt i sin Omdreining, Crispin bliver alvorlig, den som Thalia klædte unge Kone er forvandlet til en Minerva, og ligesom ved Trolddom bliver den hele Narreforsamling paa eengang fornuftig. Ingen Knurren dadler den raske Afbrydelse, saa meget formaaer Vanen og den fromme Vedtægt, og Alle begive sig rolig hjem, for efter nogle Timers styrkende Søvn at begynde en ny Levemaade. De Savn, der nu træde i Fornøielsernes Sted, blive Kilden til den Tilfredshed med sig selv, som hine ikke vilde være i Stand til at skjenke.

Velgjørenhed.

Russerne ere meget velgjørende, og hvor meget end deres Sæder kan have forandret sig siden deres nærmere Forbindelse med det civiliserede Europa, have de dog trolig bevaret denne deres Forfædres Egenskab, der endnu mindre vil vige for Dannelsen, end Skjæggene. Folket vil vedblive at være godmodigt og skjægget; Egoismen vil finde færre Venner, end Ragekniven.

Aldrig rækker en Fattig sin Haand frem, uden at erholde en liden Gave af den Forbigaaende; og aldrig

hører man en Russer sige: "Gud maa hjelpe Eder;" eller, — "gaa, kjære Mand, jeg har Intet til Eder," o. s. v. Russerne kjende ikke disse afvisende Talemaader, og den fattige Bonde negter aldrig den endnu mere Trængende sin Gave.

Bliver en Hob Fanger bragt igjennem Gaden, saa iler Haandværkeren ud af sit Værksted, Kjøbmanden af sin Boutik, for at række dem noget. Iswotschiken standser sin Slæde, Opraaberen forstummer, Fortælleren bryder af midt i sin Tale, for ikke at lade denne Leilighed til at give gaae sig forbi, og Ingen vilde tilgive sig selv, naar han ikke havde gjort det. Een af Fangerne indsamler taus alle Gaverne, og Giveren tager med et Buk Huen af for Modtageren; dette er et Beviis paa at man ærer Ulykken og Armoden, og vil sige saa meget som: "Jeg takker dig, fordi du modtager min Gave; jeg er den lykkeligste af os, thi jeg giver." — Udenfor ethvert Fængsel staaer en Fattigbøsse, som hver Dag tømmes, og de Forbigaaende undlade aldrig at betænke den.

Af Brilere gives der kun faa; nu og da møder man vel nogle fattige Mennesker, hvis Buk ere Tegn paa deres Trang. Nogle, i Særdeleshed de, som komme fra Landet, gaae ind i de rummelige Gaarde, og synge en Vise. Neppe have de opløftet deres Stemme, saa aabnes en Mængde Vinduer, hvor koldt det ogsaa er, og en Kobberregn strømmer ned. Sangeren forstummer, for at opsamle de enkelte Gaver, men opløfter kort derpaa sin Stemme desto lydeligere og klarere; thi Taknemmelighed opfylder hans Bryst.

Hiin Giverens Taknemmelighed imod den, som modtager hans Gave, eller i alt Fald hans Gjestfrihed, findes lige saa godt i de Fornemmes Palladser, som paa Gaderne. Har man spiist hos en russisk Herre og tager Afsked med ham, saa takker han i en naturlig, velvillig Tone for den Fornøielse, som man derved skjenkede ham. I denne gamle Skik forekommer mig at ligge den høieste Grad af Gjestevenskab, og man seer, at ligesom Kunsterne, saaledes eie ogsaa Tænkemaaderne skjønne Antiker.

Naar man tager Afsked, siger man i Rusland Prätsche, det vil sige saa meget som: jeg beder om Forladelse! Man betjener sig af denne Talemaade for det Tilfælde, at man uvilkaarligen skulde have sagt noget Fornærmeligt, eller misbrugt Tilhørerens Taalmodighed. Hvor mangt et Skuespil, hvor mangt et Foredrag vilde ikke ogsaa hos os saare passende kunne endes med dette lille Ord!

Jo mere Rusland gaaer frem i Dannelse, desto sjeldnere finde dets Beboere Leilighed til at øve deres gamle uindskrænkede Gjestfrihed imod Reisende. Dette kan ikke være anderledes, thi den Fremmede vil altid give Hotellerne (hvis Antal bliver større og større) Fortrinet for de gavmilde Privathuse, da han i hine kan bevæge sig friere, end i de sidste. En fra Kamtschatka ankommen Embedsmand yttrede for mig: "Jo nærmere jeg kom Civilisationen, desto mere aftog Gjestfriheden." Det første Værtshuus, som blev anlagt imellem Tobolsk og Irkutsk, gjaldt i Indvaanernes Øine for et stort Onde. Landmændene forsamlede sig omkring det, og spurgte Værten: "Skammer du dig da ikke ved at mod-

tage Betaling af Folk, som glæde dig med deres Besøg? Ulykkelige! du vanærer vor By. Saa længe Verden har staaet, har man ikke oplevet en saadan Skjændsel hos os." Hiin Vært var en Italiener; thi af Landets egne Børn vilde Ingen have valgt en Stand, som han ansaae for den meest vanærende. Men Exemplet havde allerede formildet disse strenge Grundsætninger; thi dets Almagt formaaer selv det ædleste Hjerte ofte ei at modstaae.

I Catharinas Tid var det en af de første Nydelser for rige Folk, at holde aabent Taffel og hver Dag at see 30 til 40 Gjester. Nutildags ere Spisesalene blevne mindre, og for de ikke indbudne Gjester har man ikke længer nogen Plads. Men i det store Moskow have de gode gamle Skikke endnu vedligeholdt sig, og det er den Stad i Europa, hvor man sikkrest kan gjøre Regning paa at være en velkommen Gjest i ethvert Huus.

Keiserinde Catharinas Overstaldmester Narischkin, Fader til den for nogle Aar siden i Paris afdøde Overkæmmereer af samme Navn, beboede om Sommeren et herligt Landsted i Nærheden af Veien til Peterhof. En Dag saae han sig truet med at maatte spise en famille, hvilket var ham høiligen imod. Han tog derfor sin Kikkert og en stor Raaber, og gik op paa Balcon'en. Raaberen tjente ham nemlig istedetfor Indbydelseskort hos dem, der kjørte forbi paa Veien; men idag vilde Ingen opfylde hans Bøn, og den Forladte var utrøstelig. Endelig fik han Øie paa en smuk Calesche, hvori der sad en meget anstændigt klædt Herre, som havde en Tjener bag paa Vognen. Strax skreg han

igjennem sin Naaber: "Min Herre! Vil De ikke beviise mig den Ære, at spise hos mig? De vil derved gjøre mig Dem meget forbunden." Ufortøvet dreiede Caleschen ind til Overstaldmesterens Bolig, og holdt snart udenfor den gjestfrie Port. Den Ubekjendte takkede Husets Herre, og man satte sig til Taffelet. Ingen spurgte om hans Stand, da ingen af Bordselskabet ønskede at besvære Gjesten ved utidig Nysgjerrighed. Den Fremmede var en Franskmand, og under hiin lykkelige Regjering var man ganske forgabet i os. Maaltidet henrandt under megen Fornøielse, og derefter tog man Plads paa Terrassen. Det varede ikke længe, da saae man en Eqvipage med sex Heste for komme farende; Franskmanden røbede nogen Uro, undskyldte sig hastigt, og forsvandt. Nogle Minuter efter ankom Fyrst Borjatinsky. "Ak!" udbrød Overstaldmesteren efter den første Hilsen; "hvorfor kom De ikke to Timer før?" — "Ja, gid jeg havde gjort det, saa havde jeg ikke spiist saa jammerligt til Middag." — "Hvorledes skal jeg forstaae det?" — "Ih, jeg sendte imorges min Skurk af Kok til Staden og denne Hundsfot er endnu ikke kommen tilbage; disse Franskmænd kan man dog ikke faae vænnede til Lydighed .... Men hvad er det jeg seer? Nei, jeg tager ikke feil; der kjører han jo bort med Kaleschen, som om Pokkeren var i Hælene paa ham. Hvad har De havt fore med den Hallunk?" — "Han har saamænd spiist med os; ih nu, det er et ret behageligt Menneske, og veed ret herligt at snakke for sig. Jeg tilgiver ham af Hjertensgrund; hans kunstforstandige Bemærkninger over Mellemretterne vare mig strax lidt paafaldende, men jeg har derved erholdt den Over-

beviisning, at min Kok forstaaer sine Ting; han har roest alle Retterne som Kjender." — "Nu mærker jeg, hvorledes De er kommen til den fornemme Gjest," sagde Fyrsten; "dersom De endnu længere bliver ved Deres Egensindighed med Raaberen, saa kommer jeg snart til at see Deres Taffel beæret med...." — "Jeg afbryder Dem, min Fyrste," faldt Huusherren ham i Talen; "for mig gives der intet større Onde, end Kedsomhed; jeg har derfor besluttet at gjøre Alt, for at undgaae den, og hidtil har jeg da og været saa temmelig heldig dermed."

Disse gjestfrie Huse, der for ikke meget længe siden fandtes i stort Antal, ere blevne betydelig sjeldnere; dog vedligeholde de endnu stedse nogenlunde deres Gjestfrihed. Saaledes giver Fyrst S— to Gange ugentligen et Middagsmaaltid paa 30 Couverts, uden foregaaende Indbydelser. Da han for ikke længe siden reiste til sine Godser, betænkte han, at omtrent femten Personer, som paa disse to Dage pleiede at komme til hans Taffel, uden Tvivl vilde være i en pinlig Uro for hvor de nu skulde spise; og han befalede derfor sin Huushovmester, at det aabne Taffel ogsaa skulde besørges under hans Fraværelse.

Den russiske Ædelmodighed antager sig, uden Hensyn til Stand og Nation, enhver Trængende. Menneskene ere i deres Øine alle Mennesker; og man kunde næsten sige, at trængende Udlændinger fortrinsviis opvække deres Medlidenhed. Hr. ***, Medlem af Académie des inscriptions et des belles lettres i Paris, gik til Petersborg, for om muligt at ophjelpe sine Formuesomstændigheder, og hans Kone og otte Børn fulgte

ham i denne frivillige Landflygtighed. I flere Aar lykkedes det den flittige Mand at ernære sin talrige Familie anstændigt, uden dog at kunne sammenspare noget. Dagen før sin Død skrev han et rørende Brev, som blev indrykket i en russisk Avis og var stilet til alle ædle Sjele i Rusland; det vil næsten sige det Samme, som til hele Nationen. Følgen var, at allerede paa hans Begravelsesdag de første Familier udbade sig hans Børn, for at opdrage dem tilligemed deres egne, og Enken kom i Forlegenhed med at maatte vælge, da ethvert Huus gjerne vilde have modtaget og trøstet hende.

En Digter havde erhvervet sig en Kane og en smuk Hest, hvilket, skjøndt det i Grunden ikke siger Stort, dog er sjeldent at finde hos russiske Digtere. Pludselig døde Hesten; Digteren jamrede sig først over sit Tab i Prosa, og søgte derpaa Trøst i Vers. Hans halv lunefulde, halv veemodige Digt blev trykt, og en gammel Herre, som læste det under Taarer og Latter, sendte ham strax en ny, smuk Hest, der blev vurderet til totusinde Rubler. Jeg gjentager, det var en gammel Herre, som endnu var de gode gamle Skikke tro og hengiven; de yngre bekymre sig mindre derom. Imidlertid ere Russerne dog endnu bestandig velgjørende, og vilde før ophøre at være Russere, end give Slip paa denne Dyd. Men Træk af hiin sande Ædelmodighed og glimrende Handlemaade existere, paa faa Undtagelser nær, kun endnu historisk.

Leydens Beleiring af Spanierne i Aaret 1574 *).

Da Don Frederik de Toledo i de sidste Tider af hans Faders, Hertugen af Alba's Statholderskab blev nødt til at ophæve Alkmars Beleiring (i October 1573), sendte han den spanske Oberst Francisco Valdes med en Hob Krigsfolk til Nordholland, for at angribe Leyden. Denne anseelige, vigtige og folkerige Stad var ingenlunde forberedt paa en Beleiring, uagtet Fiendens Anstalter og Udrustninger efter Tilbagetoget fra Alkmar, som røbede hans Hensigter, vel burde have gjort den opmærksom. Alle Sikkerheds- og Forsvarsanstalter vare blevne forsømte, maaskee fordi man snart ventede den nye Statholder Requesens, hvis lovpriste Menneskekjærlighed berettigede til saa skjønne Forhaabninger, og man af hans Ankomst haabede Enden paa alle Fiendtligheder og en almindelig Fred. Besætningen bestod kun af 8 til 900 Krigere, Forraadet af Proviant og Munition var ubetydeligt, og først da Fienden var i Anmarsch, begyndte man at bortskaffe Kirker, Klostre, Træer og andre Gjenstande udenfor Staden, der kunde være til Skade ved et Angreb.

Den 31te October (1573) ankom Francisco Valdes for Leyden. Den sildige Aarstid og Ønsket at skaane sine Soldaters Liv bestemte ham til ikke at foretage nogen formelig Beleiring, men ved en streng Blo-

---

*) Der Niederländische Revolutionskrieg im 16ten und 17ten Jahrhundert. Von Carl Curths. 1ster Theil.

kade at afskjære Staden al Tilførsel, og ved Hunger at bringe den til at underkaste sig? Til den Ende lod han anlægge en Kjæde af Forskandsninger, hvorved Stedet blev indesluttet paa alle Sider og berøvet al Communication med Omegnen. Denne strenge Blokade varede hele Vinteren, indtil det følgende Aars Marts. Da erholdt Valdes Befaling, med sit Corps at støde til den spanske Hær, der trak sig sammen ved Maas imod Greven af Nassau. Den 31te Marts ophævede han Blokaden, fulgte sin nye Bestemmelse, og Leyden var fri.

Men kun af kort Varighed var Indvaanernes Glæde over deres farlige Naboers Afmarsch. Grev Ludvig blev slagen og tilsatte Livet paa Mockerhaide, hans Tropper bleve aldeles adsplittede, og Spanierne fik atter frie Hænder til at fortsætte deres Foretagender i Holland. Frygteligere optaarnede nu det neppe adspredte Uveir sig igjen over Leyden; thi allerede i Midten af Mai erholdt Valdes Befaling at vende tilbage til sin forrige Post.

Med 7000 Spaniere, Tydskere og Walloner forlader han Provindsen Utrecht, hvor han havde staaet siden Seieren over Greven af Nassau, gaaer til Venstre forbi Amsterdam, sætter med Skyts og alle Forraad over Harlemmerhavet; og faa Dage efter vaie hans Faner igjen for Leydens Mure (Mai 1574).

Ulykkeligviis havde Indvaanernes og deres Foresattes Letsindighed ikke agtet paa det advarende Vink, som Stadens Skytsaand havde givet dem ved den tidligere Blokade. Langt fra at benytte Erfaringen af hiin første Fare og forberede sig til en tilkommende, troede

de sig tvertimod, efterat den tidligere lykkeligen var overstaaet, sikkrede mod enhver følgende. Da derfor nu Spanierne anden Gang rykkede for deres Mure, fattedes dem igjen Alt. Der var hverken Soldater til Forsvar, ei heller Forraad, ja man havde endog forsømt at ødelægge de af Fienden under den første Beleiring opkastede Skandser. En saa strafværdig Sorgløshed maa opvække vor hele Uvillie mod Øvrigheden og Borgerne i denne ulykkelige Stad, der kunde slumre saa roligt ved Randen af den aabne Afgrund. Kun da først udsone vi os med dem, og vor Uvillie opløser sig i Beundring og inderlig Deeltagelse, naar de følgende Begivenheder vise os, med hvilken overordentlig Standhaftighed, med hvilket heroisk Mod de udholde de største Lidelser og Farer, for at bevare Frihedens hellige Palladium.

Da der ikke befandt sig andre Krigsfolk i Staden, end et lidet Antal Friskytter, bleve, ved Efterretningen om Spaniernes Anmarsch, ufortøvet fem Faner Borgere organiserede til en Art Milits og tagne i Sold af Staden. Disse Patrioter, hvis Anførere vare, Capitainerne Nortwik, Schot og Montfort, gjorde deres Tjeneste i Forening med de øvrige Borgere, og uddannede sig, skjøndt hidtil aldeles uvante til Krig, under den videre Beleiring til fortræffelige Soldater. Johan von Does erholdt som Stadshauptmand Opsyn over den bevæbnede Magt, og Diderik af Bronkhorst, en streng og modig Mand, var Prindsen af Oraniens Commandant i Staden.

"I maae," skrev Prindsen til Raadet og Borgerskabet ved Efterretningen om deres farefulde Stilling,

"iagttage det strengeste Opsyn og den største Orden med Hensyn til det ringe Forraad af Proviant, og lade alle Betlere og andre Brødløse, som gjøre Forbruget større, bringe ud af Staden. Derhos raader jeg Eder at drage de ti Faner Englændere, som staae i Nærheden af Eder ved Valkenburg, Alfen og den Goudaske Sluse, ind i Byen som Besætning, og at belave Eder idetmindste paa en tre Maaneders Beleiring, inden hvilken Tids Forløb jeg haaber at undsætte Eder."

Den 26de Mai ankom Francisco Valdes i Nærheden af Staden, og bemægtigede sig strax alle Passe og Tilgange, hvorved den stod i Forbindelse med Omegnen. Han tog sit Hovedqvarteer i den nærliggende By Leyderndorp. Ludvig Gaeta besatte Zöterwoude og Leydener-Dæmningen, og besteeg Marslandssluis, ved hvilken Leilighed han blev dødeligt saaret. Martin d'Ayata fordrev Englænderne fra Alfen. Den største Deel af disse engelske Leietropper, som Prindsen havde anbefalet Leydenerne at optage i deres Stad, gik over til Fienderne; kun faa af dem, under Capitain Cronwel, kastede sig ind i Staden.

Spanierne, forstærkede ved 3000 Mand, som stødte til dem fra Antwerpen, besatte ogsaa Vlardingen, og arbeidede Dag og Nat med den største Anstrengelse paa at opføre nye Værker rundt omkring hele Staden. Hurtigt, som ved Trylleri, fremstod nu Skandser, indtil endelig hele Antallet af dem beløb sig til 64, hvorved Staden blev indesluttet paa alle Kanter.

Snart sporede man her Følgerne af den ved den strenge Blokade foranledigede Mangel paa Tilførsel, og

for sildigt angrede Leydenerne nu, at de ikke itide havde forsynet sig med et tilstrækkeligt Forraad af Levnetsmidler og andre uundværlige Fornødenheder. Vel var der strax i Begyndelsen bleven fastsat en bestemt Priis for Næringsmidlerne; men da en i Slutningen af den første Maaned anstillet Undersøgelse afgav det foruroligende Resultat: at der til en Befolkning af 14,000 Mennesker kun var et Forraad af 110 Læster Korn, saae man sig nødt til at træffe endnu strengere Foranstaltninger med Hensyn til Brødet. Fra nu af turde der ikke leveres meer end et halvt Pund Brød dagligen til hver Person; kun de, der gjorde Vagt, fik et heelt Pund. Formedelst Sjeldenheden af klingende Mynt, bleve Papirspenge satte i Omløb, hvoraf man allerede havde betjent sig under den første Blokade. Deres indbildte Værdie var 10 til 20 Styver; Billedet af en Løve, som holdt en Stang med Frihedshuen, og de Ord: "Gud opholde Leyden!" betegnede dem.

Men hvor alvorligt ogsaa Fienderne dreve paa deres Arbeider til Stadens Fordærvelse, undlode de dog ikke, midt under disse truende Anstalter, ogsaa at tilbyde dens Beboere Fredens Oliegreen. Der kom flere Breve ind i Staden fra Lannoy, Kongens Statholder over Holland siden Greven af Bossu var bleven fangen, fra den fiendtlige Feldtherre Valdes selv, og fra de saakaldte Bortlistede, med hvilket Øgenavn de flygtede Borgere bleve brændemærkede af Patrioterne. I disse Breve lovedes der de Beleirede Sikkerhed for Liv og Eiendom og den Forrettighed, at de ikke behøvede at modtage nogen Besætning, naar de frivilligen overgave sig.

Men Naardens og Harlems Exempler svævede som Skrækkebilleder for Leydenernes Øine, og advarede dem for at fæste Lid til en Fiendes Løfter, som havde den afskyelige Grundsætning: Kjettere og Oprørere behøvede man ei at holde Tro og Love. Et stort Ark hvidt Papir, hvorpaa der ikke stod andet end det latinske Vers:

Fistula dulce canit, dum volucrem decipit auceps,

var deres hele Svar til den fiendtlige Feldtherre; og dermed vare alle Fredsforhandlinger paa eengang afbrudte, og Hunger og Sværd maatte afgjøre Stadens Skjebne.

Mere Indgang, end de fiendtlige Forslag til Overgivelse, fandt de Formaninger til Tapperhed og Standhaftighed, som Prindsen af Oranien Tid efter anden sendte de Beleirede. De hævede de Sidstes Mod, og styrkede deres Udholdenhed og Taalmodighed i at bære Krigens Farer og Møisommeligheder, med hvilke de fleste af dem, hvis Virksomhed hidtil kun havde indskrænket sig til fredelige Sysler, endnu ikke vare blevne bekjendte. De vovede hyppige Udfald, deels paa Beleirernes Værker, deels paa de for den fiendtlige Hær bestemte Tilførseler; og ikke sjeldent kronede en lykkelig Fremgang disse smaae Foretagender.

Det lykkedes dem at bemægtige sig den fiendtlige Skandse ved Boshuisen og en anden udenfor Ruisberger-Porten, som spærrede Veien til Stadens Kaalhaver; dog imod den frygtelige Fiende, som befandt sig midt iblandt dem og Dag for Dag viste sig i en rædsommere Skikkelse, formaaede deres Tapperhed og Virksomhed Intet. De ringe Forraad, som endnu existerede, vare snart fortærede; alle Forsøg af de ven-

skabeligsindede Nabostæder paa at tilføre dem Levnets=midler strandede paa Spaniernes Aarvaagenhed, og det frygtede Øieblik rykkede stedse nærmere, da Mangel og Nød maatte aabne Beleirerne den ulykkelige Stads Porte.

To Maaneder vare allerede henrundne, og alt Haab om at undsætte Leyden, eller idetmindste at forsyne den med nye Forraad, var forsvundet. Da gjorde Prindsen af Oranien, som den betrængte Stads Skjebne laae saa meget paa Hjertet, Stændeforsamlingen i Holland det Forslag: at frelse Leyden ved en Flaade, for hvilken man maatte bane Veien derhen ved at aabne Sluserne og gjennemstikke Digerne.

Vidste end Historien ikke Andet at fortælle om denne Fyrste, end hiint Forslag, saa vilde vi allerede deraf være berettigede til at anvise ham en Plads i Rækken af de sjeldne Mænd; thi et almindeligt Hoved vilde aldrig have fattet en saadan Idee. Titanernes fabelagtige Foretagende var neppe mere grandiøst, end det, hvortil Oranien her raadede, thi vilde man udføre det, saa maatte man ikke blot tilveiebringe en Flaade, men ogsaa Havet, hvorpaa den skulde agere. Hvad der ellers er et Værk af den oprørte Natur alene, det skulle her Menneskekræfter fuldbringe; og for at frelse en eneste Stad fra Undergang, vil man begrave en heel betydelig Landstrækning, med alle dens Frembringelser af Flid og Cultur, under Bølgerne. Derhos er Udfaldet af det hele Foretagende høist tvivlsomt og uvist, og i Betragtning af de talløse Vanskeligheder og Hindringer, som maae hæves og overvindes, synes et lykkeligt Udfald at høre til Drømmenes og Vidundernes Rige.

Egnen omkring Leyden er gjennemskaaren af utallige Kanaler; de forbinde Maases, Rhinens og Yssels Vande, der gjennemstrømme de nordlige Provindser og forene sig med Nordsøen. Mægtige Dæmninger, Landets Værn imod Bølgernes Vold, dette vidunderlige Værk af saa mange Aars overordentlige Anstrengelser og Omkostninger, skulde nu gjennemstikkes, Sluserne aabnes, og Fienderne, som man ikke kunde fordrive med Vaaben, opsluges af Havets løsladte Bølger. Vanskelighederne, som modsatte sig denne store Plans Udførelse, forøgedes endnu betydeligt ved den Omstændighed, at Landet omkring Leyden ligger betydelig høiere, end Delftland og Schieland, hvorfra Vandet til Oversvømmelsen maatte komme. Den derved foranledigede Skade paa Dæmninger, Meierier og Afgrøde kunde efter en løselig Beregning anslaaes til syv Tønder Guld.

Men hvor uhyre end den Tanke kunde være, at give et District af ti Mile Land tilbage i det Elements Vold, hvoraf Forfædrenes Jernflid saa møisommeligen havde udrevet det, for at kunne svømme hen over det med en Flaade; hvor talrige end de Udførelsen modstræbende Hindringer kunde være, Hindringer, for hvilke kun en saa kraftfuld Tidsalders Aand ikke bævede tilbage; og hvor uvist det af Vind og Veir og tusinde andre uberegnelige Omstændigheder afhængige Udfald end var: saa kunde Leyden kun reddes paa denne, og ingen anden Maade. Den maatte man altsaa vælge, hvad det end skulde koste, eller overlade en allieret Stad til en grusom Fiendes Hevn og Mishandlinger. Hvo formaaede vel at modstaae Wilhelm af Oraniens Veltalenhed, der ved sine begeistrende Ord ledede Menne-

skenes Hjerter hvorhen han vilde? Han vandt Hollands Stænder; de erklærede sig, til deres uforgjængelige Ære, beredvillige til at frelse den ulykkelige Stad for hvilkensomhelst Priis. Prindsens Forslag gik igjennem, og ved Beregningen over Skaden, som Oversvømmelsen maatte foranledige, trøstede man sig med, at den største Deel af det Land, som leed meest derved, var i Fiendens Vold.

Neppe er Foretagendet besluttet, saa seer man allerede Anstalterne til Udførelsen i fuld Gang. Til Delft, Gouda og Rotterdam udgaae Befalinger, at et Antal Fartøier skal udrustes og holdes i Beredskab. Commissarier udnævnes, under hvis Oplysning og Veiledning Sluserne skulle aabnes og Dæmningerne gjennemstikkes; Eierne af de Jorder, som nærmest ere udsatte for Oversvømmelsen, blive erindrede om snarest muligt at skaffe deres Hø fra Markerne i Laderne, og en af Stændernes Deputerede iler til Zeeland, for at opfordre denne allierede Provinds, Frihedens Vugge, til Medvirkning og til at sende en Understøttelse af Matroser og Munition. Allerede i Begyndelsen af August vare de foreløbige Anstalter fremmede saa vidt, at man kunde lægge den første Haand paa det store Værk. Et Antal Arbeidere, som Sydhollands Stæder og Landsbyer havde stillet, forsamlede sig; og snart var Yssel-Dæmningen ved Capelle gjennemstukken paa sex Steder, og en uhyre Aabning gravet i Dæmningen mellem Delftshafen og Rotterdam.

En Skrivelse fra Prindsen af Oranien, hvis Overbringer var en Due (thi ogsaa her, som forhen i Harlem, benyttede man Dueposten), underrettede Ley-

dens Indvaanere om Alt, hvad der var blevet besluttet og tildeels allerede iværksat til deres Redning. Og alt for meget behøvede de en saadan Trøst, for ved Glimtet af den fryderfulde Udsigt, som han viste dem, paany at opkive deres Mods Ild og styrke sig til nye Opoffrelser. Allerede var den største Deel af Kornet i Staden fortæret. Man havde endnu havt 600 Øxne, der græssede udenfor Portene under Kanonernes Beskyttelse og vare saaledes afrettede, at de ved det første Signal af Allarmtrommen eller Kanonerne flygtede ind i Staden; men ogsaa disse vare nu slagtede; Levnetsmidlerne bleve bestandig sjeldnere og dyrere; man maatte negte sig alle tilvante Nydelser og finde sig i alle Slags Savn. Mismod og Utilfredshed snege, Haand i Haand med Mangelen, omkring iblandt Indvaanerne. Den største Deel af Friskytterne, misfornøiet med den magre Kost, tog sin Afsked og forlod Staden (i August).

Ulykkeligviis blev Prindsen af Oranien, medens man traf Anstalter til Undsætningen, i Rotterdam angreben af en haard Sygdom, som foranledigede et Ophold deri. Man antog hans Onde for Pesten, og Frygten for Smitten fjernede Enhver, selv hans Hofbetjente, fra ham, saa at den Syge ofte var forladt af alt menneskeligt Selskab. Engang har Skatte-Opkræveren Cornelius van Mierop et vigtigt Ærinde til ham, der fordrer en mundtlig Samtale. Han begiver sig til Prindsens Vaaning, finder Alt tomt og stille, og kommer ind i Sovegemakket, uden at have seet noget levende Væsen. Den Syge ligger udstrakt paa sit Leie uden Bevægelse. Ved Lyden af den Ankommende reiser han sig op, som af en dyb Søvn, og hans første

Spørgsmaal er: om Leyden allerede har overgivet sig? Mierops benegtende Svar synes at frembringe en kjendelig velgjørende Forandring i hans Tilstand; fra nu af tiltager han daglig i Bedring, og er snart igjen fuldkommen rask, medens Rygtet om hans Død allerede har udbredt sig overalt og fundet Tiltro selv hos Fienderne.

Prindsens Helbredelse oplivede paany Anstalterne til Leydens Befrielse. I Rotterdam, Gouda og Delft sammenbragtes 200 lette Fartøier, der forstørstedelen efter Galeiform vare fladbundede, bleve satte i Bevægelse ved Aarer og førte en Kanon forud og agter. Til denne Flottille stødte endnu fire store Kornschuyter, der ifølge Prindsens Befaling bleve udrustede i Delft. De vare forsynede med Brystværn af dobbelte Planker, som vare forede med gamle fugtede Sække, for at sikkre dem imod Kanonernes Virkning; de førte tillige Muurbrækkere og grovt Skyts. Til alle disse Fartøier kom endelig endnu en Art svømmende Batterie, bredt og i Forenden stærkt beslaaet med Jern, en saakaldet Iisbryder, hvoraf man pleier at betjene sig ved Opiisningen af tilfrosne Vande. Den hvilede paa tvende sammenføiede Skibe, var besat med flere Ildsvælg, og sattes ikke i Bevægelse ved Aarer og Seil, men ved Hjul, der dreiedes af tolv Mand. Dette besynderlige Fartøi, der fik Navnet "Delfts Ark," var bedækket rundt omkring og sikkret imod Musketkugler; halvhundrede Mand kunde forsvare sig derpaa, og dets Bestemmelse var at forcere Passet over Floden Schie.

I Begyndelsen af September gik den zeelandske Hjelpeeskadre, anført af Boisot Wilhelmsson og

Joost de Moor, og besat med 800 Matroser og 100 Jern- og Metalkanoner, for Anker ved Rotterdam, for at forene sig med den hollandske Armada. Det zeelandske Mandskab vakte almindelig Opsigt ved sit frygtelige Udseende. Udartede til Vildhed ved den evige Krig, de førte, og barske som det Element, de betragtede som deres Hjem, frembøde disse Mennesker ved deres hele Udvortes levende rædsomme Sindbilleder paa deres blodige og ødelæggende Haandtering. De fleste af dem bare de grueligste Minder om de Slag, hvori de havde fægtet. Enhver Deel af deres Legeme var betegnet af Ar; mange fattedes en Arm, andre et Been, i hvis Sted de havde skaffet sig et af Træ. Vante til dagligen at udføre de største Bovestykker, vare de blevne saa fortrolige med Faren, at de ikke mere kjendte nogen Frygt; men lige saa fremmede for deres haarde Hjerter vare Medlidenhedens og Menneskelighedens Følelser, naar Forbittrelse og Hevn opflammede deres vilde Lidenskaber. Uden Haab om at finde Skaansel og Ædelmodighed hos deres Fiender, naar de bukkede under, faldt det dem heller aldrig ind at øve disse Dyder imod de Overvundne. De vare Friheden hengivne indtil Sværmerie, uden at de havde noget tydeligt Begreb om det Idol, som de tilbade; og et uforsonligt Had imod Katholicismen, Inqvisitionen og det spanske Navn glødede i deres Bryst. Til Tegn paa deres Sindelag imod den katholske Religion bare de smaae Halvmaaner af Sølv paa Hattene med den Omskrift: "Hellere Tyrk end Papist!"

Zeelændernes Ankomst til Holland fordobblede den almindelige Virksomhed. Den største Deel af de hol-

landske Fartøier blev bemandet med zeelandske Matroser, der vare lige saa øvede i at bruge Ildgeværer som i at manøvrere med Skibene; uhyre Forraad af Levnetsmidler for Leydenerne bleve indskibede; Anførerne Boisot, Noyelles, Claesen, Durand, Joost de Moor, tilligemed nogle af Stændernes Deputerede, begave sig ombord; den 11te September lettede man Anker, og under alle Patrioters Velsignelser afgik Flaaden, besat med 2500 Mand, til sin store Bestemmelse.

Allerede var der gjort Begyndelse med Digernes Gjennemgravning, og Flaaden roede ud af det Farvand, der kaldes "die Rotte," hen imod den Dige, som danner Grændseskillerummet imellem Delftland og Rhinland. Her stod en spansk Post bag en opkastet Skandse; den blev angreben og forjaget efter en haardnakket Kamp, hvorpaa man gjennemstak Dæmningen. Under Fægtningen rev en zeelandsk Matros Hjertet ud af Brystet paa en endnu halv levende Spanier, beed rasende deri, og kastede det derpaa for Hundene med det Udraab: "Æder det! men det er bittert!"

Den nederlandske Admiral, skuffet ved en falsk Angivelse af Prindsen, der selv var bleven ført bag Lyset, troede, efter at have overvældet hiin Post, at kunne seile umiddelbart ind i den zoetermeerske Sø; men han fandt endnu en anden Dæmning for sig, den saakaldte grønne Vei, der ragede en Fodsbred op over Vandet. Dog ogsaa denne blev indtaget og ligeledes gjennemstukken. Men nu viste der sig en ny, ikke forud beregnet Hindring. Vandet og Kanalerne i Tørvegruberne, der laae paa hiin Side den grønne Vei, havde intet andet Afløb, end ad en Grav, som løber hen un-

der den zoetermeerske Bro. Denne Bro forsvaredes af en fiendtlig Skandse og 30 Faner spansk Infanterie, der først maatte overvældes og fordrives, førend Flaaden kunde komme igjennem og rykke videre frem. Angrebet blev besluttet. Delfts.Ark og de bevæbnede Kornschuyter lagde sig for Broen, og beskjøde den en heel Dag fra deres Kartover. Spanierne besvarede Ilden, uden at vige fra deres Post. Begge Parter lede et betydeligt Tab. Den ene af Schuyterne sank, og Mandskabet fandt sin Død i Bølgerne. Endelig maatte Nederlænderne opgive den frugtesløse Fægtning, uden at have tilkjæmpet sig Broen og Gjennemgangen.

Deres Stilling var nu høist mislig. Vinden stod ikke gunstig nok til at kunne vælte en betydelig Vandmasse frem udenfra, og det, som allerede forefandtes, blev af Spanierne afledet til en Side. Men til almindelig Glæde reiste der sig den følgende Dag (den 18de September) en frisk Kuling fra Nordvest, og Raadsherre og Commissair Wastel havde det heldige Indfald: at det ikke var nødvendigt at tage Broen i Besiddelse, da man maaskee, imellem Zoetermeer og Benthuisen, kunde komme ind i Søen over den zoeterwardske Vei. Dette Forslag finder almindeligt Bifald, og man prøver strax paa at udføre det. Under Nattens Beskyttelse roe 70 Galeier i den dybeste Stilhed til den Zoeterwardske Vei, medens Viceadmiralen med Resten af Flaaden bliver liggende rolig foran Broen. Ubemærkede af Spanierne naae hine Veien, og endnu om Natten gjøre de sig til Herrer deraf. De tydske Landsknegte, som skulle forsvare Zoetermeer og Benthuisen, tage Flugten, og trække sig med deres Skyts

længere indad mod Leyden, hvorpaa Nederlænderne besatte de af dem forladte Skandser. Boisot forfulgte Fienderne til Nordaas Vande. Ogsaa her havde man anlagt Forskandsninger, der dog ligeledes den næste Nat bleve forladte af deres Besætninger. Herved bleve Nordaas Mundinger, der lige saa godt kunde være forsvarede, som den zoetermeerske Bro, uden alt Forsvar, og hele den nederlandske Flaade svømmede ubehindret over den zoetermeerske Sø, og lagde sig for Anker paa et bredt og dybt Vand, der løber mod Zweeten. Paa Admiralens Befaling tordne nu alle Flaadens Ildsvælg, for at give de Beleirede et Tegn til at deres Frelser er nær.

Allerede i elleve Dage havde Leydenerne ikke havt nogen Efterretninger fra Flaaden. Desto større var Glæden, da man endelig hørte det med Længsel attraaede Løsen, som nu Skytset besvarede fra Voldene.

Hunger og Nød havde formeret sig i den beleirede Stad. Mangelen bevirkede som sædvanligt Misfornøielse, og Katholikerne og Spaniernes øvrige Tilhængere benyttede denne Stemning, for endnu mere at bringe Gemytterne i Gjæring og udstrøe Sæden til Uenighed og Tvedragt. Saa længe Bronkhorst, Prindsens Commandant, endnu levede, vovede de Misfornøiede ikke at yttre deres Uvillie, da de frygtede hans Strenghed og store Anseelse. Men efterat denne agtværdige Mand var død, opløftede flere Stemmer sig og forlangte, at man skulde træde i Underhandlinger med Fienden om Stadens Overgivelse, da man alene derved kunde undgaae Hungersdøden. Ja, femten af de Frækkeste vovede endog at trænge op paa Raadhus-

set, hvor de med stor Heftighed forlangte Levnetsmidler for sig og 300 andre Borgere, hvis Affendinge de foregave at være. En af de tilstedeværende Borgermestere, maaskee ligeledes en hemmelig Tilhænger af det spanske Partie, syntes rørt af deres Klager, og erklærede: han vilde ikke være Skyld i saa mange Ulykkeliges Død.

Alle taug. Hele Forsamlingen var overrasket. Da staaer Borgermester van der Werst op, vender sig mod den larmende Hob, og siger med roligt Alvor: "Jeg har svoret Fædrelandet en dyr Eed, og den vil jeg holde tro og hellig. Ville I ombringe mig, saa kunne I gjøre det; thi døe maa jeg dog eengang, og det er mig lige kjært, enten jeg falder for Fiendens Haand eller for Eders. Her er mit Legeme, deler det imellem Eder, og mætter Eder derpaa, saa vidt det strækker til!"

Storhed henriver uimodstaaeligen til Beundring, og selv den laveste Natur føler dens Indflydelse og bliver greben deraf. Denne ægte Republikaners Uforfærdethed og Ædelmod nedslog de feige Skrigeres Trods; de forstummede, og listede sig skamfulde bort. Den største Deel af Raadet og Borgerne deelte van der Werfts patriotiske Sindelag, og hans Mod begeistrede deres. "Vi have en venstre Arm," svarede engang fra Voldene en af de bevæbnede Borgere Spanierne, da disse formanede dem til at overgive Staden, for ei at omkomme af Mangel, — "vi have en venstre Arm; den kunne vi fortære, naar vi hungre; thi kun den høire bruge vi til vort Forsvar! Hellere overgive vi vor Stad til Luerne, og forlade de rygende Ruiner, end vi taale Eders Bøddelers Tyrannie!" Qvinderne, bragte til Fortvivlelse ved Forestillingen om de Mishandlinger,

som de kunde vente af det spanske Krigsfolk, naar Staden faldt, bestyrkede deres Mænd og Sønner i den heroiske Beslutning hellere at taale det Yderste, end at overgive sig.

Det spanske Partie blandt Indvaanerne fortsatte derimod deres Bestræbelser og hemmelige Rænker, for at bringe Leyden i Fiendens Magt; og for desto sikkrere at udføre dette ondskabsfulde Forehavende, opbøde de Alt, for at vække Borgerskabets Mistro imod Raadet, og saaledes at opløse den gjensidige Tillids Baand. Det kom endelig saa vidt, at der i deres hemmelige Forsamlinger blev gjort det Forslag, med væbnet Haand at tvinge Raadet til en Underhandling med Beleirerne. Lykkeligviis aabenbarede en tro Beguinnonne, der havde lyttet i Forrædernes Sammenkomster, deres farlige Planer, og ved vise Forholdsregler bleve de gjorte uvirksomme. Men idet Staden herved befriedes fra en Fare, som truede den i dens Indre, var den nær ved at bukke under for en anden ikke ringere udenfra.

Francisco Valdes, paa det nøiagtigste underrettet om Misfornøielsen og Uenigheden blandt Borgerne, grundede paa disse for hans Hensigter saa gunstige Omstændigheder den Plan, at bemægtige sig den beleirede Stad ved et pludseligt Angreb. Alle Anstalter til en almindelig Storm bleve trufne, og allerede var Dagen til Udførelsen fastsat. Den kom, men — Feldtherren taug, og Angrebet udeblev. Hvis man tør troe Historieskriveren Strada's Beretning, saa vare Kjærlighed og Galanterie de velgjørende Guddomme, som her saa uventet traadte imellem og afværgede de nære Tordenslag fra Leyden. Valdes, saaledes for-

tæller Strada, tilbad en ung nederlandsk Dame, som dengang opholdt sig i Haag og senere blev hans Gemalinde. Ofte besøgte han under Beleiringen sit Hjertes Dame, og foranstaltede engang til Ære for hende en glimrende Fest, hvortil man enten tilfældigviis, eller maaskee forsætligen netop valgte Dagen før den besluttede Storm. Hun indfandt sig i det forsamlede talrige Selskab, dog ikke med Munterhedens og Glædens Mine, men i dyb Tungsindighed og uden at tage Deel i Festens Fornøielser. Den spanske Feldtherre bemærkede strax sin Elskedes mørke Stemning; og fuld af Uro og Bestyrtelse derover besvor han hende at aabenbare ham Aarsagen til hendes Kummer. I Begyndelsen vægrede hun sig; men omsider, bestormet af hans gjentagne Bønner, svarede hun: "Hvorledes skulde jeg kunne overlade mig til Glæden, da det ulykkelige Leyden med den forestaaende Dags Blodsudgydelse og Rædsler uophørligen svæver for mine Øine." Valdes bliver bestyrtet, og hensynker i dybe Grublerier. Længe kjæmper han med sig selv, og veed ikke, hvad han skal bestemme sig til. Men en skjøn Qvindes Taarer og Kjærlighedens Tryllerie ere uimodstaaelige; selv Ærens Røst maa forstumme for dem. Desuden haaber han, at Hungeren om faa Dage vil overlevere ham Staden ogsaa uden Sværdslag; og af den fiendtlige Flaade befrygter han endnu intet, da et heldigt Udfald af dens Foretagende synes ham umuligt. Han beder Damen om at være rolig, giver hende hemmeligen den Forsikkring, at han ei vil storme Leyden, og — holder sit Ord.

Store vare de Hindringer, som den nederlandske Flaade allerede heldigen havde overvundet paa sin roman-

tiske Fart; men større og talrigere vare endnu tilbage at beseire; og hvor langt var den dog endnu borte fra det foresatte Maal! Den maatte ligge flere Dage uvirksom paa Nordaa, uden at kunne gjøre videre Fremskridt; thi Vandet formindskedes paa denne Tid, istedetfor at voxe, efterdi Vinden var gaaet om til Nordost. Det stod ikke høiere end ni Tommer over det laveste Land, og Galeierne behøvede en Dybde af atten til tyve. Denne uheldige Omstændighed gjorde et saadant Indtryk paa den nederlandske Admiral Boisot, at han opgav alt Haab om et lykkeligt Udfald. I sin Fortvivlelse skrev han til Prindsen af Oranien: "Kun Gud alene, der kan byde Vandet at stige, formaaer at hjelpe her!"

Dog Wilhelm, ikke vant til at lade sig skrække af Gjenvortigheder, svarede Flaadens Anfører: dersom den næste Springflod ikke bragte en tilstrækkelig Mængde Vand, da skulde man gjennemgrave den saakaldte Kirkevei, en betydelig høi Dige, og prøve paa hemmeligen at føre et Antal lette Fartøier med Levnetsmidler til Leyden, for idetmindste at afhjelpe den meest trykkende Mangel. Thi var det blot muligt at opholde Staden en kort Tid endnu, saa kunde man med Sikkerhed gjøre Regning paa, at den sildigere Aarstid vilde bringe Vand i Overflødighed til at Undsætningen da kunde gaae for sig. Capitain Gremi, en rask og modig Sømand, tilbød sig frivilligen at vove Forsøget med et Antal Transportskibe. Leydenerne bleve underrettede om dette Foretagende ved en Due, som de sidste Sendebud havde medbragt fra Staden, og tillige advarede om ikke at lade sig skuffe af Fienden, der maaskee kunde prøve paa

at overrumple Staden under en nederlandsk Proviant-Eskadres Maske.

Hvilket Billede af Forfærdelse og den høieste menneskelige Jammer fremstillede det ulykkelige Leyden i disse Dage, de sidste i September! Hunger og Elendighed rasede under de frygteligste Skikkelser. Allerede i syv Uger havde man ikke mere havt Brød; ikkun Barselqvinderne erholdt dagligen et halvt Pund Tvebak. Heste- og Kattekjød var Lækkerbidskener, som man kun stundom saae paa de Riges Tafler. Mange fornemme Fruentimmer slagtede deres Favorithunde, og fortærede dem. De Fattigere nærede sig af Træernes Blade og af sønderskaarne Huder, øste det størknede Blod op af Rendestenene, og fortærede det; eller de ragede gamle Been frem af Møddingerne og gnavede derpaa. Istedetfor Øl, nød man en Drik af Havreklid eller forbærvet Mask, blandet med Malurt, eller man drak Vand med Eddike i. Børn omkom af Mangel, og diende Glutter vansmægtede ved deres Moders næringsløse Bryst. Ofte fandt man baade Moder og Barn afsjelede: Femten fattige Folk, som man paa deres Bøn lod gaae ud af Staden, forat de kunde undgaae Hungersdøden, som ventede dem, bleve af Spanierne berøvede deres Klæder og i denne Tilstand drevne tilbage til deres sørgelige Fængsel. Den skrækkelige Følge af Mangelen var en pestagtig Sygdom, der bortrev ikke mindre end 6000 Mennesker. De Overlevende, afkræftede ved Hunger, havde neppe Styrke nok til at begrave de Afdødes Liig. Engang saae man et dødt Legeme, som var fundet paa Gaden, henstillet opreist udenfor en Borgermesters Vaaning, ligesom for ved dette Skrækkebillede at opfordre

Husets Eier til at gjøre Ende paa den almindelige Elendighed. Ogsaa Stadens Sikkerhed leed under disse Omstændigheder. Poster, som tilforn bleve besatte med 10 Mand, kunde nu neppe erholde Halvdelen af dette Mandskab; og naar de Vagthavende bleve afløste om Morgenen, fandt de ikke sjelden Kone og Børn døde. I disse Jammerens Dage kunde blot Synet af den nederlandske Flaade endnu opretholde de fortvivlende Indvaaneres Mod. Fra Voldene viste disse Ulykkelige hinanden deres Venners Seilere, og glemte et Øieblik den nærværende Elendighed ved den henrykkende Udsigt til snarlig Forløsning; dog selv denne eneste og usikkre Trøst forsvandt igjen, naar de saae efter Vindens Retning, der var og blev ugunstig.

Men naar Fortvivlelse og Nød have naaet den høieste Grad, da er Skjebnen forsonet. Saa mange Anstrengelser paa den ene, og saa megen Standhaftighed og Udholdenhed paa den anden Side fortjente vel at lønnes med et heldigt Udfald. Den 28de September reiste der sig pludselig, med Floden, en frisk Nordostvind, for Leydens nedbøiede Indvaanere et Himlens Sendebud, som paany oplivede deres allerede døende Haab. Den vendte sig kort derpaa noget imod Syd, og væltede Havets Bølger med Heftighed over Landet hen imod Staden. Vandet naaede en Høide af halvtredie Fod, og i en Omkreds af ti tydske Mile blev Alt oversvømmet. Ny Virksomhed besjeler nu den nederlandske Flaade; de zeelandske Matrosers mørke og arrede Ansigter opklares, som ved Synet af en fiendtlig Eskadre. Alle gribe efter Tougene og Aarerne, og med den største Iilfærdighed træffer man Anstalter til at

fremme længere hen over det høie Land (fra 1ste til 3die October). Anførerne beslutte at dele Flaaden i flere Divisioner, og saaledes at prøve Farten igjennem Kirkeveien; fattedes der Vand, saa skulde 12 til 13 Mand stige ud af hvert Fartøi, for at lette det over de lave Grunde. Tegnet til Afseilingen blev givet. Boisot førte den venstre Fløi, 25 Galeier, mod Zoeterwoude; Admiralen fra Zirikfee den høire, der var af samme Antal, og Viceadmiralen med lige saa mange Skibe roede til Siden mod Zweeten. Otte eller ti Galeier under Philip Asseliers bleve imidlertid tilbage paa Nordaa, for at dække Skytset og Provianten. Henimod Midnat dreve Anførerne med 20 med Skandsegravere besatte Galeier op imod Kirkeveien, fortrængte de der paa begge Sider forskandsede Spaniere, og sikkrede sig ved hurtigt opkastede Brystværn og ved Fodjern, hvormed Veien blev belagt, imod de fordrevne Fienders Foretagender. Under Beskyttelse af disse Anstalter begyndte Skandsegraverne deres Arbeide, og gjennemstak Digen paa tre Steder. Hele Proviantflaaden, over 100 Seilere stærk, rykkede nu gjennem tre Aabninger ind i Polderen *) ved Meerburg, medens de bevæbnede Skibe gjorde en heftig Ild paa Zoeterwoude, hvor en talrig spansk Post stod bag Skandserne paa begge Sider af Kirken. Adskillige af Landsbyens Huse bleve stukne i Brand, og man tilsægtede sig med den største Tapperhed Passagen igjennem Kirkeveien; kun fer Mand

*) Polder er et District, som er indesluttet af Diger, der skulle beskytte det imod Oversvømmelse.

mistede Livet, og to Skibe, som havde forvildet sig, bleve tagne af Fienden.

Ikke opad imod Staden, men til Siden mod Fruenbrügge og Papenmeer vendte nu Flaaden sig, ved hvilken Leilighed Mandskabet var nødt til at lette Skibene over nogle lave Steder. Denne uformodede Vending opvakte stor Bestyrtelse blandt den spanske Besætning i Zoeterwoude. Den frygtede for at blive omgaaet og afskaaren; og da den tillige bemærkede, at Vandet paa eengang var steget en heel Fod, bleve disse ellers saa frygtløse Krigere grebne af en pludselig Skræk; de opgave alt videre Forsvar, og tænkte kun paa ved en hurtig Flugt at frelse sig fra den dobbelte Fare, at blive opslugte af Bølgerne, eller at blive omringede og overvældede af den uforsonlige Fiende. Det var en mørk, stormende Nat. Valdes begav sig først bort. Ham fulgte Alonzo Lopez Galli med syv Faner. De trak sig tilbage over Digerne; thi alt Land omkring dem var oversvømmet. Hiin vendte sig mod Voorburg og den Leydenske Dæmning; denne ilede mod Voorschoten. For sildigt til at kunne spærre dem Tilbagetoget bemærkede de nederlandske Anførere Fiendernes Flugt. Men de satte strax efter de Flygtende, og nogle Galeier nærmede sig Digerne og naaede Hine. Med Harpuner og Baadshager reve Matroserne de vadende Spaniere ned i deres Fartøier, andre sprang fra Skibene ud i Vandet, fulgte de Flygtende, og gjennemborede dem med deres lange, forrustne Kaarder. Den spanske Capitain Pedro Ciaccone af Borgia's Regiment, som holdt Skandsen ved Lammen besat, var ilet til, for at forsvare en Bro. Zeelænderne omringede Broen,

reve Ciaccone ned med fire Baadshager, og kastede ham i deres Fartøi, da de holdt ham for død. Men Capitainen var hverken død eller saaret, thi de krumme Spidser af Baadshagerne havde kun grebet fat i hans Klæder, og medens Mandskabet var sysselsat med at opfiske endnu flere af hans flygtende Landsmænd, reiser han sig pludselig op, griber en ved hans Side liggende Skibsøxe, og hugger øieblikkeligen tre Matroser ned dermed, den ene efter den anden. De øvrige, fulde af Forfærdelse over den gjenoplevede Dødes Raserie, springe i Vandet, overladende Ciaccone deres med Korn ladede Fartøi, og den tappre Mand naaer lykkeligen sine Vaabenbrødre med sit Bytte. Over 200 Spaniere tilsatte Livet paa denne overilede Retirade, og Valdes' hele Forraad af Viin og Proviant faldt i Seierherrernes Hænder.

Imidlertid blev det endnu stedse uvist, om den nederlandske Flaade, uagtet de allerede vundne betydelige Fordele, vilde naae Staden, det sidste Maal for saa uhyre Anstrengelser, thi endnu bestandig vare ikke alle Hindringer beseirede. For at komme til Leyden fra det Punkt, hvor den nu befandt sig, maatte den, efterdi Egnen her ligger betydelig høiere, tage sin Retning fra Zoeterwoude-Kanalen gjennem den saakaldte Vlietgraben. Men denne Grav, der fra Landsbyen Lammen løber henad imod Staden, var spærret ikke alene af en Mængde Pæle, som vare nedrammede ved Indløbet, men ogsaa af en fiendtlig Skandse ved Lammen, imellem Vlieten og Roonburger-Canalen. Denne store, faste Skandse, som den spanske Oberst Borgia commanderede, maatte først erobres, førend man kunde nærme

sig Blieten; den nederlandske Flaade havde altsaa intet andet Valg, end at beslutte sig til et Angreb paa den.

Ved en Due bleve de Beleirede underrettede om dette Forehavende, og tillige opfordrede til at understøtte Angrebet ved et Udfald. Skyset blev skaffet gjennem Zoeterwoude over Papenmeer, og saasnart det var ankommet, begyndte Ilden imod Skandsen (den 2den October). Den spanske Besætning forsvarede sig med stor Tapperhed, og Nederlænderne lede et betydeligt Tab; det fiendtlige Skyts var fortræffelig rettet, et eneste Skud fra Skandsen dræbte paa eengang syv Nederlændere. De Sidstes Anførere tvivlede endelig om at de vilde kunne bemægtige sig Skandsen uden at opoffre altfor mange Folk; og da det ventede Udfald af Leydens Besætning heller ikke fandt Sted, begyndte de endog at frygte for at Staden allerede havde overgivet sig; en Frygt, der ikke forsvandt førend den næste Morgen, da man endnu saae Stadens Banner paa Taarnene.

Flaadens Anførere holdt nu en Conference i Zoeterwoude, hvori der blev besluttet, at man skulde bringe endnu flere Ildsvælg hid, og den følgende Morgen fornye Angrebet paa Skandsen. Et Medlem af Forsamlingen gjorde det Forslag: at omgaae Skandsen ved Lammen, hvis Erobring frembød saa mange Vanskeligheder, og østen for den, hvor Grunden var seyn og paa mange Steder allerede oversvømmet, lade grave en Gjennemfart til Staden, som laae endnu en Trediedeel Miil derfra.

Tordenen af det nederlandske Skyts ved Angrebet paa Zoeterwoude og Synet af de opstigende Flammer over Landsbyen havde paany opfyldt de Beleirede med

glade Forhaabninger. Men først seent erfarede de Flaadens Ankomst til Lammen; thi den nederlandske Admirals Skrivelse, hvori de bleve underrettede derom og opfordrede til et Udfald, var kommen i Fiendernes Hænder. Nu, da de vare underrettede om at deres Venner vare i Nærheden, viste Anførerne Stadens Borgere, for at opmuntre dem til et Udfald, fra Murene Skandsen ved Lammen med de Ord: "Bag hine Volde er Brød! Ville I lade det ligge der, og imidlertid omkomme af Hunger?" — "Nei! nei!" var den hungrige Mængdes eenstemmige Svar; "hellere ville vi gjennembryde Voldene med vore Negle og Tænder!" De sidste Kræfter blive anstrengede, Alt ruster sig til et Udfald. Den glædelige Udsigt til at finde Brød er en Talisman, som pludselig bringer dem til at glemme deres Svaghed og beseirer Frygten for Døden selv. Qvinder og Børn maae forlade Murene, og alle Fartøier i Staden blive bragte ud paa Kanalerne.

Men om Natten imellem den 2den og 3die October forvandledes hele Scenen. Valdes, der var flygtet fra Zoetermoude til Leyderndorf, havde sendt Borgia Befaling til itide at trække sig tilbage, da han, paa Grund af den nederlandske Flaades Stilling, ikke kunde sende ham nogen Bistand, saafremt han skulde blive angreben af en overlegen Magt. Visheden om et saadant Angreb fra den ene, og om et Udfald af de Beleirede fra den anden Side bestemte Borgia til Afmarsch. Medens man i Lammen endnu raadslaaer herom, styrter pludselig et 26 Roder langt Stykke af Leydens Muur, imellem Koporten og det burgundiske Taarn, tilligemed et heelt Bolværk, sammen under en frygtelig

Bragen. Denne tilfældige Begivenhed, der, hvis den var skeet nogle Dage tidligere, sandsynligviis vilde have draget de Beleiredes Undergang efter sig, fremskynder nu deres Befrielse. Spanierne i Lammen antage det for Virkningen af en skrækkelig Explosion, som de Beleirede selv havde foranlediget, for at aabne sig en Vei til Udfaldet den næste Morgen. Betagne af Frygt og Skræk kaste de hurtigt deres Geværer i Vliet en, og forlade Skandsen uden Trommeslag og i den dybeste Stilhed.

Beretningen af en Dreng, der om Natten havde lagt Mærke til, at de brændende Lunter vare forsvundne af Skandsen, uden at komme igjen, bragte den følgende Morgen (d. 3die October) allerførst de Beleirede paa Formodningen om hvad der var forefaldet i Lammen. Man ønskede at erholde Vished derom, og Drengen lod sig ved Løfte om en Belønning af sex Gylden bevæge til at undersøge Tingen nærmere. Han listede sig hen til Skandsen, og vinkede med Hatten, til Tegn paa at den var ubesat. En Mand, som var fulgt efter Drengen, stadfæstede det glædelige Budskab, og strax rykkede Capitain Gerhard von der Laan med sine Frisky tter til Lammen, for at modtage Flaaden. To afsendte Galeier bragte Admiral Boisot Efterretningen om Spaniernes Afmarsch. Skandsens Rømning af Fienderne er Signalet til Flaadens Opbrud: Pælene ved Indgangen til Vlieten blive bortryddede; alle Hindringer ere lykkelig overvundne, og jublende roer hele Flotillen op ad Vlieten. Sandagen den 3die October, Klokken 8 om Morgenen, kaster den Anker ret udenfor Staden.

Hvilken Glæde opvækker her Vennernes Ankomst, med hvem Liv og Frihed vende tilbage! Hvilke Udbrud af lydelig og almindelig Jubel! hvormange Glædens og Taknemmelighedens Taarer seer man flyde! "Leyden er reddet! Leyden er fri!" saaledes gjenlyder det over hele Staden, og dette glade Udraab driver, som en Røst fra Himmelen, de Halvdøde ud af deres saa længe tilspærrede Grav. Alt, hvad der blot har Kraft til at røre sig, vakler ud, for at see Befrierne og byde dem velkommen! og snart ere Kanalens og Vlietbroens Bredder bedækkede med en tæststuvet Menneskemasse af hver Alder og Kjøn. Her staae de, endnu for kort Tid siden saa velhavende og lykkelige Indvaanere af Leyden, nu de rædsomste Billeder af den menneskelige Elendighed, med deres magre Legemer og udtærede Ansigter lig levende Skeletter. Martrede af en rasende Hunger, udstrække de Hænder og Fødder, for at opfange Brød, Sild og andre Fødevarer, som Matroserne kaste til dem fra Skibene. De Stærkeste og Hurtigste springe til over Brystet i Vandet, og svømme ud til Skibene, for saa meget tidligere at faae fat paa noget. Med det erholdte Bytte ile Nogle tilbage til deres vansmægtende Huusfæller, for at vederqvæge dem med den saa længe savnede Næring. Andre, som ei formaae at styre den martrende Hunger, nedsluge de erholdte Levnetsmidler med en saadan Graadighed og i saadan Mængde, at de maae bøde med Livet for deres Umaadelighed.

Boisot og de øvrige Anførere for Flaaden bleve modtagne af de frelste og taknemmelige Indvaanere med Ytringer af den høieste Glæde. Saasnart de vare stegne i Land, begave de sig med deres Matroser til

Kirken, og et talrigt Følge af Indvaanere forenede sig med dem. De taknemmelige Hjerter hensmeltede i glad Rørelse, og ofte bleve Psalmernes Toner afbrudte af Graad og Hulken. Efterat Gudstjenesten var endt, overlode Alle sig til Glæden, og ved Klokkernes Ringen, Kanontorden og Fyrværkerier høitideligholdtes denne mærkelige Dag, der havde bragt Leyden en saa underfuld Redning.

Nederlænderne havde Undsætningen kun kostet 40 Mand, Spanierne derimod over 1000. Endnu den 3die forlode de alle deres Poster omkring Staden, opbrændte deres Hytter og sløifede deres Skandser. Deres Anfører trøstede sig over det lidte Vanheld ved den Yttring, at ikke en foragtelig Fiendes Tapperhed, men Vandets uimodstaaelige Magt havde nødt ham til at ophæve Beleiringen. Men hans Soldater, som man havde lovet Leydens Plyndring til Skadesløsholdelse for deres tilgodehavende Sold, lode sig ikke saa let berolige med Hensyn til deres skuffede Haab. De gjorde paany Opstand, bemægtigede sig deres Anfører, som var bleven mistænkt for, at han, vunden ved Bestikkelse, ei havde forsøgt den allerede fast besluttede Storm; og han kunde prise sig lykkelig, at de ikke huggede ham ned i de første Udbrud af deres Raserie. De slæbte ham, bunden med Reeb som en Forbryder, afsted med sig, forjoge deres Officerer, valgte sig en Eletto, og rykkede mod Staden Utrecht, for ved dens Plyndring at gjøre sig betalte for deres Fordringer. Men Borgerne lukkede deres Porte, og sloge de Rasendes Angreb tilbage med stort Tab. Endelig bevirkede Valdes selv hos Comthuren, at den resterende Sold blev dem udbetalt,

hvorpaa de, som sædvanligt, vendte tilbage til deres Pligt, og bleve forlagte i Vinterqvarteer i Egnen af Mastricht.

Prindsen af Oranien bivaanede netop Aftensangen i Delft, da hans Hellebardeer, Hans van Brügge, overbragte ham Efterretningen om Leydens Redning. Da Prækenen var forbi, lod han den glædelige Tidende bekjendtgjøre fra Prækestolen, og med Lynsnarhed gjennemfløi den Staden og hele Omegnen, og udbredte overalt den meest levende Glæde. Den følgende Dag (den 4de October) begav Prindsen sig til Leyden, takkede Indvaanerne for deres Troskab og Standhaftighed, og gjorde en Forandring imellem Raadets Medlemmer. Han foranstaltede derpaa i de omliggende Byer et Bidrag af Levnetsmidler for Leydenerne, der faldt saare rigeligt ud; thi fra Delft alene erholdt de for 1000 Gylden.

Som noget Overordentligt have Historieskriverne optegnet den Omstændighed, at Dagen efter Befrielsen Vinden i Begyndelsen var bleven sydøstlig og strax derpaa nordlig, og i Forbindelse med et Uveir havde drevet Vandet tilbage i Havet; en Begivenhed, som, hvis den havde tildraget sig noget tidligere, vilde have gjort Stadens Redning umulig.

Til Beviis paa deres Erkjendtlighed for det udviiste kjekke og standhaftige Forsvar, tilbøde Adelen og de øvrige Stæder i Holland Leydenerne Toldfrihed eller et Universitet. De valgte det Sidste, og den 6te Januar 1575 blev der ved et, i den spanske Monarks Navn, af de hollandske og zeelandske Stænder udstedt Document høitideligen tildeelt Staden Rettigheden til at anlægge

en Høiskole. Flaadens Anførere erholdt i Foræring af de hollándske Stænder Guldkjæder og Klenodier, tillige med Medailler, paa hvilke man saae en Mordengel, som ved et pludseligt Overfald udbredte Skræk og Død iblandt Spanierne. Raadet i Leyden anordnede en aarlig Festdag til Høitideligholdelse af Undsætningen, og udstrakte endog sin Taknemmelighed til Duerne, der under Beleiringen havde tjent som Brevdragere. De bleve omhyggeligen pleiede og efter deres Død udstoppede og opstillede i Raadhuset med udspilede Vinger, til Ihukommelse for Efterslægten.

I Foraaret 1575 indkaldte St. Adelgonde fra Heidelberg og andre tydske Stæder de første offentlige Lærere for den nys stiftede Høiskole; og saaledes opstod midt under Vaabenbraget det berømte Universitet i Leyden, som har gjort denne Stads Navn bekjendt hos alle civiliserede Nationer, dannet et stort Antal mærkværdige Mænd i alle den menneskelige Kundskabs Fag, og vedligeholdt sig til vore Tider.

Notice angaaende Ludvig den Fjortendes Daab *).

Ludvig den Fjortendes høitidelige Daab skete først halvfemte Aar efter hans Fødsel (den 21de April 1643). Som historisk Anekdote kan derved erindres Følgende. Kong Ludvig den Trettende var dødssyg, og bivaanede ikke Daabsacten. Efterat den var

*) Die Zeiten. August 1811. Leipzig.

endt, blev Dauphin bragt ind til sin Fader, og fortalte ham, at han var døbt. Kongen spurgte ham, hvilket Navn han havde erholdt? og Prindsen svarede: "Jeg hedder Ludvig den Fjortende." Den svage Konge vendte sig bort, og sagde ved sig selv: "Endnu ikke! endnu ikke!" (Auberi Histoire du Cardinal Mazarin).

Josiah Wedgwood *).

Der gives visse Sysler, som hos de fleste Mennesker ikke staae i synderlig Agtelse, og dertil hørte, blandt andre, ogsaa Pottemager-Haandværket. Den liden Kunst, der udkræves til de almindelige Pottemagerarbeider; det ringe Udbytte deraf; den Lethed, hvormed man overalt kan erholde dem, og selv Stoffet, hvoraf de forfærdiges: Alt synes at forene sig, for paa en vis Maade at retfærdiggjøre denne Ringeagt. Men en Englænder har beviist, hvor berømt og rig ogsaa en Pottemager kan blive.

Denne Mand var Josiah Wedgwood, som hverken en stor Formue gav Mod, eller en fortrinlig Opdragelse Kræfter til at umærke sig, og som blev Alt ved sig selv. Han var den Første, som ved sine Fortjenester bragte Titelen "Kongelig Pottemager" til sand Ære, og igjen hævede den til lavt Haandarbeide nedsunkne Pottemagersyssel til Kunst; han var figulus,

---

*) Gallerie historischer Gemählde aus dem 18ten Jahrhunderte. Von Samuel Baur. Hof, 1805.

plastes, i Ordets gamle, ærværdige Betydning. Han var født i Aaret 1731, og hans Fader, en ganske almindelig Pottemager, opdrog ham til det samme Haandværk. Familien levede i Grevskabet Stafford, der er gunstigere næsten for alle Leerarbeider, end nogen anden Egn i England. Den leverer ikke blot alle Arter fiin Leerjord i Overflødighed, men her forefindes ogsaa Steenkul i Mængde, og imellem Kul-Lagene finder man sædvanligen Striber af Teglјord, eller af grovere Leer, der er meget brugeligt, saavel til grove Pottemagerarbeider, som ogsaa i Særdeleshed til de Ovne og Kapseler, i hvilke de finere blive brændte. Hertil komme endnu to særdeles fordeelagtige Omstændigheder: der er nemlig ingen store Stæder og Handelspladser i Nærheden, følgelig ere alle Levnetsmidler billige; og Jordbunden duer ikke til Agerdyrkning, hvorfor man da kan have de fornødne Haandarbeidere for en saare ringe Løn.

Med alle disse Fordele, og skjøndt man allerede tidligere havde begyndt at forfærdige Steentøi i Grevskabet Stafford, sank dog disse Fabriker, fornemmelig siden 1760, meer og mere. Hovedaarsagen hertil var, at man drev det Hele altfor maskinmæssigt. Varernes Glasur var og blev fremdeles saa slet, som den altid havde været; Fabrikanterne syntes ikke at have anden Hensigt, end at levere ret mange og billige Artikler; de tænkte ikke engang paa, idetmindste at give dem en behagelig Form. Følgen var, at de rige Englændere lode deres Steentøi komme fra Frankrig, og de staffordske Fabriker, som ellers forsynede Udlandet, saae sig paa denne Maade i deres eget Land satte tilbage for de franske.

Den stærke tiltagende Indførsel af fremmede Varer, der øiensynligen havde en naturlig Indflydelse paa de indenrigske Fabriker og betog Mange Modet, opmuntrede derimod Wedgwood til alvorligen at overtænke, om man ikke kunde give det staffordske Steentøi en større Fuldkommenhed. Det lykkedes ham, og Afsætningen af de Wedgwoodske Varer blev inden kort Tid en indbringende Handelsgreen for Storbrittannien. Det bleggule Steentøi, som han forfærdigede, er fast og varigt, har en fortræffelig Glands og overhovedet et smukt Udseende, og kan taale alle Afvexlinger af Hede og Kulde. Men han opfandt ogsaa endnu flere andre fortræffelige Compositioner, og opsøgte derhos med utrættelig Iver Alt, hvad der kunde bidrage til en ædlere Smag, som han overalt førte tilbage til Antikerne, og til Kunstens Tiltagen i Fuldkommenhed. Beviser herpaa ere hans Opfindelse af et Thermometer til at maale Graden af den Hede, som Leerkar kunne taale indtil Glaseringen, og hans Afhandlinger i Philosophical Transactions fra 1784 og 1790.

Fabriken, som Wedgwood anlagde, opnaaede i faa Aar den meest udbredte Navnkundighed, og udvidede sig efterhaanden til Størrelsen af en liden By, som han kaldte Etruria, med Allusion til de smagfulde etruriske Vaser, som man i nyere Tider har opgravet. Om hans Forretningers Omfang kan det Følgende give et Begreb. Han saae sig nødt til for samtlige Arbeidere i sin Fabrik at forfatte et eget Reglement, der 1783 udkom i Trykken i London. Han leverede aarligen i Gjennemsnit idetmindste for en Million Pund Sterling, og hans Fabrik var upaatvivlelig

en af de vigtigste formedelst sin Afsætning udenfor Storbrittannien. Han anlagde paa egen Bekostning, gjennem hele Staffordshire, en Landevei paa ti engelske Mile, som efter de derboende Pottemagere sædvanligen kaldes the Pottery, og som ualmindeligen letter Transporten ved Vogne i en ellers meget uveisom Egn. Hans Fabriks gode Rygte vakte ogsaa de øvrige Fabriker i hiin Egn til en ædel Kappelyst, og satte dem derved i den meest blomstrende Velstand. Hele Egnen fra de sydøstlige Grændser af Grevskabet Chester indtil Lones-End kalder man nu, formedelst deres berømte Leervarer, the Potteries, Pottemagerierne; og Alt dette er idetmindste en umiddelbar Følge af Wedgwoods Kunstflid.

Endnu et andet saare vigtigt Værk skriver sig forstørstedelen fra ham. Han gav den første Anledning til Anlæget af en Kanal, som forener Floderne Trent og Mersey, og allerede nu (1805) er ledet videre, ikke blot ind i Severne til Oxford, men endog til Great-Junction-Kanalen. I Begyndelsen viiste der sig vel mange Hindringer; men han overvandt dem alle, i Særdeleshed ved et Skrift, hvori han udviklede alle de Fordele, som denne Kanal kunde og maatte yde. Senere udkom nogle Stridsskrifter af ham med Hensyn hertil. Ved denne Kanal erholdt han de fornødne Materialier for sin Fabrik fra de fjerneste Grevskaber Devon, Dorset og Kent, og begge Anlæg, saavel Landeveien som Kanalen, bidroge saare meget til at gjøre hiin Egns Handel i det Hele meer og mere blomstrende. Maaskee har han erhvervet sig en endnu større Fortjeneste af sit Fædreland ved den Mængde unge Kunstnere, som fremgik af hans Anstalt, efterhaanden ud-

bredte sig over hele England og gjorde det den største Ære saavel i Landet selv som iblandt Fremmede.

Wedgwood døde paa sit Landsted i Etruria den 3die Januar 1795. Han var en behagelig og velgjørende Mand, der anvendte en ikke ubetydelig Deel af sin store Formue til at understøtte de Fattige og aabne National-Industrien nye Kilder.

Den fjortenaarige Ludvig den Fjortende og Parlamentet i Paris *).

I April 1652 overrakte en Deputation fra Parlamentet i Paris, med dets Præsident de Nesmond i Spidsen, den unge Konge i hans Cabinet Kammerets Forestillinger (Remontrances). De bestode i den underdanige Bøn, at han vilde bortfjerne Cardinal Mazarin. De erindrede Hans Majestæt om hans udtrykkelige Løfte, hans kongelige Ord. De skildrede Cardinalen som en farlig, utro og ærcløs Raadgiver, og anførte, hvad han havde den Frækhed at paastaae, nemlig: "Que la bonne foi ne doit être en usage que parmi les marchands .... Que l'honnête homme n'est point esclave de sa parole .... Qu'il n'y a point de danger à mentir, pourvu que le mensonge ne soit connu qu'après qu'il a réussi **)." — Som Modsætning til hiin djævelske

---

*) Der Gesellschafter. Juli, 1829. Berlin.

**) "At Ærlighed kun bør være i Brug blandt Kjøbmænd ... At den retskafne Mand ei behøver at være en Slave af sit Ord ... At der ingen Fare er ved

Moral anførte de hine Ord af Henrik den Fjerde, som paa en Forestilling af den daværende første Præsident, de Harlay, at et Parlamentet til Indregistrering forelagt Edict var af den Natur, at ikkun en absolut kongelig Befaling kunde bevirke Indførelsen, gav til Svar: "A Dieu ne plaise, que je me serve jamais de cette puissance absolue, qui se detruit en la voulant etablir, et à laquelle je sais que les peuples donnent un mauvais nom *)." — Da nu Parlaments-Præsident de Nesmond gjorde Mine til at forelæse Kongen den skriftlige Remontrance, rev den unge Ludvig den med Heftighed ud af Oldingens Haand, og afbrød Forelæseren med de Ord: "Jeg vil foredrage Sagen i mit Geheime-Conseil." Den bestyrtede Præsident antog denne Fremgangsmaade for et Beviis paa, at den unge Monark ikke var bekjendt med Skik og Brug, og erindrede ham om den Omstændighed, at de vigtigere Remontrancer bleve opsatte skriftligt og forelæste, og at det, saalænge Monarkiet havde staaet, var et uhørt Tilfælde, at man ei vilde laane Øre til en Forestilling, som bragtes for Thronen. Blussende af Vrede afbrød Kongen paany Taleren, og gjentog blot et Par Gange de Ord: "Retirez-vous, Messieurs, retirez-vous!" ("Forføi Dem bort, mine Herrer!"). — Efter nogle frugtesløse Forsøg maatte de Deputerede gaae; kun gjorde

---

at lyve, naar kun Løgnen ikke bliver bekjendt førend den har opnaaet sin Hensigt."

*) "Gud forbyde, at jeg nogensinde skulde betjene mig af hiin uindskrænkede Magt, som tilintetgjør sig selv, naar man vil indføre den, og som jeg veed at Nationerne give et hæsligt Navn."

Præsidenten ved Afskeden Monarken opmærksom paa Følgerne af en saa vanærende Dimission: "Nous déchargeons nos consciences des malheurs qui en peuvent arriver, et nous en imputerons la faute à celui (Mazarin) qui vous donne ces conseils, et à ceux qui le soutiennent, lesquels sont la cause de tous les maux que souffre le royaume*)." — Kort efter udbrød Borgerkrigen, og i Juni lovede Kongen at bortfjerne sin Raadgiver.

Newbondstreet (Londons Østergade)**).

Newbondstreet kan betragtes som Londons store Modemagazin. Enhver Boutikhandlende, Kunstner og Arbeider, som nedsætter sig her, kan strax forlange den høieste Priis for sine Varer, da det er en Fordom, at han arbeider med meest Smag og leverer det Bedste. Derfor stræbe ogsaa alle Tradesmen (Kjøbmænd), som ved deres Sagers Fortrinlighed ville høre til det Udmærkede, at erholde en Boutik her. Da Kjøberne næsten udelukkende ere fornemme og velhavende Folk, som først begynde Morgenen, naar det hos de almindelige Londonnere allerede er Middag, saa have de Handlende

---

*) "Vi erklære vor Samvittighed fri for de Ulykker, som kunne flyde deraf, og erklære, at Skylden ligger hos ham (Mazarin), som giver Dem slige Raad, og hos dem, der understøtte ham, hvilke ere Aarsagen til alle de Ulykker, som Kongeriget lider."

**) Reise nach Amsterdam, Haag, Rotterdam, London, Oxford, Cambridge, Manchester, Liverpool ꝛc. Von Dr. Chr. G. D. Stein. Leipzig, 1828.

med deres Tjenere, Tjenerinder og Haandlangere (Shopmen, Shopwomen, Portes) her meget længere Tid til at bringe deres Sager i Orden, end de andre Boutikhandlende. Tjenerinderne anbefale sig fornemmeste ved Figur, Paaklædning og Artighed; den bestandige Omgang med fine og fornemme Folk giver dem et meget indtagende Anstrøg. Ogsaa de høre til Bondstreets Magneter, og ere kun altfor ofte Varer. Da Hovedstadens Damer ikke ere ligegyldige for en smuk mandlig Figur og friske røde Kinder, saa sørge de kloge Bondstreetere ogsaa for vakkre Tjenere, med hvilke mangen Lady vel verler et Par Dusin Ord meer end Handelen just egentlig udkræver; jo mere tiltrækkende Tjenerne ere, desto hyppigere og stadigere ere de qvindelige Kunder. Den londonske Cronique scandaleuse veed at fortælle meget derom.

Den rette Tid til at see Bondstreet i dets Glands begynder ogsaa her Kl. 1 eller 2, og varer til Kl. 4. Imidlertid fyldes den allerede Kl. 11 med unge ørkesløse Folk af begge Kjøn, der tildeels ville være sig selv tidligere til Torvs, end den store Verdens Skjønheder vise sig i deres Kareter. Mandfolkene, lige op til Prindserne, gaae i London alle hellere til Fods; ogsaa mange Fruentimmer gjøre dette, ledsagede af Tjenere, for saaledes beqvemmere at kunne flentre fra den ene Boutik til den anden, men fornemmelig for at bære deres Yndigheder til Skue. Henimod Kl. 12 rulle de Stores Vogne frem; Kareter, i hvis Politur man kan speile sig, med store Glasvinduer, stolte Heste og rigtklædte Tjenere, holde tæt ved Flise-Fortouget paa begge Sider, og midt imellem dem trænge de frem- og til-

bagekjørende Vogne sig møisommeligen gjennem den snevre Gade. Her seer man de saakaldte Bondstreet loungers, Mandspersoner af Middelclassen og de høiere Stænder, der af Kedsomhed eller Mode gaae frem og tilbage, der i Kjøbmandsboutikerne, hos Conditorerne, i Frugtboderne, Kaffehusene o. s. v. fremvise den nyeste Mode, det nyeste Snit af Kjole og Vest, den meest yndede Hattestafferling, de moderneste Støvler, og afhandle de vigtige Spørgsmaal: hvo der igaar tabte de fleste Pund i Spil, hvorledes Hr. W's nyeste Maitresse seer ud, hvor meget Oberst X... gav for sin Fux, hvor idag den brillanteste Rout skal være o. s. v.

Der gives faa Nødvendigheds- og Luxus-Fornødenheder, som man ikke skulde kunne tilfredsstille i Newbondstreet. Bagerne, Tavernerne, Bildthandlerne, Italienerne (Oilmen), Theestuerne, Sølvboutikerne, Frugthandlerne, Schweizerbagerne o. s. v. ere hyppig at finde. Boutikerne selv ere brillant udsmykkede.

I Slutningen af Retssessionen i November 1827 beklagede Grandjuryen sig meget over, at Kukkenbagerne og Conditorerne saa at sige friste til Tyverie og middelbart ere Skyld i at Fængslerne ere opfyldte med saa mange Børn. De stille nemlig deres Posteier og Sukkersager saaledes til Skue udenfor deres Boutiker, at endog smaae Børn kunne naae dem; og det er ikke at undres over, om den bittre Armod, som for en Deel hersker i London, friske Børnene til at slikke og rapse. Dog maa man paa den anden Side indrømme, at det er et af de grusomste Misgreb i den engelske Straffelovbog, at bringe Børn i Tugthuset og belægge dem med samme Straf, som Voxne.

Træk til Pyrenæerfredens og de diplomatiske Ceremoniers Historie *).

Begivenheder af den høieste Vigtighed vise os ofte det Alvorlige parret med det Komiske; ogsaa ved Conferencerne i Saint-Jean-de-Luz var dette Tilfældet. Landfogden af Souvre, der ikke forlod Cardinal Mazarin fra Begyndelsen af hans Samtale med Don Luis de Haro, fortalte mig adskillige Details, som jeg her vil gjentage.

Mazarin forlod Fontainebleau i Juli 1659, ledsaget af 60 Personer af den høiere Rang. Erkebiskopperne af Lyon og Toulouse, Marschallerne af Grammont, af Clairambault og af Villeroi befandt sig i hans Følge; Hans Eminences Garde **) bestod af 100 Musketerer og 200 Fodfolk. Følget af lavere Rang bestod af 16 Pager, 30 Staldmestere, 150 Livreebetjente og otte Vogne med sex Heste for. Syv Kareter vare bestemte for Premierministerens egen Person; ogsaa førte man 40 Haandheste med, der ikke havde nogen nøiagtigt angiven Bestemmelse.

Medens dette pragtfulde Tog begav sig til Saint-Jean-de-Luz, og paa Veien derhen modtog mangfoldige Æresbeviisninger, gik Hoffet, der i sit Udvortes

*) Chronik des Oeil de Boeuf. 1ster Band. Leipzig, 1832.

**) Paa Gaderne — hedder det et foregaaende Sted — møder man allevegne Folk af Hans Eminences Livvagt; denne bestaaer af unge smukke Folk, hvis Uniformer bugne af Guld, medens Kongens Gardere hyppig gaae i forrevne Klæder.

var lige saa beskedent, som Cardinalen brammende, til Bordeaux, hvor det tog sit Sæde i det gamle Slot la-Trompette.

Paa samme Tid, da Cardinalen indtraf i Saint-Jean-de-Luz, gjorde Don Luis de Haro Holdt i Fontarabia. Begge Gesandter vare lige stolte, lige nidkjære over deres Hofs Rang og Værdighed. En Maaned hengik under Forhandlinger om, hvo der først skulde aflægge den Anden et Besøg. Mazarin søgte at komme til Maalet ved en italiensk List. Han holdt sig flere Dage til Sengs, og haabede, at Don Luis de Haro, paa Grund af denne Upasselighed, vilde aflægge ham det første Besøg, og at han derved, at han modtog Gesandten liggende i sin Seng, kunde undgaae at følge den Besøgende ved hans Bortgang. Dette vilde uden Tvivl have været en betydelig Seier over Etikettens Fordringer; men den castilianske Stolthed gjorde den italienske List unyttig, og de offentlige Forhandlinger begyndte paa Fasanøen, midt i Floden Bidassoa, uden at de to Gesandter gjensidig havde aflagt hinanden et foreløbigt Besøg.

For dog at have Noget forud for sin Medbeiler, vilde Cardinalen idetmindste udfolde en Glands og Pragt, som denne ikke skulde kunne gjøre ham efter. Han kjørte derfor til Stedet for Sammenkomsten i en prægtig Stadskaret, ledsaget af de tre Marschaller af Frankrig, den Overstcommanderende for det samtlige Artillerie, to Erkebisper og tyve andre Prælater. Firehundrede Mand af Garden, under deres Capitains og Lieutenants Commando, aabnede Toget; derpaa kom tolv Kareter, efter disse tolv Haandheste med glimrende Sadler og

Bidsler, hver ført af en Stalbmester i rig Dragt. Derpaa fulgte Hans Eminences Pager, og efter dem en Mængde Tjenere i de kostbareste Livreer, alle til Hest.

Don Luis de Haro nærmede sig fra sin Side med en Hestgarde af 260 Mand, der havde trukket Sabelen, men, selsomt nok, vare klædte i Premierministerens Livree. Officererne, som Ministeren var saa ædelmodig ikke at regne til sine Tjenere, bare Uniformer af grønt Fløiel, rigt besatte med Guld, og det mørkerøde Skjerf tog ~; meget fordeelagtigt ud til denne Dragt. Bag efter Garden kom Don Luis de Haro i en Bærestol, og foran ham rede otte Trompetere, ligeledes klædte i grønt Fløiel med Guld. Deres Trompeter vare af Sølv, og Glandsen deraf blændede næsten hvert Øie. Toget sluttedes af femten Kareter, hvori Hofherrer og Prælater sadde.

Da begge Ministre ankom paa Øen, bestemte man med den største Nøiagtighed Antallet af deres Følge. Conference-Salen blev betrukken med Tepper, af hvilke den ene Halvdeel var prydet med Cardinalens Vaaben, den anden med den spanske Ministers. Nøiagtigen i Midten havde man for hver af de to Gesandter hensat en Armstol og et lidet Bord. Vagten ved Dørrene til Gallerierne, hvorigjennem Gesandterne skulde træde ind, stod under den spanske og den franske Gardecapitains umiddelbare Commando. Kun to Statssecretairer ledsagede Ministrene, for at nedskrive de forskjellige Punkter, saasnart de vare afsluttede. Mazarin havde valgt Hr. de Lionne, og Don Luis de Haro Hr. de Colomar.

Dette var Forberedelserne til en Underhandling, som medtog hele fire Maaneder. Al mulig diplomatisk List og Fiinhed blev opbudt fra begge Sider under Conferencerne. Mazarin betjente sig af de 1001 finere Kunster, som den italienske Forslagenhed har at raade over, og Don Luis gik til Værks med den hele Klogskab og Forsigtighed, hvorved hans Nation udmærker sig. Endelig, den 7de November, blev Freden sluttet, hvorved der fastsattes en Formæling imellem Ludvig den Fjortende og Infantinde Maria Theresia af Østerrig, Philip den Fjerdes eneste Datter. Formælingen skulde imidlertid først finde Sted den 7de Juli i det følgende Aar.

Efterat Conferencerne vare sluttede, begav Hertugen af Grammont sig til Madrid, for at anholde om Infantindens Haand. Escurials Hof modtog denne Gesandt med en Ceremonie af et ganske eget Slags, idet man ved en pragtfuld Souper, som blev givet til Ære for ham, frembar 700 forgyldte Retter, hvoraf intet Menneske kunde nyde noget, saa at Gesandten først maatte spise sig mæt, da han kom hjem til sin Bolig.

Kongen af Spanien begav sig strax med sin Datter, Infantinden, paa Veien til San Sebastian, hvor han ankom den 27de Mai 1660. En fransk Adelsmand overleverede Prindsessen et Brev fra Ludvig den Fjortende. Da hun til Svar paalagde ham at hilse Enkedronningen mange Gange, spurgte han hende, om hun ikke havde Noget at lade sige til Kongen. "Min Gud!" raabte Infantinden fuld af Utaalmodighed; "har jeg da ikke overdraget Dem at sige til Kon-

gens Moder, at jeg er færdig at døe af Utaalmodighed efter at see hende? Besørg De blot det." — Sandelig, finere lader det Ønske, at erholde en Gemal, sig ikke vel udtrykke.

Dagen efter denne Sendelse traf begge Hoffer sammen i Saint-Jean-de-Luz, og søgte at overbyde hinanden i Pragt og Glands. Spanierne bare flere Diamanter til Skue, end de Franske, der dog overgik dem i Væsenets Fiinhed og Klædningens Smag. De spanske Hofmænds Kapper vare overlæssede med Broderie og plump Udsmykning; deres Hatte vare smaae og flade, og af lidet elegant Form. Med eet Ord, Alt, hvad der vedkom dette Hofs Klædedragt, røbede en fuldkommen Mangel paa Smag. Derimod fandt man i de franske Cavalerers Alt, hvad en behagelig Form, Rigdom og Elegance i Forening kunne frembyde. De unge Cavalerer i Kongens Følge, f. Ex. Sainthierry, Brienne, Cavois, Vardes, Guiche, Peguillerne o. s. v. havde Kapper af graat Mor, rigt besatte med Guld-Kniplinger, og prydede med ildfarvede Sløifer. Foret var af Guld- eller Sølvstof. Disse Kapper havde en Bort af Guld- og Sølvbrokade, besat med de fineste sorte Kniplinger. Hattene vare rigt smykkede med hvide Fjer, og bleve paa den ene Side holdte op ved en Diamantsknap.

Anekdoter om Kong Georg den Første af England *).

Georg den Førstes Kroning fandt Sted den 14de October 1714 i Westminster-Abbediet, og en ubeskrivelig Mængde glade Tilskuere bivaanede den; Kongen ytrede for Lady Cowper, som han fandt megen Fornøielse i at tale med, at dette Syn og Stedet ret levende fremstillede ham den yderste Dag. "Ganske rigtigt," svarede hun; "det er ogsaa virkelig idag Englands og alle troe Undersaatters Opstandelse."

Paa den første Maskerade, som Kongen besøgte, tildrog sig en Begivenhed, der gjør hans Godmodighed stor Ære. En maskeret Dame, hvis Navn er ubekjendt, fulgte Kongen, som hun antog for en Fremmed, og indbød ham til at drikke et Glas Viin med sig ved et af de rigelig forsynede Skjænkeborde; her fyldte Damen sit Glas med de Ord: "Maske! Paa Prætendentens Velgaaende!" og tømte det. Derpaa fyldte hun et andet Glas, og rakte Kongen det. Han modtog det smilende og sagde: "Jeg drikker af ganske Hjerte paa alle ulykkelige Prindsers Velgaaende!"

Ogsaa ved en anden Leilighed viiste Kongen den samme Godmodighed. Paa en Reise gik hans Karet itu, og han var nødt til at opholde sig nogen Tid i Huset hos en Herremand, der var det landflygtige Kongehuus ivrig hengiven. Kongen blev viist ind i

*) Georg der Dritte, sein Hof und seine Familie. Nach englischen Quellen bearbeitet von F. L. v. Bibra. 1ste Abtheilung. Leipzig, 1820.

det bedste Værelse, hvor Prætendentens Billede hang paa et udmærket Sted. Husets Eier blev yderst forvirret, da han mærkede, at hans kongelige Gjests Øine henvendte sig paa Maleriet; dog Georg den Første gjorde snart Ende paa hans Forlegenhed, idet han sagde: "I Sandhed! det er herligt truffet, og har megen Familielighed."

En Mand af Stand, der levede i Hovedstaden i Begyndelsen af denne Monarks Regjering, var bleven i saa høi Grad mistænkt for Jacobitisme (Hengivenhed for den afsatte Kong Jacob), at han paa Grund deraf nogle Gange blev indkaldt for Geheime-Conseil'et. Men han vidste at forsvare sig saa snildt, at man ingen Vei kunde komme med ham. Ved Udbruddet af Oprøret 1715 skrev denne Mand, der vidste at forene muntert Lune med sine politiske Machinationer, til Statssecretairen: han ansaae det for afgjort, at han i denne Tid, efter Sædvane, igjen vilde blive indstævnet som Jacobit; han bad derfor blot om den Gunst, at Regjeringen, hvis den ønskede sig iførd med ham, vilde gjøre det i Løbet af næste Uge; thi Ugen derpaa maatte han reise i sine egne Forretninger til Devonshire; gjorde han nu dette uden foregaaende Erklæring, saa vilde man strax udlægge det, som om han der arbeidede paa at fremme Prætendentens Sag. — Lord Townshend, dengang Statssecretair, viste Kongen denne Skrivelse ved Taffelet, da man var munter, og spurgte ham, hvad man skulde gjøre med en saadan Krabat? "Ah," svarede Kongen, "en Mand, der skriver saa lystigt, kan kun være lidet farlig."

Intet synes at have krænket denne Monark saa meget, som den hyppige Modstand, der mødte ham med Hensyn til Pengebevillinger. Opdragen i Grundsætninger, som vare forskjellige fra dem, der gjaldt i det Land, til hvis Regjering han var kaldet, kunde han ikke undlade at beklage sig for sine fortroligste Venner over: at han var kommen til England, for der at spille en betlende Konges Rolle. "Min Skjebne er meget haard," tilføiede han, "at man bestandig negter mig Pengebevillinger, som jeg blot forlanger, for at anvende dem til Nationens Fordeel." Kun hans mangelfulde Bekjendtskab med Englands Love lod ham see en Art Ulykke i det saa fast bestemte Punkt af hans Regjering, at han blot med Parlamentets Samtykke kunde forskaffe sig Penge; men at det var hans Grundsætning, at anvende hine Penge ene og alene til Nationens Nytte, er beviist; det var ikke hans Lyst at bramme i Majestætens fulde Glands; han afskyede af Hjertet enhver Undertrykkelse, og han arbeidede hele sin Regjering paa at fremme sine Undersaatters Lykke og fortjene deres Agtelse.

Hvor retfærdig og patriotisk Kongens egen Tænkemaade var, fremlyser af et Svar paa et Bønskrift, som Staden London overrakte ham i November 1718, hvori han med stor Alvorlighed yttrede: "Ikke blot for Deres, men ogsaa for min egen Skyld vilde det glæde mig, om alle Krænkelser af mine gode Undersaatters Rettigheder bleve opdagede i min Tid, idet jeg derved forsynedes med Midlerne til at give Dem og hele mit Folk et uomtvisteligt Beviis paa, hvor hellige Deres Forrettigheder ere mig."

I Aaret 1715 skete der Tilbud, for at bringe en Formæling i Stand imellem Ludvig den Femtende, den mindreaarige Konge af Frankrig, og den ældste Datter af Prindsen af Wales (senere Georg den Anden). Disse Forslag hidrørte fra Regenten i Frankrig, Hertugen af Bourbon, der kort tilforn havde afbrudt en Forbindelse mellem Ludvig og hans Niece, en spansk Prindsesse. Men den Nødvendighed, at Bruden maatte afsværge sin protestantiske Tro, var en høist vigtig og virkelig uoverstigelig Hindring for dette Tilbuds Modtagelse af Prindsesse Anna, senere Prindsesse af Oranien. Selv Georg den Første, der dog maaskee havde kunnet føle sig smigret ved det Haab, at hans Efterkommere engang kunde komme til at bestige Frankrigs Throne, var aldeles imod denne Forbindelse, der, uagtet dens politiske Fordele, ikke blot vilde have opfyldt alle Venner af den hannoverske Thronfølge med Afsky, men endog med Forbittrelse; og den blev derfor afslaaet.

Dr. Younger havde paa sin Reise gjennem Tydskland opholdt sig nogen Tid ved det hannoverske Hof, og var der bleven vel modtagen af Churfyrstinde Sophia og hendes Familie, førend denne kom til England. Da Georg den Første besteeg Thronen, var Dr. Younger Dechant af Salisbury, Residentiar til Sanct Paul og anden Cabinetspræst, hvilket Embede han allerede havde forvaltet hos Dronning Anna. Kongen glædede sig meget over at fornye Bekjendtskabet med ham, og medens hiin i Cabinettet stod ventende bag Kongens Stol, dreiede denne sig ofte om til ham og talede med ham, og dette saameget hellere, som Dr. Younger, hvilket kun

faa kunde, talede Tydsk med Kongen, for hvilket Sprog denne altid nærede en stor Forkjærlighed. Kongen pleiede at kalde ham sin lille Dechant, og var saa nedladende og naadig imod ham, at man betragtede denne Geistlige næsten som hans Yndling, der efter al Sandsynlighed snart vilde blive forfremmet. Dette var ingenlunde Ministrene behageligt, thi Dr. Younger gjaldt for en Tory; de sendte ham derfor en Embedsskrivelse, der indeholdt hans Afsked, efterdi "Kongen ikke mere behøvede hans Tjeneste." Men Kongen savnede ham snart, og spurgte, hvad der var blevet af den lille Dechant, siden han ikke saae ham mere. Man svarede: han var død! "Død?" sagde Kongen; "det gjør mig hjerteligt ondt; thi jeg vilde gjerne endnu have gjort noget for ham." Dette havde Ministrene ret vel bemærket, og desaarsag bortfjernet ham. En saa fræk Uforskammenhed i at føre en Fyrste bag Lyset har vel vanskeligen havt sin Mage. Det var en yderst dristig Streg, selv om Kongen var en Fremmed iblandt sit Folk og ukyndig i dets Sprog; men dette Bedragerie undgik heller ikke Opdagelsens Sollys. Nogen Tid derefter gjorde Kongen en Reise gjennem det vestlige England, og besøgte blandt andre Steder ogsaa det antike Salisbury. I den derværende Cathedralkirke fik han Øie paa Dechanten; han kaldte ham strax til sig, og sagde: "Lille Dechant! hvor det glæder mig at see Dem ilive; man har sagt mig, at De var død! Hvor har De været i al den Tid, og hvad har afholdt Dem fra at lade Dem see hos mig som sædvanligt?" Dr. Younger omtalte Dimissions-Skrivelsen, som han havde modtaget, og sagde, han havde anseet det for

indiscret, fra den Tid paa nogensomhelst Maade at falde Hans Majestæt til Besvær. "Ha!" sagde Kongen forbittret, "jeg mærker, hvorledes Tingen hænger sammen; dog, saa sandt som Gud lever, De skal have det første Bispedømme, som jeg giver bort!" Men Dr. Younger, der allerede var i en høi Alder, døde tidligere end nogen Biskop, og kunde saaledes ikke drage Fordeel af de gode Hensigter, Kongen havde med ham.

En Dr. Lockyer, der i sin Ungdom havde været Præst ved den engelske Menighed i Hamburg, hvorfra han hvert Aar pleiede at besøge det hannoverske Hof, var derved bleven Kongen vel bekjendt, der vidste at formilde Kongedømmets Sorger ved det selskabelige Livs Glæder og sædvanligen indbød sex til otte Venner og Veninder til at tilbringe Aftenen hos ham. Da nu Kongen en Dag saae Dr. Lockyer ved Hove, sagde han til Hertuginden af Ankaster, der næsten altid bivaanede hiint Selskab, at hun dog skulde bede Dr. Lockyer for denne Aften. Da Selskabet var samlet, savnedes Doctoren. Kongen spurgte Hertuginden, om hun ikke havde inviteret ham? "Jo," sagde hun, "men Doctoren lader sig allerunderdanigst anbefale til Deres Majestæt, og haaber, De vil være saa naadig at undskylde ham for nærværende Tid; han anholder nemlig hos Deres Ministre om en Befordring, og frygter, at det kunde være en Hindring for ham, naar det blev bekjendt, at han nyder Æren af et saa godt Selskab." Kongen loe hjerteligt, og yttrede, at Doctoren vel kunde have Ret. Nogle Uger efter blev Dr. Lockyer, som Dechant af Peterborough, stædet til Haandkys hos Kongen, og da han havde knælet og vilde reise sig,

bøiede Kongen sig forover, og hvidskede ham med stort Velbehag i Øret: "Nu, Doctor, vil De dog vel ikke finde Betænkeligheder ved at komme en Aften; jeg saae gjerne, at det blev endnu idag!"

Dr. Savage, der døde 1747, reiste i sine yngre Aar med Greven af Salisbury, som han havde at takke for en betydelig Pension i Hertfortshire. En Dag spurgte Kongen ham ved en lever, hvor længe han havde opholdt sig i Rom med Lord Salisbury. Doctoren angav Tiden, og Kongen sagde: "Ei, saa har De været der længe nok. Hvorledes er det da gaaet til, at De ikke har omvendt Paven?" — "Fordi jeg ikke havde noget Bedre at tilbyde ham, Sire," svarede Doctoren.

Da en tydsk Adelsmand en Dag lykønskede denne Monark til at han var Behersker af Storbrittannien og Hannover, svarede Kongen: "Lykønsk mig hellere til at jeg i det ene Rige har en Undersaat som Newton, og i det andet en som Leibnitz."

Anekdoter om Georg den Anden *).

Under Marquien af Newcastles Forvaltning, hvem Georg den Anden først 1756, den 13de November, ophøiede til Hertug, yttrede man mange og svære Klager over den Langsomhed, hvormed de offentlige Regnskaber bleve berigtigede. Uophørligen læste man i de offentlige Blade alvorlige Forestillinger angaaende den Skade, som derved tilføiedes Borgerne saavelsom Sta-

---

*) Af samme Værk.

tens Interesse. Endelig kom disse Klager for Kongen, der kaldte Premierministeren til sig og i haarde Udtryk befalede ham at aflægge Regnskab; og for at tilfredsstille Folkets Gemytter, vilde han, Kongen, selv gjennemsee Regningerne. "Er det Deres Majestæts Alvor?" spurgte Marquien. — "Ja vist!" raabte Kongen. Lorden bukkede og lovede at sende Papirerne. Den næste Morgen hørte Kongen en ualmindelig Larm i Palladsets Gaard, og da han traadte hen til Vinduet, saae han en Fragtkärre belæsset med store Bundter Papir, der vare sammenbundne med røde Baand. Man meldte ham, at det var Statsregningerne, som Marquien sendte Hans Majestæt til Gjennemsyn. Kort derpaa ankom ogsaa Ministeren, og Kongen spurgte ham med Heftighed, om han havde isinde at fornærme ham, siden han sendte ham et heelt Vognlæs Bøger og Papirer for Døren? — "Deres Majestæt maa forlade mig," sagde Marquien, "men jeg troede, det var Deres Ønske at undersøge hine Documenter med egne Øine; og dertil gives der dog intet andet Middel, end at sende dem hertil. Foruden denne er endnu en anden Fragtvogn underveis." — "Hvad Pokker!" raabte Kongen, "saa gaa De kun hen og gjør Fyrværkerie af Papirerne; thi jeg vilde hellere være Galeislave, end arbeide mig igjennem denne Mødding. Lad den Ladning, som allerede er her, skaffe bort; den anden maa De give Afbud; og lad mig saa ikke høre flere Klager."

Det var aldeles imod Kongens Villie, at man søgte at hindre Beboerne af Richmond i at besøge de kongelige Haver. Engang kom han udenfor Haven, og fandt Porten lukket, medens nogle velklædte Folk

ventede udenfor. Han blev vred, lod Gartneren kalde, befalede ham, strax at aabne Porten, og tilføiede: "Mine Undersaatter gaae at spadsere, naar de have Lyst dertil." Da Gartneren beklagede sig over at Spadseregjængerne rykkede Blomster og Buske op for ham, raabte Kongen hastigt: "Saa plant flere, du Dosmer!"

Hans Forkjærlighed for Armeen og Flaaden blev ofte krænket af hans Ministre, deels af financielle Hensyn, deels maaskee af falsk Politik. En ung Lieutenant af Marinesoldaterne havde ved Beleiringen af Fortet St. Philip paa Minorca mistet begge Benene. Da han var ankommen til England, anholdt han i flere Suppliker forgjeves om et lidet Tillæg til sin halve Sold. En af hans Venner, Major Mason, besluttede at underrette Kongen om Sagen, og sørgede for at Ynglingen, understøttet af to Kamerater, blev posteret i Vagtværelset i St. James, for at tildrage sig Kongens Opmærksomhed, naar denne gik igjennem dette Værelse til Pragtgemakket. Da Monarken nærmede sig, raabte den lemlæstede Yngling: "See her, Deres Majestæt, en Mand, der ikke bøier sine Knæe for Dem, efterdi han har mistet dem begge i Deres Tjeneste." Overrasket af dette Optrin blev Kongen staaende, og spurgte, hvad der var blevet gjort for ham; og da han hørte, at den Ulykkelige ikke havde faaet meer end halv Sold til Erstatning, raabte han: "Fy! Fy! Men indfind Dem blot ved næste Lever." Officeren adlød denne Befaling, og Kongen overleverede ham med egen Haand 500 Pund Sterling som Lindring for hans Smerter, og en Anviisning paa en aarlig Pension af 200 Pund.

Anekdote om Georg den Tredie *).

Da Kongen en Dag reed en Tour i Egnen af Windsør, blev han overfalden af et heftigt Regnveir; og herved adskilt fra sit Følge, gik han, i Nærheden af Stoke, ind i en Hytte, som tilhørte en Landmand, ved Navn Stiles. Han fandt her en Pige, som dreiede en Gaas frem og tilbage, der hang over Ilden i en Snor. Kongen bad hende om at bringe hans Hest under Tag, og hun var villig dertil, dog under den Betingelse, at han imidlertid vilde dreie hendes Gaas over Ilden. Kongen fandt sig deri, men imedens Pigen var sysselsat derude, kom Landmanden hjem, kjendte Kongen, og blev meget forbauset over at see ham ved et saa hunsligt Arbeide. Han paatog sig strax det Monarken overdragne Arbeide, uden dog at lade sig mærke med at han havde kjendt den høie Person. Da hans Datter kom igjen, gik han ud, for at røgte Hesten; men Kongen ventede indtil Regnen var gaaet over, og talede med Pigen om Nytten af et Stegespid. Derpaa steeg han igjen til Hest, og reed sin Vei. Da han var borte, saae Landmanden et Papir ligge paa Bordet; han fandt deri fem Guineer og de Ord: "Til at kjøbe et Stegespid for."

---

*) Af samme Værk.

Frederik Wilhelm den Førstes Død og sidste Villie *).

I Slutningen af dette og Begyndelsen af det følgende Aar (1739 og 1740) forværredes Kongens Helbred meget. Man søgte saa meget som muligt at forskaffe ham Adspredelse, hvorfor ogsaa Kronprindsen den 4de Januar gav et prægtigt Gjestebud og Bal; dog var Kongen ikke tilstede derved, skjøndt han tidligere havde lovet det. Han blev vred, da han erfarede, at Kronprindsen havde laant Penge til denne Fest, og befalede ham den 8de Januar at afgaae til sit Regiment i Ruppin. Men denne Unaade varede ikke længe; Podagra og Vattersot forvoldte ham store Smerter, han længtes efter Kronprindsen, og den 17de Januar lod han ham ved en Estafette kalde til Berlin. Den 21de Marts troede Kongen ganske bestemt, at han skulde døe, og holdt endnu engang en høitidelig Forsoning med Kronprindsen. Men først den 31te Mai blev det til Alvor. Endnu Kl. 11 om Formiddagen overleverede han Kronprindsen Kronen, Scepteret og Nøglerne til Skatkammeret, og meddeelte ham sin Velsignelse. Geheimeraad Bockerodt optog en egen Protokol derover.

Kongen viste sig til sit sidste Aandedrag som en streng Herre over Liv og Død, ligesom forhen imod Andre, saaledes nu, da det gjaldt ham selv. Han lod den Liigkiste, hvori han snart skulde ligge, bringe ind,

*) Friedrichs des Großen Jugendjahre, Bildung und Geist. Von Fr. Förster. Nebst einer Uebersicht der Regierung Fr. Wilh. I. Berlin, 1823.

og gav i Generalitetets og andre Hof-Embedsmænds Nærværelse. Kronprindsen følgende Befaling med Hensyn til hans Bisættelse:

"Min kjære Søn! Jeg har anseet det for nødvendigt, her at give dig følgende Anviisning, paa det at du kan erfare, hvorledes jeg, saafremt det maa have behaget Gud at bortkalde mig fra denne Verden, vil at der skal forholdes med mit Legeme. Min Villie er denne:

1. At man, saasnart jeg er død, skal vaske mit Legeme, give mig reent Linned paa og lægge mig udstrakt paa et Brædt. Efterat man har barberet mig og vasket mig godt reen, bedække man mig med et Klæde og lade mig ligge omtrent fire Timer. Da skal mit Legeme aabnes i Overværelse af Generallieutenant Buddenbrok, Oberst Derschau, Oberst Einsiedel, Major Bredow, Capitainerne Pritz og Hacken, mit Regiments Adjutant og min Kammerlakei. Man skal nøie undersøge, hvad der har været Aarsag til min Død, og i hvad Tilstand mit Legemes Dele befinde sig: men jeg forbyder bestemt, at der, med Undtagelse af Vandet og de andre i Legemet værende Fugtigheder, maa tages Noget ud deraf. Efter Aabningen skal man paany vaske mig med al mulig Reenlighed og iføre mig min bedste Uniform. Man skal lægge mig i Kisten, der er uden Zirater (nicht garnirt). Saaledes skal man lade mig ligge hele Natten.

2. Man skal give mit Regiments Soldater ny Uniform med Hat og alt Tilbehør. Capitain Lange og de øvrige Officerer af de Overcomplette, saavelsom

6 Subalterner af tredie Bataillon og alle Overcomplette skulle denne Dag trække paa Vagt i Staden.

3. Den følgende Dag skal man forsamle mit Regiment, der skal formere sine Bataillons paa følgende Maade: Den første Bataillon skal gjøre Front udenfor Slottet. Den høire Fløi skal læne sig mod Floden, der, hvor Muren begynder. Den 2den Bataillon skal staae paa venstre Side af den, og den 3die bagved den forrige. De skulle være ganske fuldstændige, og enhver Grenadeer skal have tre Patroner. Paa hver Fane skal bindes et Flor, og Trommerne skulle være sort betrukne. Ogsaa Piberne og Hoboerne skulle være omviklede med Sort. Officererne skulle bære Flor paa Hatten, om Armen, Skjerfet og Portd'epeen.

4. Liigvognen, som man kan tage af min Marstald i Berlin, skal kjøre frem til Foden af den grønne Trappe. Hestene skulle staae med Hovederne vendte mod Floden. Otte Capitainer af mit Regiment skulle sætte mig paa Vognen, og derefter igjen gaae til deres Post. De samme Officerer skulle, naar Toget er ankommet udenfor Kirken, igjen tage mig ned af Vognen. Paa Veien til Kirken skulle mit Regiments Soldater holde Geværet omvendt under den venstre Arm. Trommeslagerne skulle slaae Liigmarschen, og Piberne spille Melodien: "O Hoved fuldt af Blod og Saar." Naar Liigvognen er kjørt forbi Regimentet, skal den holde stille ved Jerndøren, og da skal Regimentet marschere forbi Vognen. Den første Bataillon skal stille sig i Orden lige for Kirken, den anden ved Siden af den første, den tredie ved Siden af den anden. Derpaa skal Toget begynde. Mit Regiment marscherer forbi

Vognen; denne følger umiddelbart efter. Mine Sønner Wilhelm og Henrik forblive ved Regimentet; men du, min ældste Søn, og den lille Ferdinand, I følge Vognen i Eders Uniform, ligesom og de Generaler og Officerer, der ikke høre til mit Regiment, som, hvis de ville, kunne indfinde sig her. Ogsaa de to Præster ved mit Regiment, Cochius og Oesfeld, skulle følge Vognen.

5. De otte omtalte Capitainer skulle bære mit Liig ind i Kirken ad den samme Dør, hvorigjennem jeg sædvanligen gik. Paa min Kiste skal man lægge min bedste Kaarde, mit bedste Skjerf, min bedste Portd'epee, et Par forgyldte Sporer og en forgyldt Hjelm. Man vil finde saadanne i Tøihuset i Berlin. Naar Capitainerne have sat mig hen ved Indgangen til Begravelsen, skulle Hoboisterne lade sig høre, og min Capelmester Ludovici skal spille Orgelet. Imidlertid skulle Capitainerne igjen træde paa deres Post. Der vil da vel iblandt mine Generaler findes Nogle, som bevise mig den sidste Ære og nedsænke mig i Graven.

6. Man skal fra Berlin lade komme 24 Sexpundiger, som skulle fyre tolv Gange efter hinanden. Derpaa skulle Bataillonerne give Salver, den ene efter den anden, men det grove Skyts skal gjøre Begyndelsen.

7. Jeg vil ikke, at der skal holdes den ved slige Leiligheder sædvanlige Liigtale. Efter Skydningen skulle Bataillonerne stilles ad, og et Detaschement Grenaderer skal bringe Fanerne derhen, hvor Du befaler det. Ethvert Compagnie skal føres tilbage udenfor sin Capitains Bolig, og enhver Grenadeer skal erholde den sædvan-

lige Douceur, saaledes som det er Brug i Exerceertiden.

8. Om Aftenen skal der gives Generalerne, saavelsom alle Officererne af mit Regiment og alle de Øvrige, som have bivaanet Liigtoget, et Maaltid, og det i den store Sal. Jeg vil, at de skulle beværtes godt, at dertil skal aabnes det bedste Fad Rhinskviin, som jeg har i mine Kjeldere, og at der overhovedet denne Aften kun skal drikkes god Viin.

9. Jeg befaler, at der fjorten Dage efter min Død i alle mit Lands Kirker skal holdes en Liigpræken over mig, hvortil Texten skal være disse Ord: "Jeg har stridt en god Strid; jeg har fuldendt Løbet, jeg har bevaret Troen indtil Enden." Man skal hverken sige Godt eller Ondt om mine Handlinger og min Opførsel, som overhovedet om Alt, hvad der angaaer mig; men man skal lade sig nøie med at sige Menigheden, at jeg expreß har forbudt det, og man skal tilføie, at jeg før min Død har erkjendt mine Synder, og er død i Tillid til Guds og min Forløsers Barmhjertighed.

10. Mine Tjenere skulle ikke have nogen Sørgedragt; men skulle bære deres sædvanlige Livree, og dertil et sort Flor om Hatten. Med eet Ord, jeg forlanger, at man ikke skal gjøre saameget Væsen af mig.

Jeg tvivler ikke om, min kjære Søn, at du nøie vil efterleve min Villie. Jeg er til Graven din troe Fader."

Om den pavelige Stols synkende Vælde og Anseelse, og nogle af de Omstændigheder, som bidroge til at fremme Luthers Reformation *).

Efterat Paverne havde grundfæstet deres Herredømme over hele Christenheden, nedsænket Folket i dyb Uvidenhed og Barbarie, berøvet det al Brug af Hielpemidlerne til egen Tænkning i Religionen, og taget det tilfange under en blind Tro paa Alt hvad Paven og hans Creaturer fastsatte; efterat de derpaa havde udstrakt deres verdslige Magt og deres verdslige Gebeets Grændser saa vidt som det paa nogen Maade var muligt, og herved, saavelsom ved næsten utallige andre Midler og Veie, ved Aflad, Executioner, Dispensationer, Reservationer, Incorporationer, Tiender, Jubelaar, Valfarter til Rom, Salg af geistlige Værdigheder og Canonicater, Palliums-Penge og hvad de endvidere hed, ogsaa havde aabnet de meest indbringende Guldkilder for deres Skatkamre: saa begyndte de, der, ligesom han, hvis Statholdere de udgave sig for at være, burde have viist sig som Mønstere paa Ydmyghed, Venlighed, Afholdenhed og enhver menneskelig Dyd, nu ikke blot at føre en meer end fyrstelig Pragt, men ogsaa at jage efter de sandseligste Menneskers Fornøielser og Adspredelser.

I Rom, hvor man tænkte sig Sædet for al Fromhed, hvor man troede at finde Helligheden i saa fuldt

---

*) Af Johan Georg Tiestrunk, Dr. Philos.

Maal, at man, for selv at blive hellig, anstillede Valfarter dertil, i Rom selv overgik de hellige Fædres og deres Creaturers Lastefuldhed al Beskrivelse; og overhovedet havde denne Stad og det pavelige Hof sat sig i et saadant Rygte ved deres Sæder, at man allerede pleiede at sige som Ordsprog: "Jo nærmere Rom, jo værre Christne," eller ogsaa: "Hvo der første Gang gaaer til Rom, han søger en Skalk, anden Gang finder han ham, og tredie Gang bringer han ham ud med," saa at Luther i sit berømte Skrift: "om den christelige Stands Forbedring," hvori han blandt Andet ogsaa ivrer imod de unyttige, ja skadelige Valfarter til Rom, endnu vovede at føie følgende Bemærkning til dette allerede i og for sig graverende Ordsprog: "At man paa hans Tid allerede havde været saa klog, at man havde kunnet udrette alle tre Reiser paa eengang."

At det romerske Hofs hele Umoralitet, hvorpaa vi i Pavernes Historie, i Særdeleshed i det 15de og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede finde utallige Exempler, ogsaa maatte have en høist skadelig Indflydelse paa den romerske Kirkes øvrige Geistlige, er ganske naturligt. Erkebiskopperne, Biskopperne og Abbederne i Provindserne levede i det Smaae ligesom de saae deres Overhoved, Paven, leve i det Store. De vare næsten alle hengivne til Pragtkjærlighed, Yppighed og de groveste Laster, hvortil de maatte forledes deels ved Pavens Exempel og deres, som vare ham nærmest, deels ved den fuldkomne Uvirksomhed, hvori de levede, og deels ved de rige Indkomster, som de med al deres Dovenskab og Sorgløshed nøde af deres fede Canonicater.

De romerske Geistlige af den høiere Classe søgte i jordiskt Glands at efterligne de verdslige Fyrster, saa godt som deres Indtægter paa nogen Maade vilde tillade det, ja de søgte, ligesom Overbiskoppen i Rom, endog at udvide deres verdslige Herredømme meer og mere, og indlode sig derfor ikke sjeldent i formelige Krige med mindre Fyrster, uagtet de fordetmeste kom til kort imod disse, da de ikke forstode sig saa godt paa Krigen som de verdslige Fyrster. Derhos overlode de sig til alle verdslige Lyster, ubekymrede om de dem betroede Menigheders Vel, der kun ret sporede deres geistlige Overherrers Tilværelse, naar de trykkedes af dem ved Penge-Udpresninger, eftersom de Geistliges rige Indtægter kun sjeldent forsloge til at bestride alle deres Udgifter, hvorfor de da ved indtræffende Pengemangel strax toge deres Tilflugt til de dem undergivne Menigheders Marv og Blod.

Ikke bedre, ja næsten endnu værre saae det ud med de lavere Geistlige og Munkene. I Klostrene som man hidindtil stedse havde holdt for de frommeste Menneskers Opholdsted, fandt man, istedetfor flittig Bibellæsning og Bibelforskning, Orkesløshed og Dovenskab, istedetfor Fred og Orden, Kiv og Oprør, istedetfor Afholdenhed, Yppighed, Fraadserie og de skammeligste Laster, istedetfor Dyd og Gudsfrygt, alle Slags Skjændigheder, som i disse Ondskabens forborgne Smuthuller kunde øves saameget mere frit og uforstyrret.

Ved denne almindelige Fordærvelse, dette aldeles umoralske Levnet hos den hele romerske Geistlighed, fra den hellige Faders Sæde i Rom lige ned til det laveste Trin af den romerske Clerus, til den usleste Betler-

munks smudsige Vraa, var det nu rigtignok paa den ene Side ikke vel muligt andet, end at Folkets store Hob ligeledes sank ned i den dybeste Fordærvelse. Sand Gudsfrygt og Dyd maatte naturligviis ogsaa hos denne blive sjeldnere og sjeldnere, da dens lige saa uvidende som egennyttige Geistlige satte Religionens hele Værd i slige tomme, daarlige og overtroiske Ceremonier, der ufeilbarligen maatte vække en fuldkommen Ligegyldighed imod den, og saaledes have en total Umoralitet til Følge; da alle Laster og Skjændigheder kunde begaaes uforstyrret og ustraffet, naar de blot geraadede til Pavens og hans Creaturers Fordeel, det vil sige, naar Forbryderen og Skurken kun havde Penge nok til at løse Aflad for sin Udaad, og saaledes at tilfredsstille Pavens og de øvrige lastefulde Geistliges Egennytte og Rovgjerrighed.

Folket gik, deels trykket af det præstelige Despoties Jernaag, deels skrækket af Frygten for den pavelige Bandstraale, lydigt den Vei, som dets Geistlige foreskreve det, og betraadte uden Frygt Lastens Bane, da det jo saae sine Overherrer selv, hvilke det var vant til at betragte som Mønstere paa Gudfrygtighed, vandre den uden al Tvang.

Men paa den anden Side var det ligeledes meget naturligt, at der, uagtet alt det trykkende Slaverie, dog oftere af den store uvidende Hob fremstode Mænd, som ikke blot indsaae denne den christne Kirkes almindelige Fordærvelse, ikke blot beklagede Folket, der blev vildledet af sine Førere, de Geistlige, og kun i Stilhed ønskede en snarlig Forbedring; men der fandtes ogsaa allerede i de tidligere Aarhundreder flere indsigtsfulde og

retskafne Mænd, der, til Trods for det romerske Hofs grusomme Despotie, kjekt afkastede de tunge Lænker, modigt opløftede deres Hoved imod deres Tyranner og med levende Farver skildrede saavel den hele christelige Kirkes høist fordærvede og sørgelige Tilstand overhovedet, som den romerske Geistligheds lastefulde og umoralske Levnet i Særdeleshed, uden Frygt iverde derimod og med høi Røst fordrede en Forbedring af Kirkens Hoved og Lemmer som den uundværligste Fornødenhed.

Exempler herpaa kunde let anføres i stor Mængde; men da det vilde blive for vidtløftigt at nævne alle de enkelte Mænd, som før Luthers Reformation have gjort sig bekjendte ved deres lydelige Klager over Pavernes store Magt, over det romerske Hofs og den hele romerske Geistligheds Lastefuldhed, og over den hele christelige Kirkes yderst fordærvede Tilstand, saa ville vi kun anføre nogle af de mærkværdigste, der ville være tilstrækkelige til at stadfæste de ovenanførte Paastande.

Allerede i den første Halvdeel af det tolvte Aarhundrede, da Pavens Magt og Tyrannie næsten havde naaet den høieste Spidse, optraadte en Mand, der offentligt bestred dem og vakte overordentlig Opsigt ikke blot herved, men ogsaa ved sin lydelige Iver imod flere andre Misbrug i den romerske Kirke, i Særdeleshed mod de Geistliges og Munkenes altfor store Stræben efter jordiske Rigdomme.

Dette var nemlig en vis Arnold af Brescia, født i det Venetianske, en Discipel af den berømte Petrus Abelardus. Efter sin Tilbagekomst fra Frankrig optraadte han selv i Italien, og paastod offentligt: At Paven lige saa lidet som de øvrige Geistlige

var beføiet til at anmasse sig en verdslig Magt; at alle verdslige Herskaber, Stater og Domainer alene tilhørte de Verdslige, og at det var Røverie, naar Geistlige besadde dem, da disse blot vare henviste til geistlige Ting; at det passede lige saa lidet for dem at stræbe efter store Rigdomme, da de tvertimod burde være tilfredse med Tienderne og andre frivillige Afgifter af deres Menigheder; at de Geistlige og Munkene skulde give Slip paa de Besiddelser og Rigdomme, som de hidtil paa uretmæssig Maade havde draget til sig, og overhovedet først med sig selv begynde paa den Forbedring af Sæderne, for hvis Skyld saa mange Kirkeforsamlinger vare blevne holdte.

Med disse og lignende saare frimodige Paastande, der i Særdeleshed vare de Verdslige velkomne, fandt nu Arnold overalt meget Bifald, fornemmelig hos de Ikke-Geistlige, og dette saa meget mere, da han med sine øvrige store Talenter og Indsigter tillige forenede megen Veltalenhed; og de Geistlige og Munkene kom derved i stor Miscredit. Men han havde derfor ogsaa den samme Skjebne, som saa mange indsigtsfulde og retskafne Mænd før og efter ham have havt, naar de bragte Sandhed offentlig for Dagen imod det romerske Hof og de ærgjerrige og vindesyge Geistlige.

Ved sine frimodige og det romerske System saa lidet gunstige Paastande tildrog Arnold sig snart de Geistliges og Munkenes Had og Forfølgelse. Han blev anklaget i Rom, og da Paven selv befrygtede skadelige Følger, bleve paa det Concilium, som Innocens den Tredie holdt i Lateran-Kirken Aar 1139, Arnolds Meninger offentlig fordømte som kjetterske.

Arnold forlod nu rigtignok Italien og opholdt sig en Tidlang i Schweiz, men vendte, skiøndt til sin Ulykke, efter Innocens den Tredies Død tilbage til Rom. Thi da han nu vedblev at udbrede sine for det romerske Clerisie saa ufordeelagtige Meninger videre, blev han omsider tagen tilfange, og maatte lide en vanærende Død. Paa Pave Hadrian den Fjerdes Befaling blev han i Aaret 1155 korsfæstet i Rom, hans Legeme brændt, og Asken deraf kastet i Tiberen, forat hans Tilhængere ikke skulde tilbede dem som Reliqvier. Imidlertid vedligeholdt hans Partie sig endnu en lang Tid, og er bekiendt under Navnet Arnoldister eller Arnaldister.

En anden Mand, der ligeledes paatog sig den fortjenstlige Forretning, at anvise den romerske Biskops Magt de behørige Grændser, var Robert Capito, ogsaa kaldet Grosthead, Grossetest, Grosskopf. Han var en Englænder af Fødsel, og døde i Aaret 1253 som Bisskop af Lincoln. Denne Mand, der ustridigen hører blandt sin Tids meest oplyste Hoveder og i Særdeleshed udmærkede sig meget fordeelagtigt som skarpsindig Philosoph, modsatte sig med al Iver Pavernes uhørte Anmasselser, forsvarede Fyrsternes Rettigheder imod dem, revsede saavel det romerske Hofs Udsvævelser som den hele romerske Geistligheds Laster, og viste sig i Særdeleshed imod Pave Innocens den Fjerde som en modig Forsvarer af det, han eengang havde erkiendt for Sandhed. Imidlertid undgik ogsaa han kun med Nød og neppe denne saa overordentlig herskesyge Paves Hevn; thi ikkun det klogere Cardinal-Collegium afholdt den forbittrede Innocens fra at udslynge Bandstraalen, som han allerede havde i Beredskab for

at kaste den Mand til Jorden, der saa frygtløst og djervt havde sagt ham Sandheden.

Ligeledes hører hertil en vis Johannes Parisiensis, en Dominicanermunk fra det 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Han var født i Paris, og fører endvidere Tilnavnene Surdus, de Soardis og Quidort, til Forskjel fra en anden Johannes, der ogsaa var Dominicaner og født i Paris. Han ivrede ligeledes meget imod Pavernes overdreven store Magt, og forsvarede i Særdeleshed Kongen af Frankrig, Philip den Smukke, under hans heftige Stridigheder med Pave Bonifacius den Ottende. Dette skete fornemmelig i et Skrift: De potestate regia et papali, der er udkommet i Paris 1506, i Qvart.

Det Samme gjorde ogsaa den berømte Skolastiker Wilhelm Okkam, født i England. Han gik ind i Franciscanerordenen, holdt i Paris Forelæsninger i Theologien, og døde Aar 1347, sandsynligviis i München. Allerede under Pave Bonifacius den Ottende forsvarede han Kong Philip den Smukkes Rettigheder imod Pavens uretfærdige og voldsomme Anmasselser, og dette gjorde han ogsaa senere i Anledning af Keiser Ludvig den Fjerde af Baierns meget heftige Stridigheder med den herskesyge Pave Johan den 21de (22de). Okkam havde nu rigtignok derved ægget Pavens Vrede til det Yderste, saa at han blev sat i Band af ham; og Dominicanerne, som han heller ikke havde skaanet, havde bragt det saa vidt, at hans Læresætninger vare blevne fordømte af Universitetet i Paris. Men ingen af Delene gjorde ham nogen Skade. Han

tog sin Tilflugt til Keiseren, og levede roligt ved hans Hof indtil sin sidste Stund.

Ogsaa Dante Alighieri, en berømt Digter i det 14de Aarhundrede, der tilligemed Petrarca og Boccaz bragte Poesien og Veltalenheden paa Fode igjen i Occidenten, hører hertil. Han var født i Florents og opnaaede ogsaa der en Priors Værdighed, der var den høieste Øvrighedspost. Under Stridighederne mellem Guelferne og Gibellinerne, som dengang satte hele Italien og fornemmelig Florents i Uro, tog Dante Partie for Gibellinerne, der holdt Keiseren for en uindskrænket Herre over Verden, da Guelferne derimod erkjendte Paven for det eneste Overhoved i det Geistlige og Verdslige. I Særdeleshed forsvarede Dante Keiser Ludvig den Fjerde af Baiern mod Pave Johan den 21de i sit Skrift: De monarchia mundi. Men han maatte desaarsag forlade sin Fødebye, og døde i Ravenna 1321.

Ligesaa talede allerede i Aaret 1305 Wilhelm Duranti den Yngre, der døde 1328 som Biskop i Mende i Frankrig, meget lydeligt og ivrigt om en almindelig Kirkeforbedring, i sin Afhandling: De modo generalis concilii celebrandi, hvilket Skrift er udkommet i Paris 1671.

Vi forbigaae her flere andre Mænd, der deels af egen Drift, deels tilskyndede af Europas Fyrster, offentlig bestrede den pavelige Magt, blottede det romerske Hofs Laster, med alt muligt Eftertryk ivrede mod den hele romerske Geistligheds totale Umoralitet og gjorde sig fortjente af den christelige Kirke ved deres lydelige Ønsker om en snarlig Forbedring; da allerede de faa

anførte tilstrækkelig vise, hvor meget den pavelige Anseelse var sunken hos de Forstandigere blandt Europas Nationer allerede længe før Begyndelsen af Luthers Reformation.

Men saasnart deslige uforbeelagtige Meninger om den pavelige Magt eengang udbredte sig iblandt de mere Oplyste, saa var det naturligt, at ogsaa Folket lidt efter lidt maatte faae andre Begreber om den pavelige Magtfuldkommenhed. Thi da hine Mænd saa overlydt sagde den hele Verden, at Bisloppen i Rom, uagtet hans foregjøglede overmenneskelige Hellighed og Ubedragelighed, var et simpelt Menneske; da de ved Fremstillingen af de ugjendriveligste Beviser af Historien tilstrækkelig godtgjorde, at han ikke sjeldent var et meget slet, yderst lastefuldt og ugudeligt Menneske; da de offentligt beviste, at hans Magt blot grundede sig paa uretfærdige og voldsomme Anmasselser; saa maatte derved ogsaa det simplere Folk blive vækket af sin dybe Slummer og gjort opmærksomt.

Og naar den af Pave Bonifacius den Ottende med Band belagte og fra Regjeringen affatte Konge af Frankrig, Philip den Smukke, trodsede alle pavelige Bandbuller; naar alle hans Undersaatter, baade geistlige og verdslige, uagtet de vare løste fra deres Troskabseed, dog bleve ham troe, naar de endog lovede og virkelig ydede ham den virksomste Understøttelse imod den overmodige Pave; naar han selv lod Paven tage tilfange og skammeligen mishandle:

Naar fremdeles ikke længe derefter den ligeledes bandlyste og affatte Keiser Ludvig den Fjerde vedblev at regjere, til Trods for den pavelige Bandstraale;

naar hans fra deres Eed løste Undersaatter forbleve ham troe i den Grav, at han gik med en Armee til Italien, afsatte Pave Johan den 21de (22de) og indsatte en anden i hans Sted, og han, uagtet Paven satte Himmel og Jord i Bevægelse imod ham, dog forblev i Besiddelse af sit Rige indtil sin Død:

Naar paa Concilierne i Pisa, Costnitz og Basel den Sætning: At et almindeligt Concilium er over Paven, blev offentlig opstillet og til Pavernes Skræk saaledes haandhævet, at flere uværdige Paver efter hinanden bleve afsatte:

Naar endelig Kongen af Frankrig, Ludvig den Tolvte, ligeledes foragtede alle Pave Julius den Andens Bandstraaler, naar han lod præge offentlige Skuemynter til hans Forhaanelse, lod holde et Concilium i Pisa imod ham, lod ham afsætte fra hans Værdigheder og ængste ved en anseelig Armee; og naar ved alle disse Foretagender hans samtlige Undersaatter, uden at agte paa den forbittrede Paves Trusler, paa det kraftigste stode ham bi:

Da er dette vistnok de meest talende Beviser for, at hine mere oplyste Mænd ingenlunde havde prækket for døve Øren, og at deres Bestræbelser for at vise hele Verden den pavelige Magts Grundløshed og Romerhoffets Umoralitet, ikke havde været frugtesløse. Tvertimod havde de derved bibragt den pavelige Vælde et Stød, som seent eller tidligt truede den med de farligste Følger.

Thi ikke blot enkelte Partier af Folket, ikke blot enkelte Riger, men næsten alle Europas Nationer begyndte fra denne Tid af at vænne sig til den Tanke,

at Overbiskoppen i Rom dog vel ogsaa maatte være et Menneske ligesom andre, og at det vel ikke maatte være synderlig bedre bevendt med hans udskregne overmenneskelige Hellighed, end med de andre, iblandt dem selv levende fornemme Geistliges, hvis Hellighed ofte var høist tvetydig.

Bandstraalen, hidindtil Nationernes Skræk, og det eneste ubedragelige Middel til at lede den hele christelige Verden efter Pavernes Godtbefindende, tabte lidt efter lidt al Kraft, ikke blot hos Jordens Store, men selv hos Menigmand, efterdi man saae, at den dog ikke var saa skadelig og fortærende, som man hidtil havde indbildt sig, og at man kunde modsætte sig den med den heldigste Virkning.

Men ulige større og farligere var det Stød, som Pavemagten leed næsten i hele Europa ved de meget store Partier: Waldenserne, allerede i det 12te, Wiklefiterne i det 14de, og Hussiterne i det 15de Aarhundrede.

De gamle Waldensere, der senere deelte sig i flere Secter, og da snart førte dette, snart hiint Navn (f. Ex. Katharier, Patarinere, Publicanere, Apostoliкere, Agennensere, perigordianske Kjettere, de Fattige fra Lyon, Circumcellionerne [et Øgenavn], Beghardet eller den frie Aands Brødre, Passaginere, gode Mennesker, og i Særdeleshed Albigensere, af Staden Albi i Languedoc, hvor de hyppigst havde udbredt sig) — have allerede havt en meget tidlig Oprindelse, der endog er ældre end deres nu almindeligste Navn, som man sædvanligen udleder enten fra en vis Petrus Waldus, der levede i det 12te Aarhundrede, eller fra

de piemontesiske Dale, hvor dette Partie holdt sig længst.

Allerede i det 9de og 10de Aarhundrede gaves der nemlig i Særdeleshed i Lombardiet enkelte Lærere, der modsatte sig det pavelige Tyrannie og bekjæmpede den romerske Lærebygnings forskjellige Vildfarelser og Misbrug. De dannede efterhaanden i Italien, Frankrig, og Tydskland mindre Selskaber, der adskilte sig fra den romerske Kirkes offentlige Lærebegreb og Gudstjeneste, hvis sørgelige og fordærvede Tilstand de indsaae. Men denne Skilsmisse blev i Særdeleshed fra det 12te Aarhundrede større, og der opstod nu talrige Menigheder, som ganske afsondrede sig fra Pavedømmet.

Først nu blev man ved det romerske Hof opmærksom paa dette Partie, der truede med at undergrave og nedrive det hele vedtagne Læresystem; og man begyndte nu med rasende Forbittrelse at forfølge dem og at udtænke Midler til deres fuldkomne Udryddelse. Man anstillede Kirkeforsamlinger, Retsundersøgelser og Korstog imod dem, og hermed vedblev man endnu i det 13de Aarhundrede, saa at man endog paa det Concilium, som blev holdt under Pave Alexander den Tredie i Lateran 1215, fastsatte Dødsstraf for dem. Det blev forbudt alle Christne, under Straf af Band, at have Samqvem med disse Kjettere, der havde grebet om sig som en Kræftskade, allerede anstukket det hele Nabolaug og daglig udbredte sig videre. Heller ikke maatte Nogen huse dem eller deres Tilhængere, eller kjøbe noget af dem, eller sælge dem noget, paa det at de saaledes skulde blive berøvede alle Levnetsmidler og nødte til at angre og afsværge deres Vildfarelser.

Til samme Øiemed indførte man ogsaa i samme Aarhundrede den afskyelige Inqvisitionsret, der til Menneskehedens Skjændsel har vedligeholdt sig saa længe. Men alle Foranstaltninger til Waldensernes Udryddelse vare frugtesløse; de udbredte sig tvertimod meer og mere i hele Tydskland, Italien, England, Frankrig, Spanien, Böhmen og Nederlandene, havde paa utallige Steder hemmelig deres Gudstjeneste, som de offentlig haandthævede i de piemontesiske Dale.

Det Samme var ogsaa Tilfældet med Wiklefiternes Partie, der næsten ganske traadte i Waldensernes Fodspor og i mange Henseender gik endnu videre end disse, da de blottede langt flere af det romerske Læresystems Vildfarelser og Misbrug, og ligeledes udbredte sig overordentlig vidt.

Johan Wiklef eller Wiklif, Stifteren af dette Partie, var født i en Landsbye af samme Navn i den nordlige Deel af England, ikke langt fra Richmond i Yorkshire, studerede i Oxford, og blev her Doctor og Professor i Theologien, men tilsidst Præst eller Rector ved Kirken i Lutterworth i Leicestershire. Allerede meget tidligt gjorde Wiklef sig bekjendt med de meest oplyste Mænds, i Særdeleshed Wilhelm Okkam's, Thomas Bradvardinus', Robert Grostheads, Abelards og Fleres Skrifter, sysselsatte sig dernæst fortrinligen med at læse i den hellige Skrift, som han ogsaa oversatte i Modersmaalet, og berigtigede og udvidede paa denne Maade sine Kundskaber i Religionssager ganske ualmindeligt.

Han indsaae derfor snart, med hvor mange Vildfarelser, overtroiske Meninger og Misbrug den romerske

Kirkes davœrende Lœresystem var opfyldt, og fandt, da han undersøgte Grunden dertil, at deels den forrige Tidsalders Uvidenhed og Barbarie, men deels og fornemmelig de herskesyge Pavers og deres Creaturers Underfundighed havde udbredt denne almindelige Fordærvelse over den christelige Kirke.

Men ligesom han nu lærte bedre og bedre at kjende Kirkens Tilstand, saaledes fattede han ogsaa den Beslutning at oplyse sine Medchristne derom, og begyndte derfor, saavel mundtligt som skriftligt, at ivre mod Pavernes Magt, at vise dens Grundløshed og de bedragerske Midler, hvorved Biskopperne i Rom efterhaanden hævede sig til det uindskrænkede Enherredømme over hele Christenheden; at blotte de Vildfarelser og Misgreb, som de ugudelige Paver og deres Creaturer, for den jordiske Vindings Skyld, havde bragt ind i Læresystemet; at skildre det romerske Hofs Lastefuldhed, Cleresiets Ypighed og Ødselhed, Munkenes Umoralitet, og den christelige Kirkes yderst fordærvede Tilstand overhovedet, med de meest forhadte Farver, og at opfordre Christenheden til at affaste den romerske Despots Aag; at negte ham de hidtil svarede Afgifter, og at modsætte sig de uhyre Udpresninger, hvormed de bleve trykkede og udsugede til Marv og Blod saavel af Paven som af de øvrige Biskopper.

Men ligesom Wiklef begyndte offentligen at bekjendtgjøre sine luttrede Indsigter, for derved at bringe en Lære paa Fode, der næsten var bleven aldeles begravet og ukjendelig under Gruset, saaledes bleve ogsaa Paven og den hele Sværm af de romerske Geistlige og Munke, som han vilde fratage en saa blød Pude, satte

i Bevægelse mod denne Forvovne. Alt begyndte at rase imod ham, og truede med den skrækkeligste Hevn. Han blev anklaget i Rom, og Paven sendte den ene Formaningsskrivelse efter den anden til England, for at undertrykke denne farlige Kjetter og faae ham fængslet. Der blev holdt Kirkeforsamlinger imod ham, og hans Lærdomme fordømte som kjetterske. Men alle Forsøg paa at bringe denne Sandhedens modige Forsvarer til Taushed, eller endog at rydde ham af Veien, vare frugtesløse. Han blev mægtigen beskyttet af mange af Rigets Store, der ligeledes vare kede af det pavelige Tyrannie; hans Partie udbredte sig daglig videre, og han døde rolig i Lutterworth 1374.

Ogsaa efter hans Død vedligeholdt hans Lære sig, og slog ikke blot dybere og dybere Rødder i England, men udbredte sig ogsaa i andre europæiske Lande. Vel bleve paa det Concilium, som Pave Johan den 22de (23de) i Aaret 1412 og 1413 holdt i Rom, Wiklefs samtlige Skrifter, som fulde af Vildfarelser og Kjetterier, fordømte til Baalet, ligesom det blev forbudt Enhver at læse, forklare eller eie nogen Bog, som bar Johan Wiklefs Navn, eller at anføre det ringeste deraf offentligt eller hemmeligt, med mindre det skulde skee i den Hensigt, at udvikle og gjendrive de Vildfarelser og Kjetterier, hvoraf de vrimlede. — Rigtignok fældede ogsaa de i Costnitz forsamlede Fædre, i den ottende Session, der blev holdt den 4de Mai 1415, ligeledes Fordømmelsesdommen over Wiklefs Lærdomme og Skrifter, erklærede ham selv for en notorisk, haardnakket og angerløs Kjetter, forbandede hans Minde og anordnede, at hans Been, saafremt de kunde skjelnes

fra de Troendes Been, igjen skulde opgraves og kastes paa en Mødding. Og Pave Martin den Femte drev sin Forbittrelse og Hevngjerrighed saa vidt, at han i Aaret 1428 virkelig lod Wiklefs Been opgrave og brænde.

Men nagtet denne barnagtige Hevn, og skjøndt man paa enhver mulig Maade havde søgt at brændemærke Wiklefs Minde, forblev det dog uudsletteligt i alle de Retskafnes Hjerter, der eengang havde erkjendt hans Lære for Sandhed og antaget den. Ikke Bandstraaler, ikke Forfølgelser mægtede at standse dens Udbredelse, da den grundede sig paa den hellige Skrift og paa Fornuften, da den søgte at gjenoprette Christendommen i dens oprindelige Reenhed, kjekt afkastede den romerske Despots Aag, satte Grændser for hans Udpresninger og gjengav Menneskene Samvittighedsfrihedens uskatteerlige Gode.

Wiklefs Lære var, iblandt flere andre Lande, ogsaa bleven bekjendt i Böhmen, og havde her fundet saa meget Bifald, at der allerede i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede gaves Mange, som hemmeligen bekjendte sig dertil, da man ogsaa her allerede var bleven keed af det pavelige Tyrannie og de uhyre Afgifter, hvormed man uophørligen plagedes af den ødsle Geistlighed.

En særdeles standhaftig Bekjender og modig Forsvarer fandt Wiklefs Lære her i den berømte Johan Huß. Denne mærkværdige Mand, der rigtignok maatte besegle sin Tro med sit Blod, men hvis Partie gjorde det romerske Hof ikke lidet Afbræk, blev født i Hußineß, en Landsbye i Prachimer-Kredsen i Böhmen,

den 6te Juli 1373 af fattige Forældre. Han studerede i Prag, blev der 1393 Baccalaureus, og tre Aar efter Magister, i Aaret 1400 Præst ved Bethlehems-Capellet og Skriftefader hos Kong Wenceslaus af Böhmens anden Gemalinde Sophia af Baiern, endvidere i Aaret 1401 Decanus for det theologiske Facultet, og endelig i Aaret 1409 Rector ved Universitetet.

Johan Huß, som efter de daværende Lærdes Sædvane antog Navn efter sin Fødebye, var en Mand af udmærkede Talenter, og besad for sin Tidsalder overordentlig mange Kundskaber, ligesom han og stod i fortrinlig Agtelse hos sine Samtidige for sin Dømmekraft, sin Skarpsindighed, sin Veltalenhed, sin fortrinlige Indsigt i den hellige Skrift, sin Beskedenhed og Venlighed mod Enhver, for sit gode Hjerte og sin strenge, fuldkommen dadelløse Vandel. Ved Wiklefs Skrifter havde Huß i Særdeleshed meget udvidet og berigtiget sine Kundskaber i Religionssager, og han begyndte i sine Prækener offentligen at prise hans Lære og, ligesom han, at ivre mod Geistlighedens Laster, mod Pavens Magt, mod Afladens Misbrug og andre Vildfarelser i det romerske Læresystem. Hans ovennævnte fortrinlige Egenskaber erhvervede ham ogsaa snart mange Tilhængere i Böhmen.

Men Huß undgik lige saa lidet som hans Forgjænger Wiklef sine Fienders Hevn og Forfølgelse, hvem det var altfor magtpaaliggende, at Sandheden ei kom for Lyset. Han blev anklaget i Rom, og allerede i Aaret 1409 udstædte Pave Alexander den Femte en Bulle til Erkebispen af Prag, ved Navn Alexander Sbinko, hvori denne erholdt den strengeste Be-

faling at lade alle dem, der vovede at forsvare Wiklefs ugudelige Lærdomme, behandle som Kjettere.

Ifølge denne Befaling forbød Erkebiskoppen Johan Huß, som en fortrinlig Forsvarer af de wiklefitiske Grundsætninger, at præke, og lod alle Wiklefs Skrifter, som han kunde sammenbringe, opbrænde. Huß forlod nu Prag, gik tilbage til sin Fødebye, og vedblev at udbrede sin Lære ved Skrifter og Prækener. Herpaa blev han selv citeret til Rom, og, da han ikke mødte, sat i Band af Paven; hvorimod Huß appellerede til Christus, den høieste Dommer.

Endelig indbød Keiser Sigismund ham til at møde paa Conciliet i Costnitz og forsvare sig imod Beskyldningen for Kjetterie. Han gav ham til den Ende et sikkert Leidebrev, hvori han lovede ham al keiserlig Beskyttelse og Beskjermelse og befalede alle sine Undersaatter: at lade Johan Huß reise frit og uden ringeste Forstyrrelse til Costnitz, opholde sig der og vende tilbage.

Paa dette keiserlige Leidebrev, der var dateret Speier den 18de October 1414, stolede Huß, og var saameget mere beredvillig til at møde i Costnitz, da han haabede her at finde den bedste Leilighed til at bringe sin Uskyldighed for Dagen i alle sine Fienders Nærværelse. Han begav sig altsaa paa Veien med flere anseete Venner, blev overalt vel modtagen, og indtraf den 3die November 1414 i Costnitz, hvor han en Tidlang opholdt sig i Stilhed, men dog læste Messe og vedblev at udbrede sine Lærdomme.

Den 28de November blev han stævnet for Paven og Cardinalernes Forsamling, men ikke, som han havde

forlangt, for den hele Kirkeforsamling. Huß mødte, fordi han ikke ahnede noget Ondt, men efterat Forhøret var endt, blev han, til Trods for Keiserens Leide, sat i Fængsel, og alle hans Venners Forestillinger og Bestræbelser hos Paven og Keiseren for at befrie ham vare frugtesløse.

Efterat nu Huß havde tilbragt flere Maaneder i forskjellige Fængsler, blev han omsider igjen bragt offentligt i Forhør, ved hvilket man udtrykkeligen paastod, at han skulde gjenkalde sine Læresætninger; men da Huß paa ingen Maade var at bevæge hertil, blev han endelig af Kirkeforsamlingen i Costnitz dømt til Døden. Tredive af hans Læresætninger bleve fordømte, de Skrifter, hvori de indeholdtes, brændte, og Huß selv maatte ligeledes døe paa Baalet, den 6te Juli 1415.

Den samme Skjebne havde ikke længe derpaa Huß's Discipel og Fortrolige, den bekjendte Hieronymus af Prag, der af Venskab for sin Lærer var kommen til Costnitz, for at forsvare ham. Han blev ligeledes brændt den 30te Mai 1416.

En saadan Fremgangsmaade brugte de i Costnitz forsamlede Fædre, der vilde bringe en total Kirkeforbedring i Stand, mod de Mænd, der netop vare paa den bedste Vei til en saadan Forbedring; saaledes gik Paverne frem imod dem, der søgte at bringe Sandheden for Dagen; og hvilken Kirkeforbedring man derefter kunde vente sig af en saadan Pave og saadanne Kirkeforsamlinger, er ikke vanskeligt at indsee.

Men ligesom Historien næsten ikke fremviser noget Exempel paa at Sandheden er bleven fuldkomment undertrykket af Tyranniet, saaledes vare ogsaa her alle

Forsøg paa at udrydde saavel Huß's Partie som Wikle- fiterne og Waldenserne, aldeles frugtesløse. Ikke det romerske Hofs haardeste Despotie, ikke Pavens frygteligste Bandstraaler, ikke de grusomste Forfølgelser, ikke Ild og Sværd vare i Stand til at udrydde disse formeentlige Kjettere. De udbredte sig tvertimod stedse videre, fandt næsten i alle Europas Lande, og fornemmelig i Tydskland, utallige Tilhængere, der ved de haarde Forfølgelser, som de maatte lide, kun bleve endnu mere opbragte imod det romerske Hof og tilligemed deres Lærdomme ogsaa udstrøede det bittreste Had imod deres Tyran, Paven.

At ved alle disse Omstændigheder ikke blot Pavens Magt og Troen paa hans Hellighed, Ufeilbarlighed og andre overmenneskelige Egenskaber maatte lide uendeligt, men at ogsaa det hele romerske Læresystem maatte erholde et frygteligt Stød, er saare naturligt. Men istedetfor at netop disse betænkelige og saare farlige Omstændigheder burde have gjort Paverne opmærksomme, istedetfor at de burde have forandret deres anstødelige Levnet, valgt mildere Forholdsregler til at forsone de oprørte Gemytter, og idetmindste laant Øre til de nu saa lydeligt yttrede Ønsker om en Reformation; vedbleve de tvertimod deres forrige yppige og lastefulde Levemaade, vedbleve at anmasse sig Herredømmet selv over Konger, Fyrster og hele Riger, at udslynge Bandstraaler, afsætte, løse Undersaatterne fra Troskabseden imod dem, naar de modsatte sig deres herskesyge og egennyttige Hensigter; vedbleve at foragte de europæiske Nationers lydelige Ønsker om en Kirkeforbedring, og begyndte

tvertimod at trykke Christenheden med endnu større Tyrannie og ubarmhjertigere Udpresninger, end hidtil.

Men de Paver, der sadde paa Apostelens Stol i Slutningen af det 15de og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, i Særdeleshed Alexander den Sjette, Julius den Anden og Leo den Tiende, der i Henseende til Ødselhed, Yppighed, Udsvævelse, Herskesyge, Udpresninger og de skammeligste Laster overgik alle deres Forgjængere paa St. Peters Stol, og derved opvakte alle Retskafnes Had og Uvillie, disse Paver ahnede ikke, eller vilde ikke see, at den Tid, da de skulde tugtes i fuldeste Maal for al deres Ugudelighed, var saa nær; ahnede ikke, at Europas Nationer, kede af det pavelige Tyrannie, modig vilde afkaste de trykkende Lænker, anvise de romerske Biskoppers Magt de behørige Grændser, straffe deres Laster, selv rense Religionen fra de Misbrug, om hvis Afskaffelse de saa ofte havde bedet forgjeves, og ligeledes med Magt tilbagefordre Tænke- og Samvittighedsfrihedens ædleste Gode, som man deels med Vold, deels underfundigen havde fraranet dem.

En Hoved-Omstændighed, hvorved dette lige saa nødvendige og gavnlige, som store og vanskelige Værk efter en saa lang Forberedelse nu fuldkomment bragtes til Modenhed, var Videnskabernes Gjenoplivelse i de vest-europæiske Provindser, der fandt Sted i det 15de Aarhundrede.

Det romerske Hofs Politik, maaskee den snedigste, som har existeret, indsaae ret vel, at de Verdsliges Selvtænkning og overhovedet Cultur og Videnskabelighed stedse var den farligste Klippe, hvorpaa den med sit nok saa kunstigt byggede og grundfæstede Læresystem kunde

strande, og Paverne anvendte derfor ogsaa allerede fra de tidligste Tider al optænkelig Umage, for at afholde de Uindviedes Øine fra at skue ind i det Indre af deres Lærebygning og opdage dens mangfoldige Vildfarelser og Misbrug. Derfor betoge de allerede meget tidligt de Verdslige Rettigheden til selv at læse og forske i Bibelen, den eneste rene Kilde til alle Religionssandheder, og søgte derimod at vænne dem til blind Tro paa det, som enten de selv eller de af dem foranstaltede og efter deres Villie handlende Concilier fastsatte med Hensyn til de i Bibelen indeholdte Sandheder, eller forresten opstillede som uundværlige Troesartikler. Derfor søgte de strax at undertrykke ethvert oplyst Hoved, der vovede at udsætte noget paa Pavernes eller Conciliernes Kjendelser eller endog at modsige dem; de udslyngede de frygteligste Bandstraaler imod dem, eller forfulgte dem med Ild og Sværd, for at udrydde disse foregivne Kjettere af Jorden.

Ved slige Midler lykkedes det da ogsaa de despotiske Paver at holde Folket i dyb Uvidenhed og Barbarie gjennem flere Aarhundreder, i det de berøvede det alle de Midler, hvorved det havde kunnet bringes til selv at see og prøve hvad der blev fremstillet det som Troesartikler. Paverne og deres Creaturer, de romerske Geistlige, herskede nu med uindskrænket Magt over Samvittighederne, opstillede den ene Sætning efter den anden, der var fordeelagtig for deres Interesse, (det vil sige til Udvidelsen af deres Magt, Forøgelsen af deres Indtægter og Besmykkelsen af deres Udsvævelser), som Troesartikler, haanede hele Verden fra deres Borg, der var grundlagt paa Uvidenhed og Barbarie og befæstet

med de samme Støtter; og Ingen turde vove at forstyrre dem deri, end sige fordrive dem derfra.

Men til Uheld for Paverne vilde disse Uvidenhedens Tider ikke vare evigt, skjøndt de hellige Mænd vel havde lagt an derpaa. Tvertimod frembrød lidt efter lidt igjen et Daggry, der, trods Pavernes ivrige Modstand, omsider forvandlede sig til klart Lys. Og saasnart eengang Lysets Straaler havde fortrængt den tykke Taage, som hidtil var udbredt over hele Christenheden, saa var det og uundgaaeligt, at Pavernes Herredømme, der allerede for længe siden var udartet til det utaaleligste Tyrannie, efterhaanden maatte forringes, og at det saa meget hastigere maatte ile sin fuldkomne Tilintetgjørelse imøde, som det nye Lys oprandt netop paa en Tid, da Pavernes Lastefuldhed og det hele romerske Cleresies Udsvævelser havde naaet den høieste Grad af Uforskammenhed.

Efterat Barbariet siden det sjette Aarhundrede havde ligget i Kamp med Oplysningen og omsider var gaaet af med Seieren, herskede det med Jernscepter over alle Occidentens Nationer lige indtil det 12te Aarhundrede, da næsten alle Spor af fordums Cultur og Videnskabelighed vare saaledes nedtraadte, at kun et meget skarpt Øie var i Stand til at gjenfinde og forfølge dem. Men i det 13de og 14de Aarhundrede begyndte en ny Kamp, og til Lykke for Menneskeheden seirede endelig Oplysningen, og mange tænkende Mænd af alle Europas Nationer begave sig under dens mildere Scepter.

Kjærligheden til Videnskaberne, der hidtil var aldeles kjølnet, blev fra nu af paany opflammet i mange Gemytter, og man begyndte igjen at bearbeide den med

Torne og Tidsler begroede Mark, at bortluge Ukrudtet og opelske ædlere Frugter. Selv mange regjerende Herrer i Occidenten opkastede sig til Lærdommens Venner og Velyndere, droge Lærde til deres Hoffer og understøttede dem i deres Forsøg paa igjen at fremdrage de under Gruset begravne Mindesmærker om fordums Cultur. Selv Paverne bleve Oplysningens Befordrere; thi de stiftede eller stadfæstede Høiskoler i flere af Occidentens Lande, fra hvilke der snart udgik Mænd, som hævede sig over den raae uvidende Hob og bestræbte sig for at udbrede deres Kundskaber videre. Og uagtet Videnskabernes Dyrkning i hine Aarhundreder kun gjorde langsom og næsten umærkelig Fremgang, saae man dog allerede dengang hist og her en lys og varmende Solstraale bryde frem igjennem Barbariets tykke Taage og love gunstige Udsigter for Fremtiden.

Og disse gunstigere Udsigter aabnede sig virkelig allerede i det paafølgende 15de Aarhundrede for de occidentalske Provindser; thi nu bleve de Fremskridt, som gjordes i Videnskabernes Rige, allerede mærkeligere, de Lærde fandt mere Bifald og Understøttelse, der blev truffet flere Foranstaltninger til Kundskabers Udbredelse, og Oplysningens Morgenrøde begyndte meer og mere at forvandle sig til klart Lys.

En særdeles gunstig Omstændighed, der meget bidrog til Lærdommens Fremgang i Occidenten, var de lærde Grækeres Flugt fra deres Fædreland til de vest-europæiske Lande. Ved Constantinopels Erobring af Tyrkerne 1453, hvorved det christne Keiserdømme i Orienten gik tilgrunde, kom dette Rige under en yderst despotisk Regjering, og Videnskaberne, der

ikke trives i en Stat, hvor raa Despotisme fører Scepteret, forfaldt efterhaanden her, hvor de forhen allermeest havde blomstret. Thi da de raae, uvidende Tyrker hverken selv agtede Videnskaberne, eller lod de overvundne Grækere dyrke dem uhindrede, men tvertimod undertrykkede dem paa enhver mulig Maade, ødelagde deres Bibliotheker og overhovedet berøvede dem alle Midler til Fremgang i Lærdom; saa blev derved deels Kjærligheden til Videnskaberne qvalt hos mange Grækere, deels forlode de Lærde deres Fædreland, hvor de ikke længer fandt nogen Næring for deres Aand, og begave sig til de vestlige Lande, hvor de, fornemmelig i Italien, fandt en saare gunstig Modtagelse.

Til de lærde Grækere, som i det 15de Aarhundrede, paa Grund af den Undertrykkelse, de maatte lide af Tyrkerne, forlode deres Fædreland og bragte deres lærde Skatte til Italien, høre i Særdeleshed Følgende:

Immanuel Chrysoloras, en fornem Ridder fra Constantinopel. Som en af de dueligste Mænd, der opholdt sig ved den græske Keiser Johannes Palæologus den Ældres Hof i Constantinopel, blev han af denne Keiser sendt som Gesandt til Occidenten, for i Særdeleshed at bevæge Frankrig, England og Tydskland til Bistand imod Tyrkerne. Ved denne Leilighed lærte han tillige at kjende Italien, og besluttede, efterat hans Forretninger vare endte, at vende tilbage til dette Land. Han iværksatte sin Beslutning, og underviste i det græske Sprog i Begyndelsen i Florents, siden i Mailand, Pavia, Venedig og Rom med meget Bifald. Han bivaanede ogsaa Conciliet i Costnitz, og ar-

beidede med megen Iver paa Gjenoprettelsen af Enighed i Kirken, men døde kort efter Conciliets Begyndelse, nemlig den 15de April 1415.

Endvidere høre hertil Constantinus og Johannes Lascaris, Theodorus Gaza, Cardinal Bessarion, Johan Krastonus eller Plazentinus, Georg af Trapezunt, Johannes Argyropolus, Georg Gemistus Pletho, Michael Apostolus, Marcus Musurus, tilligemed flere Andre.

Disse orientalske Lærde, som toge deres Tilflugt til Italien og her i Særdeleshed bleve vel modtagne af Lorenzo af Medici, af Pave Nicolaus den Femte og af Kong Alphons den Første af Neapel, og understøttede af dem i deres lærde Arbeider, bragte nu Videnskabeligheden og den gode Smag igjen i Opkomst for det første i Italien. Mange Italienere bleve enten dannede ved deres Underviisning, eller ved deres Exempel ansporede til ligeledes at opoffre sig til Videnskaberne, saa at vi allerede i det 15de Aarhundrede finde mange berømte og mærkværdige Skribenter iblandt Italienerne.

Men ikke blot i Italien havde man paa denne Tid erholdt mere Smag for Videnskaberne, ikke blot her fandt man dengang store Mænd, som bestræbte sig for at udbrede deres Kundskaber videre, men ogsaa i andre occidentalske Provindser optraadte paa denne Tid Mænd, der gave Italienernes Bestræbelser Bifald, selv dannede deres Smag efter dem, og derved bleve Videnskabernes Gjenoprettere for deres Landsmænd. Til Frankrig kom Videnskaberne ved Wilhelm Budeus eller Budé, ved Jacob Faber Stapulensis, Petrus

ikke trives i en Stat, hvor raa Despotisme fører Sceptret, forfaldt efterhaanden her, hvor de forhen allermeest havde blomstret. Thi da de raae, uvidende Tyrker hverken selv agtede Videnskaberne, eller lod de overvundne Grækere dyrke dem uhindrede, men tvertimod undertrykkede dem paa enhver mulig Maade, ødelagde deres Bibliotheker og overhovedet berøvede dem alle Midler til Fremgang i Lærdom; saa blev derved deels Kjærligheden til Videnskaberne qvalt hos mange Grækere, deels forlode de Lærde deres Fædreland, hvor de ikke længer fandt nogen Næring for deres Aand, og begave sig til de vestlige Lande, hvor de, fornemmelig i Italien, fandt en saare gunstig Modtagelse.

Til de lærde Grækere, som i det 15de Aarhundrede, paa Grund af den Undertrykkelse, de maatte lide af Tyrkerne, forlode deres Fædreland og bragte deres lærde Skatte til Italien, høre i Særdeleshed Følgende:

Immanuel Chrysoloras, en fornem Ridder fra Constantinopel. Som en af de dueligste Mænd, der opholdt sig ved den græske Keiser Johannes Palæologus den Ældres Hof i Constantinopel, blev han af denne Keiser sendt som Gesandt til Occidenten, for i Særdeleshed at bevæge Frankrig, England og Tydskland til Bistand imod Tyrkerne. Ved denne Leilighed lærte han tillige at kjende Italien, og besluttede, efterat hans Forretninger vare endte, at vende tilbage til dette Land. Han iværksatte sin Beslutning, og underviste i det græske Sprog i Begyndelsen i Florents, siden i Mailand, Pavia, Venedig og Rom med meget Bifald. Han bivaanede ogsaa Conciliet i Costnitz, og ar-

beidede med megen Iver paa Gjenopretteisen af Enighed i Kirken, men døde kort efter Conciliets Begyndelse, nemlig den 15de April 1415.

Endvidere høre hertil Constantinus og Johannes Lascaris, Theodorus Gaza, Cardinal Bessarion, Johan Krastonus eller Plazentinus, Georg af Trapezunt, Johannes Argyropolus, Georg Gemistus Pletho, Michael Apostolus, Marcus Musurus, tilligemed flere Andre.

Disse orientalske Lærde, som toge deres Tilflugt til Italien og her i Særdeleshed bleve vel modtagne af Lorenzo af Medici, af Pave Nicolaus den Femte og af Kong Alphons den Første af Neapel, og understøttede af dem i deres lærde Arbeider, bragte nu Videnskabeligheden og den gode Smag igjen i Opkomst for det første i Italien. Mange Italienere bleve enten dannede ved deres Underviisning, eller ved deres Exempel ansporede til ligeledes at opoffre sig til Videnskaberne, saa at vi allerede i det 15de Aarhundrede finde mange berømte og mærkværdige Skribenter iblandt Italienerne.

Men ikke blot i Italien havde man paa denne Tid erholdt mere Smag for Videnskaberne, ikke blot her fandt man dengang store Mænd, som bestræbte sig for at udbrede deres Kundskaber videre, men ogsaa i andre occidentalske Provindser optraadte paa denne Tid Mænd, der gave Italienernes Bestræbelser Bifald, selv dannede deres Smag efter dem, og derved bleve Videnskabernes Gjenopretter for deres Landsmænd. Til Frankrig kom Videnskaberne ved Wilhelm Budens eller Budé, ved Jacob Faber Stapulensis, Petrus

Ramus o.ſ. v.; til Spanien ved Cardinal Ximenes o. Fl.; til England ved Cardinal Reginald Polus, Thomas Morus, Johan Ludvig Vives o. A.

Kjærligheden til Videnſkaberne og den derved bevirkede Oplysning, der i det 15de og Begyndelſen af det 16de Aarhundrede udbredte ſig næſten over alle veſteuropæiſke Provindſer, viſte ogſaa ſnart den meeſt velgjørende Indflydelſe paa det formørkede Tydſkland. Mange Tydſkere ſtuderede paa udenlandſke Univerſiteter, lærte her at kjende og agte Lærdommens Værd, og vendte derpaa, berigede med Kundſkaber, tilbage til deres Fædreland, hvor de ſøgte at forplante diſſe Kundſkaber videre og ligeledes at bibringe deres Landsmænd Smag for Videnſkaberne. Hertil høre, blandt en Mængde Andre, Ulrich von Hutten, Johan Reuchlin og Erasmus Rotterdamus.

Diſſe og flere andre Mænd, der i det 15de og Begyndelſen af det 16de Aarhundrede optraadte i forſkjellige Egne af Tydſkland, arbeidede nu med al Iver paa at tænde Videnſkabernes Lys iblandt deres raae Landsmænd. Opfindelſen af Bogtrykkerkunſten, der fandt Sted paa denne Tid, og Stiftelſen af mange nye Univerſiteter, ogſaa i Tydſkland, f. Ex. i Wittenberg og Frankfurt an der Oder, rakte dem en hjelpſom Haand ved deres Beſtræbelſer.

Allerede i Begyndelſen af det 16de Aarhundrede kunde man meget tydeligt bemærke, at i den Kamp, ſom i det 15de Aarhundrede ogſaa i Tydſkland var opſtaaet mellem Lyſet og Mørket, det førſte upaatvivleligen vilde vinde en fuldſtændig Seier. Erasmus, Reuchlin og deres Medarbeidere paa det ſtore og vel-

gjørende Værk, havde allerede erholdt mange Tilhængere i alle Tydsklands Provindser, og fortrængt Uvidenhed og Barbatie fra en stor Deel af dette forhen ucultiverede Land. Og ligesom næsten i alle Europas Lande, var der ogsaa i Tydskland opstaaet en Gjæring i Gemytterne, der inden kort Tid maatte have en total Revolution i Meninger og Grundsætninger til Følge.

Vel synes det, som om de saakaldte Gjenopprettere af Videnskaberne overhovedet ikke saa meget henvendte deres Opmærksomhed paa den romerske Kirkes daværende Religionssystem, idet de anvendte al mulig Flid paa Studiet af de gamle Grækeres og Romeres Sprog, og kun søgte at bringe disse i Opkomst. Men med Gjenoplivelsen af disse Sprogs Studium, der for hine Tider vistnok var den første og uundværligste Fornødenhed, begyndte man ogsaa snart, som en nødvendig Følge deraf, at forbinde Studiet af Historien, Philosophien, Modersmaalene, og selv Bibelens Grundsprog og dens Forklaring; og saaledes var det da uundgaaeligt, at man ogsaa begyndte at betragte det da herskende Religionssystem noget nærmere og skarpere, hvorved man tillige uden synderlig Møie maatte blive dets mangfoldige Mangler og Skrøbeligheder vaer.

Men at Oplysningen af Begreberne i Henseende til Troessager virkelig blev en Følge af den almindelige Oplysning, der i Slutningen af det 15de og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede udbredte sig næsten over alle occidentalske Provindser, deraf viste sig allerede paa denne Tid de tydeligste Spor. Allerede dengang havde de Klogere og mere Oplyste blandt alle Europas Nationer ogsaa begyndt at betragte den romerske Kirkes Lære-

bygning fra det rette Synspunkt; allerede dengang havde de nærmere lært at kjende det romerske Hofs Politik, der med saa megen Kunst havde opført denne Bygning til sin egen Fordeel alene; de havde ret vel lagt Mærke til de mangfoldige Vildfarelser og Misbrug, som forsætlig vare blevne optagne deri, og den overvættes Skade, som deraf var opstaaet for hele den christelige Kirke, og det kom altsaa kun an paa dem, om det Lys, som var opgaaet i dem, og de bedre Kundskaber, som de havde opnaaet om det herskende Religionssystem, skulde udbredes videre.

Mange Mænd af dette Slags gjorde vistnok næsten aldeles ingen Brug deraf for den øvrige Christenhed, men lode sig nøie med at have gjort slige Bemærkninger blot for sig selv; thi Frygten for den pavelige Bandstraale, der, trods al Indskrænkning i den pavelige Magt, dog endnu stedse var frygtelig nok, og Kjærligheden til Fred og Ro, der laae Mange saa meget paa Hjerte, men som altid maatte sættes paa Spil ved offentlige Angreb paa det romerske Læresystem, holdt dem tilbage fra slige vovelige Forsøg.

Imidlertid finde vi dog allerede i det 15de Aarhundrede mange indsigtsfulde Mænd, der ikke frygtede for ogsaa offentligen at bekjendtgjøre deres luttrede Indsigter i det daværende Troessystem, blotte og bekjæmpe Vildfarelserne og Misbrugene deri, og saaledes paa en vis Maade at erklære den romerske Kirke Krig. Af den Opsigt, som de derved vakte, og af det lydelige Bifald, som de fandt overalt, kunne vi med Sikkerhed slutte, at der, allerede førend Luther fødtes eller fremstod, ga-

ves mange Tusinde, der troede det, som Luther først efterhaanden lærte at troe.

Ikke blot Wiklef og Huß og deres aldrig fuldkommen undertrykkede Tilhængere vare Sandheds-Forsvarere, som denne Tidsalder havde at fremvise, men selv midt i Italien og Rom, og i alle Munkeordeners Klostre, gaves der utallige Mænd, der allerede længe havde indseet Vildfarelserne i det daværende Lærebegreb, og ikke alene i Stilhed sukket derover, men til deres egen Beroligelse endog forandret og forbedret nogle Artikler i Systemet; kun vare de for frygtsomme til at turde træde offentligen frem med deres bedre Overbeviisning og luttrede Indsigter.

Mange af disse Sandhedens forborgne Venner holdt sig til de Troeslærdomme, der selv i det romerske Lærésystem endnu vare blevne uforfalskede, og troede at burde taale Forfalskninger i Biting, som de ikke kunde dadle, uden at sætte Hovedsagen paa Spil. Andre virkede maaskee i deres lille Kreds saa meget som de kunde, strede mod Vildfarelser og Misbrug, hvor de fandt Leilighed dertil; kun var den Skueplads, hvorpaa de handlede, altfor liden, til at de kunde være blevne almindelig bemærkede, og den Sæd, de udstrøede, spirede, ligesom Sæden til det meste Gode iblandt os, kun i Løndom, uden at røbe den Haand, hvorfra den var kommen.

Endnu Andre troede, som en Samvittighedssag, kun at burde virke middelbart og i Stilhed, da de vare fast overbeviste om, at umiddelbare Angreb paa den romerske Stol ikke blot Intet vilde udrette, men

endog skade Sandhedens Sag: — Og saaledes tænkte de meest Oplyste blandt alle Nationer, saaledes tænkte selv deres Anfører Erasmus, og efter meer end et Aarhundredes Erfaring, efter utallige Exempler, som de havde for sig, selv efter den hele Stilling af alle udvortes Omstændigheder, som dengang maatte komme i Betragtning, havde de juſt ikke saa liden Grund til at tænke saaledes.

Thi tilforladelig vist er det vel, at Erasmus og mange af hans mere oplyste Samtidige ikke havde mindre Indsigt i det romerske Troessystems Feil, ikke mindre Kjendskab til Misbrugene, ja selv ikke mindre Lyst til at blotte dem og ikke mindre Iver for at bedre dem, end de fleste af de efterfølgende virkelige Reformatorer; men den yderst politiske, varsomme og kloge Erasmus, der forsigtig afmaalte hvert Skridt efter dets sandsynlige Følger, men paa den anden Side ikke var noksom determineert, og kun altfor ængstelig vaagede over sin Hæder og Rolighed, — denne Mand saae stedse, at der var mere Fare og Skade at befrygte af et aabenbart voldsomt Angreb, end der kunde opstaae Godt deraf for Sandhedens Sag.

Gradviis Forberedelse til den almindelige Oplysning, sindig Indvirkning paa Folket fra de høiere nedad til de lavere Stænder, dette holdt han for et langt sikkrere Middel til at afhjelpe det romerske Læresystems Skrøbeligheder, og af alle Kræfter at arbeide til dette Maal holdt han for sin ufravigelige Pligt. — Ligesaa tænkte og handlede ogsaa de fleste af hans oplyste Samtidige; og den Nytte, som denne langsomme, al Larm undgaaende Virken paa Folkets Gemytter stiftede for

de efterfølgende Reformatorer, er visselig af saa stor Værd, at, naar den ikke var gaaet forud, Reformationen selv upaatvivlelig ikke saa hurtigt og heldigen vilde være kommen i Stand.

Ved disse tidligere oplyste Mænds Bestræbelser vare ikke alene mangen raa og ufrugtbar Mark bleven bearbeidet og gjort modtagelig for den gode Sæd, der i Fremtiden skulde udstrøes og fremspire deri, men de havde ogsaa selv allerede udstrøet mangt et herligt Sædekorn, som bar Frugter for de kommende Slægter, plantet mangen ung Stamme, som under deres omhyggelige Pleie havde slaaet dybe Rødder og skudt de herligste Grene, der kunde tjene de efterfølgende Reformatorer som brugbare Værktøier.

Europas Nationer, der forhen med Taalmodighed havde baaret det romerske Despoties Aag som nødvendigt og uafkasteligt, havde ved hine Mænd efterhaanden lært at indsee, at ikkun det romerske Hofs herskesyge Klogskab og umættelige Pengegjerrighed alene havde smeddet hine Lænker; at Paven og hans Creaturer af den laveste Egennytte havde opfyldt Religionen med hine Vildfarelser og Misbrug, der nu saa almindeligen oprørte Gemytterne; at Skylden for den christelige Kirkes totale Fordærvelse næsten ene og alene laae hos Christi foregivne Statholder, som med Vold og List hindrede enhver Forbedring, og af al Magt stræbte at vedligeholde det Barbarie, han selv havde bragt over Christenheden, for saaledes desto mere uforstyrret at kunne øve sine Skjændigheder, sine uhyre Udpresninger og sit skrækkelige Despotie.

Men de havde ogsaa lært at indsee, at de ikke alene, naar de vilde, meget beqvemt kunde afkaste de Lænker, som den christelige Kirkes usurpatoriske Overhoved havde paalagt dem, men at det endog var høist nødvendigt, jo før jo hellere at befrie sig derfra, saafremt de vilde hindre Kirkens fuldkomne Fordærvelse, gjengive den næsten til Ukjendelighed forvanskede christelige Religion dens oprindelige Reenhed, forskaffe sig selv Samvittighedsfrihed, og saaledes igjen dyrke Gud i Aand og Sandhed, og ikke med overtroiske og aandløse Ceremonier.

Saadan var altsaa Tingenes Stilling i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, og det første Oiekast derpaa viser os, at den var overordentlig gunstig for den store Revolution, som nu snart paafulgte i den christelige Kirke.

Ved Pavernes grændseløse Herskesyge, ved de Rænker og Cabaler, hvormed de opfyldte alle europæiske Hoffer, bleve de verdslige Fyrster fornemmelig æggede til Had imod den pavelige Stol, og de tænkte alvorligt paa Midler til at sætte Grændser for denne uhyre Magt, der, som de snart indsaae, blot bestod i Indbildningen og de voldsomste Anmasselser, og at sikkre deres egne Rettigheder imod den. Efter gjentagne og vistnok ofte feilslagne Forsøg, var det da og omsider lykket de fleste af dem at afkaste den formeentlige Universalmonarks Aag og at vise ham tilbage indenfor de behørige Grændser, uden at skrækkes af hans Bandstraaler, da de havde lært, med væbnet Haand at gjøre disse forhen saa frygtelige Midler uskadelige.

Ved disse Regenternes lydelige Klager over Pavernes Underfundighed og Bedragerier, der ufeilbarligen ogsaa maatte komme for Folkets Øren, men endnu mere ved Pavens og hans indviede Creaturers grove Laster, der bleve begaaede saa aabenbart, at Folket selv saae dem og opfyldtes med Had og Afsky, var Pavens Anseelse ogsaa hos Folket sunken overordentligt, og Troen paa hans foregivne Hellighed, Ufeilbarhed og andre overmenneskelige Egenskaber næsten aldeles gaaet tilgrunde; og man havde allerede længe, selv i de fra Rom fjerntliggende Provindser, hvor hans Uhellighed ligeledes var bleven bekjendt, i det høieste kun betragtet ham som enhver anden Biskop, hos hvem man blev de groveste menneskelige Skrøbeligheder vaer.

Ved det langvarige Schisma i det 14de og 15de Aarhundrede, da Modpaverne gjensidigen forfulgte hinanden paa det heftigste, og saavel herved som ved deres skammelige Levnet vare den hele Christenhed til den største Forargelse, havde de hellige Fædre tabt endnu mere af deres fordums Anseelse. Thi ikke nok, at de ved deres skrækkelige Rasen imod hinanden gave det christelige Folk meget slette Beviser paa deres Hellighed, maatte de endog gaae glip af deres forrige Anseelse over Concilierne, og tvertimod indrømme disse Myndigheden over sig, ja endog til deres ikke ringe Krænkelse erfare, at Concilierne oftere benyttede den nys vundne Magt og Anseelse imod dem med det største Alvor og Eftertryk, da de, for at gjøre Ende paa de vedvarende Stridigheder mellem Prætendenterne paa Apostelens Stol og de derved foraarsagede Ødelæggelser, affatte de ugudelige

Paver og tugtede dem paa det føleligste med andre haarde Straffe.

Selv ved Munkeordenerne, der ellers altid havde været den romerske Stols ivrigste Forsvarere og sikkreste Støtter, var Pavernes Anseelse bleven undergravet; thi naar disse, ved Munkeordenernes hyppige og heftige indbyrdes Stridigheder, saae sig nødte til at lægge sig derimellem og afgjøre Spliden ved et Magtsprog, begyndte de Munke, der vare komne til kort, at rase paa det skrækkeligste imod den pavelige Stol, og skadede derved denne lige saa meget som det voldsomste Angreb; ja det kostede ikke sjeldent de hellige Fædre langt mere Umage at dæmpe saadanne Uroligheder, end at undertrykke den meest haardnakkede Kjetter.

Ved Wiklefiternes og Hussiternes Modstand, der endog udbrød i saa grusomme Religionskrige, ved Waldenser-Sectens ubemærkede Indtrængen i alle Europas Egne, og ved det bittre Had, som den, ægget ved Forfølgelse, allevegne udstrøede mod det romerske Hof og dets Tyrannie, var der ligeledes bleven tilføiet Pavens Anseelse saavelsom det hele romerske Læresystem en stor Skade.

Og til alle disse, for Luthers Reformation saa overordentlig gunstige Omstændigheder kom nu endelig ogsaa Videnskabernes Gjenoplivelse, og Oplysningen, som herved i det 15de og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede udbredte sig næsten over hele Occidenten. Denne Omstændighed havde kun endnu manglet, for at bibringe den allerede saa overordentlig sunkne pavelige Anseelse det sidste Stød, og for stedse at forjage ethvert Haab om nogensinde igjen at ophjelpe den,

eller ved sikkre Støtter at frelse den fra fuldkommen Undergang.

Ved det Lys, som Culturen og Oplysningen havde opstillet i Occidenten, havde man lært at kjende Paven i hans sande Skikkelse, og den religiøse Ærefrygt, hvormed man hidtil havde betragtet dette den christelige Kirkes foregivne Overhoved, var forsvunden. Man forfærdedes nu ikke længer saa meget for Navnet Kjetter, eller holdt det idetmindste ikke mere for det værste af alle Kjetterier at tvivle om Pavens Ufeilbarlighed, og den pavelige Bandstraale, forhen en skrækkelig Tanke, havde ligeledes tabt den største Deel af sin Virkekraft.

Med bittert Had betragtede man tvertimod blandt alle christelige Nationer det romerske Hofs utaalelige Despotie, og stræbte med mandig Kraft at afkaste dets trykkende Lænker, da man følte, at dette just ikke laae udenfor Mulighedens Grændser. Med lydelig Uvillie modsatte man sig de skammelige og daglig tiltagende Udpresninger, hvormed de yppige Paver og deres uværdige Creaturer udsugede Christenhedens Marv og Blod, og søgte at skaffe sig denne trykkende Byrde fra Halsen.

Uagtet de lige saa listige som lastefulde Paver tilforn havde foragtet alle Klager og Besværinger af de christne Nationer og hidtil stedse havde vidst at modarbeide alle Forslag og Forsøg til en almindelig Kirkeforbedring, saaledes som de f. Ex. bleve gjorte paa Concilierne i Costnitz og Basel og ved flere andre Leiligheder, saa kunde det dog næsten med Vished forudsees, at selv deres meest anstrengte Kraft ikke vilde være i Stand til at holde det Stød tilbage, som nu truede deres Magt, eller at gjøre det uskadeligt.

Thi nu havde Oplysningen overhovedet naaet det Trin, paa hvilket den af sig selv maatte adsprede de Vildfarelser, Misbrug og Fordomme, som i Barbariets Aarhundreder havde tiltrodset eller tillistet sig Sandhedens Anseelse. Videnskaberne og de skjønne Kunster, der nu igjen vare opvaagnede, og ved en saa lang Søvn syntes at have vundet nye Kræfter til at virke, havde foraarsaget en Gjæring over hele Europa, der ikke maatte have noget Ringere til Følge, end en total Revolution i dets Beboeres Meninger og Grundsætninger, og i alle Lande viste sig allerede hiin Art af urolig Bevægelse, der sædvanlig gaaer forud for store Revolutioner.

Der fattedes nu blot en Leilighed til offentligt Udbrud, og en Mand, der vidste at benytte denne Leilighed, naar den frembød sig. Og dette maatte da ogsaa snart føie sig saaledes. Den overdrevne Misbrug af Afladshandelen *) maatte blive Anledningen, og

*) Aflad, eller Syndsforladelse for Penge, havde vel allerede meget tidligt, nemlig fra det 7de Aarhundrede, indsneget sig i den christelige Kirke, og allerede dengang, i Særdeleshed siden det 8de og 9de Aarhundrede, hvor den blev meer og meer almindelig, givet Anledning til mange grove Misbrug. Men fra den Tid af, da Paverne udelukkende anmassede sig Ret til at meddele Aflad, bleve disse Misbrug langt grovere og hyppigere, og det egentlige Afladsuvæsen blev bragt ind i den christelige Kirke. Dette skete fornemmelig i Slutningen af det 11te Aarhundrede.

Tilforn havde endnu enhver Biskop Ret til i sit District for Penge enten ganske at frikjende Forbryderne for de kanoniske Straffe, som vare fastsatte af Concilierne, eller dog at formilde dem, og indtil

den Tid havde endnu Ingen tænkt paa, at denne Ret udelukkende kunde tilkomme Paven. Men da de ødsle og rovgjerrige Paver mærkede, at den kunde blive en saare indbringende Guldkilde for deres Skatkammer, fratoge de efterhaanden Biskopperne den, og forbeholdt sig ene, saavel i visse reserverede Tilfælde at fritage for de kirkelige Straffe, som ogsaa i alle Tilfælde og i hele Christenheden at dispensere derfra, hver Gang de, som Christi ubedragelige Statholdere og den christelige Kirkes eneste Overhoveder, maatte finde det tjenligt.

Siden Korstogenes Tider, da Pave Urban den Anden i Aaret 1095 udskrev den første almindelige Aflad for dem, der vilde gaae til Palæstina og hjelpe til at fratage Saracenerne det forjættede Land, blev nu Afladen stedse det virksomste Middel, hvortil Paverne toge deres Tilflugt ved indtrædende Pengemangel (og deres uhyre Ødselhed gjorde dette Tilfælde saare hyppigt), og snart maatte Korstogene, snart de pavelige Jubelaar, snart Tyrkekrigen og tusinde andre Omstændigheder tjene som Paaskud, for at drage Europas Skatte til Rom og hjelpe det udtømte pavelige Skatkammer paa Fode igjen.

Afladens Udvidelse til de allerede hedenfarne, men i Skjersilden vansmægtende Sjele, for hvilke, vel at mærke, de endnu levende Slægtninger og Venner maatte betale, var et fortræffeligt Middel til at gjøre den rige Guldkilde endnu mere indbringende og sikkre den til evige Tider for at udtørres; og Læren om den Skat, som den christelige Kirke besad i Christi og de øvrige Helgenes overflødige Fortjenester, hvilken Lære man til Pavernes og deres Aflads Fordeel allerede tidligere havde opdigtet, gav denne fortræffelige Erhvervgreen det

Vel var denne Mand, der vovede offentligt at angribe og gjendrive det romerske Læresystems indgroede Vildfarelser, Misbrug og Fordomme, og uden Frygt at trodse Paven og det hele romerske Cleresie, kun af lav Herkomst og ubetydelig Anseelse, og kunde heller ikke forlade sig paa de Stores og Mægtiges Beskyttelse og Bistand. Men udrustet med Klogskab, Uforfærdethed, Mod, Standhaftighed og alle en Reformators Egenskaber; af Iver for at opfylde sine Pligter, for at forsvare og udbrede Sandhed, for at fremme sine Medmenneskers Vel; med den fuldkommen faste Beslutning, at opoffre alle jordiske Fordele, al Lykke og Ro;

---

meest blændende Skin af Retmæssighed, idetmindste i den uvidende Pøbels Øine.

Der opstod nu en formelig Handel med Aflad eller Syndsforladelse, som man kunde kjøbe forud paa mange Aar, og denne Handel blev dreven paa det regelmæssigste efter Taxa sacræ poenitentiariæ, der endnu existerer, og hvori Kjøbeprisen for enhver Art af Synder var fastsat.

Men at denne skjændige Handel maatte bane Veien for alle Laster og Afskyeligheder, indføre en total Umoralitet og Ligegyldighed for Religionen, og herved i Særdeleshed befordre Kirkens almindelige Fordærvelse, er ganske naturligt. Enhver Skurk kunde nu uhindret og ustraffet øve sin Ondskab, naar han kun havde Penge til at løse Afladssedler for. Den store Hob, der af sine geistlige Overherrer blev bestyrket i den Tro, at der, for at erhverve sig Guds Naade og Velbehag, ikke behøvedes Andet, end flittigen at kjøbe Aflad for sine Synder, nedsank ligeledes i Laster, da den ved Penge kunde befrie sig fra Straffene derfor, og saaledes gik da, ved den geistlige Overhyrdes Egennytte, al sand Gudsfrygt og Religiøsitet fuldkommen tilgrunde.

og med Vaaben, som Christi Læres eneste rene Kilde, Bevidstheden om en god og retfærdig Sag, og den deraf opstaaende urokkelige Tillid til Guds mægtige Bistand gave ham i Hænderne, trodsede han modig alle Farer, overvandt alle Hindringer og Vanskeligheder, og bragte, ved at sønderbryde den romerske Tyrans trykkende Lænker og befrie de Christnes bundne Samvittighed, lykkeligen et Værk i Stand, hvorefter hele Nationer allerede i Aarhundreder forgjeves havde sukket, som selv de mægtigste Fyrster havde anseet for uudførligt, og som har erhvervet ham de befriede Christnes Velsignelser indtil de sildigste Tider.

Frants Drake *).

Et for Menneskeheden særdeles dyrebart Fortrin ved vore Tider synes længe saa at sige at være undgaaet Jagttagelsen. Handelens og de deraf flydende Kundskabers Udvidelse vare i Europas tidligere Dage næsten alene en Følge af Ødelæggelses- og Erobringsaanden. Gjennemløber man nemlig de Epoker, da Spanierne, Portugiserne og de dem nærmest følgende Hollændere gjorde deres store Opdagelser, saa levet og færdes man kun i Krige og Sørøverier. Og uagtet Englænderne, f. Ex. en Hudson, Fox og Andre, ere frie for denne Feil, udvidedes dog vor Geographie sjeldent anderledes, end ved Blod og Feide, og Opdagelserne selv vare sædvanlig kun en Bisag.

---

*) Zimmermanns Taschenbuch der Reisen. 2ter Jahrg.

Englands første Verdensomseiler, Francis Drake, er paa en meget haard Maade udsat for denne Bebreidelse, og lige saa lidet kan man frikjende hans Efterfølgere, en Raleigh, Cavendish, Dampier, derfor. Kun vore Tiders høiere Cultur, og dens ægte Datter, Humaniteten, førte en Wallis, Carteret, Cook, Byron, Bougainville, la Peyrouse, Billardiere og Andre omkring Verden blot i den Hensigt at lære nøiere at kjende Jorden, opsøge nye Lande og Menneskeracer, og lade fremgaae nye Producter saavel for Handelen som for Naturkundskaben.

Og om der end ved de Verdensomseilinger, som bleve foretagne i den sidste Trediedeel af det henrundne Aarhundrede, forefaldt enkelte blodige Optrin imellem Opdagerne og de opdagede Nationer, saa bleve disse dog enten foranledigede ved et ulykkeligt Tilfælde, eller ved den ufornuftige Maade, paa hvilken de raae Nationer modtoge Europæerne og følgelig opæggede de Sidste til Hevn.

Men at fornemmelig Tidernes Aand var Skyld i hine ældre Opdageres Fremgangsmaade, derfor indestaaer saavel Ansons milde Charakteer, som ogsaa den Ædelmodighed, hvorved Drake saa ofte udmærkede sig.

Frants Drake, en Søn af Edmund Drake, en Matros, blev født 1545 i Nærheden af Tavistock i Devonshire. Hans Slægtning, den berømte Sømand Sir John Hawkins, tog sig af hans Opdragelse for Flaaden, og allerede i sit 18de Aar blev han Kassemester (purser) paa et paa Biscaja handlende Skib. To Aar derefter gjorde han en Reise til Guinea, for at indkjøbe Slaver. En Storm tvang ham til at søge

Beskyttelse i en Havn i den mexikanske Havbugt; men her blev han behandlet troløst af Spanierne.

I det 22de Aar finde vi ham allerede paa en Escapitains ærefulde Post. Han commanderede Skibet Judith, og udmærkede sig meget i de berømmelige Bedrifter, hvorved Sir John Hawkins gjorde sig saa navnkundig i den mexikanske Havbugt. Imidlertid havde han herved blot høstet Ære, men ingen Skatte. Han besluttede altsaa at holde sig skadesløs herfor ved et eget Tog imod Spanierne i Vestindien, og at hevne sig for den ham tidligere tilføiede Uret. Den første Expedition, som han i den Anledning foretog 1570 med to Seilere, mislykkedes rigtignok; derimod forfeilede han ikke sit Øiemed paa en anden, som han to Aar efter foretog til Landtungen Darien. Han forenede sig her med Symeronerne, et mod Spanierne fiendtlig sindet Folkeslag, indtog adskillige smaae Stæder, opsnappede nogle meget betydelige spanske Transporter af Guld- og Sølvstænger, gjorde ogsaa flere anseelige Priser, hvoriblandt en særdeles rig, og tilføiede saaledes Spanierne meget stor Skade. Ved Santa Cruz's Indtagelse gav han et Beviis paa sin Ædelmodighed. Tre unge, fornemme Damer, der vare flygtede til St. Cruz, tog han efter deres Begjering i Beskyttelse mod sine Folk, og sørgede for at de under Stadens Plyndring bleve skaanede.

Endnu større Ædelmodighed viste han paa denne Expedition ved følgende Handling. Først overlod han, af Erkjendtlighed, Symeronerne Alt, hvad de ønskede til deres Fornødenheder, i Særdeleshed af Jernvarer; thi dette Metal agtede de høiere, end alle andre. Deres Overhoved (Cazike), ved Navn Don Pedro, yt-

trede stor Begjerlighed efter Capitain Drakes kostbare Sabel; og han forærede ham den. Indianeren gjengjeldte denne Gave med fire Blokke Guld. Uagtet nu denne Gjenforæring aabenbart tilhørte Capitain Drake alene, kastede han den dog til det fælles Bytte. "Det er ikke meer end billigt," sagde han ved denne Leilighed, "at Enhver, som deler den almindelige Fare, ogsaa tager Deel i Alt, hvad der opnaaes derved."

Denne Expedition, som endtes i August 1573, og hans ædle Forhold erhvervede ham ikke blot Anseelse, men tillige hans Mandskabs Kjærlighed, der da ogsaa senere meddeelte sig alle Englands Somænd.

Derfor blev det ham ogsaa kort derpaa saa let, at bemande tre stærke Fregatter for egen Regning. Han tjente hermed i Irland som Volontair paa den meest udmærkede Maade under Walter, Greve af Essex, Broder til den ulykkelige Favorit.

Da Greven døde, vendte han tilbage til England, og blev ved Kammerherre Hatton indført hos Dronning Elisabeth, hvis Beskyttelse han fra nu af nød, hvorved han da erholdt Leilighed til at udføre det store Foretagende, som gjør hans Navn udødeligt.

Hidindtil havde nemlig ingen Englænder omseilet Verden. Spanierne gik til Indien blot igjennem Magelhaens-Strædet. Drake, uophørligen forbittret mod denne Nation paa Grund af sit tidligere Tab, tilbød sig, deels af Had, deels af Hevngjerrighed, at gjøre et Forsøg paa at trænge ind i Sydhavet ad samme Vei. Hans Forslag erholdt Bifald og Understøttelse. Flottillen, som han commanderede, bestod af fem smaae Skibe, paa hvilke hele Mandskabet kun beløb sig til 164 Mand;

desuagtet holdt Hovedskibet, Pelikanen, 100, og det andet, Elisabeth, 80 Tønder.

Den 15de December 1577 begyndte denne i hine Tider saa meget frygtede Reise, og allerede i de første Dage af det følgende Aars April var Flaaden i Brasilien. Den løb derpaa mod Syd. Drake fandt det nødvendigt, at opbrænde eet af sine Skibe som overflødigt, og gik allerede den 27de for Anker i Havnen Descado (Desire). Den store Mængde Søkalve, som man forefandt her, og af hvilke 200 bleve dræbte, for at tjene til Spise, foranledigede Capitainen til at benævne denne Havn Sælhundebugten (Sealsbay). Her fandt man hvidt og sort bemalede Vilde af meget anseelig Figur, med hvilke Englænderne bleve i god Forstaaelse. Denne Lykke varede imidlertid ikke længe; thi da Drake den 2den Juni havde naaet Havnen St. Julian, kom de der i Strid med andre Vilde, som de vel dreve paa Flugt efter at have dræbt nogle, men ved hvilken Leilighed de ligeledes mistede to af deres Folk.

De gyldigste Efterretninger betegne vel dette Landstrøgs Beboere, Patagonierne, som meget store og stærkt byggede Folk, men de modsige de ældre Spaniere, som udgave dem for Kjæmper. Vore nyeste Verdensomseilere have nu afgjort denne Strid, aldeles til Englændernes Fordeel.

Ikke langt fra Havnen St. Julian saae Drake sig nødt til at anvende Livsstraf paa en talentfuld, men oprørsk Officeer, Thomas Doughty. Han havde prøvet paa at bringe Mandskabet til at gjøre Oprør imod Anføreren og tvinge ham til at vende tilbage til England. Doughty var selv saa overbeviist om at have

fortjent sin Straf, at han, efter at have tilstaaet sin Brøde, først nød Sacramentet, bad Commandeuren og hele Mandskabet om Tilgivelse, og derpaa rolig leed Dødsstraffen.

Mærkeligt er det, at ogsaa Magelhaen paa sin tidligere Verdensomseiling netop her maatte foretage noget Lignende. Oprørerne paa Skibet Vittoria af Magelhaens Flaade, bleve her henrettede, og Englænderne under Drake fandt endnu paa dette Sted den dertil opreiste Galge.

Nu trængte Drake ind i Strædet selv, og gjennemseilede — hvilket unegtelig fortjener Beundring — med sjelden Lykke denne Kanal, der krummer sig i saa mangfoldige Retninger og netop derfor udkræver lige saa mange Forandringer af Vindene. I 13 Dage tilendebragte han denne høist mislige Fart, hvortil Bougainville brugte 52 Dage, Wallis 4 Maaneder, ja andre Søfarende endog henved 9 Maaneder.

Flere Øer i Strædet og de derværende Naturproducter, f. Ex. Pinguinerne, ere siden blevne os for nøie bekjendte, til at de her fortjene særskilt at omtales.

Derimod leverede Drakes Gjennemfart allerførst et for Lægekunsten fortrinligt Product. Skibet Elisabeth, ført af Capitain Winter, maatte vende tilbage til England, og medbragte den af ham i Strædet opdagede vellugtende styrkende Bark, den hvide Kaneel (Winterania Lin.), der voxer hyppigt i Landene ved denne Kanal.

Saasnart Admiralen havde forladt Strædet, sendte han en Slup hjem under Anførsel af Sømanden Carder, for at underrette Dronningen om sin lykkelige

Gjennemseiling. Men Carder leed Skibbrud, og kom først efter tusinde Farer meget sildig hjem over Brasilien.

Strax efter at være kommen ind i det store Sydhav, søgte Drake at seile opad langs med Kysterne af Chili; thi han tænkte stedse paa at ødelægge Spanierne. Men Modvinde dreve ham tre Gange tilbage mod Syd, den fjerde Storm bragte ham endog ned til den 56de Grad sydlig Brede. Her fandt han nogle Øegrupper, som han kaldte Elisabeth-Øerne; Geographerne have i lang Tid gjort et eget Sydland deraf; men Fleurieu har i de senere Tider, paa en for denne store franske Sømand høist ærefuld Maade, vidst at godtgjøre, og ved et eget Kort viist, at Drake har opdaget de under Ildlandet (Terra del Fuego) beliggende Ramirez-Øer, at hans Archipel af Elisabeth-Øerne indeholdt disse og de Øer ved Amerikas sydlige Spids, hvoriblandt l'Hermite og Cap Horn befinde sig, og at altsaa Æren for allerførst at have omseilet dette berømte Forbjerg, det sydligste Punkt af Amerika, unegteligen tilkommer Drake, og ikke Hollænderne.

Neppe tillode Vindene vor kjekke Sømand at følge sin Tilbøielighed, saa vendte han tilbage mod Nord, og landede ved den mindre Øe Macha (38 Gr. s. Br.), ikke langt fra Kysten af Chili. Fra denne Tid af fulgte kun Seire og Skatte ham. Snart bemægtigede han sig en spansk Stad, snart erobrede han svære Transporter af Sølv og Guld, der bleve sendte i Stænger fra Bjergværkerne; snart bleve de rigeste Skibe hans Bytte. Paa et eneste af dem fandt han 13 Kister fulde af Realer, 80 Pund Guld, 26 Tønder med Sølvbarrer, og en stor Mængde Ædelstene.

Efter disse heldige Foretagender kom det an paa, med et saa umaadeligt Bytte at vælge den sikkreste Tilbagevei til England: enten over Ostindien, eller paany gjennem Magelhaens-Strædet. I et Skibsraad stemte man for den første Vei. Eskadren gik derfor Nord paa, langs Amerikas Kyst, indtil den 48de Grad n. Brede.

Dette gav Anledning til en anden vigtig Opdagelse. Uagtet det endnu var Sommer, fandt man dog Kulden i disse nordlige Have meget stor. Drake vendte derfor tilbage mod Syd, og landede under 38 Gr. 30 Minuter s. Br. i en god Bugt, der ogsaa endnu bærer hans Navn (Port Francis Drake). Kystens hvide Klipper skulde have mindet ham om de fædrelandske, som ligne dem, og han kaldte det af ham opdagede Land Ny-Albion. Her fandt han flere, imod Veirliget godt beskjermede Hytter, og snart traf han paa et uskyldigt Folk, der gik uden Klæder og var aldeles frit for Mistro. Det forbausedes over Skibene og ansaae Englænderne for Væsner af høiere Art. Landets Øverste eller Konge overleverede i en høitidelig Procession Admiralen de bedste Producter af den ringe Kunstflid. Han tog endog en af skjønne Fjer forfærdiget Krone af sit Hoved, og satte den paa Drake. Heraf udbroge da Englænderne den Slutning, at Kongen havde overgivet dem sit Land; men sandsynligviis var hele denne Handling kun et Beviis paa stor Ærbødighed imod Mennesker, som Indianerne troede saa langt ophøiede over sig; thi paa samme Maade blev Cook i Begyndelsen modtaget af Sandwichs-Øernes Beboere. Admiralen fandt sig imidlertid ved dette Optrin bevæget til høitideligen at tage Landet i Besiddelse i sin Dron-

nings Navn og at forevige denne Occupation ved en Indskrift paa en Metalplade, der blev heftet paa en til dette Oiemed opreist Steensøile.

For Naturhistorien opdagedes her en ny Dyrart. Man fandt i Mængde en Art Kaniner (saaledes kaldte Englænderne dem formedelst Ligheden i Størrelse og Skabning); de havde Fødder, som lignede Muldvarpenes, store Kjæveposer, som Hamsterens, og Rottehaler. Deres Kjød var fuldkommen spiseligt, og Skindene tjente de fornemste af Indvaanerne til Klædning. Hidindtil er dette Dyr, ved hvilket sandsynligviis en ny Slægt vil blive bestemt, endnu ikke blevet videre bekjendt, uagtet Spanierne i mange Aar have været i Besiddelse af Landet.

Efter at have taget friskt Vand ind, forlod Drake Californien, gik over Ladronerne, og landede i December paa de molukkiske Øer; opholdt sig hos Kongen paa Ternate, kom derpaa til Celebes, hvor Lykken hjalp ham af et farligt Klipperev, og kort efter landede han paa Java.

Disse Have og Lande, der nu ere tilstrækkelig bekjendte, fortjente i hine Tider, da Portugiserne alene saa at sige havde Nøglen dertil, en særegen Beskrivelse; at gjentage den nu, vilde være Tidsspilde.

I Marts 1579 seilede han til det gode Haabs Forbjerg, landede i Juli paa Sierra Leona, den 11te September paa Terceira, og ankom den 3die November, ladet med ubeskrivelige Rigdomme, lykkeligen til Plymouth.

Saaledes var da Englændernes første Reise omkring Verden med Ære bleven tilendebragt i 2 Aar og

10 Maaneder. Nationen jublede vel over denne nye Hæder; men en stor Deel misbilligede dog Drakes Forhold imod Spanierne. Den spanske Gesandt forlangte Erstatning for de hans Nation berøvede Skatte; og nogle Efterretninger sige bestemt, at Drake har tilbagegivet en ikke ubetydelig Deel af sit Bytte.

Imidlertid saae Dronning Elisabeth dog i Drakes Foretagende Englands Hæder og et Exempel, der kunde vække stor Kappelyst. Den 4de April 1584 beviste hun ham den Ære at modtage hans Indbydelse til et Gjestebud ombord paa hans Skib; hun billigede her hele hans Foretagende, slog ham til Ridder, og tillagde ham i denne Anledning et nyt Vaaben, hvori der foroven befinder sig et Skib. Hans berømte Fartøi, Pelikanen, blev flere Aar beundret i Deptford, og da det i Tidens Længde forfaldt, blev det foreviget derved, at man af en Deel af dets Tømmer lod forfærdige en Armstol, som blev foræret Universitetet i Oxford til Erindring og besungen af den berømte Odedigter Cowley.

Drake blev imidlertid ikke længe uvirksom, og begyndte som Søhelt egentlig nu sin berømmeligste Løbebane. Den nu stedse voxende Kamp imellem Philip af Spanien og Dronning Elisabeth frembød ham den skjønneste Leilighed dertil. I Aaret 1585 gik han med sin Flaade til Vestindien, og erobrede der St. Jago, St. Domingo, Carthagena og St. Augustin.

Philip rustede sig imidlertid til hiint berømte Foretagende, som efter hans Mening aldeles skulde tilintetgjøre England, Udrustningen af den store Armada. En Deel af Flaaden, nemlig 100 Munitionsskibe, vare forsamlede i Cadix's Havn, og Drake ilede derhen med

sin Eskadre. I Fæstningens og en stor Deel Krigsfartøiers Paasyn trænger den kjekke Drake ind imellem de for Anker liggende Skibe, ødelægger 30 af dem, driver de øvrige paa Flugten, gjør et stort Bytte, og bevirker, ved denne næsten utrolige Kjekhed, imod al Forventning, en betydelig Tilbagegang i Philips Foretagende.

Men med denne berømmelige Daad lod vor Helt sig ikke nøie; han løb ind i Tajo, og opfordrede dristig den spanske Storadmiral Marquis de Santa Croces Krigsmagt til Kamp. Denne saae imidlertid, beskyttet af Fæstninger og Batterier, rolig paa at hans Barker og Caraveller bleve tagne eller ødelagte, og yttrede kun sin Ærgrelse derover, ved at han strax derpaa døde af Skamfuldhed og Smerte. Drake derimod løb til Azorerne, og erobrede St. Philip, en fra Ostindien tilbagevendende rig Caracke. Disse Skibe bleve hidindtil betragtede som uovervindelige; og da denne Caracke, den første, som gik tabt, tillige bar Kongens Navn, gjorde dens Erobring desto større Opsigt.

Philips Ærgjerrighed, Haardnakkenhed og uslukkelige Had imod Elisabeth blev imidlertid ingenlunde rokket ved alle disse Ulykker. De store Udrustninger gik deres Gang, og i det følgende Aar (1588) rykkede virkelig den frygtelige Armada mod Englands Kyster.

Den bestod af 130 Seilere; mange af Gallioterne vare af en dengang aldrig seet Størrelse, uagtet de i vor nuværende Marine vel først vilde høre blandt Skibene af tredie Rang. Paa Flaaden befandt sig 19,258 Mand Landtropper, 8466 Søsoldater, 2088 Galeislaver og 2630 Metalstykker af svært Caliber.

Philips Forventninger med denne lige saa forbausende som kostbare Expedition var saa stor, at der endog skal have befundet sig en Mængde Lænker ombord, til Brug for de forventede engelske Fanger.

Storadmiral Effingham anførte Englands hele Forsvarsflaade, og under ham tjente Frants Drake som Vice-Admiral. Effingham havde ved sit Udløb fra Plymouth, den Klogskab, kun i lang Frastand at beskyde denne overlegne Magt, hvorved Fordelen af dens talrige Mandskab gik tabt. Og da nogle af de store spanske Skibe, formedelst deres plumpe Manøvrer, bleve adskilte fra Flaaden, angrebe Englænderne dem enkelte. Drake udmærkede sig ogsaa heldigt ved denne Leilighed. Han erobrede to meget betydelige Skibe, hvoriblandt den store Gallion fra Andalusien, commanderet af den berømte Valdez, Ophavsmanden til det hele Foretagende. Vel svarede Spanieren, da man opfordrede ham til at overgive sig: at han var Don Pedro Valdez og vilde ikke overgive sig til Englænderne paa slette Betingelser; men neppe havde Drake nævnet sit Navn, saa sank Spanierens Mod, og han overgav Skibet, hvori man fandt 55,000 Dukater, og Valdez maatte desforuden betale Drake 3500 Pund Sterling i Løsepenge for sin Person.

At den uhyre Expedition fuldkomment mislykkedes og Armadaen næsten aldeles blev opreven af Englænderne og Stormen, er bekjendt. Alligevel havde Spanierne den Frækhed at rose sig af deres Bedrifter og, Sandheden til Trods, at tilskrive sig betydelige Fordele. Drake, yderst opbragt over denne Uforskammenhed, viste ved denne Leilighed nye Talenter. I et eget Skrift

gjendrev han paa en lige saa veltalende som fyndig Maade disse Storpralerier, og Kjendsgjerningerne, som bleve videre bekjendte, og deres Følger, gave denne Gjendrivelse bestandig ny Vægt.

Armadaens Nederlag havde opflammet Englænderne til en vild Enthusiasme mod Spanien. Don Antonio, en naturlig Søn af det portugisiske Kongehuus, vovede, fuld af Tillid til Portugisernes Had imod Castilianerne, at reclamere Portugals Krone, og henvendte sig først til Henrik den Fjerde af Frankrig og derpaa til Dronningen af England om Understøttelse af sine Fordringer. Strax dannede der sig et stort Selskab af anseete Englændere til dette romanagtige Foretagende. Næsten 20,000 Frivillige af alle Stænder lode sig indskrive dertil; Dronningen gav imidlertid kun 6 Skibe og 60,000 Pd. Sterling. For Landtropperne blev Norris udnævnt til General; men Sømagten erholdt Drake til Admiral; og den unge, siden saa berømte Grev Essex stjal sig hemmeligen mod Dronningens Villie ombord paa Eskadren. Disse kjekke Eventyrere angrebe med beundringsværdigt Mod et nyt Armement, som i Corunna blev udrustet mod England, opbrændte Skibene, sloge et Corps af 5000 Mand Landtropper, plyndrede Corunnas nedre Stad, og vilde endog have indtaget den velbeskyttede øvre Stad, dersom de ikke havde havt Mangel paa Munition. Herfra gik Drake og Norris til Panicha, en portugisisk Havn omtrent 9 Mile fra Lissabon. Norris førte nu rigtignok sine Landtropper til Lissabon selv, og Drake gik derhen til Søes; men Spanierne havde besat Byen stærkt. Englænderne gjorde imidlertid et anseeligt Bytte

i Forstaden, men maatte fornemmelig af Mangel paa Munition hurtigt igjen indskibe sig, og det hele Foretagende slog aldeles feil.

Dette var saa at sige Forvarselet for de snart paafølgende Ulykker, der forestode Admiralen. Under den vedvarende Krig med Spanien seilede han, 1597, til Vestindien. Her, paa Skuepladsen for sine tidligere Seire, haabede han at holde sig skadesløs for hiint mislykkede Foretagende. Men han fandt der Alt forandret. Spanierne, gjorte forsigtige ved Drakes tidligere Overfald, havde overalt sat sig i bedre Forsvarsstand. Saavel ved Portorico som senere ved Panama bragte de Admiralens Foretagender til at strande. Ikke vant til saaledes at see sig mishandlet af Lykken, hensank han i Mismod og Melankolie; han havde tillige den Ulykke at blive angreben af Blodgang, og disse forenede Lidelser gjorde Ende paa hans Liv. Han døde den 28de Januar 1596 paa sin Flaade, ikke langt fra Nombre de Dios, netop paa den Plet Jord, hvor han saa ofte seierrig havde udbredt Død og Ødelæggelse. Paa Havet var han født, paa Havet havde han levet, i Havet fandt han sin Grav.

Dette var en Mands Løbebane, der uden Fødsel og uden Formue, kun ved sine store Talenter alene havde vundet en hæderlig Plads iblandt det 16de Aarhundredes første Mænd. Men heri havde hans veldannede Legeme selv nogen Deel. Hans store, aabne, kjekke Øie og hans forekommende, ædle Adfærd indgjød Tillid, Mod og Kjærlighed. Disse Egenskaber vare ligeledes Grunden til at han flere Gange blev udnævnt til Parlamentslem.

Foruden hine Heltedyder besad han endnu andre Talenter. Han var for de Tider en saare fortrinlig nautisk Astronom, og stadfæstede ved egen Observation de af Magelhaen iagttagne sydlige Stjerner. Hans naturlige Veltalenhed og evede Stiil er allerede ovenfor omtalt. Ham havde Plymouth fremdeles at takke for sit friske Vand, hvorpaa denne berømte Søstad hidtil havde lidt saa stor Mangel. Han lod nemlig med megen Klogskab en Strøm ferskt Vand, der i lige Linie udsprang otte engelske Mile fra Plymouth, lede derhen ved Udgravninger, som strakte sig næsten tyve Mile.

Drakes Fortjenester af sit Fædreland vare altsaa i mange Henseender meget store. Han havde givet den engelske Marine nyt Liv og forøget Anseelse, han havde ydmyget Englands Fiender og ved sine lige saa kjekke som kloge Foretagender erhvervet sit Fædreland den største Hæder.

Men ogsaa paa hele Geographiens Tak har han de gyldigste Fordringer. Det behøver ei særskilt at omtales, at han var den Første, der som Anfører lykkeligen tilendebragte en Reise omkring Verden, da Magelhaen selv omkom paa sin Expedition. Drake trængte aabenbart længere ned imod Syd, end Nogen før ham; thi han opdagede Cap Horn; ogsaa lærte han rigtigere at kjende Magelhaens-Strædet og Ildslandet tilligemed disse Egnes Beboere. Fra hiint yderste Forbjerg af erholdt ved ham Contouren af det hele sydlige Amerika, der kun var Spanierne bekjendt, og endda meget ufuldkomment, et klarere Lys.

Men paa Vestsiden af det nordlige Amerika beseilede han ikke blot Kysterne indtil henimod den 48de

Bredegrad, men opdagede her et stort Land, Ny-Albion, der i Henseende til Opdagelsen unegteligen tilhørte England, uagtet det senere blev taget i Besiddelse af Spanien under det almindelige Navn Californien. Endelig bleve ved Drake Vandene omkring Ladronerne og de molukkiske Øer, dengang meget dunkle Dele af Jorden, langt nøiere bekjendte.

Greven af Aubigné *).

Greven af Aubigné, Broder til Madame de Maintenon, forvoldte hende megen Kummer ved sine ubesindige Yttringer og gale Streger. Det var hende ikke muligt at lade ham vise sig ved Hoffet. Kongen, som hun havde vovet at gjøre bekjendt med ham, kunde ikke fordrage ham; og Intet beviste mere hans Søsters Indflydelse, end at hun havde kunnet forskaffe en saadan Broder et stort Gouvernement og Helligaands-Ordenen. Han havde aldrig været andet end Capitain i Infanteriet, og han talede uophørligen om sine gamle Krige. Naar man hørte ham, maatte man ansee det for en stor Uretfærdighed, at han ikke var bleven Marschal af Frankrig. Han yttrede sig en Dag temmelig lystigt derom med Hensyn til Vivonne, om hvem Hoffets Satirikere sagde, at han kun havde erholdt denne Værdighed ved sin Søsters, Madame de Montespans Credit **). D'Aubigné satte hele Haandfulde Dalere paa

*) Nouveau Siècle de Louis XIV. T. IV. Paris 1793.
**) Hendes Credit var i nogen Tid saa stor, at hun,

et Kort, uden at tælle dem. Vivonne, der i dette Oieblik kom ind i Salen, raabte: "det er kun d'Aubigné, der kan spille saa høit Spil." — "Det kommer af," svarede denne, "at jeg har faaet min Stok forsølvet." (En Allusion til Marschalstaven). Han gjorde de heftigste Udfald imod Madame de Maintenon, siger Hertugen af Saint-Simon, fordi hun ikke havde faaet ham ophøiet til Hertug og Pair, og naar ikke enhver Ting gik efter hans Hoved; han fandt sig ikke belønnet nok ved at have erholdt Gouverneurposten i Belfort, senere Aigues-Mortes, i Forbindelse med Coignac, som han beholdt tilligemed Berri, for hvilket han gav Aigues-Mortes tilbage. Han løb efter Smaapigerne i Tuilerierne og overalt; han underholdt bestandig nogle, og levede som oftest med dem og deres Familie, og med Selskaber af deres Art, hvor han tilsatte mange Penge; thi han var en stor Ødeland, gal uden al Maade, men lystig, med Forstand og Svar, som man ikke kunde vente, og derhos en godmodig Fyr, høflig og aldeles ikke impertinent med Hensyn til sin Søsters Ophøielse. Derimod havde man ofte den Fornøielse, at høre ham tale om Scarrons Tider og om Hotel d'Albret, undertiden om endnu tidligere Perioder; og han kunde da aldrig tvinge sig, i Særdeleshed med Hensyn til sin Søsters Galanterier, som han sammen-

ved Forfremmelsen til Marschaller af Frankrig, gjennemsøgte Kongens Lommer, for at tage Listen over Candidaterne. Da hun ikke fandt sin Broders Navn derpaa, overøste hun Kongen med Bebreidelser, og han kunde ikke berolige hende paa anden Maade, end ved at give Vivonne Marschalstaven.

lignede med hendes nærværende Andægtighed og hele Stilling. Man var i stor Forlegenhed ved at høre disse Indfald, som man ikke kunde standse naar man vilde, og som han ikke fremførte imellem to, tre Venner, men ved Bordet for alle Mennesker, paa en Bænk i Tuilerierne, ja endog ganske frit i Versailles' Gallerie, hvor han tvang sig lige saa lidet som andensteds, og hvor han vedligeholdt denne lystige Tone, idet han endog brugte Udtrykket Svoger, naar han talede om Kongen." — Han giftede sig 1678 uden at spørge sin Søster tilraads, og ægtede Genoveva Piètre, Datter af den kongelige Procureur i Paris. Efter nogle Aars Forløb herskede der en saadan Uenighed imellem disse Ægtefolk, at Madame de Maintenon blev nødt til at skille dem ad. I Nærheden af Saint-Sulpice var der et Huus, hvor Adelsmænd, eller Saadanne, der gave sig dette Navn, levede sammen under nogle Præsters Bestyrelse. Hun overtalede sin Broder til at begive sig derhen, og sin Svigerinde til at træde ind i et communauté *). De lode sig lede, Konen brummende, Manden skjemtende over at hans Søster vilde indbilde ham, at han var devot. Han havde ikke været der længe, førend han faldt tilbage til sine gamle Vaner; han gjorde sig usynlig hele Uger; man bragte ham tilbage; men han deserterede igjen.

D'Aubigné havde kun en eneste Datter (Françoise d'Aubigné), for hvem Madame de Maintenon drog særdeles Omsorg, som aldrig forlod hendes

*) En Anstalt, hvor mange Fruentimmer leve sammen uden Klosterløfte.

Værelse, som hun førte omkring og fremviste overalt, og som hun opdrog under sine Øine, ligesom om hun havde været hendes egen Datter. Hun giftede hende, 1698, med Hertug, senere Marschal de Noailles.

Exempel paa en høi Alder *).

I Metz lever for nærværende Tid en Kone, Enken Durieux, der allerede har opnaaet den overordentlig høie Alder af 117 Aar. Hun blev døbt den 17de September 1714 og var to Gange gift. Det andet Ægteskab sluttede hun, da hun var 66 Aar gammel, med en ung Mand paa 25 Aar, med hvem hun levede 13 Aar. Dette Ægteskab var barnløst. I Tidsrummet mellem hendes første og andet Ægteskab havde hun i 7 Aar været Courer hos en mailandsk Fyrste under Navnet Anton, hvorfor man i hendes Menighed endnu bestandigt kaldte hende Toinon; hendes Kjøn blev i al denne Tid ikke opdaget, og hendes besværlige Forretning havde ingen skadelig Indflydelse paa hendes Sundhed, hvorpaa selv heftig Kummer og Smerte ikke gjorde nogen Virkning; denne sidste var Tabet af et Værtshuus, som hun holdt i Lans-le-bourg, og som ved Østerrigernes Gjennemmarsch 1815 gik op i Luer. Man skulde ikke antage hende for ældre, end nogle og tredsindstyve Aar, saa overordentlig godt har hun conserveret sig; hun er af Middelstørrelse, temmelig rank, meget livlig, munter, stærk, og overhovedet fuldkommen rask; hun har aldrig brugt nogen Læge, og kjender ei

*) Dr. Pappes Lesefrüchte. Jahrg. 1832.

engang til den letteste Upasselighed; hun gjør store Fodvandringer, føler ingen Mathed, og forsikkrer, at den kongelige Families Livlæger i Aaret 1827 havde lovet hende en Alder af 30 Aar endnu. For 50 Aar siden mistede hun sine Haar; senere ere de voxede ud igjen; nu ere de graae, men temmelig rigelige. Alle sine Undertænder har hun mistet uden Smerte, af de øverste har hun endnu nogle Stumper tilbage. Hendes Puls gaaer meget regelmæssigt. Hun sover særdeles lidet, een eller i det høieste to Timer om Morgenen; thi Natten tilbringer hun med Sang og Bøn; det bedrøver hende, naar hun ikke meer er søvnig. Hendes Syn har i de sidste halvfjerde Aar aftaget, fordi hun har Stær i det venstre Øie, og den ogsaa begynder at vise sig i det høire; dette er hendes eneste Svaghed. Hendes Smag, Følelse, Lugt og Hørelse ere usvækkede; hun kjender intet til Beklemmelse eller Zittren; ogsaa hendes Hukommelse er usvækket og saa tro, at hun veed at fortælle de ældste Begivenheder med de mindste Omstændigheder. Hendes Næring bestaaer fornemmelig i Kaffe med meget Sukker. Da denne bydes hende mange Steder, saa drikker hun undertiden 30 til 40 Kopper om Dagen; Brød spiser hun kun lidet af, Kjød slet ikke. Hun afsondrer sig ikke fra Mennesker, og man møder hende ofte paa Gaden, fordetmeste til Fods; paa Landet saavelsom i Staden aflægger hun Besøg hos Familier og i saadanne Huse, hvor man ønsker at gjøre hendes Bekjendtskab; Enhver giver hende gjerne en Foræring, paa Grund af hendes Alder og Ulykke; hun beder aldrig om noget, men modtager det med Taknemmelighed. Hun eier tre mærkværdige Stambøger, hvori Prindser og mange høie og berømte Personer have skrevet.

Réunionskamrene under Ludvig den Fjortende *).

Et Rædsels-Aarhundrede og den haardeste Prøvelses Tidsalder var Ludvig den Fjortendes Regjering i Frankrig. Saa længe denne Monark sad paa Thronen, havde Europa ingen Ro, Staternes Velfærd ingen Sikkerhed. Tydskland maatte gjøre de sørgeligste Erfaringer i denne Henseende, da Ludvigs umættelige Begjerlighed efter Lande bortrev det ene Stykke deraf efter det andet. Det hjalp ikke, at man sluttede Fred og Tractater med ham; han benyttede blot Freden til at samle nye Kræfter til Krig, og Tractater gjaldt for ham kun saa længe, som de tjente hans egennyttige Hensigter.

Saaledes var det, da i Aaret 1679 en Fred kom istand med Frankrig til Nimwegen. Glemmende de udstandne Gjenvordigheder, opbyggede Pfalzerne og deres Naboer ved Rhinen, der havde lidt meest ved de Franskes Indfald, igjen deres afbrændte Boliger, og dyrkede atter de ødelagte Marker og Viinbjerge. Men Ludvig var langt fra at lade sig nøie med det, som han i den sidste Fredslutning havde revet fra Tydskland. Foruden andre Uretfærdigheder, nødte han ikke blot de umiddelbare Rigsstæder tilligemed Rigsridderskabet i Elsaß til at hylde ham og underkaste sig en kongelig Overret, men aabnede ogsaa ved de saakaldte Réunionskamre en Kilde til utallige Fordringer paa fremmed

---

*) Historische Gemählde, Erzählungen und Anecdoten aus der deutschen Geschichte. Von Samuel Baur. 1ster Band. Halle 1822.

Gods. Han nedsatte nemlig (1680) i Metz, Breisach, Besançon, og Dornick Tribunaler eller Gjenforenings-Kamre, der skulde undersøge, hvilke Steder og Lande der engang i gamle Tider som Lehn, eller paa anden Maade, havde hørt til de i den westphalske og nimwegenske Fred til Frankrig aftraadte Districter, og følgelig nu igjen maatte forenes dermed *).

Det lader sig let tænke, hvilke Opdagelser disse Kamres Medlemmer ved denne Leilighed have gjort, i Særdeleshed da de gik tilbage i den gamle franske Historie til Kong Dagoberts Tider. Hele Zweibrücken, Saarbrück, Veldenz, Sponheim, Mümpelgard, Lauterburg, Germersheim, Homburg, Falkenburg, Bitsch og mange andre Stæder og Districter opstillede de som

---

*) Ved Freden til Nimwegen var Franche-Comté afstraadt til Frankrig; da nu Parlamenterne i Metz og Besançon skulde bestemme deres Districter, anførte Parlamentsraad Roland de Ravaux i Metz ogsaa adskillige ikke franske Steder som hørende dertil, fordi de i ældre Tider havde været afhængige af Franche-Comté. Beretningen derom fandt Bifald i Paris; det var jo naturligt, at denne nye Maade at lucrere paa maatte anbefale sig. Ludvig oprettede i Metz og Breisach Retter eller Kamre, der skulde udfinde, hvad der forhen havde hørt til de tre Bispedømmer Metz, Toul og Verdun og til Elsaß, forat dette tilligemed dets Dependentser kunde blive gjenforenet (réuni) med Frankrig. Saaledes blev der da søgt, og man fandt et overraskende stort Antal Dependentser; man kom fra Dependentser til Dependentser. Saaledes hed det: "Klosteret Weißenburg hører til Frankrig; thi Kong Dagobert († 688) har bygget det; Germersheim ligeledes, thi det har fordum hørt til Klosteret Weißenburg." (Wachsmuth.)

Dependentier af de nyerhvervede Provindser, og tildeelte deres Konge Høiheden over dem, som noget, der vår aldeles overeensstemmende med Ret og Billighed. Denne iværksatte ogsaa strax sine Retters Udsagn imod fremmede Fyrster med væbnet Haand, forlangte overalt Hyldingseden, og ophøiede i alle saadanne Steder den katholske Religion til den herskende.

Et saadant Foretagende tilintetgjorde de helligste Tractater imellem Nationerne, og opstillede uden Skjul den Stærkeres Ret som den første Grundsætning af Folkeretten. Keiseren og Riget kunde derfor i Begyndelsen neppe troe, hvad de for dem klagende Fyrster forsikkrede som en kun altfor vis Sandhed. De forbausedes over denne Frækhed af en Konge, der af sine Hofmænd lod sig kalde den Store, og uophørligen førte Ordene Ære og Ædelmodighed i Munden. Det Første var, at man indgav Forestillinger herimod, der, understøttede af Retfærdigheden selv, syntes at maatte være aldeles indlysende. Men naar har en rænkefuld Advocat nogensinde været i Forlegenhed for Svar? For at bevare Skinnet af Retfærdighed, sendte Ludvig virkelig en Deputation til den af Riget berammede Congres i Frankfurt. Men endnu førend denne Congres kunde blive aabnet, paasatte den kongelige Røver sine egenmægtige Foretagender Kronen derved, at han til alle Rigsfyrsters og Keiserens Forundring endog tog Rigsstaden Straßburg i Besiddelse. Da der Ingen var i Nærheden, som kunde gjøre Modstand, saa paafulgte, midt i Freden, bestandig nye Réunioner, og i Sommeren 1684 bleve de store Stæder Luxemburg og Trier

erobrede og erklærede for Bestanddele af det franske Monarkie.

Slige Voldsomheder vare for oprørende, til at man ikke skulde have tænkt alvorligt paa Modstand. I denne Hensigt sluttede Keiseren et Forbund med Holland, Spanien og Sverrig. Men et Oprør i Ungarn og et Indfald af Tyrkerne, der snart trængte frem til Wien, saavelsom de tydske Fyrsters Uenighed og Spaniens Svaghed, nødte Keiseren til at slutte en Vaabenstilstand med Ludvig paa tyve Aar. Ved denne Tractat, der kom i Stand den 16de August 1684, blev vel Krigen for det første afværget og Keiseren sat i Stand til igjen at fortsætte sine Foretagender imod Tyrkerne med større Held; men snart opstod der igjen nye Tvistigheder, som nødte Tydskland til at gribe til Vaaben imod Ludvig.

I Mai 1685 døde Churfyrst Carl af Pfalz, som den Sidste af den pfalz-simmerske Linie. Endnu før sin Død havde han erklæret Pfalzgrev Philip Wilhelm af Neuburg for sin retmæssige Arving og Efterfølger. Den nye Churfyrste var Erkehuset Østerrig meget hengiven: en tilstrækkelig Bevæggrund for Kongen af Frankrig, som var en bitter Fiende af dette Huus, til at berøve ham denne Værdighed og de dermed forbundne Lande. Da hans Bestræbelser for at ophøie en Anden til denne Værdighed vare frugtesløse, saa maatte idetmindste, for at svække Philips Magt, Hertuginden af Orleans, Søster til den afdøde Churfyrste, optræde som Allodialarving og gjøre Fordring paa et særdeles betydeligt District af Landet. Den nye Churfyrste vægrede sig ved at afstræde disse Lande, og

Ludvig rustede sig paany til Krig under det Paaskud, at han vilde understøtte Arvingen i hendes Fordringer.

Tydskland følte tilfulde, hvor stor Fare Huset Pfalzes Svækkelse vilde drage efter sig. Var denne Formuur nedreven, saa vilde Østerrig ikke mere kunne beskytte sig mod Frankrig, og Frankrig ikke mere mod Østerrig; den Monark, som fik den i sine Hænder og forenede den med sin Magt, vilde beholde Overvægten rundt omkring; Enhver maatte komme til at skjælve for ham, og Ingen vilde kunne redde sig. Denne Betragtning opvakte Almeenaanden blandt Fyrsterne, og foranledigede nye Forbindelser og Udrustninger, for at sætte Grændser for Frankrigs Anmasselser. Den 9de Juli 1686 sluttede Keiseren, Kongerne af Spanien og Sverrig, Churfyrsten af Baiern, den baierske, frankiske og overrhinske Kreds og det fyrstelige Huus Sachsen et Forbund i Augsburg, hvori man nøiagtigen aftalte alle Anstalter til at sikkre Riget og opretholde den westphalske og nimwegenske Fred og den tyveaarige Vaabenstilstand imod de franske Voldsomheder. Aabenbart sigtede dette Forbund kun til et gjensidigt Forsvar, i Tilfælde af et Angreb. Ikke destomindre opløftede det franske Hof et lydeligt Skrig over Keiserens fiendtlige Hensigter, som blot skulde gaae ud paa, hvorledes han kunde drage Frankrigs Venner og Allierede til sig og bekrige Frankrig. Vel tilbød Ludvig at ville troligen iagttage den afsluttede Vaabenstilstand og fremdeles vedligeholde den gode Forstaaelse med Keiseren og Riget. Men snart tildrog der sig en Begivenhed, som gav ham et nyt Paaskud til offentligt Brud.

Churfyrst Maximilian Henrik af Kölln døde den 3die Juni 1688. Det var Kongen af Frankrig særdeles magtpaaliggende, at Churværdigheden tilfaldt en Mand, som var franskſindet. Paa ham beroede det, om Kongen skulde have Passage over Rhinen til Rigsstændernes tilgrændsende Lande, eller ikke. Hans Exempel, hans Anseelse, hans Veltalenhed kunde maaskee ogsaa virke paa de øvrige geistlige Churfyrster til Frankrigs Fordeel; og hvor meget kunde Kongen love sig, naar han blot havde vundet de tre geistlige Churfyrster! Domcapitlet var dengang deelt i to Partier; det ene var franskſindet, det andet stemt for Riget, dog hiint var uden Sammenligning stærkest. Til dette anbefalede Kongen sin troe Cardinal og Biskop i Straßburg, Greve Wilhelm Egon af Fyrstenberg, hvem allerede den største Deel af Domherrerne, endnu medens den forrige Churfyrste levede og paa hans Tilskyndelse, havde udnævnt til Coadjutor, men som Paven endnu ikke havde stadfæstet i denne Værdighed. Keiseren derimod og de for Tydsklands Opretholdelse omhyggelige Rigsstænder ønskede en Mand paa denne Post, af hvem man turde vente en fast, mandig Charakteer og en patriotisk Tænkemaade. Med Hensyn hertil understøttede de Prinds Joseph Clemens fra Baiern, der allerede var Biskop i Regensburg og Freisingen, men endnu ikke havde naaet den behørige Alder. Til Lykke erklærede Paven sig i denne Henseende hemmeligen for Tydskland; han meddeelte ham et Breve, hvorved han blev qualificeret til at vælges. Med Hensyn til den til Churværdigheden fornødne Alder erholdt han Dispensation af Churfyrsterne, og Joseph Clemens blev udnævnt til Erke-

biskop med ni Stemmer fremfor den forlangte Grev von Fürstenberg, som ikke havde de to Trediedele af Stemmerne.

For den stolte Ludvig, der vilde byde uindskrænket overalt, var denne Modstand altfor ømfindtlig, til at han ikke skulde have pønset paa Hevn. Og saaledes opstod der da, deels paa Grund af det köllnske Churfyrstevalg, deels i den Hensigt at ødelægge Pfalz, en ny fransk Krig imod Medlemmerne af det augsburgske Forbund; og endnu førend det franske Krigsmanifest blev bekjendt i Tydskland, brød en mægtig fransk Hær op mod Rhinen, den 25de September 1688. Ludvig haabede, at han med sin store Magt snart kunde nedtrykke sine forenede Fiender, de augsburgske Allierede, med hvem Spanien og næsten alle italienske Fyrster forenede sig. Han havde næsten altid fem, og undertiden sex, men aldrig mindre end fire Armeer i rustet Tilstand. I Tydskland og Nederlandene opstillede han meer end een Gang en Hær paa 100,000 Mand; og desuagtet vare Grændsefæstningerne altid forsynede med tilstrækkeligt Mandskab. Han havde overhovedet, Søtropperne iberegnede, henved 450,000 Krigere.

Paa samme Tid, da Krigen rasede saa frygteligt i Tydskland, vovede Ludvig endnu et andet Forsøg, for saa meget sikkrere at gjøre sig til Herre i dette Rige. Han arbeidede i Stilhed paa at forskaffe sin Dauphin Keiserværdigheden. Rigsstændernes hele Landshøihed og alle deres Friheder vilde være komne i Fare, hele Riget vilde være blevet en Slave af Kongen, dersom han havde været heldig nok til at udføre sit Forehavende. Men Keiserens Aarvaagenhed, for hvem disse lønlige

Hensigter ikke kunde blive ubekjendte, og Churfyrsternes Patriotisme hindrede ham deri. Keiser Leopold bragte det saa vidt, at Churfyrsterne forsamlede sig i Augsburg; og uopholdeligen blev i denne Forsamling hans ældste Prinds, Erkehertug Joseph, der allerede var Konge i Ungarn, eenstemmigen valgt til romersk Konge. Da Ludvig saae denne Plan ligeledes kuldkastet, fortsatte han Krigen med fordobblet Raserie.

I Spidsen for den Armee, som var bestemt til at ødelægge Tydskland, stod Dauphin, en beskeden, godmodig Prinds paa 27 Aar, der gjerne i alle Ting var af sine Underfeldtherrers Mening, og desforuden havde en nøiagtig Instrux fra Hoffet i sin Lomme. "Min Søn," sagde Kongen til ham ved Affkeden; "idet jeg betroer dig Overcommandoen over min Hær, giver jeg dig en Leilighed til at overtyde Verden om dine Fortjenester. Stræb derfor at gjøre hele Europa opmærksom derpaa, forat det, naar jeg engang døer, ikke skal blive vaer, at Kongen ei længere er i Live."

Franskmændene gik først ved Straßburg over Rhinen, og rykkede, under Generalerne Bouflers og Breteche, ganske uventet for Kaiserslautern, der allerede efter fire Dages Modstand maatte overgive sig. Den samme Armee bemægtigede sig derpaa ogsaa de pfalziske Stæder Alzey, Neustadt an der Hardt og flere andre, der samtlig maatte hylde Kongen af Frankrig. Paa samme Tid marscherede to franske Regimenter til Speyer, besatte strax Portene og Rigskammerrettens Bygning, saa at Ingen af dets Medlemmer vovede sig derind. Marquis de Breteche tog imidlertid Staden Oppenheim i Besiddelse. Slottet, som ikke vilde overgive sig,

blev erobret med Storm. Breteche gik herpaa med sit Corps til Worms, for at forene sig med Marquis de Bouflers, der stod med 12,000 Mand ved Hochheim. Staden Worms maatte nu overgive sig. Imidlertid drog General Monclas ned ad den høire Rhinbred, indesluttede Rigsfæstningen Philipsburg, rykkede, efter at have truffet alle Anstalter til en Beleiring, med 5000 Mand for Heilbronn, og forlangte at blive indladt i Staden. Uagtet nu de af billig Harme opflammede Borgere gjorde en kjek Modstand, tænkte dog den klogere Magistrat ved mere koldt Blod paa Stadens nærværende slette Forfatning, og fandt det nødvendigt at capitulere med Fienderne, hvorpaa disse toge Heilbronn i Besiddelse.

De Franskes hurtige Fremskridt vakte overalt grundet Frygt; men med endnu større Bestyrtelse erfarede man ved det keiserlige Hof og i Regensburg, at ogsaa Mainz, denne Nøgle til Mittelrhein, denne Tydsklands Formuur, havde modtaget fransk Besætning. En Hær af 25,000 Mand viste sig for denne Fæstning, og forlangte, at man skulde lade den besætte af franske Tropper. Churfyrsten vægrede sig i Begyndelsen, og beraabte sig paa den tyveaarige Vaabenstilstand. Men da Bouflers erklærede, at han havde udtrykkelig Befaling af sin Konge at bemægtige sig Staden, og at han ved fortsat Vægring maatte bruge Strenghed, sammenkaldte Churfyrsten alle Prælater og Capitularer, for at raadslaae med dem. Garnisonen, der neppe udgjorde 600 Mand, var ikke i Stand til at forsvare de vidtløftige Fæstningsværker; og Portene bleve da aabnede for de Franske.

Bestyrtelsen, som Tabet af en saa vigtig Stad, som Mainz var, havde foraarsaget, naaede en endnu høiere Grad, da kort derpaa den Efterretning indløb, at ogsaa Philipsburg havde overgivet sig til de Franske. Denne Rigsfæstning befandt sig allerede i Begyndelsen af Beleiringen i stor Nød; thi den var saare slet forsynet med Alt, hvad der udkræves til at holde sig længe mod en fiendtlig Magt. I Særdeleshed paa Rhinsiden var den langt fra at være tilstrækkelig beskyttet. Paa Kronværket vare Murene endnu ikke udbyggede; der fattedes et Brystværn, den indre Grav var slet bedækket, og hverken Mandskab eller Munition vare tilstrækkelige til en langvarig Beleiring. Hele Besætningen, fordetmeste Rekruter, som vare uvante til Krig, bestod af 1600 Mand; der fattedes et tilstrækkeligt Antal Constabler og Fyrværkere, og af Batteriestykker forefandtes kun 17. Det er derfor næsten et Under, at Staden i denne slette Tilstand dog holdt sig paa femte Uge. De ulige talrigere Franskmænd fyrede Dag og Nat fra deres Mørsere og Kanoner; næsten alle Huse bleve ødelagte, Brøndene opfyldte, og Voldene fik saa mange Aabninger, at man neppe kunde udbedre dem tilstrækkeligt. Desuagtet overgav Commandanten, Grev Maximilian af Stahremberg, ikke Fæstningen, førend Fienden endelig havde bemægtiget sig Neustadt og brugte sin Overmagt paa en saa afgjørende Maade, at man kunde see en Erobring ved Storm imøde i det seneste om tre eller fire Dage. De Keiserlige forlode den 21de October Fæstningen med klingende Spil, brændende Lunter, fire Stykker Skyts og to Mørsere.

Under denne Beleiring rykkede tvende andre Corps Franskmænd ind i andre Egne. Marquis de Fouquiere drog igjennem Franken og Schwaben, erobrede Alt, hvad han traf paa, brandskattede Stæder og Landsbyer, stak adskillige i Brand, maatte vel drage bort igjen fra Scherndorf, men bemægtigede sig Residentsen Stuttgart, og nedrev en Deel af Stadens Muur. Marschal de Duras fortsatte sin Marsch længere ind i Pfalz, indtog Heidelberg ved Capitulation, og drog derpaa for Mannheim. Den 1ste November opfordrede General Monclas Staden og Fæstningen til at overgive sig. Da dette blev afslaaet, lode Franskmændene udstrøe Sedler omkring i Staden, af det Indhold: at dersom man ikke bestemte sig til hastig Overgivelse, vilde Staden ikke alene blive plyndret, men ogsaa afbrændt, og Borgerne komme til at lide en sørgelig Skjebne. Derimod skulde alle de, der vilde hjelpe til at aabne en Port for de Franske, erholde ti Louisd'or og en god Post iblandt de kongelige Tropper. Da hverken Trusler eller Løfter gjorde den attraaede Virkning, bombarderede Franskmændene Staden med en saadan Heftighed, at inden kort Tid henved 400 Bygninger bleve lagte i Aske. Synet af den derved foraarsagede Skade udbredte en saadan Skræk iblandt Borgerskabet og Garnisonen, at Gouverneuren blev tvungen til at overgive Stad og Fæstning. Nu vendte Franskmændene sig imod Frankenthal, beskjøde denne Stad lige saa heftigt, og tvang Commandanten til at capitulere.

Hele Pfalz var nu i Fiendernes Hænder, og nær var ogsaa Coblenz bleven deres Bytte. Thi efterat de paa Dauphins Befaling vare rykkede ind i denne Egn,

ængstede de Staden ved uophørlig at beskyde den med Kugler og Bomber fra den 24de October til den 1ste November. Iblandt Andet betjente de sig af et nyt Slags Bomber, som veiede 200 Pund, havde tre krumme Hager paa Siden, og udbredte en utaalelig Stank, naar de sprang. Ogsaa mange Carcasser kastede de ind i Staden; de foraarsagede Ildebrand paa forskjellige Steder, og i at slukke den forhindredes man ved Fiendernes bestandig hinanden krydsende Kugler. To Kirker bleve derved et Rov for Luerne, og Brandens Hede var saa stor, at Borgerne og Soldaterne maatte flygte op paa Voldene og til andre sikkre Steder. Men desuagtet forsvarede man sig saa tappert, at Franskmændene opgave alt Haab om i kort Tid at erobre Coblenz, og Beleiringen blev derfor igjen ophævet.

Den tydske Formelighed og Langsomhed raadslog imidlertid i Wien og Regensburg en rum Tid om Maaden, hvorpaa man skulde møde denne grusomme Fiende. Rigtignok satte man saa mange Tropper i Marsch, som i en Hast kunde sammenbringes; men disse vare ikke i Stand til at fordrive Franskmændene fra de Egne, hvor de eengang havde sat sig fast. Selv fra deres Vinterqvarteer udsendte de Brandskatningsbreve, og hvor man negtede Betalingen, der stak de virkelig Stæderne i Brand. Fornemmelig sendte Commandanten i Heilbronn, Marquis de Feuquière, Biskopperne af Bamberg, Würzburg og Eichstädt, endvidere Markgreverne af Baireuth og Ansbach, Greverne af Hohenlohe og Limburg, Rigsstæderne Nürnberg, Rothenburg, Weissenburg saavelsom Ridderskabet i Franken, Brandskatningsbreve, der truede med Ild og Sværd i Tilfælde

af Vægring. Da ingen af disse Rigsstænder lod sig skræmme til at indsende den forlangte Sum, ankom virkelig, strax efter de fastsatte Terminers Forløb, 140 Mordbrændere i det Würzburgske og Mergentheimske, der, understøttede af 600 Mand til Hest, om Natten antændte forskjellige Landsbyer, og forhindrede Indvaanerne fra at slukke Branden.

De i Nürnberg forsamlede Kredsstænder raadsloge imidlertid om Anstalter til at hemme disse de Franskes Streiferier. De besatte den ansbachske By Crailsheim med et Compagnie Kredstropper; men de Franske bemægtigede sig den dog alligevel. Paa samme Maade maatte Staden Herwinden overgive sig til dem. Herfra sendte Feuquiere, som brugte de antændte Landsbyer til Fakler for sine Soldater, de omtalte Brandryttere til Ansbach og Eichstädt, som her inddreve 25,000, og hist 10,000 Gylden. Adskillige tydske Troppecorpsers Anmarsch nødte endelig Franskmændene til at vende sig mod Schwaben, hvor de fortsatte deres Udpresninger. I Fyrstendømmet Oettingen, i Nördlingen, Lauingen, Dillingen, Giengen og paa flere andre Steder, maatte man betale dem svære Brandskatter. I Langenau, i Ulms District, kom det til en skarp Fægtning imellem Franskmændene og Indvaanerne, hvori de Første mistede mange Folk. De vendte sig derpaa mod Ehingen, hvor de hævede en Brandskat. Men uagtet de allerede havde erholdt denne, blev dog deres Grusomhed ikke derved tilfredsstillet. Hertugdømmet Würtemberg blev heller ikke skaanet; man inddrev først store Summer i Brandskatter, sprængte derpaa Eßlingens Fæstningsværker i Luften, stak Hohenasperg i Brand, og

nedreve Murene omkring alle Stæder og Flækker. Hvor Barbarerne ikke kunde udpresse Penge, toge de Gidsler med. Man beregner overhovedet, at der i Schwaben blev udbetalt i Brandskat til Dauphin 335,000 Gylden, og til Marquis de Feuquiere 165,200, tilsammen altsaa 500,200 Gylden.

Alle disse Barbarier vare allerede begaaede, da endelig den 14de Februar 1689 Rigsdagen i Regensburg blev enig i den Beslutning, at Frankrig skulde erklæres for en Rigsfiende, og den aftvungne Krig for en Rigskrig, med Tilføiende, at man "med retskaffen, eenstemmig, modig og uadskillelig Forening af al den af Gud skienkede Magt vilde gaae den fælles Fiende imøde, befrie det occuperede eller i geistlige og verdslige Ting Forandrede, og sætte det i den forrige lov- og tractatmæssige Stand, ikke tilstæde nogen Neutralitet eller Correspondance med Fienderne, formane de udenrigske Magter, i Særdeleshed de Eedsforbundne, til at vedligeholde et godt Naboforhold, og at man jo før jo hellere vilde blive enige om, hvorledes man paa bedste Maade kunde føre Rigskrigen overeensstemmende med Constitutionerne og Executionsordren."

Efterat denne Beslutning var fattet, bestræbte alle Rigets Stænder sig for det snareste muligt at stille deres Contingenter. Men imedens man endnu var sysselsat med at hverve Tropper og forsyne dem med det Fornødne, indløb fra Rhinen Efterretninger, som maatte oprøre ethvert Menneskehjerte. Franskmændene nemlig, som paa denne Tid ogsaa maatte vende deres Vaaben imod England, Spanien og Nederlandene, saae intet andet Middel til at afholde Tydskerne fra et

Indbrud i Frankrig, end ved at ødelægge en bred Landstrækning ved Rhinen saaledes, at den, lig en afrikansk Ørken, hvor intet Græsstraa er at finde, kunde tjene dem som et uoverstigeligt Bolværk. Thi til at forsvare alle de indtagne Pladser ved Rhinen havde de ikke Mandskab nok. Saaledes saae man altsaa en Skik vende tilbage, der siden Hunnernes og Vandalernes Tider var uddød i Historien, og som en Tilly og Wallenstein vilde have afskyet. Thi begge disse rasede dog kun i Lidenskabens Hede, naar deres Hevngjerrighed var bleven ægget ved langvarig Modstand; men her saae man franske Generaler med koldt Blod fremtage kongelige Skrivelser, og ifølge disse uddele Befaling til Afbrændelsen af store blomstrende Stæder, der havde indladt dem næsten som Venner og i lang Tid ernæret og pleiet dem.

Generalerne forkyndte Beboerne af de til Ødelæggelse bestemte Steder, at de hurtig maatte forlade deres Vaaninger. Da al Bønfalden om Barmhjertighed var frugtesløs, toge Mænd, Qvinder, Oldinger og Børn Flugten, i den ængsteligste Uro. Den ene Vogn spærrede Veien for den anden, og desuagtet kunde man ikke tilveiebringe Kjøretøier nok, for at bringe de Ulykkelige og deres rørlige Gods bort. Mange søgte deres Tilflugt i de nærliggende Landsbyer; mange flakkede omkring paa Markerne som bedrøvede Tilskuere til deres Vaaningers Ødelæggelse. Allarmtrommerne bleve slagne. Nu ilede Grenadererne med brændende Fakler til Gadehjørnerne, paa hvilke der allerede var heftet Beegkrandse, og efter faa Minuters Forløb stod en heel skjøn Stad indhyllet i Røg og Flammer. Ogsaa Kirkerne, hvor-

hen Indvaanerne havde bragt det Bohave, som de formedelst den korte Frist ikke havde kunnet skaffe bort, bleve ødelagte af Ilden.

Allerede i Januar 1689 sendte Brigadeer Melac *) sine Ryttere i forskjellige Hobe fra Heidelberg til Stæderne Rohrbach, Laimen, Nußloch, Wisloch, Kirchheim, Bruchhausen, Eppenheim, Neckarhausen o. s. v., hvis Indvaanere hele Vinteren igjennem punktligen havde tilveiebragt de forlangte haarde Contributioner, Korn- og Fourage-Leverancer, og lod dem plyndre og stikke i Brand. Det forskrækkede, værgeløse Folk, der knælende og vridende Hænderne bønfaldt om Naade, blev udplyndret, adsplittet, midt om Vinteren jaget omkring paa de øde Marker, og tildeels nedsablet.

Egnen omkring Heidelberg var allerede bleven til en Ørk, da Ødelæggelsens Lod ligeledes blev kastet over denne Stad. Mordbrænderne underminerede først alle Slotstaarne, det churfyrstelige Bibliotheks Bygning, den tykke Steenpille ved Neckarbroen, Slottets og Stadens Muur og Redouten ved Slottet, saa at de styrtede sammen. Derpaa førte de alle Kanoner og al Munition ud af Tøihuset og fra Voldene, endvidere alle Documenter fra det churfyrstelige Cancellie og alle churfyrstelige Vine til Mannheim og Philipsburg. Herpaa tømte de ogsaa de fyrstelige Værelser i Slottet, og affordrede derpaa Staden 60,000 Gylden i Brandskat, uagtet der af de forhen forlangte 40,000 Gylden alle-

*) Denne grusomme Mordbrænders Navn er endnu i afskyet Erindring i Rhinegnene. Det tjener til Symbol paa Foragt, idet man giver hine store Hunde, som ellers hedde Bulbidere, Navnet Melac.

rede var bleven betalt dem to Trediedele. Da man ikke strax kunde sammenbringe Pengene, toge de tolv af de fornemste Indvaanere med som Gidsler. Efterat de havde sprængt det skjønne churfyrstelige Slot i Luften, skulde Staden selv vorde et Rov for Luerne. Kun Commandanten General de Tesse, der havde et menneskeligt Hjerte, forhindrede det for denne Gang. Da der nemlig blev anlagt Ild allevegne, gav han Borgerne det Raad, at de skulde antænde fugtig Halm eller et lignende Stof inde i deres Huse. Af Røgen, som paa denne Maade udbredte sig fra Husene, vilde de til Mordbrænderiet bestemte Soldater troe, at Bygningen allerede stod i Brand, og gaae videre. Paa denne Maade frelstes virkelig de Privates Huse, paa nogle og tredive nær. Da Intendanten Lagrange kom til Mannheim, blev han ikke lidet forbittret over at ikke hele Heidelberg laae i Aske; og fandt kun Beroligelse deri, at de Tesse forsikkrede ham, at idetmindste Halvdelen var afbrændt.

En langt haardere Skjebne traf Mannheim, hvorhen Mordbrænderne vendte sig fra Heidelberg. Efterat to franske Regimenter her havde fortæret alle Forraad, affordrede Marquis de la Frezeliere, General over Artilleriet, Staden dens Klokker og alt Tøi af Guld, Sølv og andet Metal. Borgerne skulde herfor betale en stor Pengesum. En ydmyg Forestilling, hvori de bade om Formildelse af denne haarde Fordring, blev uden Virkning. Borgerne maatte ogsaa levere langt mere Proviant og Fourage, end der var blevet accorderet med dem.

En Rædselens Dag for Stadens ulykkelige Beboere var den 3die Marts 1689. Da nemlig de franske Tropper, som havde stukket Heidelberg i Brand, vare komne til Mannheim, bleve Borgermester og Raad kaldte til Intendanten. Her blev, i alle Generalers Nærværelse, bekjendtgjort dem i Kongens Navn, at alle Huse og Bygninger skulde nedrives, og Staden gjøres ubeboelig. Saa vidt vovede man at drive Overmodet, at man forlangte af Borgerne, at de selv skulde ødelægge deres Eiendom. Forgjeves søgte de at vække Kongens Barmhjertighed; Veien til denne var afskaaren. Alle Bestræbelser for at afværge en saa grusom Skjebne vare frugtesløse; det blev ikke engang tilladt Borgerne at drage bort i Ro.

Den 5te Marts bleve 400 Soldater commanderede til at gjøre Begyndelsen med at nedrive Husene. Borgerne bleve derved satte i den heftigste Bestyrtelse. Desuagtet dreve de umættelige Officerer, som allerede havde erholdt deres Vinterqvarteer-Penge, paa Betalingen af Soldaternes tilgodehavende Sold. For at holde gode Miner med disse Rasende, eller idetmindste ikke at give dem Anledning til en endnu haardere Fremfærd, leverede man dem, foruden nogle hundrede Gylden, de skjønne Klokker, som man nys havde løskjøbt, i Betaling. Men alt dette formaaede ikke at afværge den skrækkelige Skjebne, der nu brød ind over den ulykkelige Stad. Det var Franskmændene et altfor kedsommeligt Arbeide at nedrive Husene; derfor fattede de den Beslutning at afbrænde Staden. Alle Bønner og indstændige Forestillinger, alle Paamindelser om det Løfte, man havde givet dem, at skaane Staden for Plyndring og Brand, vare frugtesløse.

Hjertcrystende var den heftige Klagen og Jamren af Qvinderne, som slæbte Børn og Gods over Neckar, og Børnenes Skrigen, hvilke i denne skrækkelige Forvirring ikke kunde begribe, hvad alt dette havde at betyde. Frygten steeg endnu, da ogsaa Neckarbroen skulde afbrændes; selv Franskmændene bleve dog bevægede af saa megen menneskelig Følelse, at de forhalede Afbrændelsen. Da endelig Veien ogsaa paa denne Maade var gjort vanskelig, steeg de Fattiges Nød endnu mere, medens Bygningerne styrtede i Gruus. Hvad Indvaanerne ikke hurtigt nok formaaede at redde, blev sammenhobet paa Torvet, saa at sige som offentligt Bytte. Adskillige Borgere, som ikke gjerne vilde give deres Eiendom til Priis, bleve ved denne Leilighed dødeligt saarede eller ihjelskudte.

Paa Stadens Ødelæggelse fulgte Demoleringen af Fæstningen Friederichsburg, der, tilligemed den skjønne Kirke, blev sprængt i Luften. Selv Ligene vare ikke sikkre for de Franskes Rovgjerrighed. Saaledes blev da det, som Carl Ludvig med ædel Fyrstesind havde frembragt, af uværdige Fremmede forvandlet til en raa Steenhob. Det Hele blev saa aldeles ødelagt, at Indvaanerne siden ved deres Tilbagekomst neppe kunde opdage de Pladser, hvor deres Huse fordum havde staaet.

Ødelæggelsens Lod traf nu de skjønne Stæder Offenburg, Kreuznach, Alzei, Oppenheim, Bacherach, Frankenthal, Bretten og mange andre Steder. Alle bleve afbrændte og jevnede med Jorden, men Indvaanerne, efter de skjændigste Mishandlinger af Soldaterne, som Betlere drevne ud i den dybeste Elendighed.

De markgrevelige Stæder Baden, Durlach, Ettlingen, Mühlburg og Pforzheim bleve efterhaanden givne til Priis for Luerne. Den 6te August 1689 lod Melac Staden Durlach afbrænde, paa fem Huse nær, og Alt, selv det skjønne fyrstelige Slot blev forvandlet til en formløs Steenhob. Faa Dage derefter rykkede et fransk Corps paa 3000 Mand imod Pforzheim; det leirede sig paa den Bjergskrænt foran Staden, som man kalder "das Roth," og Angrebet skete mellem Over- og Nonnemøllen. Borgerne i Pforzheim, aldeles overladte til sig selv, uden Hjelp af egentlige Krigsfolk, forsvarede sig modigt. De ventede Undsætning af de i Hagenschieß forskandsede tydske Tropper, der dækkede Hertugdømmet Würtemberg. De Franskes mageløse Grusomhed havde bragt Landets Indvaanere til Fortvivlelse. Ingen skaanede mere sit Liv; kun vilde Enhver endnu hevne sig paa de Afskyelige, som haanede al Menneskelighed. De fra Huus og Hjem fordrevne Borgere, Bønder og Jægere søgte ligeledes Tilflugt i Hagenschieß og i en Skov, ved Navn Kallert, der ligger ei langt fra den saakaldte "Roth." Fra denne Skov dræbte de med deres Riffelkugler et betydeligt Antal Franskmænd i Leiren.

Imidlertid forsvarede Borgerne i Pforzheim sig nogle Uger saa eftertrykkeligt, at den franske Anfører maatte lade Kanoner hente fra Hovedhæren, med hvilke han nedskjød Murene paa Vandsiden. Endnu sank Pforzheimernes Mod ikke; der blev gjort den Aftale, at de skulde vove et Udfald, medens de tydske Krigsfolk i Hagenschieß angrebe de Franske. De holdt som Mænd hvad de havde lovet, saasnart de saae Tydskerne nærme sig ved St. Georg; men disse phlegmatiske

Tydskere lode de tappre Borgere i Stikken, og trak sig ganske roligt tilbage til Hagenschieß, uden at løsne et Skud. Pforzheimerne havde gjort Udfald med altfor megen Heftighed og Forbittrelse, til at de saa let havde kunnet trække sig tilbage igjen. Mange bleve dræbte eller saarede. Efterat de Tappres Mængde var bleven betydelig forringet, vovede Franskmændene en Storm, bestege Murene, og bleve Herrer af Staden.

Da Borgerne saae sig overvældede, havde de endnu Behændighed og Mod nok til at kaste sig ind i Slottet og derfra at forsvare sig. Mange frelste sig ved den saakaldte Borgermølle gjennem Enz-Floden ind i Hagenschieß; Andre, som Fiendernes heftige Indtrængen ikke levnede saa megen Tid, sprang ned af Stadens Muur, brak Arme og Been, eller sloge sig ihjel. De vilde Seierherrer fore nu fra Huus til Huus; Intet blev skaanet, selv den fyrstelige Begravelse blev opbrudt, Benene kastede omkring og Tin-Liigkisterne sønderslagne. Man tog Taarnklokkerne med sig, for at støbe Kanoner deraf. Men Ulykkesstifternes Hovedfest forestod endnu: Staden skulde stikkes i Brand; da aflagde dog omsider de tydske Tropper deres Phlegma; de rykkede truende frem, og Franskmændene ilede tilbage til deres Hovedqvarteer. De fangne Borgere bleve slæbte til Elsaß; og den, der ikke var saa heldig herfra at redde sig ved Flugten, maatte hensukke Resten af sit Liv som Galeislave. De Faa, som havde frelst sig, flyttede nu igjen ind i deres tomme Værelser; thi Alt, hvad der havde været i dem, havde Røverne slæbt med sig eller ødelagt. Selv disse Ulykkeliges kummerlige Glæde over at de dog idetmindste kunde boe indenfor deres Forfædres Mure,

varede ikke længe; thi paany rykkede en fransk Morderskel, General Melac i egen Person, mod Staden, for at føie den sidste Act til det gruelige Sørgespil.

Der var paa den Tid ikke fleer end 36 Borgere i Pforzheim. Disse kastede sig for Melacs Fødder, skildrede ham deres hidtil udstandne Trængsler med hiin rørende Veltalenhed, hvortil Smerten begeistrer, bade ham saa ydmygt og indstændigt om at skaane deres allerede udplyndrede Huse, at Melac, der ubevæget havde beordret og seet saa mange større Stæders Brand, her lod den første Yttring af Menneskelighed undslippe sig. "Jeg troer," sagde han til de ham omgivende Officerer, "at Djævelen selv er Præsident i Krigsraadet i Paris"; men uforanderlig, som Skjebnens Bud, var den Beslutning, at Pforzheim skulde afbrændes. En Pforzheimer Borgers Skrivelse fra denne Tid giver nærmere Efterretning om selve Branden. Den lyder saaledes:

"Franskmændene have ved deres Afmarsch, uden at advare Nogen, stukket Byen i Brand paa saare mange Steder; men den største Deel af den anlagte Ild og Krudtet er endnu bleven bragt af Veien, førend det gjorde Virkning, ellers vilde ganske sikkerligen hele Staden med de fleste Indvaanere være gaaet tilgrunde, da Ingen kunde komme ud af nogen Port. Slottet og Raadhuset havde de først antændt, og ikke ladet Nogen komme til, førend Bygningerne stode i aldeles uudslukkelige Flammer; hvorpaa Ilden havde fortæret nogle Gader og henved 82 Huse, hvoriblandt de tre Præsteboliger, med alle Mobilier, Bøger, Kirkekjorteler, Kapper og vasis sacris. Mit Huus var det nærmeste ved

Raadhuset; og da det snart blev bekjendt, at der allevegne var bleven lagt Ild, i Særdeleshed under alle Broer og Porte, forlod jeg det strax og retirerede ud af Porten med Kone og Børn. Men Gud har dog bevaret det, endskjøndt det var temmelig ruineret og forbrændt paa alle Sider. Nu have vi en Besætning af schwabiske Krigsfolk, og ere, om Gud vil, ikke meer i Fare for Franskmændene. De have viist sig som sande Belialsbørn, altid givet gode Ord, kaldet os deres Venner, og — efter at have udpresset alle Penge ved den første Brandskatning og de store Vinterqvarteer-Penge, fortæret alt Forraad ved mange Indqvarteringer og Gjennemmarscher, og forresten piint de stakkels Folk med Skandsegravning og allehaande Plager — endelig efterladt denne Stank, da de endnu den sidste Aften havde villet betrygge Enhver for Brand og Plyndring."

For blot at være under Tag, havde Borgerne i Pforzheim flygtigen bygget sig ganske smaae Hytter; men ogsaa disse bleve, paa nogle faa nær, lagte i Aske af en anden omstreifende fiendtlig Hob. Ogsaa i Aaret 1691 blev Pforzheim igjen erobret af Franskmændene ved Accord, den deri liggende würtembergske Besætning ført fangen bort, og det Lidet, som Indvaanerne igjen havde erhvervet sig, paany plyndret.

De tydske Troppers Nærmelse gjorde i Hovedsagen ingen Forandring i Franskmændenes Opførsel; kun bevirkede den, at de nu paa de Steder, hvor de ikke troede sig længere sikkre, skyndte sig med deres grusomme Arbeide, og derpaa droge til andre Egne, som de behandlede med lige saa stor, om ikke endnu større Umen-

nøskelighed. Forat de tydske Tropper intetsteds skulde finde Underholdning og Qvarteer, bleve mange Slotte og smaae Stæder afbrændte, og en Mængde Frugter ødelagte. Det blev allevegne bekjendtgjort, at enhver Borger og Indvaaner under Dødsstraf ikke maatte beholde meer end omtrent en Skjeppe Korn for hver Person, men aflevere Resten til de franske Magaziner. Generalerne lode paa forskjellige Steder ovenfor Rhinen Markfrugterne afmeie. Paa denne Side Rhinen afbrændte de det darmstadtske Slot Dornberg og den skjønne mainziske Bye Gernsheim. Den darmstadtske Fæstning Rüsselsheim ved Main havde de ogsaa allerede for en Deel sprængt i Luften, da Chursachsernes hurtige Anmarsch endnu frelste den i Nærheden liggende Flække. Fordrevne fra een Egn, fortsatte de desto ivrigere deres Ødelæggelser i en anden. Saaledes begyndte de i Trier at nedrive Stadens Mure og at underminere den ældgamle Bro af Steen. Ved Kreuznach blev det hele Forraad af Markfrugter sammenhobet paa to store Pladser og opbrændt, eller kastet i Vandet.

Den haardeste Skjebne fristede de gamle Rigsstæder Speier og Worms. Begge havde ved Overgivelsen i Aaret 1688 sluttet en taalelig Accord. Raadet og Borgerne skulde forblive ukrænkede i alle geistlige og verdslige Ting, og ikkun være forpligtede til at modtage en Besætning af nogle hundrede Mand, for hvis Kost Indvaanerne skulde erholde Godtgjørelse. Ikke blot Marschal de Duras, men ogsaa Dauphin havde høitideligen stadfæstet dette Tilsagn; desuagtet blev det ikke holdt. Antallet af de indqvarterede Tropper forhøiedes til meer end det Sexdobbelte, og den belovede

Godtgjørelse af Underholdning fandt ikke Sted. Indvaanerne bleve uden Undtagelse nødte til paa det samvittighedsfuldeste at angive al deres Passivgjeld til Holland, Kölln, Frankfurt og Nürnberg, og at udbetale den til den franske Krigskasse. I Februar 1689 bleve begge Stæders Fæstningsværker sprængte og sløifede; selv Borgere bleve nødte til at arbeide med paa Ødelæggelsen. Kort efter bleve Tøihusene opbrudte, og hvad deri fandtes deels bragt til Landau, deels nedsænket i Rhinen. Til Provianteering for den franske Garnison i Philipsburg, Fort Louis, Landau og Mainz maatte Indvaanerne under haard Straf aflevere deres sidste Forraad af Korn. Fra Speier bleve Kammerrets-Acterne, tilligemed Kasserne, deels bragte til Straßburg, deels til Landau, til ubodelig Skade for de deri interesserede Parter.

Efterat Speiers Indvaanere i syv Maaneder, med mageløs Opoffrelse, havde adlydt ethvert Vink af de franske Befalingsmænd, og taalmodig baaret Alt, for blot at afværge deres Huses Ødelæggelse, blev der forkyndt dem: at Kongens Interesse krævede Stadens Afbrændelse; dog skulde det være Indvaanerne tilladt at bringe sig og deres Gods i Sikkerhed i de nærmeste franske Stæder og at nedsætte sig der. Til den Ende tilbød man dem firehundrede Vogne, hvorpaa de kunde transportere deres Eiendom bort. Men Ingen maatte, under Livsstraf, vove at gaae over Rhinen.

Forgjeves bad Raadet og Borgerskabet General Monclas om Formildelse af den haarde Befaling, eller idetmindste om Tilladelse til ubehindret at drage bort. En stor Skare Qvinder med deres Børn ankom

til ham, for knælende at anraabe hans Mildhed; men deres Klager bleve uden Virkning. Lige saa lidet frugtede Nonnernes og de andre Ordensgeistliges Bønner; den eengang givne grusomme Befaling blev uforandret, og de ulykkelige Indvaanere vare nødte til at forlade deres Fødeby. Men istedetfor at overlade dem de belovede firehundrede Vogne til Bortskaffelsen af deres Eiendom, benyttede Franskmændene dem tvertimod til at slæbe deres Bytte videre. Og da herpaa Indvaanerne, saa godt de kunde, søgte at skaffe deres Sager bort paa en anden Maade, bleve de pludselig overfaldne og udplyndrede af flere Soldaterhobe. De Ulykkelige bleve desforuden bedragne derved, at man lod udsprede, at Domkirken vilde blive skaanet for Branden, og at man altsaa trygt kunde bringe sit Bohave og Træværk derhen. Indvaanerne fæstede Lid til denne skuffende Bekjendtgjørelse, og sammenbragte deres bedste Meubler i Domkirken. Men Fienderne havde kun truffet denne listige Foranstaltning i den Hensigt, at der ikke skulde mangle Brændstof til at ødelægge den skjønne Steenbygning. Thi den 31te Mai blev Kirken, efterat Franskmændene havde ranet det Bedste, tilligemed den øvrige Stad lagt i Aske. Murene, som modstode Ilden, bleve nedrevne. Sex Uger i Rad sysselsatte Mordbrænderne sig herpaa med at gjennemsøge Kjeldere og Hvælvinger, hvor de endnu gjorde mangen kostbar Fangst. Men forat ikke Borgerne selv skulde vende tilbage i en lignende Hensigt, blev der allevegne udstillet Vagter. Endog Begravelserne bleve opbrudte, og de Døde berøvede deres Smykker. I Domkirken fandt de endnu i de gamle Keiseres Grave to Sølvkister,

aabnede dem, strøede med Latter Benene omkring paa Gulvet, og bortslæbte Liigkisterne tilligemed de deri fundne Kostbarheder.

I Worms tilbragte Franskmændene hele Vinteren 1688 og 1689 med at nedrive Murene og Taarnene. Hertil commanderede de 400 Soldater, som 80 Borgere, 20 Jøder og 2000 Bønder maatte understøtte. Af Indvaanerne udpressede de, under forskjellige Paaskud, den sidste Hvid; desforuden maatte Staden aflevere alt sit Forraad af Korn og Viin til de franske Fæstninger. Imidlertid var alt dette dog ikke tilstrækkeligt til at tilfredsstille de barbariske Fienders Haardhed. Man havde vel lovet de bekymrede Indvaanere Rolighed og Sikkerhed for deres Eiendom, og formanet dem til at være uden Frygt; men ganske uventet lod Commandanten Raadet komme for sig, og forkyndte det, at inden sex Dage maatte Staden være tom for Mennesker; hvo der indtil den Tid ikke havde forladt den, vilde blive opbrændt tilligemed Staden; men Ingen skulde det tillades at drage til noget tydsk Gebeet; de Udvandrede skulde derimod enten begive sig til Strasburg, eller til Metz, eller til en anden fransk By.

Den samme List, hvormed Indvaanerne af Speier bleve skuffede, anvendtes ogsaa i Worms. Commandanten lod nemlig melde Biskoppen, at Domkirken, det biskoppelige Pallads og Mariamünsteren i Forstaden skulde skaanes for Branden; Biskoppen maatte derfor være betænkt paa Midler til at slukke med, og han vilde selv give ham Folk dertil. Enhver troede dette Løfte, uagtet Nabostaden Speiers Skjebne vel burde have indgydet dem Mistro. Mange bragte deres bedste Sager

til Domkirken og Bisperesidentsen, i den Hensigt, selv at begive sig derhen med deres Familie, naar Jammerens Tid kom. Men den følgende Dag erfarede de Bedragne, at ingen Stiftelse, intet Kloster, ingen Kirke og overhovedet ingen geistlig Bygning, saa lidet som de verdslige, skulde undgaae Flammerne. Franskmændenes Hensigt med at anvise Domkirken og Bisperesidentsen som Tilflugtsted røbede sig endnu tydeligere, da man af Rodemesterne forlangte en Fortegnelse over det reddede Forraad, og Franskmændene begyndte at bortskaffe det fundne Forraad af Meel og Frugter.

Imidlertid var den Frist udløben, som man havde bevilget Indvaanerne til Afreisen. Borgerne havde endnu kun reddet saare Lidet af deres Eiendomme; thi der fattedes Vogne, og Overgangen over Rhinen var forbudt. Ingen vidste, hvor han skulde finde et Tilflugtsted. Det ængstede Borgerskabs Bønner bevægede omsider de fornemste franske Officerer til at udsætte Terminen nogle faa Dage længere; dog endnu bestandig under den Betingelse, at Ingen under Livsstraf maatte vove at gaae over Rhinen. Før Fristens Udløb blev, som sædvanlig, Alting bortranet. Franskmændene brøde med Heftighed ind i Husene, gjennemrodede Alt, og tog hvad der behagede dem. Ingen var sikker paa sit Liv, hverken i Husene eller paa Gaderne. Den, der uden Pas vilde skaffe Noget bort, ham blev det frataget paa Gaden eller ved Portene, og tilmed af den samme Vagt, der skulde forhindre slige Uordener. Indvaanerne maatte derfor efterlade den største Deel af deres Formue, som de havde bragt ned i Kjeldere og Hvælvinger, til Domkirken og Bisperesidentsen, og de saae sig

saameget mere nødte hertil, da Terminen paa eengang igjen blev afkortet to Dage.

Den 31te Mai blev der pludselig bekjendtgjort, at Ingen maatte lade sig see i Staden efter Klokken 12. Franskmændene rede herpaa gjennem alle Gader, og joge med dragne Sabler Alle, som endnu vare tilbage, ud af Staden. Den gamle Bisskop maatte endelig Kl. 3 om Eftermiddagen beqvemme sig til at forlade Worms; og en Time efter begyndte den sørgelige Ødelæggelse af denne gamle ærværdige Rigsstad. Kort før Kl. 4 rede nogle af de fornemste Officerer hen paa Torvet, og uddeelte de fornødne Befalinger til Hovedvagten. Paa Slaget 4 hvirvlede alle Trommer paa Vagterne. Dette var det første Signal for de til Brandstiftelsen commanderede Grenaderer, der nu forsynede sig med Halmvisker. Et Qvarteer derefter faldt et Kanonskud, og nu fordeelte Mordbrænderne sig, jublende over det dem tildeelte Hverv, igjennem alle Gader, og kort derpaa saae man i alle Egne af Staden en sort, tyk Røg stige op. Ilden rasede med en saadan Voldsomhed, at ikke en eneste af de mange skjønne Steenbygninger blev skaanet. Inden faa Timer vare alle Huse i Staden selv og i Mainzer-Forstaden forvandlede til en sørgelig Steen- og Askehob. Ildebranden var saa skrækkelig, at henved 40 Grenaderer omkom, da de opholdt sig forlænge ved Plyndringen og Vinen.

Tabet, som Worms leed ved denne Leilighed, kan man bedømme deraf, at foruden den aldeles hvælvede og med fire skjønne Taarne prydede Domkirke, endnu fire andre geistlige Stiftelser, ligeledes syv Sognekirker, et Jesuitercollegium, tre Klostre og Bisperesidentsen brændte

af; at deres skjønne Klokker, Orgeler, Altere, Bibliotheker og andre Kostbarheder bleve et Rov for Luerne. Den samme Skjebne havde de anseelige verdslige Bygninger i Staden. Murene, som modstode Ilden, bleve nedrevne med Jernredskaber. Det er utroligt, med hvilket umenneskeligt Raserie Fienderne mishandlede Indvaanerne, og med hvilken djævelsk Ondskab de jublede over de Ulykkeliges Elendighed. Selv det Helligste blev ikke skaanet. Man opgravede Ligene, sønderhuggede dem med Kaarderne, eller kastede dem som Aadsler omkring paa Gaderne. Alterne bleve nedrevne, de indviede Hostier spredte omkring paa Jorden, og Alt skjændigen vanæret.

Da den unge Hertug af Crequi, paa hvis Befaling alle disse Afskyeligheder udførtes, blev spurgt af nogle menneskelige Officerer, hvad da Wormserne og alle øvrige fredelige Borgere havde forbrudt, siden man hjemsøgte dem med saadanne Qvaler? svarede han: "Kongen vil have det saa!" og viste dem en Fortegnelse paa 1200 Stæder og Landsbyer, der alle skulde afbrændes. Og paa det Spørgsmaal: hvad det var for en ny Krigsmaneer? yttrede han, at hele dette Folk bestod af Kjettere, hvis Udryddelse var lige saa retfærdig, som Keiserens Bestræbelser for at tilintetgjøre den muhamedanske Tro med Ild og Sværd *). — Fransk-

*) Ophavsmanden til hele dette Mordbrænderie var Krigsministeren Louvois, hvis Navn i Europa for stedse vil blive indviet til Skjændsel og Afsky. Hensigten, som man havde dermed, var vel ingen anden, end at unddrage de fremrykkende tydske Hære de fornødne Levnetsmidler og at gjøre det vanskeligt, ja

mændenes Grusomhed holdt endnu en Efterslet i Aaret 1690. Hvad der var blevet tilovers i Frankenthal, af-

---

næsten umulygt for dem at trænge ind i Elsaß og Lothringen. Den uhyre Ørken, der nu opstod imellem det tydske og det franske Gebeet, skulde tjene Franskmændene som Bolværk imod Tydskerne; thi at forsvare de mange erobrede Pladser paa denne Side Rhinen var ei at tænke paa. Det er troligt, at de frygtelige Excesser og Grusomheder, i den Grad, som de subalterne Mordbrændere og Røvere begik dem imod de værgeløse Indvaanere, ikke vare befalede af Louvois; dog maatte han have forudseet, at Officerer og Gemene snart vilde overskride de erholdte almindelige Hverv og Forskrifter. Kongen selv synes at have været uskyldig deri. Hans Befaling gik blot ud paa, at man skulde tilintetgjøre alle Levnetsmidler i de pfalziske Lande †), og han blev som lynslagen, da han erfarede det skrækkelige Mordbrænderie; ja han truede endog Ministeren Louvois med en vanærende Død, dersom Staden Triers allerede beordrede Afbrændelse var gaaet for sig; og Coureren, som nu over Hals og Hoved skulde bringe Contraordren, ankom med Nød og neppe betimeligt nok til at redde Staden. (Heinrichs Gesch. v. Frankr. 2 Th.).

Louvois — siger Duclos — var uden Tvivl en Minister, som forstod at føre en Krig; hans Forholdsregler, for at bringe Beleiringen af Gent til at lykkes, beundres af alle Militaire; men betragter man ham som Borger, da er han et Uhyre. Han vilde have opoffret Staten for sin Ærgjerrighed, for sit Lune, ved den mindste Opfordring af hans Egenkjærlighed. — De i Pfalz 1689 udøvede Grusomheder vakte en almindelig Forbittrelse. Madame Maintenon havde ikke nødigt at overdrive deres Afskye-

†) Kun dette betyder i den franske Krigsstiil Udtrykket "bruler le pays," ikke "skjænde og brænde."

brændte de fuldkomment i dette Aar. De Ulykkelige, der opholdt sig i Kieldere og Hytter i Worms, udplyndrede de aldeles med den Trusel, at de, hvis de atter bleve trufne paa dette Sted, skulde blive bortførte

---

lighed; Religionen var overflødig: Menneskeligheden var nok til at tjene som Text. Efter at have ladet Worms og Speier afbrænde, havde Louvois endnu det Barbarie, at foreslaae Staden Triers Afbrændelse, for at hindre Fienderne i at gjøre den til deres Vaabenplads. Kongen blev oprørt derved og forbød ham det. To Dage efter bragte Louvois den samme Gjenstand paa Bane, og sagde til Kongen, at uden Tvivl en Samvittighedsscrupel forhindrede ham fra at samtykke i Triers Ødelæggelse; men da Krig og Medlidenhed ikke harmonerede med hinanden, havde han (Louvois), for at bevare Kongens Samvittighed, taget det Hele paa sig, og allerede afsendt Ordren til denne militaire Execution. Kongen, der i Almindelighed saa godt kunde beherske sit Udvortes, blev saa betagen af Vrede, at han greb Ildtangen og vilde prygle Louvois dermed. Madame Maintenon kastede sig imellem dem, og gav den forskrækkede Minister Leilighed til at flygte. Kongen kalder ham tilbage, og siger til ham med lynende Øine: "Afsend en Coureer, og sørg for at han ankommer i rette Tid; dersom et eneste Huus er brændt, saa koster det Eders Hoved!" Der behøvedes ingen anden Coureer; den første var ikke reist. Depescherne vare færdige; men Louvois, der allerede var bleven noget ængstelig ved den Maade, hvorpaa Kongen havde modtaget hans første Forslag, havde opsat Afsendelsen, indtil han havde seet Udfaldet af hans Forsøg. Imidlertid stod Kongen i den Formening, at den første Coureer virkelig havde overbragt den grumme Befaling, og at den anden havde hindret Udførelsen.

som Fanger. Og paa samme Tid udbredte de overalt nye Ødelæggelser.

Alle de blomstrende Strækninger af Rhinegnene saae Røgen, der, raabende om Hevn, opsteeg imod Himlen fra de forhen saa lykkelige Steder; de fredelige Indvaaneres Velstand var ødelagt fra Roden. De raaeste Barbarerære dog paa en vis Maade Folkeretten, og erkjende, at ogsaa Krigen har sine Love, som man ikke bør overskride; kun Franskmændene vilde her ikke vide af nogen Lov, og intet Hensyn formaaede at indskrænke deres Raserie. Ikke tilfredse med at plyndre eller ødelægge de skyldfrie Borgeres Eiendom, rasede de ogsaa imod Personerne selv. Neppe var der nogensinde blevet begaaet saa megen Grusomhed og paa samme Tid saa megen fræk Tøilesløshed imod dem, som i denne Krig. Intet var Barbarerne helligt, intet Kjøn, ingen Alder; Alt var en Vold for deres utæmmede Lidenskab.

De tydske Hære, som laae til Feldts imod Frankrig, vare vel talrige, og Tydsklands Fyrster opbøde med den redeligste Villie alle deres Kræfter, og sammenbragte en Magt, der burde være bleven en Skræk for Frankrig — dersom Anførerne havde været enige. Men saaledes vilde Chefen for de keiserlige Tropper, Grev Caprara, altid det Modsatte af hvad Churfyrsten af Sachsen, Anføreren for de allierede Rigstropper vilde, og Enhver undslog sig for at modtage Befalinger af den Anden. Foretagenderne imod de Franske vare derfor ikke blot ved Rhinen, men ogsaa paa hele Krigstheatret, saare planløse. Man gav Ludvig den Fjortende Tid til at overvinde sine Fiender een for een, og fra den seierrige Armee at sende Forstærkning

til den 14. sine Hære, som befandt sig i Forlegenhed. Medens en stor Deel af de tydske Tropper, i Nederlandene, forenede sig med Spanierne, Englænderne og Hollænderne, var det tydske Rhinland næsten ene overladt til de af Franken og Schwaben stillede Kredstroppers Forsvar. Men disse vare rigtignok ikke i Stand til at fordrive Franskmændene fra Tydsklands Grund. Snart fratoge de igjen Tydskerne noget af det, der med Møie var blevet erobret; snart gjorde de nye Erobringer i andre Egne, ødelagde Alt, hvad de betraadte, inddreve uhyre Brandskatter, og begik rundt omkring de umenneskeligste Grusomheder.

Da en Afdeling franske Ryttere og 300 Mand Fodfolk den 3die Februar 1693 ankom til Mannheim, hvor Indvaanerne igjen havde opført nogle kummerlige Bygninger, fuldførte hine deres Trusel, at deres Konge ikke vilde tillade Nogen at opholde sig i disse Egne, og at man derfor hellere igjen vilde tilintetgjøre alle nye Anlæg. Henved hundrede Vaaninger bleve derfor ogsaa afbrændte; de Mennesker, som faldt i de Rasendes Hænder, bleve, uden Hensyn til Alder eller Kjøn, berøvede deres Klæder, slæbte bort, saaledes givne til Priis for Kulden, og truede med Døden, hvis de atter prøvede paa at opføre Bygninger.

I samme Aar tabtes Heidelberg til Franskmændene ved Commandanten von Heidersdorfs pligtstridige og feige Opførsel. Neppe vare de i Besiddelse af Staden, saa begyndte de at rase imod de Indvaanere, der ei havde kunnet komme ind i Slottet, pryglede dem, klædte dem nøgne af, huggede adskillige ned, og mishandlede Fruentimmerne. Fem Regimenter efter hin-

anden plyndrede Staden, som derpaa med den sædvanlige Raahed blev stukken i Brand. De Indvaanere, der befandt sig i Husene og paa Gaderne, bleve drevne sammen i Helligaands-Kirken. Her havde en sand djævelsk Skadefryd beredt dem en skrækkelig Scene. Taarn og Kirke bleve stukne i Brand over Hovederne paa de tæt sammenhobede Ulykkelige. Man tænke sig disse Fortvivlendes Jammerskrig og Hylen, der uden Redning saae den ynkeligste Død for Øie. Men dette hjerterystende Syn negtede den barbariske Fiende al Medfølelse. Først da allerede Taarnet truede med at styrte sammen, og Klokkerne begyndte at smelte, bleve disse Ulykkelige slupne løs, men kun for at blive jagne ind i Capucinernes Kloster og Have, hvor man endnu tillod sig de meest skrigende Mishandlinger imod dem. Efter Plyndringen bleve selv Kjeldere og Hvælvinger i Staden sprængte, Brøndene ødelagte, Kirkerne forvandlede til Steenhobe, de gamle churfyrstelige Begravelser vanhelligede.

Commandanten, som bragte en saadan Ulykke over Heidelberg, var Keiserens og den frankiske Kredses General-Feldtmarschal-Lieutenant von Heidersdorf. Han havde af Prinds Ludvig af Baden, under bestemt Løfte om Undsætning, erholdt den strenge Befaling, ikke at indlade sig i nogen Accord. Men han var allerede fra Begyndelsen af saa forsagt, at han lod sin hele Bagage paa sex Muuldyr gaae over Neckar. Uden Mod og Kjekhed imod Fienden, viste han sig haard og egennyttig mod Indvaanerne, af hvilke den bevæbnede Deel dog alligevel var fast bestemt til den kjekkeste Modstand. Men Heidersdorf forsømte alle

Forsvarsanstalter, og blottede sig paa flere Maader, som bestyrkede den Mistanke, at han vilde spille Stad og Slot i Fiendernes Hænder. Vigtige Poster lod han opgive uden Angreb, Kanoner bleve paa hans Befaling fornaglede, Magaziner ødelagte o. s. v.

Officererne, oprørte over Commandantens vrange Forholdsregler, forlangte vel, at de forladte Poster igjen skulde besættes; men nu var det for sildigt. Franskmændene havde strax benyttet deres Modstanders Feighed og draget alle Fordele deraf. Kort, Heidelberg blev taget uden regelmæssig Beleiring, uden at der var bleven opkastet et Batterie eller løsnet en Kanon, og Generalen blev saa forskrækket derover, at han neppe kunde fremføre et Ord. Selv Franskmændene afskyede den usle Commandant, der ogsaa blev straffet frygteligt for sin Feighed.

Efter holdt Krigsraad blev Heidersdorf, som Ridder af den tydske Orden, af den tydske Mester beordret at forføie sig til Ordenshuset i Heilbronn. Her iforte man ham det hele Ridderharnisk med den sædvanlige Ordensdragt og Smykkerne. I denne Tilstand maatte han høre en eftertrykkelig Tale angaaende hans Forbrydelse, og den Dom, at han ved hiin havde gjort sig uværdig til Ridderordenen og Korset. De dertil beordrede Medlemmer af Ordenen reve herpaa Ornatet af Kroppen paa ham, og i Særdeleshed Korset fra hans Hals, og sloge ham to Gange i Ansigtet dermed; derpaa førte en ung Ridder ham ud af Huset, og gav ham, til Tegn paa fuldkommen Udstødelse, et Spark bagfra. Efter denne første haarde Ydmygelse blev Heidersdorf bragt tilbage til Krigsfængslet, men den 20de

Juni paa en Rakkerskuffe til Leiren, fort fra den ene Fløi til den anden, og derpaa hen foran sit Regiment. Her maatte han staae af og høre den over ham fældede Dom: at han havde sit Gods forbrudt og skulde henrettes med Sværd. Han bad, at man blot vilde skyde ham; men Straffen blev ikke forandret; dog erholdt han før Executionen en Benaadning, der, endog kun med en svag Levning af Æresfølelse, maatte være bittrere end den haardeste Død. Bøddelen hængte hans Kaarde om ham, tog den derpaa fra ham igjen, sønderbrød den, slog ham tre Gange om Ørene dermed, og kastede den for hans Fødder, med den tilføiede Erklæring, at han for evigt var forviist fra de østerrigske Lande, den schwäbiske, frankiske og overrhinske Kreds. Herpaa blev han paa Rakkerskuffen bragt over Neckar, hvor Skarpretteren igjen løste hans bundne Hænder og overlod ham til hans Skjebne. Ikke langt fra Stedet lagde han sig under et Træ, hvor han udbrød i et ynkeligt Skrig. Hvad der senere vederfaredes ham, er ubekjendt. —

Otte Aar havde Ludvig den Fjortende fortsat denne Røverkrig i Tydskland, uden at det var kommet til en Hovedtræfning. Da han maatte dele sine Kræfter altfor meget, følte han sig dog omsider for svag til at fortsætte den videre, og begyndte at længes efter Fred. Thi han havde ikke med Tydskerne alene, men med alle udenrigske Medlemmer af det augsburgske Forbund at gjøre, og paa samme Tid opblussede Krigen i Tydskland, Nederlandene, Irland, Italien og Catalonien i fulde Flammer. Ludvig var vel i det Hele mere Seierherre, end Overvunden, men desuagtet maatte

han af flere Grunde ønske, at en Fred kom i Stand. Da han bestandig lod fleer og flere Armeer rykke i Marken, blev hans Land ved de uophørlige Hvervinger stærkelig blottet for Mennesker. Agerdyrkning og Handel gik i Staa, og Afgifterne kunde ikke tilveiebringes. Kongen selv sendte en Deel af sit Sølvtøi i Mynten, og alle Franske, fra Prindserne af Blodet lige ned til Tjenestepigerne, maatte betale Kopskat. Desforuden gjorde Kongens Planer med Hensyn til den spanske Succession nogle Aars Hvile uundværlig. Man ventede nemlig dengang almindeligen en vigtig Begivenhed; den spanske Konge Carl den Andens Død. Vigtigt maatte dette Dødsfald blive, da Kong Carl ingen Arvinger havde og efterlod Keiseren sin Throne, hvis ikke Frankrig, som man kunde forudsee, gjorde Indsigelse. Men denne Indsigelse kunde ikke skee uden en ny frygtelig Krig, og til denne ønskede Ludvig nu at samle sine Kræfter. Forat det desto snarere kunde lykkes ham at slutte en antagelig Fred, søgte han fremfor Alt at adskille det augsburgske Forbunds Medlemmer. Først vovede han sig i Færd med Hertugen af Savoyen, viste ham i det Fjerne glimrende Fordele, som Freden kunde forskaffe ham, og var heldig nok til at vinde ham for den. Hertugen indgik 1696 en særskilt Fred, hvori han erholdt alle de Steder igjen, der vare fratagne ham i Savoyen og Piemont; kun Pignerol og Casale bleve demolerede.

Separat-Tractaten med Savoyen banede Veien til den almindelige Fred. Dog kom det endnu, 1697, til et Feldttog, hvori de Franske i Nederlandene erobrede Ath, og i Catalonien Barcelona, ligesom de franske

Kapere ikke blot toge mange engelske og hollandske Koffardieskibe, men ogsaa bemægtigede sig Staden Carthagena i det spanske Amerika og gjorde et Bytte af henved en Million. Ved Rhinen commanderede vel Prindsen af Baden en Hær paa 60,000 Mand; men Mangel paa Penge og Levnetsmidler holdt ham tilbage fra vigtige Foretagender, og der fandt paa denne Side kun ubetydelige Fægtninger Sted.

Ludvig den Fjortende, som iøvrigen ønskede Ende paa Krigen, søgte, efterat han var udsonet med Savoyen, at gjøre sig Hollænderne til Venner, og det lykkedes hans Politik at bringe en Fred i Stand med dem. Ogsaa England og Spanien overlode omsider det tydske Rige til dets Skjebne, og undertegnede den 20de September 1697 Freden med Frankrig, i Landsbyen Ryswick mellem Haag og Delft, hvortil et af Prindsen af Oraniens Lystslotte grændsede.

Da Tydskland nu var forladt af alle sine Allierede, blev der intet Andet tilbage for det, end ligeledes at slutte Fred. I Begyndelsen havde Ludvig gjort Mine til at indrømme Keiseren betydelige Fordele, og iblandt Andet at tilbagegive Straßburg; men efterat han havde været saa heldig at adskille sine Fienders Forbund, vilde han kun aftræde det, som han havde taget i Besiddelse udenfor Elsaß. Da han ikke vilde høre nogen Forestillinger herimod, og en Fortsættelse af Krigen lod befrygte endnu større Skade, blev Fredsdocumentet undertegnet i Ryswick den 30te October 1697. Ret for at chicanere Tydskerne, forlangte det franske Gesandtskab endnu Aftenen i Forveien, kort før Midnat, da Tractaten skulde bringes paa det Rene, at man endnu maatte

tilføie den Clausul: at i de Steder, som skulde tilbagegives Tydskland, Religionen skulde forblive i den samme Tilstand, hvori den befandt sig ved Fredens Afslutning.

Frankrig havde i alle erobrede Byer indført den katholske Gudstjeneste og tildeelt Katholiker evangeliske Kirkegodser; et Foretagende, der aabenbart stred imod den westphalske Fred, hvis Opretholdelse Frankrig selv havde garanteret. De tydske Gesandter fandt det høist underfundigt at fremkomme med saadanne Clausuler, efterat Sagen allerede var afgjort, og ved Overraskelse saa at sige at afvinge dem deres Samtykke i en saa ubillig Fordring. Men de franske Gesandter svarede, at det blot var glemt, og at Sagen var deres Konge saa vigtig, at hele Fredsunderhandlingen igjen maatte afbrydes. Der forlangtes herved intet Ringere, end at der i 1922 tydske Byer, som tilforn havde været evangeliske, og i hvilke der kun under den franske Occupation var brugt katholsk Ritus, fra nu af bestandig skulde holdes katholsk Gudstjeneste. Desværre maatte de tydske Fyrster, skjøndt efter lang Modstand, ogsaa her omsider give efter for de overalt bydende Franskes Trods. — Saaledes endtes en Krig, hvis Resultat var — den almindelige Elendighed.

Titus Dates,

en Sammensværgelseshistorie i det 17de Aarhundrede.

Siden Kong Henrik den Ottende havde havt Mod til at løsrive sig fra den Afhængighed, hvori hans Forfædre havde staaet af den romerske Stol, og det endnu større Mod, at tilegne sig det høieste Episcopat (1534), havde den protestantiske Kirke i England, fornemmelig under Dronning Elisabeths Regjering (1558-1603) efterhaanden opnaaet en Fasthed, om hvilken man antog, at den ikke mere kunde rokkes. Alle Classer af Folket vare tilfredse med en Reformation, der, idet den bragte en betydelig Deel af det til den døde Haand hjemfaldne Grundeiendom i Omløb igjen, tillige forøgede Kongerigets Frihed og Velstand. Man stred ved Syllogismer for den rensede Lære; men man stred endnu langt mere for Vedligeholdelsen af det, der ved de geistlige Stiftelsers og Klostrenes Ophævelse var blevet Privateiendom. Saaledes skete det da, at en stor Deel af de engelske Jordegodseiere var lidenskabelig indtaget for Kirkeforbedringen. Kun faa Store gjorde en Undtagelse. Det var saadanne, der ved Stifts- og Klostergodsernes Fordeling ikke havde faaet noget, enten fordi de havde troet, at deres Forrettigheder bleve bedre beskyttede ved den gamle Arvelære, eller ogsaa fordi de ikke havde staaet i saadanne Forbindelser med Hoffet, der lode sig benytte til Formuens Forøgelse.

---

*) Neue Monatsschrift für Deutschland. Herausgegeben von Friederich Buchholz. 8ter Band. Berlin, 1822.

Da efter Elisabeths Død Huset Stuart kom paa den engelske Throne (1603), bleve Virkningerne af Kirkeforbedringerne først tvivlsomme. Skjøndt Protestantismen offentligen hengiven, afskyede Jacob den Første den i sit Indre, som mindre gunstig for et uindskrænket Herredømme; og havde denne Konge havt Valget imellem Afhængigheden af Parlamentet og Afhængigheden af den romerske Stol, saa vilde han uden Betænkning have foretrukket den sidste. Hans egentlige Sindelag kunde ikke blive nogen Hemmelighed. Men dette Sindelag gik i Arv til hans Søn; og hvorledes havde dette kunnet skee, uden at drage de værste Følger efter sig! Siden det høieste Episcopat var blevet en Bestanddeel af en engelsk Konges Souverainitet, maatte den engelske Nation forudsætte, at den havde Middelpunktet for sin Tro i sin Konge; og naar det nu ved enhver Leilighed bemærkede, at dette ikke var Tilfældet, saa kunde Forbittrelsen ikke udeblive. Carl den Første forenede ustridigen flere agtværdige Egenskaber; og naar man fraregner den Bigotisme, hvormed han, i en aldeles kirkelig Tidsalder, affondrede sin Tro fra Folkets, for ogsaa i denne Henseende ikke at bortgive noget af Kongeværdigheden, turde han maaskee være en af Englands bedste Konger. Men om Kongernes Værd fælder den offentlige Mening Dommen; og Intet skader dem mere, end den Forudsætning, at de ville Noget, der strider imod den almindelige Mening, saadan som den erkjendes af Tiden. Carls Eiendommelighed forstærkedes endvidere derved, at han formælede sig med en katholsk Prindsesse af Huset Bourbon [Henriette, en Datter af Henrik den Fjerde, og

Søster til Ludvig den Trettende, 1625]; en Omstændighed, der drog et saameget fastere Skillerum imellem ham og det engelske Folk, der havde et erklæret Had for Alt, hvad der adskilte det fra dets Konge.

Dette var Spiren til hiin Omvæltning, der henimod Midten af det 17de Aarhundrede omstyrtede den engelske Throne (den 30te Januar 1649); alt det Øvrige, der endnu anføres som Aarsag dertil, fortjener neppe at regnes med. Man overtyder sig saa meget lettere herom, naar man betænker, hvilken Rolle Protestanternes Fanatisme spillede i Kampen mellem Folk og Konge.

Efter Restaurationen (1660) stode Sagerne anderledes, men ikke bedre. Carl den Anden, kun sysselsat med sine Amouretter og Nydelser, vilde erhverve sig Udseende af en tolerant Konge, der behandler kirkelige Meninger som blotte Chimærer. Dette var ikke i de engelske Patrioters Smag. Den Mistro, som de altid havde sat til Stuarternes Sindelag, forstærkedes ikke lidet, da de saae Hertugen af York, Kongens Broder (senere Jacob den Anden), til Trods for alle Nationens Fordringer, offentligen kaste sig i den katholske Kirkes Arme. Da Carl den Andens Ægteskab med en portugisisk Prindsesse *) blev barnløst, og hans Broder følgelig skulde være hans Eftermand, saae man en stormfuld Fremtid imøde. Den Forbindelse, hvori Carl selv stod med Frankrigs og Spaniens Konger, undskyldte eller retfærdiggjorde enhver Mistanke angaaende Hoffets sande Hensigter. Hertil kom den

*) Catharina af Portugal, formælet 1662.

lige saa ivrige som kloge Travlhed af Jesuiterne, der i Hertugen af York havde fundet en Beskytter og Støtte for deres Planer. Hvad der endog skete: Alt blev henført til Hoffets Plan, paany at gjøre Englænderne til gode Katholiker. Selv de Ulykker, der traf Øen ved den store Ildebrand i London (1666), ved tabte Søslag o. s. v., vidste man ikke at forklare anderledes, end at de hidrørte fra det katholske Parties Bestræbelser for at gjenvinde det siden Henrik den Ottendes Tid tabte Territorium. Med eet Ord: den største Mistro, hvoraf et Folk kan betages, var i Svang, og det saa almindeligt, at selv Kongens fortroligste Raadgivere ikke bleve uberørte deraf, og — maaskee imod deres Villie — bidroge til at forstærke den.

Under disse Omstændigheder opstod der en Sammensværgelse af et ganske eget Slags: en Sammensværgelse, der beviser, hvor let det er at vildlede den store Hob, naar man tager dens Fordomme til Hjelp; men ogsaa tillige, hvor meget Fordomme kunne retfærdiggjøres, naar en vaklende Handlemaade fra Regjeringens Side qvæler al Tillid i Spiren.

Den 12te August 1678 spadserede Carl den Anden i Dyrehaven, da en Chemiker, ved Navn Kirby, tiltalede ham med de Ord: "Sire, forlad ikke Deres Følge; Deres Fiender have Hensigter imod Deres Liv, og det kunde være muligt, at De blev skudt paa denne Spadseregang." Paa nærmere Spørgsmaal om Aarsagen til en saa selsom Tale, svarede Kirby: at to Mænd, ved Navn Growe og Peckering, havde forpligtet sig til at skyde Kongen, og at Sir George Wakeman, Dronningens Læge, vilde bibringe ham

Gift. Denne Efterretning, tilføiede han, havde han Doctor Tongue at takke for, hvem han, saafremt det blev ham tilladt, vilde føre ind til Kongen.

Tongue var en Geistlig, som hørte til den høie engelske (episcopale) Kirke: et uroligt Hoved, fuldt af Planer, med saare liden Forstand. Han overbragte Kongen Skrifter, som i 43 Artikler gave Oplysning om et Complot, der skulde være stilet mod Kongens Liv. Kongen, der hverken havde Lyst eller Tid til at læse disse Skrifter, sendte dem til Skatmesteren Danby, og befalede begge Angiverne at forklare sig udførligen for denne Minister. I den derpaa følgende Samtale tilstod Tongue for Ministeren, at han ikke var Forfatteren til disse Skrifter, at de hemmelig vare blevne stukne til ham, og at han vel kunde gjette sig til den virkelige Forfatter, men ikke med fuldkommen Sikkerhed angive ham.

Faa Dage derefter fremstod Tongue paany for Skatmesteren, og sagde til ham: at hans Formodninger havde stadfæstet sig; to eller tre Gange havde han mødt Forfatteren til disse Skrifter paa Gaden; han havde tilstaaet Alt, og givet ham fuldstændig Oplysning om Sammensværgelsen, skjøndt med den Bøn, at hans Navn maatte blive fortiet, da han ellers stod Fare for at blive myrdet af Papisterne. Med Hensyn til Growe og Peckering gjentog Tongue sin Forklaring, og tilføiede, at de vare afgaaede til Windsor, for at iværksætte deres Forehavende. Der blev udstædt Arrestbefalinger, som skulde benyttes strax efter deres Ankomst til Windsor. Da de ikke kom, blev Tongue vel mistænkt for at han blot havde villet gjøre sig vig-

lig; dog denne Mistanke vidste han at hæve hos Skatmesteren ved smaae Løgne, og Kongen alene beholdt den Overbeviisning, at den hele Sag ikke var Andet, end — Bedragerie.

Da Tongue nogen Tid derefter igjen kom til Skatmesteren, meldte han, at en Pakke Breve, som vare skrevne af Jesuiter og angik Complottet, vare afgaaede med Posten til Windsor, til Bennifield, Hertugen af Yorks jesuitiske Skriftefader. Dette blev paa Stedet meldt Kongen, og hans Svar var: at den omtalte Pakke for faa Timer siden var bleven leveret Hertugen af York ved Bennifield, der havde erklæret, at Brevene ikke hidrørte fra de Personer, hvis Navne vare underskrevne, og han formodede, at man havde noget isinde imod ham. Netop hiin Melding, i Forbindelse med hvad der virkelig var foregaaet i Windsor, bestyrkede Kongen i hans Forudsætning, at Bedragere vilde forurolige ham.

Angivernes hele Foretagende vilde ved den Ligegyldighed, som Carl den Anden udviste, være blevet bragt til at strande i den allerførste Begyndelse, naar det ikke havde vundet Kraft og Holdning ved Hertugen af Yorks Lidenskabelighed. Det smertede denne Prinds at see sin Skriftefader bagvasket; og for ikke at have Uret i den Forkjærlighed, han havde for Katholicismen, drev han med Iver paa en nøiagtig og grundig Undersøgelse af Sagen, i den Forudsætning, at det ikke vilde blive vanskeligt at drage Sløret fra det hele Bedragerie.

Der blev altsaa anstillet en ny Undersøgelse med Kirby og Tongue, hvorved oplystes, at Begge stode i den nøieste Sammenhæng med en vis Titus Oates,

og at denne var den egentlige Ophavsmand til alle de Angivelser, hvorved man havde villet forurolige Kongen. Førend nu Titus Oates blev indkaldt for Statsraadet, troede han det passende, med sine to Hjelpere at begive sig til Fredsdommeren Edmondsbury Godsfrey, for at melde denne, hvem de kjendte som en rask Embedsmand, den Sammensværgelse, der var i Gjære mod Staten og Kongens Person.

Oates' Forklaring dreiede sig omkring Følgende:

"I en Congregation de propaganda fide havde Paven erklæret sig for retmæssig Besidder af England, og overtaget Souverainiteten over begge Kongeriger paa Grund af Kongens saavelsom Folkets Kjetterie. Denne høieste Magt var bleven overdraget til Jesuiter-Ordenen; og ifølge heraf havde Oliva, denne Ordens General, under Selskabets Segl disponeret over alle Civil- og Militair-Embeder. Lord Arundel var bleven udnævnt til Cantsler, Lord Povis til Skatmester, Sir William Godolphin til Geheime-Seglbevarer, Coleman (Hertugen af Yorks Privatsecretair) til Statssecretair, Longhorne til General-Fiscal, Lord Bellasis til General over den pavelige Hær, Lord Peters til General-Lieutenant, Lord Strafford til Krigs-Casserer. Ogsaa de kirkelige Værdigheder vare fordeelte paa lignende Maade, de fleste til Spaniere og andre Udlændinger. Jesuiterordenens Provincial havde foranstaltet en Forsamling, hvori Kongen, som man i denne Forsamling blot havde kaldet "den sorte Bastard" var bleven dømt til Døden som Kjetter. Pater la Chaise (Oates var saa uvidende, at han bestandig kaldte denne Ludvig den Fjortendes Skriftefader le Shee) havde

i London deponeret 10,000 Pund som Belønning for den, der vilde fortjene dem ved at myrde Kongen; en lignende Gavmildhed havde en spansk Provincial beviist. Dominicanerne billigede vel Gjerningen, men undskyldte sig med deres Armod; kun Prioren for Benedictinerne vilde gaae til 6000 Pund. Dronningens Læge (Sir George Wakeman) havde man tilbudt 10,000 Pund, naar han vilde ombringe Kongen ved Gift; men han havde forlangt 15,000, og deraf havde han erholdt 5000 i Forskud. Forat Mordet paa Kongen aldeles ikke skulde kunne slaae feil, havde Jesuiterne leiet fire irlandske Banditer, som skulde dræbe ham i Windsor; og Coleman, den afdøde Dronnings Secretair, havde givet Budbet, som overbragte dem denne Befaling, en Guinee, for at gjøre ham activ. Growe og Peckering vare ligeledes bestemte til at skyde Kongen med Sølvkugler. Hiin skulde erholde en Sum af 1500 Pund, og denne ikke mindre *). Peckering vilde allerede have udført sit Forsæt, dersom ikke Stenen engang var falden af hans Pistol. Jesuiten Coniers havde kjøbt en Kniv for 10 Shillings, og, med Hensyn til sit Forsæt, at dræbe Kongen dermed, troet ikke at kunne betale den for dyrt. Iblandt Katholikerne i hele England circulerede Subscriptionsbreve til samme Oiemed, og ikke mindre end halvhundrede Jesuiter vare i afvigte Mai komne sammen i "den hvide

*) Hos Hume hedder det: "Den Første (Growe) skulde have 1500 Pund; og da den Anden var en from Mand, skulde han belønnes med 30,000 Messer, der, beregnede til 1 Shilling Messen, tilsammen udgjorde lige saa meget."

Hest," for at aftale Kongemordet. Den samme Synode havde siden deelt sig i flere mindre Selskaber; og han selv (Oates) var bleven brugt til at bringe Noter og Breve fra det ene til det andet, alle af det Indhold, at Kongen maatte og skulde myrdes. Man havde indgaaet Væddemaal om, at han ikke vilde komme til at spise nogen Julekage. Kort, det var blevet besluttet, at, da han ikke vilde blive R. C. (Romersk-Catholsk), kunde han heller ikke vedblive at være C. R. (Carolus Rex). Den store Ildebrand i London var foranstaltet af Jesuiterne, der, sysselsatte med en ny Brand, havde forfærdiget en Papirsmodel, paa hvilken alle de Punkter vare betegnede, hvor Brandstiftelsen skulde begynde. Ifølge deres Plan skulde Kongen have mistet Livet allerede under den første Ildebrand; men da han ved denne Leilighed havde viist sig saa overordentlig virksom og menneskekjærlig, havde Jesuiterne ikke paa Stedet kunnet opnaae deres Øiemed. Opstande, Rebellioner og Mord bleve af denne Orden udbredte i alle Dele af de tre Kongeriger; og Jesuiten Jennison havde yttret, at 20,000 Katholiker i London vilde være talrige nok til at skjære Halsen over paa 100,000 Protestanter. I Skotland havde 8000 Katholiker forpligtet sig til at gribe til Vaaben, og i Irland var Alt i Beredskab til at begynde Mordet paa Protestanterne. For at fremme Rebellionen paa denne Øe, havde Coleman sendt 200,000 Pund Sterling derover, og Kongen af Frankrig havde besluttet at understøtte hiin Rebellion ved en stærk Landingshær. Efter disse Tilintetgjørelser skulde man tilbyde Hertugen af York Kronen, skjøndt under følgende Betingelser: at han modtog den som en fri-

villig Gave af Paven, at han bifaldt alle Ansættelser og tilgav Brandstifterne og sin Broders Mordere. Vilde han ikke modtage disse Betingelser, saa skulde han myrdes enten med Dolk eller Gift."

Saaledes lød Oates' Forklaring for Fredsdommeren. Hvad der var usandsynligt heri, erholdt en færdeles Vægt ved Angiverens Charakteer. Oates havde prøvet alle Lykkens Omvexlinger, der kunde forenes med hans Stand. Som Søn af en anabaptistisk Præst, var han først af Hertugen af Norfolk bleven ansat som Landgeistlig. Anklaget for Meeneed, havde han taget Flugten, og fundet en ny Ansættelse som Skibspræst. Ogsaa i denne Stilling paadrog han sig et slet Rygte; og anden Gang forjaget havde han begivet sig til St. Omer, for at lade sig optage i Jesuiter-Ordenen. I sit 30te Aar var han traadt ind i Seminariet, men igjen bleven udstødt deraf formedelst slet Opførsel paa en Sendelse til Spanien. Efter sin Tilbagekomst til England havde han gjort Tongue's Bekjendtskab, og imellem disse To var den Plan bleven aftalt, hvorefter de vilde bringe den høieste Forbittrelse mod Katholikerne i Gang. Hvad der fra Oates' Side var Nag imod Jesuiter-Ordenen, paa hvilken han ønskede at hevne sig, det var fra Tongue's Side Fanatisme og Letsindighed. Tillige ønskede disse Conspiranter at forbedre deres Formuesomstændigheder; thi Oates var bleven saa forarmet, at han maatte leve af Chemikeren Kirby's Velgjerninger.

Fredsdommeren Godfrey havde intet Andet tilbage, end at sende Protokollen angaaende Oates' Forklaringer til høiere Vedkommende. Indkaldt for Stats-

raadet, undlod Oates ikke at vise Frækhed nok; imidlertid vare hans Forklaringer af en saadan Beskaffenhed, at Løgnen overalt stak igjennem. Som han forsikkrede, havde han, medens han opholdt sig i Spanien, havt meer end een Samtale med Don Juan d'Austria; men da Kongen spurgte ham, hvorledes denne Prinds saae ud, skildrede han ham, tvertimod Sandheden, som en høi, mager Mand. Et lignende Ubekjendtskab røbede hans Ytringer, da han beskrev Beliggenheden af Jesuiter-Collegiet i Paris. Han foregav, at han var meget nøie bekjendt med Secretair Coleman; men uagtet denne stod ganske nær ved ham, kjendte han ham dog ikke, og undskyldte sig siden med sit svage Syn ved kunstig Lysning. Paa samme Maade gik det ham med Wakeman. Kort, dersom Nogen maatte synes at være Bagvasker og falsk Denunciant, da var det Oates.

Desuagtet blev der lagt stor Vægt paa hans Forklaring. Jo mere Gjæring der herskede i Staten, desto mere følte man sig tilbøielig til at finde det Usandsynligste og Urimeligste sandt og ganske naturligt: Protestanternes Forbittrelse mod Katholikerne var grændseløs, og netop denne Forbittrelse medførte, at man fandt Jesuiternes Planer trolige i samme Grad som de vare djævelske. Danby selv, som en erklæret Fiende af det katholske Partie ved Hoffet, begunstigede enhver Angivelse, der sigtede til at skade dem; og da der skulde udfærdiges en Arrestbefaling imod Coleman, undlod han ikke at bemærke, at man, foruden hans Person, ogsaa burde bemægtige sig hans Papirer: en Omstændighed, som drog de vigtigste Følger efter sig.

Coleman, en ivrig Katholik, havde, deels i Hertugen af Yorks, deels i sit eget Navn, vedligeholdt en Brevvexling med Pater la Chaise, den pavelige Legat i Brüssel, og med andre Katholiker i Udlandet; og man indseer let, at, saadan som Katholicismens Stilling til Protestantismen var i England, hans Udtryk just ikke vare afveiede paa Guldvægten. Hans Brevvexling omfattede Aarene 1674, 75 og tildeels 76; og i en af hans Skrivelser til Pater la Chaise hed det: "Vi have her et vanskeligt Værk at sætte igjennem — intet ringere, end tre Kongerigers Omvendelse, og deri den fuldkomne Undertrykkelse af et pestagtigt Kjetterie, der kun altfor længe har behersket denne Deel af Norden. Dog siden Dronning Marias Tider († 1558) gaves der ingen skjønnere Udsigter til en glimrende Fremgang, end i vore Dage. Gud har skjenket os en Prinds (han meente Hertugen af York), hvem Intet er saa magtpaaliggende, som at blive Stifter og Redskab til et saa berømmeligt Værk. Kun er det at befrygte, at Modstanden, vi støde paa, ikke vil være ringe; og saa kommer det da an paa at forsamle enhver Hjelp, enhver Bistand omkring os." I en anden Skrivelse sagde Coleman: "Jeg er undertiden uvis, om jeg vaager eller drømmer, naar jeg tænker paa en Prinds i vore Tider, der i saa høi Grad er gjennemtrængt af Iver og Fromhed, at han ringeagter alt Jordisk i Sammenligning med den Almægtiges Ære, med hans egen Sjels Frelse og med vort eget Kongeriges Omvendelse." Man fandt Steder i disse Breve, hvori den engelske Krones Fordeel var fremstillet som uadskillelig fra den franske Konges og den katholske Kirkes; ogsaa blev der sagt om

Hertugen, at han uforanderligen havde knyttet sin Interesse til Kongen af Frankrigs Interesse. Om Kongen hed det, at han var tilbøielig til at begunstige Katholikerne, saa vidt som det kunde skee uden Fare. "Penge," tilføiede Coleman, "kan bevæge denne Monark til Alt, endog til det, der øiensynligen er til hans Skade; den Kraft, som de udøve over ham, er saa stor, at han ikke kan modstaae den. Logik, bygget paa Penge, har ved vort Hof uendelig mere Tillokkelse, end ethvert andet Slags Argument." Herpaa foreslog Coleman Pater la Chaise, at Kongen af Frankrig skulde oversende 300,000 Pund, under den Betingelse, at Parlamentet blev opløst: en Forholdsregel, hvortil, efter hans Paastand, Kongen vel af sig selv ikke var utilbøielig, men som var uanvendelig, saalænge man maatte erholde Penge af Parlamentet. "Parlamentet," tilføiede han, "har allerede nødt Kongen til, imod den katholske Kirkes og hans allerchristeligste Majestæts Fordeel, at slutte Fred med Hollænderne; og skulde det paany træde sammen, saa vilde det tvinge ham til at erklære Frankrig Krig." Af det samme Brev fremlyste, at Forhalingen af det sidste Parlaments Sammenkaldelse var et Værk af det katholske og franske Partie ved Hoffet, der havde villet vise Hollænderne og deres Allierede, at de ikke havde nogen Bistand at vente af England.

Indholdet af disse Skrivelser kunde ikke blive bekjendt, uden at udbrede en stor Skræk. Vel stadfæstede det ikke Alt, hvad Oates havde udsagt; men det var dog foruroligende nok til at give Bedrageriet Anstrøg af Oprigtighed, Bagvaskelsen Skin af Sandhed. Om man end antog, at Paven ikke i nogen Congrega-

tion de propaganda fide igjen havde tiltaget sig Over-lehnsherreligheden over Storbrittannien og Irland: hvad man paa ingen Maade kunde drage i Tvivl, var Jesuiternes Proselytmagerie, Hertugen af Yorks Forbindelse og det franske Parties Stræben ved Carl den Andens Hof. Hvor vidt alt dette kunde lede, lod sig ikke beregne. Men saa meget mere overdreven var Frygten; og naar man, ledet af den, allerede var tilbøielig til at fæste Tro til de afgivne Forklaringer, saa gav en Begivenhed, der nu indtraf, alle Lidenskaber Vinger, og grundfæstede alle Fordomme.

Denne Begivenhed var Mordet paa Godfrey (i October 1678), hiin Fredsdommer, der først havde modtaget Oates' Forklaring. Allerede flere Dage havde man savnet denne Øvrighedsperson, da man endelig fandt hans Liig i en Grøft ved Primrose-Hill. Paa hans Hals troede man at bemærke Spor af at han var qvalt; men umiskjendelige vare Beskadigelserne i Brystet. Det meest Paafaldende var, at Godfreys egen Kaarde sad i hans Legeme; og da der, idet man trak den ud, ikke flød Blod, sluttede man deraf, at den først var stødt i Livet paa ham efter hans Død, og at han følgelig ikke selv havde taget sig af Dage. Ringene paa hans Fingre, og de Penge, han havde hos sig, afgave et tilstrækkeligt Beviis for at han ikke var falden i Røveres Hænder. Slutningen, som man uddrog heraf, var, at han var myrdet af Papisterne, fordi han havde ført Oates' Forklaring til Protokols. Saare hurtigt udbredte denne Mening sig; og den, der antog den, saae i Godfreys Skjebne Begyndelsen af de frygtelige Hensigter, som Katholikerne, efter den al-

mindelige Forudsætning, skulde nære. Hele Nationens Stemme forenede sig imod denne forhadte Sect; og skjøndt man forudsatte, at den farligste af alle Sammensværgelser lykkeligen var bragt for Lyset, saa ophørte man dog ikke at skjælve. Hver Dag udbredtes nye Rygter om Erobringsforsøg, der skulde gjøres, om Oprør i det Indre, om Mord, om Forgiftelser. Ikke at troe paa den store Sammensværgelse betydede det Samme, som at være deelagtig deri. Selv Tvivlen blev til en Forbrydelse. Royalist og Republikaner, Medlem af den høie Kirke og Presbyterianer, Hofmand og Patriot — Alt hengav sig til den samme Forblindelse. Man tænkte paa at befæste London, ligesom om Fienden havde staaet udenfor Portene. Der blev trukket Kjæder og udstillet Poster, og en Kammerherre, Thomas Player, sagde ret kunstfuldt: "Uden disse Forsigtighedsregler havde Hovedstadens Borgere den følgende Morgen let kunnet komme til at staae op med overskaarne Halse." Paa samme Tid blev der anvendt Kunstgreb, for at forstærke Folkets Indbildning. Godfrey's Liig blev bragt til Staden og var at see i alle Hovedgader; og Enhver, som saae det, følte sig opflammet, deels af Synet selv, deels af den Smitte, som ligger i Følelserne. Liigbegjængelsen blev holdt med stor Pomp. Man bar Liget igjennem Hovedgaderne; 72 Geistlige gik foran, over 1000 fornemme Borgere fulgte, og under Liigtalen stillede to haandfaste Geistlige sig ved Siden af Præsten paa Prækestolen, forat han ikke skulde blive myrdet af Papisterne i det Øieblik, da han beviste den ulykkelige Fredsdommer den sidste Pligt.

Hvor almindelig ogsaa den Forudsætning var, at Papisterne havde myrdet Godfrey, støttede den sig dog kun paa hiin Mistro, som er Partieaanden egen. Som Fredsdommer kunde Godfrey ikke være mere hadet af Katholikerne, end ethvert andet Medlem af Retspersonalet; og om overhovedet den Omstændighed fortjener at tages i Betragtning, at han allerførst havde forhørt Oates, saa bør dog heller ikke forglemmes, at han aldrig havde viist sig som en Fiende af Katholikerne, men endog advaret Coleman, med hvem han stod i venskabelig Forbindelse. Gik man, i Bedømmelsen af denne Begivenhed, ud fra den Grundsætning, at kun Den beslutter sig til en Forbrydelse, der lover sig store Fordele af den, saa kunde letteligen den Tanke opstaae, at ikke Katholikerne, men vel Overhovederne for Folkepartiet havde været Ophavsmændene til hiint Mord. Iblandt disse stod Shaftesbury øverst; og denne Mands urolige Charakteer stod ei i Modsigelse med en Handling, der, i sig selv forkastelig, lovede at give Tingene et nyt Sving. Dog under denne Forudsætning maatte man antage, at ogsaa Oates kun var Shaftesbury's Værktøi; og dette Sidste kunde igjen ikke antages, da Oates var gaaet tilværks med stor Ængstelighed i Henseende til Hertugen af York, Danby, Ormond og hele Ministeriet; med en Ængstelighed, der ganske tydeligt beviste, at han i alle disse Personer langt snarere forudsatte Modstandere og Fiender, end Velyndere og Venner. Høist sandsynligen stod Godfrey's Mord ikke i noget Slags Sammenhæng med det af Oates angivne Complot af Katholikerne; ganske andre Fiender kunde være Ophavs-

mændene dertil i en saa folkerig Stad, som London allerede i det 17de Aarhundrede var; og om ogsaa denne Forudsætning maatte forkastes, saa blev endnu tilbage, at Godfrey, som havde meget Hang til Tungsindighed, selv kunde have aflivet sig. Forgjeves udsatte Kongen en Belønning af 500 Pund for Opdagelsen af Gjerningsmanden; men Ingen meldte sig, uagtet der lovedes den største Taushed og Sikkerhed.

Paa samme Tid havde Parlamentet forsamlet sig (d. 21de October). I den Tale, hvormed Kongen aabnede Sessionen, berørte han vel det af Jesuiterne imod hans Liv stilede Complot, dog med den Tilsætning, "at han, for hverken at sige for meget eller for lidet, vilde tilbageholde sin Mening, og aldeles henstille Undersøgelsen desangaaende til Loven."

Kongens utvetydige Hensigt var, at Spørgsmaalet angaaende det papistiske Complot ikke skulde komme til Parlamentets Drøftelse; thi han forudsaae, at Ærgjerrige vilde benytte Nationens Lettroenhed, for desto sikkrere at opnaae deres Øiemed. Imidlertid stod dette ikke saa aldeles i hans Magt; og det Hele blev forplumret derved, at Danby, som hadede Katholikerne, ustridigen i den Forudsætning, at Kongen vilde blive mere yndet i samme Grad, som man troede hans Liv i Fare, strax paa den første Sessionsdag bragte denne Sag paa Bane. Yderst opbragt over denne Forvovenhed sagde Carl til sin Minister: "I vil finde, at I har givet Parlamentet Leilighed til at bevirke Eders Fald og at forvirre mine Anliggender; og I vil sikkert komme til at angre det." En Forudsigelse, der kun altfor hurtigt stadfæstedes.

Skriget over Katholikernes Sammensværgelse gjenlød strax fra det ene af Parlamentets Huse til det andet; og hvorledes havde vel dette kunnet skee, uden at det Raserie, hvoraf Folket var sat i Bevægelse, endnu maatte blive forstærket! En høitidelig Faste blev anordnet, og da man, ved Affattelsen af den dermed forbundne Bønformular, ikke havde omtalt det papistiske Complot, saa blev dette omhyggeligen indskudt, "forat" — som en Historieskriver udtrykker sig derom — "den Alvidende kunde erfare, hvorom Talen var." Herefter fulgte Forslag paa Forslag; man forlangte Fremlæggelse af saadanne Skrifter, som angik den frygtelige Sammensværgelse; man forlangte alle gjenstridige Papisters Bortfjernelse fra London og Westminster, den almindelige Anvendelse af Supremats-Eden *), alle ubekjendte og mistænkelige Personers Fordrivelse fra Kongens Hof, endelig Militsernes Organisation. Lorderne Powis, Strafford, Arundel, Peters og Bellasis bleve satte i Tower og kort efter anklagede for Landsforræderie; og da begge Huse havde erfaret Oates' Forklaring, voterede de: "Lorderne og Underhuset vare af den Mening, at der gaves et fordømmeligt Helvedcomplot, smeddet og næret af papistiske Oprørere, for at myrde Kongen, omstyrte Regjeringen, og udrydde og tilintetgjøre den protestantiske Religion."

Begge Huse antoge sig denne Sag med en saadan Lidenskabelighed, at de derover glemte alle øvrige Anlig-

---

*) Fra Henrik den Ottendes Regjering: den forpligtede til at erkjende Kongen som det høieste Overhoved for den engelske Kirke.

gender. Deres Sessioner varede fra Morgen til Aften, og en Committee af Pairskammeret var uafladeligen sysselsat med at afhøre Anklagede og Vidner, hvorhos det ikke fattedes dem paa Fuldmagter til at lade alle Mistænkelige arrestere. Oates blev fremstillet som Nationens Frelser; han, der, selv i det Tilfælde, at hans Forklaring havde været Sandheden selv, endnu altid maatte betragtes som en Ryggesløs, blev en Gjenstand for Alles Kjærtegn; og efter at være anbefalet til Kongen af Parlamentet, erholdt han en Bolig i White-Hall, og en aarlig Pension af 1200 Pd. Sterling.

Hvor slige Belønninger uddeles, kan der ikke fattes Personer, som ønske at blive deelagtige deri. En vis Bedloe betraadte først Scenen som Angiver. Af ringe Herkomst, uden Sæder, i høi Grad udsvævende, og paa Grund af flere Tyverier nødt til at vandre ud, havde han i adskillige Aar gjennemflakket Europa, da Hændelsen førte ham tilbage til Storbrittannien netop i det Tidspunkt, da der kun var Tale om det papistiske Complot. For at benytte dette Tilfælde til sin Fordeel, fremstillede han sig som den, der kunde give Oplysning om Mordet paa Godfrey; og ifølge hans Udsagn var det fuldført i Sommerset-House, hvor Dronningen levede, af Papister, som tildeels stode i denne Fyrstindes Tjeneste. Han negtede i Begyndelsen, at han havde havt nogen Kundskab om Complottet; men efterat det var blevet ham klart, hvor vigtig han kunde gjøre sig, sagde han den følgende Dag: han havde nu betænkt sig, og vilde meddele, hvad han vidste. Titusinde Mand vare bestemte til fra Flandern at lande i Burlington-Bai, og umiddelbart derpaa at bemægtige sig Staden

Hull. Jersey og Guernsey vilde blive angrebne fra Brest; til dette Øiemed havde den franske Flaade krydset i Kanalen hele Sommeren. Lorderne Povis og Peters havde erholdt det Hverv, at danne en Hær i Radmorshire, til hvilken der skulde støde en anden af 20 til 30,000 Pillegrimme dannet Hær, som fra St. Jago i Spanien vilde lande ved Milford-Havnen; 40,000 Mand stærk vilde man gaae løs paa London. Lord Strafford, Coleman og Pater Ireland havde Penge nok til at bestride alle disse Udrustninger. Han selv skulde have 4000 Pund og desforuden Pavens Velsignelse, naar han vilde myrde en Vis. Kongen havde man fornemmelig Øie paa; men tillige skulde alle de Protestanter myrdes, som ikke vilde omvende sig. Regjeringen skulde overdrages til Een, dersom han vilde modtage den af Kirkens Hænder; men vægrede han sig derved, saa skulde den høieste Magt fordeles imellem et vist Antal Lorder, som Paven vilde udnævne. Bedloe betegnede endvidere flere Adelige, der skulde være indviklede i Sammensværgelsen, og disse bleve strax arresterede.

Hvad der i Bedloes Udsagn stemmede overeens med Oates' Deposition, lader sig meget let forklare; thi den sidste var bleven bekjendtgjort ved Trykken, saa at Bedloe, om han end, som han forsikkrede, aldrig havde havt Omgang med Oates, dog meget vel kunde være underrettet derom. Iøvrigt passede Intet til Tingenes daværende Stilling; thi Spanien var saa affræftet, at det ikke engang kunde bestride Besætningerne i Flandern, og Frankrig var indviklet i Krig med Spanien. Fremdeles maatte det, hvis nogen Sandsynlighed skulde finde

Sted, forudsættes, at Souverainerne havde sammensvoret sig til at tilsidesætte alle verdslige Bevæggrunde, blot for at tjene Paven og Jesuiterordenen. Men hvor urimelig end saadan Forudsætning end var: i den store Hobs Mening var det papistiske Complot altfor afgjort, til at ikke Alt skulde have underordnet sig Forestillingen derom. Ingen vovede at modsætte sig Folkefordommens Strøm. Underhuset forlangte af Kongen, at hans Huses, saavelsom Hertugen af Yorks, Dronningens og Hertugindens Tjenere skulde underkastes Troskabs- og Supremats-Eden; og heraf opstod en Strid, der ledede til mange andre Fordringer, navnligen til den, at i Fremtiden kun Protestanter skulde sidde i Parlamentet. Denne Fordring sigtede altfor paafaldende til at udelukke Hertugen af York, til at denne havde kunnet forblive ligegyldig derved. Da Billen, senere saa berømt under Navn af Test-Acten, blev bragt for Overhuset, bad Hertugen med Taarer i Øinene, at man vilde gjøre en Undtagelse med ham, hvorhos han erklærede, at hans Religion, som et Anliggende mellem Gud og hans Sjel, aldrig skulde blive synlig i hans offentlige Forhold. Dog Gemytterne vare saa forhærdede, at han kun gjorde saare lidet Indtryk, og kun ved to Stemmer seirede over Modpartiet. En af Pairerne sagde ved denne Leilighed: "Her i denne Forsamling maa ikke gives nogen Papist, hvad enten det er Mand eller Qvinde; ei engang en papistisk Hund vilde jeg taale her, eller en papistisk Kat, som knurrer eller miaver omkring Kongen."

I Omgang med sine Fortrolige spøgede og loe Kongen over det papistiske Complot, saavelsom over

Alle, der troede paa det; men ikke saaledes i Parlamentet. Jo uimodstaaeligere den offentlige Meenings Strøm rev Alt med sig, desto mere antog han Mine af Eftergivenhed, for, naar det rette Øieblik var kommet, at bryde Strømmens Magt. Dog dette Tidspunkt syntes endnu at være meget fjernt. Opmuntrede ved Kongens Eftergivenhed, vovede Oates og Bedloe — der hidtil med Flid havde undgaaet at indflette nogen Person af Betydenhed i Complottet — at betegne Dronningen selv som Deeltagerinde i Sammensværgelsen mod hendes Gemals Liv. Uffridigen troede disse Skurker derved at vinde Kongen for deres Sag; thi det var kun altfor vel bekjendt, at Kongen afskyede sin Gemalinde. Underhuset indlod sig strax paa denne Klage, hvorved det alene havde til Hensigt, at lette Kongen hans andet Giftermaal, og saaledes desto sikkrere at fortrænge Hertugen af York fra Thronen. En Adresse til Monarken udtalede Underhusets Ønske, at der maatte blive indledet en Undersøgelse mod Dronningen. Til Uheld for Rænkemagerne vilde Overhuset ikke understøtte denne Adresse; og Kongen selv, overbeviist om sin Gemalindes Uskyldighed, forkastede Forslaget fuld af Uvillie, og lod Oates, som den egentlige Ophavsmand dertil, indespærre, saa at denne forvovne Angiver var nødt til at søge Parlamentets Forbøn, for at erholde sin Frihed igjen. "De mene," sagde Kongen ved denne Leilighed, "at jeg har Lyst til et andet Ægteskab; men derfor vil jeg dog ikke lade en uskyldig Qvinde blive mishandlet."

Parlamentet, der var traadt sammen den 21de October, bestod af de samme Medlemmer, som man

havde valgt i Glæden over Restaurationen; det var altsaa lutter oprigtige Royalister, som for nærværende Tid sysselsatte sig med det papistiske Complot; dog, idet Royalismen antog Partiehadets Farve, kunde det vanskeligen feile, at jo Parlamentet kom til at staae paa det samme Punkt, hvorpaa det lange Parlament havde staaet under Carl den Første (fra 1640 til 1649). Der vaagnede nye Betænkeligheder angaaende Militsen; og forat Hertugen af Yorks Succession ikke skulde blive fremtvungen, faldt man paa den Idee, at træffe saadanne Indretninger med Militsen, at den langt mere var et Værktøi i Underhusets, end i Kongens Haand. Forslagene, som bleve gjorte i denne Henseende, modsatte Kongen sig med den Erklæring, "at han, om det end kun var paa en halv Time, ikke vilde skille sig fra Sværdets Magt."

Neppe var denne Plan slaaet feil, førend Scenen forandrede sig ved Montague's Ankomst. Denne, hidindtil Kongens Gesandt ved det franske Hof, var bleven valgt til Medlem af Underhuset, og havde forladt sin Post i Paris, uden først at have anholdt Kongen om Tilladelse dertil. Hans uventede Komme lod formode, at han havde besluttet at forstærke det offentlige Virvar. For at afkræfte denne Beslutning, befalede Kongen, at hans Papirer skulde fratages ham. Dog Montague, som havde forudseet dette, havde været snild nok til netop at skille det Document, hvorved han lettest kunde gjøre sig vigtig, fra de øvrige Papirer. Dette var et Brev fra Skatmesteren Danby, skrevet i Begyndelsen af Aaret, medens Underhandlingerne i Nimvegen fandt Sted. Montague blev deri

opfordret til at anmode Frankrig om Penge. Med andre Ord: Kongen af England havde besluttet hemmeligen at sælge Ludvig den Fjortende sine Tjenester, til Skade for de Allierede, ja selv for England. Denne Skrivelse indeholdt blandt Andet følgende Sted: "I Tilfælde, at Fredsbetingelserne blive antagne, venter Kongen aarligen sex Millioner Livres, i tre Aar, regnede fra det Tidspunkt, da denne Overeenskomst imellem Hans Majestæt og Kongen af Frankrig bliver undertegnet; thi der vil sandsynligviis forløbe to til tre Aar, førend Parlamentet bevilger Kongen en Understøttelse, efterat han har sluttet Fred med Frankrig." Skatmesteren Danby havde saa nødigen indladt sig i denne Underhandling, at Kongen, for at stille ham tilfreds, egenhændigen havde sat under Brevet til Montague: "Dette Brev er skrevet paa min Befaling; C. R." Dette var altsaa det Document, som Montague forelagde Underhuset.

Den Lidenskab, som herved opvaagnede hos de fleste Medlemmer, var saa stor, at man i Begyndelsen ikke kunde øine, hvor den vilde finde sin Grændse; og visstnok var denne Lidenskab retfærdiggjort ved den Letsindighed, hvormed Carl, for at erholde Penge, havde givet det storbrittanniske Kongeriges Vel til Priis i enhver Henseende. Da der imidlertid ikke turde stiles nogen Klage imod Kongen, maatte hele Skylden falde tilbage paa Danby. Man betegnede ham derfor som en Forræder, der maatte afstraffes. Der blev indgivet en formelig Klage til Overhuset. Dog dette indsaae, at, hvor sand ogsaa Beskyldningen i Almindelighed kunde være, desuagtet Edvard den Tredies Statuter

ikke vare anvendelige paa det her omhandlede Tilfælde. Danby beholdt altsaa sin Frihed. Kongen begreb imidlertid paa sin Side, at Øieblikket nu var kommet til ikke blot at prorogere, men endog opløse et saa farligt Parlament. Dette skete den 30te December. Med Hensyn til den Stemning, hvori Nationen eengang befandt sig, var dette vistnok et fortvivlet Middel; men efterat den offentlige Forbittrelse, støttet af Parlamentets Underhuus, havde vendt sig imod Kongehuset, maatte Lægemiddelet ikke være svagere, end den Sygdom, hvoraf Staten leed. To Kjeltringer af Angivere, Oates og Bedloe, havde altsaa, i Forening med en Mængde ufordeelagtige Omstændigheder, efterhaanden bragt det saa vidt, at alle Sammenhældninger truede med at gaae fra hinanden og en ny Revolution at bryde ud.

De Anklagedes Proces, der havde taget sin Begyndelse under Parlamentets Session, blev fortsat efter dets Opløsning. Coleman var den Første, som blev ført frem. Imod ham talede hans Breve til Pater la Chaise; men, naar det ikke skulde være en Forbrydelse, at være en ivrig Katholik, saa kunde Intet lægges ham til Last. Oates og Bedloe udsagde imod ham, at han af Jesuiternes Superior havde erholdt en Bestalling, der gjorde ham til pavelig Statssecretair; endvidere, at han havde samtykket i Mordet paa Kongen, og anvendt en Guinee til dette Øiemed. Coleman kunde bevise, at han i August Maaned, da han skulde have viist sig allervirksomst i Sammensværgelsen mod Kongens Liv, havde levet i den største Indgetogenhed paa Landet; men hertil tog man aldeles intet Hensyn. Man vilde skjenke ham Livet, naar han kunde

beqvemme sig til at forraade Hertugen af Yorks Hemmeligheder; men han forkastede dette Forslag, og døde herpaa med den største Rolighed, forsikkrende, at han var uskyldig, og kun havde seet Oates en eneste Gang, men Bedloe først for Retten.

Neppe var han henrettet, saa paafulgte Pater Ireland's og de Tvendes Domfældelse, der skulde have paataget sig at skyde Kongen: Growe og Peckering. De eneste Vidner, som optraadte imod dem, vare Oates og Bedloe. Ireland forpligtede sig til at bevise, at han i August, da han, ifølge Oates' Udsagn, skulde have været i London, havde været i Straffordshire; men man tillod ham ikke at føre dette Beviis. Growe bevidnede, at han ikke havde den allerringeste Kundskab om det, man lagde ham til Last; og Peckering forsikkrede, i sit hele Liv ikke at have affyret en Pistol. Alligevel bleve alle tre domfældte og bragte paa Skafottet, hvor de indtil det sidste Øieblik forsikkrede, at de vare fuldkommen uskyldige; men de gjorde intet Indtryk dermed, da man ganske almindeligt antog om Jesuiterne (Growe alene var ikke Jesuit), at de aldrig sagde Sandhed.

Skjøndt Bedloe havde givet Oplysning om Mordet paa Godfrey, havde han dog hidtil været det eneste Vidne mod de af ham beskyldte Personer; endog de stærkeste Forførelser af Penge og Ære havde ikke formaaet Nogen til at understøtte Angiverens Udsagn. Endelig fandt man Middelet til at gjøre det lovlige Vidnebeviis fuldstændigt. En Guldsmed, ved Navn Prance, af Troesbekjendelse en Katholik, var af Bedloe bleven beskyldt for at have taget Deel i hiint Mord, og da

Prance havde negtet det, var han, bebyrdet med Lænker, bleven kastet i et Fængsel, hvor han, udsat for Kulde, Fugtighed og Mørke, maatte bringes til Fortvivlelse. Ei i Stand til at udholde denne Tilstand, erklærede han at have taget Deel i hiint Mord; og efter at være bragt for Undersøgelses-Commissionen, angav han Omstændigheder, som vistnok ikke passede til Sagen, men som man derfor ikke desto mindre lod gjelde. Den samme Mand tog sit Udsagn tilbage, da han blev spurgt af Kongen og Statsraadet; men da man herpaa igjen kastede ham i Fængslet, bestemte nye Rædsler og nye Lidelser ham til at stadfæste sin første Forklaring. Han blev derfor antaget som Vidne. Godfreys foregivne Mordere vare Hill, Green og Berry, Folk af ringe Stand, thi Hill var Tjener hos en Læge, og de to Andre hørte til det papistiske Capel i Sommerset-House. Undersøgelsen varede længe. Det Værste derved var, at Bedloe's og Prance's Forklaringer modsagde hinanden i Hovedpunkterne. Dette alene burde have reddet de Anklagede, men de bleve ikke desto mindre dømte og henrettede. De bevidnede alle deres Uskyldighed, og da Berry døde som Protestant, fandt man det idetmindste paafaldende, at en Protestant kunde bevæges til at fremture i en saa haandgribelig Usandhed.

Ustridigen bør Domstole være frie for alt Partiehad og alle kirkelige Fordomme. Men dette var saa lidet Tilfældet i disse Tider, at selv Dommerne, de, der under alle Omstændigheder skulde være de Fangnes og Værgeløses Forsvarere, endnu mere pustede til Flammen. Efterat Dommen var afsagt imod Ireland og

de to Andre, sagde Overdommeren til de Edsvorne: de havde handlet som meget gode Undersaatter og meget gode Christne, det vil sige, som meget gode Protestanter. "Og nu," tilføiede han, "kan den lovede Belønning komme de Sammensvorne tilgode *)." Denne Overdommer hed Scroggs; og dette Navn fortjener til evig Tid at blive en Gjenstand for Afsky, efterdi han, som bar det, i en saadan Grad krænkede sin ophøiede Bestemmelse.

Her bryde vi af; thi det Videre af denne Sammensværgelseshistorie taber sig i Storbritanniens almindelige Historie, og endes med Huset Stuarts Omstyrtelse. Aldrig er uskyldigt Blod blevet udøst, uden at Mistro, Tvedragt og Forbittrelse have været de nærmeste Følger deraf. Efterat det var lykket to Erkeskurker at bringe Mistroen i Gang og vanhellige Retsplejens Helligdom, vare alle de Bedresindedes Bestræbelser for at hemme det gjensidige Raserie frugtesløse. Det sidste Spor af Tillid til Carl den Anden forsvandt; og hvorledes havde den vel kunnet forsvinde, uden at gjøre denne Konge, der i tyve Aar havde været Eftergivenheden selv, til en Tyran! Paa den modsatte Side tabte Agtelsen for Kongedømmet sig i en saa høi Grad, at selv Personer, som ved Fødsel og Stand ere forpligtede til Hengivenhed for Monarkiet, bleve dets meest erklærede Fiender. Sammensværgelser stødte paa Contra-Sammensværgelser; og i denne afskyelige

*) Hume siger, at han hermed sigtede til de 30,000 Messer, med hvilke Peckering skulde belønnes for sit Kongemord.

Kamp, der neppe levnede en Skygge af Regjeringens Væsen, flød de ædleste Menneskers, en Lord Russel's, en Algernon Sidney's, en Greve af Essex's Blod. Da endelig Carl den Anden, rørt af Slag, døde i en Alder af 53 Aar (d. 16de Februar 1685), vare alle Kjærlighedens og Troskabens Baand saa sønderrevne, at kun Frygten for endnu større Onder kunde træde i Stedet derfor. Hvorledes Hertugen af York, Carls Eftermand paa den brittiske Throne, vilde have handlet, dersom han ikke havde følt sig truet, lader sig vanskeligen sige; kun saa meget er vist, at Erindringen om alle de Krænkelser, han havde maattet lide som eventuel Thronarving, forledede ham til Skridt, der ikke kunne forsvares. Det var vist ingen Ulykke, hverken for England eller for Stuarterne, at siden Henrik den Ottendes Tid det høieste Episcopat hørte til en Konge af Englands Attributer; netop heri laae Souverainitetens Fuldendelse, saafremt den ikke vil være uafhængig af Loven og den vedtagne Orden. Dog, smittet af Ludvig den Fjortendes Exempel, ansporet af Jesuiternes Erobringsaand, og tillige blændet af egne Fordomme, forfulgte Jacob den Anden et ganske andet Maal: et aldeles uindskrænket Herredømme. Der fattedes ikke Nederdrægtige, som understøttede ham heri, og den engelske Historie har opbevaret deres Navne, fremfor Alle den blodtørstige Jeffries'; men al Grusomhed, alt Tyrannie finder sin Ende i sin Hensigtsløshed, og finder den saameget hurtigere, jo mere oplyst Folket er, og jo høiere det elsker Lovene. Jacob den Anden saae sig altsaa efter faa Aars Forløb nødt til at opgive sine Fædres Throne (1688); og fra hans

Eftermands, Wilhelm den Tredies Side behøvedes der kun en oprigtig Hengivenhed for Protestantismen, for at vise Verden, hvor meget en Konge formaaer, der gjenfinder sin Bestemmelse ikke i Voldsomhed og Despotie, men i en klog Benyttelse af den herskende Folkestemning.

Zigeunerne i Ungarn *).

Zigeunerne, af hvilke der i Ungarn gives en stor Mængde, have særdeles Anlæg til Smedehaandværket; de forfærdige Knive, Hestesko, Fyrstaal og andre Værktøier af Jern, som de sælge til meget billig Priis. Allerede som Drenge ere de bekjendte med Smedekunsten, og erhverve sig Livets Ophold ved deres Hænders Gjerning. Til Agerdyrkning og andre borgerlige Haandteringer have de kun liden Lyst og Taalmodighed; et omstreifende, afvexlende og uafhængigt Liv elske de høiere end alt Andet. De vandre, sædvanligen om Sommeren, fra een Plads til en anden, fra den ene Landsby til den anden, og ernære sig paa den kummerligste Maade.

Vil man erholde en anskuelig Forestilling om nomadiske, raae Folkeslags Levemaade, Klædning, Bolig og Haandtering, saa besøge man Zigeunernes Barakker, og man opnaaer der sin Hensigt. Det overgaaer al Beskrivelse, i hvilken jammerlig Tilstand denne Race af Mennesker befinder sig, og hvorledes den ikke synes at

---

*) Freimüthige Bemerkungen eines Ungars über sein Vaterland. Teutschland, 1799.

føle al sin Elendighed. Man forestille sig paa en aaben Mark, eller paa en isoleret Plads, ved en liden ussel Landsby, en af sammenslæbt Træ paa den skjødesløseste Maade sammenflikket Hytte, der ingen Vinduer har, sjelden et Trækhul, ingen ordentlig Dør og næsten intet Huusgeraad. I dette snevre smudsige Telt befinder sig næsten altid et Selskab af 8 til 12 eller endnu flere Personer, der ere sortegule over hele Legemet, halv nøgne og leirede omkring et stort Baal. Mænd og Qvinder, Forældre og Børn, Drenge og Piger, Alt ligger imellem hinanden, kravler omkring paa Jorden i Støv og Smuds, og indaander en Røg, hvoraf En, som ei er vant dertil, ved Intrædelsen i Hytten ofte er nær ved at besvime.

Man finder lutter karrikerede Ansigter. Pjalterne, hvormed de udenfor Hytten bedække deres Legeme, ere sorte af Smuds, og opvække Væmmelse og Medlidenhed. I Teltet affaste de dem sædvanligen, uden mindste Undseelse, sove af Kedsomhed, skjælve og græde, naar de ikke kunne beskytte sig tilstrækkeligen mod Kulden, og frembyde saaledes et Syn, som man ikke kan tænke sig sørgeligere og mere rørende.

Deres Føde er saa slet som mulig. De streife omkring i Landsbyer, Haver og Marker, for eet eller andet Sted at finde noget Selvdødt; belønne med forskjellige smaae Jernvarer den, der viser dem et Aadsel; ere de saa heldige at finde det, saa kaste de sig over det, uden at bryde sig om at det for en Deel er gaaet i Forraadnelse, og skjære store Stykker deraf, hvormed de da sjeleglade ile til deres Hytter, hvor en talrig, nøgen og forhungret Familie venter dem med Længsel,

grædende kruger sig omkring dem, og ikke kan komme til sig selv af Glæde og Jubel ved Synet af det stinkende Kjød, som de bringe med sig. Stegen bliver stukken paa et Træspid, eller kastet i en ureen Pande og saaledes stegt. Hele Selskabet leirer sig omkring Ilden, seer med graadige Blikke paa Stegen, og kan neppe vente, indtil den er færdig. Sædvanligen bier man heller ikke saa længe, men skjærer, naar den endnu ikke er halv stegt, hist og her smaae Stykker af, og fortærer den paa denne Maade halv raa. Desuagtet er den Dag, paa hvilken dette skeer, en Fest, og Maaltidet er et stort Tractement for dem. Alt er muntert, glemmer Livets Kummer, Sorger og Elendighed, og ønsker at leve ret længe i Guds skjønne Verden.

Det er utroligt, hvor meget et Menneske kan gaae igjennem, og hvor mange Besværligheder det kan udholde! — Zigeunerne ere vistnok endnu værre farne, end Lazzaronerne i Neapel. Disse blive dog ikke saa stærkt skyede af de andre Mennesker; man bruger dem til mangehaande Forretninger, og de ere i Stand til at erhverve sig en Smule Penge og dermed skaffe sig mangen fornøiet Time, mangen glad Dag. Med Zigeunerne er dette derimod ikke Tilfældet. Man skyer sædvanligen deres Selskab, ligesom de Spedalskes, betroer dem end ikke de ubetydeligste Forretninger, afskjærer dem alle Veie, paa hvilke de kunde forskaffe sig et bequemmere Livets Ophold, udsætter dem for offentlig Spot og de meest krænkende Drillerier, unddrager dem al Understøttelse, forbyder dem at betle, og tvinger dem paa denne Maade til enten at vansmægte i den

utaaleligste Forfatning, eller ved Bedragerie og Tyverie nogenlunde at formilde deres Elendighed.

Blive de grebne i et Tyverie, saa behandler man dem paa en høist barbarisk Maade. Midlerne, som de benytte, for at unddrage sig for Straffen, falde ofte i det Pudseerlige; saaledes anstille de sig f. Ex. døde eller afmægtige. Men man er allerede bekjendt med deres Kunstgreb, og en Spand Vand over Hovedet bringer dem altid til Live igjen, hvorpaa Pryglene sædvanligen fordobbles. Næsten altid flyder der Blod ved disse Executioner. Da Dødsstraffe endnu vare almindelige i Ungarn (og dette er ikke saa langt tilbage), da ogsaa ringe Forbrydelser bleve straffede med Galge og Sværd, hængte, halshuggede og brændte man de arme Zigeunere i halve og hele Dusin for ganske smaae Tyverier. Galgerne vare bestandig fulde af Zigeunere; thi at berøve disse Livet for en Ubetydeligheds Skyld, holdt man for noget meget Tilladeligt, og brugte det endog sædvanligen til en Morskab.

Det er et charakteristisk Træk hos Zigeunerne, at de i Almindelighed af Naturen have et stort Talent for Musik. Man vil træffe faa af dem, som ikke kunne spille noget paa Violin. Neppe kan Drengen holde en Violin i Haanden, saa begynder han ogsaa allerede at stryge derpaa. Blev dette Talent behørigen uddannet, saa vilde man sikkert finde mange Virtuoser blandt Zigeunerne. Men de fleste af dem bringe det dog uden al kunstmæssig Veiledning saa vidt paa dette og andre Instrumenter, at deres Musik ei blot er taalelig, men endog smuk, behagelig og endnu bedre, end man maa høre af mangen saakaldet Kunstner af Profession. Der

gives endog Zigeunere, som ere almindelig bekjendte i Ungarn for deres herlige Spil, og vidt og bredt kaldes til Bryllupper og Baller, hvilket i Særdeleshed er Tilfældet med dem, der opholde sig i Galantha og Ballasgyarmath. Ungaren kan aldrig lade være at dandse, naar han hører disse Bander spille. For nogle Aar siden levede der Een iblandt dem, som havde bragt det overordentlig vidt i Musik og blev beundret selv af Kjendere. Hvorhen han kom, blev han modtaget af Zigeunerne med Jubel; der blev foranstaltet Gjestebudde for ham, man ansaae det for en Ære at kunne beværte ham, og hans Navn udtalede man aldrig uden Ærbødighed.

De musikalske Zigeunere (saadanne, der spille med Bifald; thi umusikalske er næsten ingen) befinde sig i gode Omstændigheder. Deres Indtægter ere ikke ringe, og de kunne desaarsag føre en langt beqvemmere Levemaade, end deres øvrige Brødre, som ei ere bekomte for Dygtighed i Musik.

Miskolzer-Zigeunerne har jeg nogle Gange hørt spille, og jeg maa tilstaae, at deres Musik fortjener at høres. Rigtignok spille ikke alle efter Noder, men dog saa godt, at man troer at høre kunstrette Musikere; i Særdeleshed have de en stor Styrke i ungerske Dandse. Ogsaa i det Melankolske ere de Mestere, og hertil have de den største Tilbøielighed. Zigeunerne i Miskolz spille ved alle Baller og Høitideligheder, som forefalde i denne Stad, og blive godt betalte; ja man rives ofte om dem; dette er Grunden til den Stolthed, som man finder hos dem, og som de lægge for Dagen

i deres Klædedragt, i Mad og Drikke, i deres Sang, Tale, og i deres hele Forhold mod Andre.

Zigeunerne have deres eget Sprog, der klinger haardt og modbydeligt; dog tale de altid, skjøndt meget feilfuldt og slet, den Egns Sprog, hvori de opholde sig. Mange Personer paastaae, at de have en Sang, som de yderst sjelden istemme, og hvorved de altid skulle udbryde i lydelig Graad og Klage. Ogsaa skulle de blive meget uvillige, naar man opfordrer dem til at synge denne Hymne.

Mange af de ungerske Zigeunere have en original og tiltrækkende Maade at fortælle paa. Man hører dem gjerne; deres lunefulde, vittige Indfald fremspringe ofte som Gnister, og ryste Tilhørernes Mellemgulv. Mange fornemme Folk gjøre sig derfor en Fornøielse af at lade nogle i denne Kunst øvede Zigeunere komme til sig og fortælle deres snorrige Spilopper og Rænker. De Puds, de spille, ere ofte sande Geniestreger; man har en Mængde Zigeuner-Anekdoter, som ere særdeles morende. Kun Skade, at hine fornemme Folk, som finde saa stort Behag i Zigeunernes Fortællinger, altid have disse til Bedste og tillade sig at behandle dem paa en lav og nedværdigende Maade. Jeg vil blot anføre et eneste Exempel. En Baron, der i Særdeleshed morede sig ved at gjøre Zigeunerne til Gjenstande for sin plumpe Skjemt, lod engang et talrigt Selskab af dem komme sammen i et Værtshuus, hvor de bleve herligt tracterede. Ved Slutningen af Maaltidet maatte Enhver (hele Bordselskabet paa eengang) drikke et stort Glas Viin, hvori der var Qvægsølv, paa Hr. Baronens Velgaaende. Man lukkede Døren i Laas, og de

arme Zigeunere maatte i flere Timer udholde en forfærdelig Stank. Slige Drillerier, som ikke gjøre Ophavsmændene synderlig Ære, hvorvel de sædvanlig pleie at bryste deraf og søge at overgaae hinanden, tillader man sig i Mængde mod Zigeunerne.

Hidsende Drikke, i Særdeleshed Brændeviin, ynde de lige saa meget som Kamtschadalerne og andre raae Folkeslag. Ofte seer man en Trop af 10, 20 og endnu flere Personer vandre til de aarlige eller ugentlige Markeder, tage ind i en Kro, og der forsviet tømme det ene Glas Brændeviin efter det andet. Ved et saadant Lag ere de yderst opræmte eller, for at bruge et Burschen-Udtryk, ret fidele, spøge og lee, indtil den hidsende Drik har irriteret deres Nerver og vakt deres Livsaander. Naar dette er skeet, saa begynder et snart komisk, snart tragisk, snart tragi-komisk Skuespil, saaledes som man stundom kan see det paa de tydske Akademier ved Commerscher, som ere ret burschikose og, hvis man kan troe mange fidele Commerschbrødres Forsikkringer, ret skikkede til at vedligeholde Legemets Sundhed. Den Ene fortæller den Anden veemodigen sin Nød, sine Sorger, sin Kummer, medens Taarerne rulle ned ad hans Kinder; der opstaaer en ynkelig Jammer og Graad; man falder i hinandens Arme, kysses og trykker hinanden i Hænderne. Men ofte forandres denne Scene pludselig, til stor Forbauselse for Tilskuerne. Broderlige Omfavnelser gaae over til blodige Kampe, Udgydelserne af et varmt Hjerte til Udbrud af den frygteligste Vrede, veemodige Klager til de fornærmeligste og smudsigste Skjeldsord, hjertelig Enighed og Rolighed til en Fægtning, lig den, Miß Molly i

Thom Jones begynder paa Kirkegaarden, og som Menneskekjenderen Fielding skildrer med homerisk Kunst; Glædens Skueplads forvandler sig til en Kampplads. Manden prygler sin Kone, denne rusker hele Totter Haar af sin Gemal, Børnene blive ofte sparkede af Forældrene, og de, der et Øieblik tilforn trykkede hinandens Hænder i den største Venskabelighed, seer man nu styrte løs paa hinanden med knyttede Næver og ofte saare hinanden farligt. Skriget, som altid er forenet med et saadant Pryglerie, bedøver Øret, lokker en Mængde løbende Tilskuere til, og næsten altid Rettens Betjente, der snart gjøre en Ende paa Bataillen, bringe Deeltagerne i den i Forvaring, eller strax paa Stedet gjennemprygle dem ynkeligt.

Naar flere Zigeunerfamilier opholde sig i en fattig Landsby eller i Nærheden deraf, saa vælge de blandt de Mænd, til hvilke de have meest Tillid, en Dommer, der bilægger alle forefaldne Tvistigheder og Uenigheder, og straffer de Skyldige efter Fortjeneste. Man forsikkrer, at de afgjøre deres Stridigheder i Mindelighed, søge at berolige Partierne ved Forestillinger, tugte de Feilende med Foragt og Skjændsel, og i de fleste Tilfælde gjøre Ende paa Processen med sund Menneskeforstand, og derfor sædvanlig retfærdigt.

Zigeunerne voxe op i den største Uvidenhed, erholde ikke den ringeste Skoleunderviisning, og kun trykkende Nød tvinger dem til at tænke over Meget, ansporer deres Sjelekræfter, og øver dem fornemmelig i List og Snuhed. Det er derfor intet Under, om den fuldkomne Mangel paa Opdragelse og Dannelse, om Hunger, Tørst og Nøgenhed, og den naturlig stærke

Drift, som kræver Tilfredsstillelse af disse Fornødenheder, virkelig forleder dette beklagelsesværdige Folk til Laster, som gjøre det saa foragteligt i Mængdens Øine.

Jeg har allerede ovenfor bemærket, at Zigeunerne have særdeles Hang til at stjæle; imidlertid har man dog kun faa Exempler paa, at større Tyverier eller voldsomme Indbrud i Huse og Oplagsteder ere blevne begaaede af dem; endnu sjeldnere er det Tilfælde indtruffet, at de have sammenrottet sig for at begaae Stratenrøverie. I mange af Ungarns Egne gives altid en Mængde Stratenrøvere, som gjøre Landeveiene usikkre og ikke blot fratage de Reisende deres Penge og Alt, hvad de føre med sig, men ogsaa hyppigen Livet; at der imidlertid skulde være mange Zigeunere deriblandt, har jeg aldrig hørt. Da deres mindre Tyverier blive straffede altfor strengt, saa tvinger man dem derved til en høi Grad af Snuhed, og, naar de blive grebne, til en uforskammet Benegten af Gjerningen. I Kunsten at lyve ere de sande Mestere; deraf det almindelige Ordsprog: "Han lyver som en Zigeuner."

Af Religionen vide de lidet eller intet, uagtet de altid bekjende sig til en Religionssect, hvilket blot skeer af egennyttige Hensigter. De ere meget lette at gjøre til Proselyter, og Katholicismen har derfor ikke undladt at drive sit fabrikmæssige Omvendelsesvæsen ogsaa blandt Zigeunerne. Dog har man nogle Exempler paa reformeerte Zigeunere, der ikke vilde falde fra den Kirke, hvortil de eengang holdt sig. Blandt Andet fortæller man følgende Anekdote. En katholsk Proselytmager gjorde sig Umage for ved Bestikkelser med Penge at lokke en protestantisk Zigeuner til den eene saliggjørende

Tro. Han vægrede sig derved, og da Katholiken bestandig bød ham en større Sum til Belønning, svarede han: "Geistlige Herre, jeg vil nok blive reformeert; thi min Tro maa være bedre end Deres, ellers vilde De ikke kunne byde mig saa mange Penge derfor. Jeg har alle mine Levedage seet, at man, naar jeg byttede en god Hest bort for en slettere, gav mig Penge til Bytte."

Naar en Zigeuner paa een eller anden Maade har sammenskrabet en Daler, saa er en Hest det Første, som han kjøber sig derfor. Han lader den da græsse udenfor Hytten, som han selv beboer; og hvis dette ikke er muligt, holder han den i Landsbyen. De stakkels Dyr, sædvanligen gamle skindmagre Øg, maae døie meget af Zigeuneren; thi deels blive de redne til Skamme, deels faae de knapt og usselt Foder og rigelige Prygl; hvorfor man ogsaa pleier at sige om den, der lader sine Heste arbeide meget, men giver dem lidet at æde og prygler dem meget: "Han giver sine Heste Zigeuner-Foder."

Neppe sætte Hottentotterne og andre raae Folkeslag saa megen Priis paa Røgtobak, som Zigeunerne. Jeg saae de mindste Børn, Piger og Drenge sværme omkring med fyldte Tobakspiber og finde deres største Glæde i at smøge. Mænd og Qvinder lade sig ikke nøie med at røge Tobakken igjennem ganske korte Rør, men de spise den, ligesom Brød, med den største Appetit. Naar Piberøret er blevet gammelt og ret gjennemtrukket med Tobakssaft, tygge og fortære de det; og dette er en stor Delicatesse for dem. —

[Som et Beviis paa, at Zigeunernes Tilstand i Ungarn ikke har forbedret sig synderligt i det 19de Aarhundrede, tillade vi os at anføre nogle Yttringer om dem af en nyere Forfatter *). — "I Ungarns Stæder taales de ikke; de boe derfor i Jordhytter, af hvilke tyve til tredive staae sammen og danne en Stad. Deres Skjødesynd (Lyst til fremmed Eiendom **)) er noksom bekjendt. Da man, som sagt, ikke under deres Nærværelse i Stæderne, men de dog undertiden indfinde sig der, blive de i Masse pryglede ud. Hændelsen førte mig engang lige imod en saadan Horde, der blev prygket ud af Comitats-Pandurerne. Der kunde være omtrent 40 til 50 voxne Personer, Mænd, Qvinder, Matroner, Piger, og lige saa mange, forstørstedelen nøgne Børn, der bleve drevne afsted med Sabelhug af de ridende Pandurer. Mændene brølede, Qvinderne hylede, Børnene skrege, Pandurerne bandede. Slagene af Pandurernes flade Klinger faldt som Hagel paa de Flygtendes Ryggе, Skuldre og Hoveder; de Nølende satte man ind paa med Hestene, og de Styrtende bleve fortraadte af disses Hover; adskillige Qvinder, som bare smaae Børn paa Armene, brugte dem som Skjolde, for at

*) August Ellrich. Die Ungarn wie sie sind. Berlin 1831.

**) "Disse naive, barnlige Skabninger have ogsaa det tilfælles med mange Beboere af Sydhavets Øer, at de gjerne udstrække Hænderne efter Alt, hvad der glimrer og skinner; men de adskille sig fra Sydsø-Insulanerne derved, at disse blandt alle Metaller give Jernet Fortrinet, medens de barnlige Zigeunere have en særdeles stor Forkjærlighed for de hvide og gule Metaller."

beskytte sig mod deres Forfølgeres Raserie; de grebe dem ved Arme og Been, holdt dem høit i Veiret, og de rasende Pandurers Klinger faldt paa de ulykkelige, svage Væsner, hvis Skyld det dog sikkert ikke var, at deres Fædre vare Zigeunere og ikke Konger af Storbrittannien og Irland; Blod betegnede Veien, som disse Ulykkelige tilbagelagde.]

Om Livegenskabet i Rusland *).

I intet europæisk Land holdes en saa talrig Mængde baade mandlige og qvindelige Tjenere, som i Rusland. Den Ene søger heri at overbyde den Anden, og en Herre, som har tusinde Undersaatter, holder idetmindste hundrede Betjente, af hvilke de mandlige, klædte i fine Klædes Livreer, og de qvindelige, iførte skjønne moderne Dragter, tjene deres Herre eller Frue til Stads. De Sidste ere vel altid sysselsatte med qvindelige Arbeider; de sye Klæder og Linned, forfærdige Kniplinger, Borter, Baand, Broderier og mere Saadant; men de Første henhøre rigtignok uden deres Skyld (thi de ere ulykkelige Slaver, som blot ere afhængige af deres Herres Lune), til hine Lediggjængeres Classe, der, udenfor Tjenesten ved Taffelet, ikke have anden Forretning, end at drive flere Timer, ja ikke sjelden hele Dage omkring i Forgemakkerne, for at oppebie et Vink af deres ofte lunefulde Herre eller følesløse Frue **).

---

*) Reise von St. Petersburg in die Krim u. s. w. von W. Jäger. Leipzig, 1830.

**) Om de mange Tjenere i de russiske Stormænds Huse

Denne Art Slaver kaldes Hoffolk, og blive ikke holdte haardt, det vil sige, de ere godt, ja virkelig altfor kostbart klædte, og erholde temmelig god Føde. Imidlertid er enhver af deres Handlinger, ethvert Skridt, ja deres hele Liv afhængigt af deres Herres Godtbefindende, ikke den ringeste frie Villie til at handle efter eget Tykke er dem levnet; de tør ikke gifte sig, uden at deres Herre meddeler dem Tilladelse dertil, ikke foretage sig nogen Forretning, som deres Herre ikke billiger, eller naar de foretage nogen, saa tilhører Gevinsten fordetmeste hiin. De ere Maskiner, Automater, der blot tør betræde Evighedens Egne uden deres Herres Tilladelse.

Iblandt disse Folk træffes hos store Godseiere ofte alle Slags Haandværkere og Kunstnere, som man lader oplære i Petersborg eller Moskow. Saaledes gives der Malere, Billedhuggere, Tonekunstnere, Læger o. s. v. iblandt dem; dog aldrig bringe vel saadanne Slaver det vidt, efterdi Kunsten kun forenet med Friheden naaer Helicon, men vanæres ved Slavelænker. Et saa-

---

hedder det hos Dupré de St. Maure: "I Moskow og St. Petersborg har man ti eller tolv Gange saa mange Tjenere, som man behøver. Dette er deels Skik og Brug, deels giver det en vis Glands, men man bliver desuagtet slettere betjent, end paa noget andet Sted. Man fordeler nemlig de forskjellige Arbeider og Tjenester saaledes, at enhver af den store Tjenerhob faaer noget at bestille. Saaledes har f. Ex. Iwan Sølvgasterne at pudse, og Daniel Skeerne; men bliver den ene af dem syg, saa koster det megen Umage at bevæge den anden til at paatage sig den dobbelte Reengjøren."

dant menneskeligt Billede kan ogsaa ved Salg overlades til en Anden, og man betaler 2, 3 til 4,000 Papirrubler for et saadant til Dyr nedværdiget Menneske.

Imidlertid er det ikke tilladt Nogen i hele Riget, som ei er af Adel, at kjøbe eller arve Slaver eller Undersaatter. Fortjeneste-Adelen, som her til Lands ene er den gjeldende, da der kun tages lidet Hensyn til Fødsels-Adelen, inddeles i 14 Rangclasser *).

Enhver, som regner sig til en af disse 14 Classer, er adelig, og den, som hører til den 8de, nemlig Majoren, Capitain-Lieutenanten og Collegie-Assessoren, kan, om han end ikke er adelig født, dog lade sin Adel gaae i Arv til Efterkommerne. Han har altsaa, ligesom de adelig Fødte, Ret til at kjøbe Godser og Arvefolk, han kan ogsaa erholde disse ved Arv, og har Tilladelse til, naar han kan bestride denne Udgift, at kjøre i en Karet med fire Heste for.

Det er iøvrigt paa den ene Side meget fordeelagtigt at eie Godser i Rusland, da de ofte bære ti til tolv Procent; thi Adelen betaler ingen Afgifter, men kun Borgeren og Bonden, paa hvilken sidste der imidlertid hviler den største Byrde, uagtet han aarligen kun svarer Regjeringen tre Rubler; thi enten maa han, foruden denne Afgift, endnu arbeide tre Dage ugentlig hele Aaret igjennem for sin Herre, eller betale ham 20 til 30, ja ofte henved 100 Rubler.

*) Til den første af disse Classer høre i Armeen: General-Feldtmarschallen, i Marinen: General-Admiralen, og i det Civile: Cantsleren. Til den 14de: Fændrikken, Skibsføreren af 3die Rang og Collegie-Registratoren.

Men ikke desto mindre finder man ogsaa mangengang livegne Bønder, hvis Formue udgjør nogle hundredtusinde Rubler. Dertil høre Grev Scheremetew's, en ung Mand paa 22 Aar, som for nærværende Tid er Cornet i Chevalier-Garden og eier omtrent 120,000 Bønder med nogle Millioners aarlig Indtægt. Ogsaa ansees Grevinde Orlows Bønder for meget rige; hun er ugift, og har meer end 40,000 mandlige Undersaatter. Forresten have de færreste af disse saakaldte Bønder Markarbeidet at takke for deres Rigdom; de fleste af dem forlode allerede tidligere Plougen, vandrede til Gouvernements- og Hovedstæderne, sysselsatte sig med Handel, men hedde desuagtet Bønder saa længe, som de ere livegne.

Prisen for en Livegen, der vil løskjøbe sig, retter sig efter hans Egenskaber og Formuesomstændigheder. Saaledes kan den ene Tjenestepige, som ikke forstaaer noget qvindeligt Haandarbeide, kjøbe sig fri for 300 Rubler; derimod erholder den anden, som er ung, smuk, rask og duelig til Arbeide, ofte ikke engang sin Frihed for 3000 Rubler. En livegen Bonde eller en Tjener betaler ofte 5 til 600 Rubler for sin Frihed, da derimod en Anden faaer Afslag, naar han byder 10,000 Rubler derfor; thi Prisen for en Livegens Frihed, og om han overhovedet kan erholde den, afhænger ganske alene af hans Herres Godtbefindende og Lune. Saaledes maatte den for Tiden i Petersborg practiserende Læge NN. betale 6000 Rubler derfor til Fru L., hvis livegne Tjener han forhen havde været.

Vistnok vilde det til den lidende Menneskeheds Vel være saare ønskværdigt, om Monarken vilde fastsætte

en Priis, for hvilken en Livegen kunde løskjøbe sig, og mange Tusinde vilde velsigne en Ukase, der afsondrede dem fra Dyrene og stillede dem i Classe med andre Mennesker. Tusinde vilde uden synderlig Møie undgaae en Trældoms Lænker, der ofte opfylder det følende Menneske med dyb Smerte, og som kun en lavttænkende Slave kan lovprise. — —

[Naar en russisk Bonde vil forsøge sin Lykke udenfor sin Hjemstavn — dog uden at betræde et fremmed Land — maa han være forsynet med et Pas, som giver ham Tilladelse dertil. Et saadant Pas, for hvis Udfærdigelse der tilflyder Statskassen en Indtægt, kaldes Obrok. Det udstædes af Bondens Godseier, ifølge en gjensidig Overeenskomst imellem disse. Den Godtgjørelse i Penge, som Godseieren i saadant Tilfælde nyder, er forskjellig: den bestemmes af ham selv, og afhænger i Almindelighed af Bondens Alder og dennes meer eller mindre gode ɔ: indbringende Egenskaber. Disse Frihedss-Pas have ikke stedsevarende Kraft, men maae hvert Aar fornyes, saavel med Hensyn til Regjeringen som til Godseieren. Der gives Herremænd, som, af Mangel paa Hænder til at drive deres Jord, ikke kunne befatte sig med denne Handel; andre derimod betragte Udstædelsen af Obroks som et Middel til at forøge deres Renter; især er den en vigtig Indtægtskilde for de Eiere, hvis Godser tælle mange overflødige Bønder. Som man indseer, maae disse Overeenskomster, hvor Magten blot hælder til den ene Side, ikke sjeldent give Anledning til de meest oprørende Uretfærdigheder. Da Godsets og Bondens Eier, som vi have hørt, ene og alene kan bestemme Betalingen, der aarlig skal erlæg-

betalte aarlig sin Obrok, og havde forresten Intet med sin Herre at gjøre.]

Træk til Skildring af de nomadiske Kalmukhorder i Rusland.

(Brudstykke af Clarkes Reise gjennem Rusland og Tartariet.)

Iblandt alle det russiske Riges Beboere udmærke Kalmukerne sig meest ved deres selsomme Ansigtstræk og ved deres underlige Sæder og Skikke. De have i Almindelighed en athletisk Størrelse og et virkelig afskrækkende Udvortes; desforuden have de stride, sorte Haar og et yderst haardt, næsten af lutter Strubetoner bestaaende Sprog. Egentlig beboe de Thibet, Buchariet og de Nord for Persien, Indien og China liggende Lande; men paa Grund af deres omflakkende Levemaade finder man dem ogsaa i alle sydlige Dele af Rusland, ja endog ved Dniepers Bredder *). Kosakkerne blande sig

*) De kalmukiske Tjenestefolk agtes meget i hele Rusland for deres Brugbarhed og Troskab, og jeg har truffet flere af dem i engelske Huse i Petersborg. Det allermærkeligste Exempel paa en udvandret Kalmuk afgiver imidlertid han, der befandt sig som Kunstner i Lord Elgins Følge, og som jeg selv med egne Øine saae iblandt Athens Ruiner forfærdige de skjønneste og yndigste Tegninger. Nogle russiske Familier havde tidligere slaaet sig sammen og ladet ham reise til Rom for at fuldende sine Studier, og der havde han virkelig bragt det til en beundringsværdig Grad af Fuldkommenhed i Tegning. Han

hyppig med dem ved Giftermaal, og skjøndt Intet kan tænkes hæsligere end en Kalmuk, fremkomme dog af disse Ægteskaber undertiden Piger af beundringsværdig Skjønhed. Kalmukkerne have høie, fremstaaende og brede Kindbeen, yderst smaae, langt fra hinanden staaende Øine, en flad og bred Næse, stride, sidtede og kulsorte Haar, næsten aldeles uden Øienbryn, og uhyre store, langt fremstaaende Øren; om nu end dette ikke er noget meget indbydende Malerie, saa er det dog Naturen fuldkommen tro.

Kalmukinderne ere yderst dristige, og overgaae i Hestevæddeløb ikke sjelden Mændene. De Fortællinger, at Kalmukerne lægge store Stykker Hestekjød under Saddelen, for at tilberede det til Spiisning, er fuldkommen grundet; de have forsikkret, at det, i Særdeleshed paa Reiser, er en ganske almindelig Skik hos dem, og at Kjødet ved denne Tilberedning bliver yderst fiint og velsmagende. I deres store Leire befinde sig næsten bestandigen Knivsmedde, og Andre, som arbeide i Kobber, Messing og Jern; undertiden ogsaa Guldsmedde, som forfærdige Smaasager til Fruentimmerne, Afgudsbilleder af Guld og Sølv, og Kar til deres Altere. Hist og her træffer man ogsaa Kunstnere iblandt dem, der forstaae sig paa indlagte Arbeider, paa Emailleren og mangehaande andre Kunster, om hvilke vi falskeligen indbilde os, at de blot findes hos Nationer, som befinde sig paa et vist Culturtrin. Det er en yderst mær-

---

besad forresten aldeles de nomadiske Kalmukers eiendommelige Ansigtstræk, og havde ogsaa beholdt mange af deres Sæder og Skikke.

kelig Kjendsgjerning, som jeg vilde tage i Betænkning at anføre her, dersom den ikke allerede var bleven bekræftet af flere andre Reisende, at Kalmukernes orientalske Stammer fra umindelige Tider have været i Besiddelse af Kunsten at forfærdige Krudt. Til den Ende koge de en vis Qvantitet Salpeter i en stærk Lud af Poppel- og Birkeaske, og lade denne Blanding krystalliseres; derpaa støde de Krystallerne med to Dele Svovl og lige saa meget Trækul, hvorpaa de behørigen fugte denne Blanding, og sætte den i en Kjedel ved en Steenkulsild saa længe, indtil Krudtet begynder at korne sig. — Naar Kalmukerne drage i Krig, saa bedække de sædvanlig deres Hoved med en Staalhjelm, som har en forgyldt Kam, paa hvilken er fastgjort et Slags Næt af Jernringe, der foran paa Panden hænger ned til Øienbrynene, og paa de øvrige Sider langt ned over Nakken og Skuldrene. Paa Kroppen have de efter orientalsk Skik en lignende Art Fletning, som bestaaer af sammenhængende Jern- eller Staalringe, overalt slutter til Legemets Former og let giver efter ved enhver Legemsbevægelse; den kan derfor ogsaa med fuldkommen Ret kaldes en Pantser-Skjorte. De smukkeste af dem forfærdiges i Persien, og Prisen paa dem er 50 Heste. En billigere Art bestaaer af smaae Tinplader, og disse koste ikke meer end 6 til 8 Heste; men de bæres hyppigere hos Chineserne og i den store Moguls Lande, end hos Kalmukerne. Disses øvrige Vaaben bestaae i Landser, Bue og Pile, Dolke og Sabler. Kun de allerrigeste iblandt dem have Flinter, som derfor ogsaa ansees for en kostbar Sjeldenhed og paa det omhyggeligste opbevares i Skjønne, af Grævlingeskind forfærdi-

gede Futteraler. Deres skjønneste og bedste Art Buer forfærdiges af Hornene af vilde Geder; men det sædvanlige Slags bestaaer af Ahorntræ, eller af tynde Stykker Alme- eller Fyrretræ, der bindes fast sammen og bedækkes med et Overtræk af Linde- eller Birkebark.

Kalmukernes Forlystelser bestaae i Jagt, Brydning, Bueskydning og Hestevæddeløb. Til Drukkenskab ere de ikke hengivne, uagtet de ikke sjelden holde Drikkelag, som vare uafbrudt halve Dage. Ved slige Leiligheder leverer enhver sin Andeel af Brændeviin og Kumiß; det hele Forraad stilles hen paa Jorden under aaben Himmel, og Gjesterne sætte sig i en Kreds omkring det. En af dem sætter sig paa Hug hen ved Karrene, hvori Drikkevarerne befinde sig, og besørger en Mundskjenks Forretning; de unge Koner sætte sig ved deres Mænd, og istemme Kjærlighedssange, eller Krigsviser, i hvilke der fortælles udmærkede Heltebedrifter eller fabelagtige Eventyr. Saalænge Festen varer, bliver der bestandig sunget, og Bægeret gaaer omkring iblandt Gjesterne saa længe, indtil det hele Forraad af Drikkevarer er fortæret. I al denne Tid staaer ikke en Eneste op fra sin Plads; men lige saa lidet falder Nogen paa at forstyrre Selskabets Enighed og Fornøielse ved larmende Udbrud af Glæde eller ved Trætterier. — I de lange Vinteraftener more de unge Folk af begge Kjøn sig ofte med Musik, Dands og Sang. Deres sædvanligste musikalske Instrument er Balalaika'en, en Luth med to Strænge, som man ogsaa hyppigen seer afbildet paa deres Malerier. Disse Malerier ere høist interessante Mindesmærker om de østerlandske Nationers ældgamle Overtro; thi Gjenstandene, som de forestille,

ere tagne af det Slags Afguderie, som indeholdes i Aegyptens og Grækenlands allerældste Mythologie. Man kan antage som vist, at Malerie og Musik fra deres Histories fjerneste Tidsalder have forplantet sig til vore Dage paa den selvsamme Maade, og næsten uden alle Forandringer. Hvad deres Dandse angaaer, da bestaae de ligeledes mere i Hændernes og Armenes, end i Føddernes Bevægelse. Om Vinteren spille de ogsaa Kort, Triktrak, Schach og Dam. De have en saadan Lidenskab for Spil, at de ofte tilbringe hele Nætter dermed, og ikke sjelden paa een Aften bortspille Alt, hvad de have i Formue, lige indtil Klæderne, som de bære paa Kroppen. Man kan med den fuldkomneste Grund sige om Kalmukerne, at de tilbringe den største Deel af deres Liv med Tidsfordriv og Forlystelser.

Saa meget nu ogsaa dette Folks hele Levemaade maa opvække Afsky hos civiliserede Mennesker, saa vilde Kalmukkerne dog ansee sig for yderst elendige og ulykkelige, naar man vilde tvinge dem til at ombytte deres Levemaade med vor. Gmelin saavelsom Pallas fortælle om dem, at de betragte Opholdet i Huse som noget ganske Utaaleligt, og at de aldrig tale anderledes end med et Slags Afsky om den fordærvede Luft i de tillukkede Værelser, hvori man lever i Stæderne, og hvori de selv, naar de for Handelens Skyld eller som Deputerede gaae derhen, efter deres Mening ligeledes blive indespærrede. Iblandt de Sygdomme, for hvilke de ved deres Levemaade og Mangel paa Reenlighed meest ere udsatte, anfører jeg fornemmelig Fnat og de ondartede Febre, som under Sommerheden anrette store Ødelæggelser iblandt dem. Ogsaa de smud-

sige Sygdomme bortrive mange iblandt dem; dog skulle disse fornemmelig kun træffes i saadanne Leire, hvor deres Fyrster og Store opholde sig; de ringere Classer af Folket skulle derimod kun sjelden blive angrebne deraf. Navnet, som de tillægge denne Sygdom, tilkjendegiver paa en meget udtryksfuld Maade deres Anskuelse af vor Levemaade; thi de kalde den Huussygdommen, eller rettere: den, som kommer fra dem, der leve i Huse. —

I Egnen af Taganrock opholder sig en stor Mængde Kalmuker. Medens vi vare her, befandt der sig særdeles mange Leire af dem i Nærheden af Staden, og man saae bestandig Kalmuker, saavel Mandsfolk som Fruentimmer, der galopperede omkring paa Gaderne med deres Heste eller laae ørkesløse rundt omkring paa de offentlige Pladser. De kalmukiske Fruentimmer ride endnu bedre end Mændene. En Kalmuk til Hest seer ud som om han var drukken og hvert Oieblik skulde falde af, uagtet han i Grunden aldrig taber Ligevægten; Fruentimmerne derimod sidde roligere til Hest, og ride med en Dristighed og Færdighed, som opvækker Beundring. Endog Bryllups-Ceremonierne hos Kalmukerne foretages til Hest. Pigen stiger først til Hest, og jager afsted i fuld Galop. Hendes Elsker forfølger hende, og naar han indhenter hende, bliver hun hans Kone, og Ægteskabet sluttes paa selve Stedet, hvorpaa Pigen vender tilbage med ham til hans Telt. Det skeer imidlertid hyppigen, at en Pige ikke har Lyst til at ægte den Mandsperson, som forfølger hende, og da lader hun sig paa ingen Maade indhente af ham; man forsikkrede os, der gaves intet Exempel paa at en kalmukisk Pige ved denne Leilighed var ble-

reiste omkring i Verden, for at indsamle Belæring for vort Folk, og at de derfor vilde vove at overlade deres hellige Lovbog til vor Nytte og Brug. — Men tillige gjorde de os opmærksomme paa, at de Charakterer, hvormed den var skreven, ligeledes vare hellige, og til Beviis herpaa havde de medbragt en Prøve af den almindelige Skrivemaade, hvoraf de ellers pleie at betjene sig. Disse Kalmukernes hellige Charakterer blive, ligesom Europæernes, læste fra Venstre til Høire, og stamme fra de allerældste Tider; Kalmukerne betjene sig deraf til alle Skrifter, som angaae deres Religion og Love. De almindelige Charakterer derimod, som de bruge i deres Correspondance og i Livets sædvanlige Forretninger, ere satte i Colonner over hinanden, og læses ovenfra nedad. — —

Om Tilberedningen af Kalmukernes Kumiß og Brændeviin beretter Forfatteren paa et andet Sted Følgende: Nogle have forsikkret, at Kalmukerne destillerede Brændevinen blot af Kjernemelk, idet de kjernede Smør af den om Natten samlede Fløde, men afkogte Kjernemelken ved en Ild af Ko- eller i Særdeleshed Dromedarmøg, hvilket sidste giver en stadig og klar Ild ligesom Tørv. Andre Reisebeskrivere derimod have meddeelt ganske andre Efterretninger om Tilberedningen af Kumiß og Brændeviin. Sædvanlig bliver imidlertid den ene Drik forvexlet med den anden, og den bekjendte Kumiß antaget for Benævnelsen paa den saaledes tilberedte Brændeviin. Men ifølge alle Efterretninger, som jeg har indsamlet saavel her, som i flere andre af Kalmukernes Leire, hvilke jeg senere besøgte, er det tvende Modificationer af den samme Sag, men iøvrigt

to ganske forskjellige Drikke; thi Kumiß er et Slags suur Melk, lig den, som Laplænderne nyde saa hyppigt og almindeligt under Navn af Pina, og som til en vis Grad har udholdt en Viingjæring; Brændevinen derimod er en hidsende, yderst berusende Drik, der tilberedes af Kumiß ved Destillering. Til Kumiß tage Kalmukerne undertiden ogsaa Melk af deres Køer, dog aldrig, naar de kunne faae Hoppemelk; thi den heraf tilberedte Kumiß giver tre Gange saa megen Brændeviin, som den af Komelk. Maaden, hvorpaa Kumiß forfærdiges, bestaaer i, at en Sjettedeel Vand blandes med en given Qvantitet varm Hoppemelk; hertil kommer da, istedetfor Bærmen, en Smule gammel Kumiß, og herpaa omrøres hele Massen saa længe, indtil den begynder at gjære. Men for at frembringe den viinagtige Gjæring, udkræves en kunstig Hede og en stærkere Omrøring; herved fremkommer da den Drik, som bærer Navnet Kumiß. Af denne forfærdiges siden, ved en endnu videre dreven Destillering, en virkelig Brændeviin; Kalmukerne kalde den Vina, og gave os den at smage i en Træskaal. Egentlig fører denne Drik i deres Sprog Navnet Rack eller Racky; og dette er mærkeligt nok, da denne Benævnelse sandsynligviis har samme Oprindelse som den bekjendte ostindiske Brændeviin Rack eller Arrak. Da vi smagte denne Drik, fandt vi, at det var en meget svag og slet Brændeviin, der neppe kunde sammenlignes med den bekjendte simple Brændeviin, som Svenskerne og andre nordlige Nationer pleie at tilberede af Korn. Tilfældigviis vare just nogle kalmukiske Fruentimmer i et nærliggende Telt sysselsatte med at tilberede den; vi

undlode derfor ikke at tage det i Öiesyn, og forbausedes over Simpelheden af den derved iagttagne Fremgangsmaade, saavelsom af de dertil brugte Apparater; begge Dele ere et umiskjendeligt charakteristisk Tegn paa den chemiske Processes høie Alderdom. Deres Brændkolbe var af meget grovt Leer, og som Hals paa Retorten brugte de et Sivrør. Brændkolbens Pibe var aldeles bedækket med en Beklædning af vaadt Leer. Da vi kom ind i Teltet, var Brændevinen allerede færdig. Forat vi dog imidlertid skulde smage den, stak de dermed sysselsatte Fruentimmer en liden Stok, paa hvis ene Ende befandt sig en liden Dusk af Kameelhaar, gjennem den yderste Beklædning af Leer ind i Piben, og da de paa denne Maade havde opfanget en liden Qvantitet Brændeviin, trak de Stokken ud igjen, lode først en Deel af Vædsken dryppe ned paa Retorten, og spredte derpaa Resten omkring i Luften, idet de svingede Stokken over deres Hoved. Jeg erkyndigede mig om Betydningen af denne Ceremonie, og erholdt til Svar, at det var en religiøs Skik, altid at offre de første Draaber af det udtagne Brændeviin til deres Guddom. Herpaa stak de anden Gang Stokken derind, og nu blev der allerede hængende mere Brændeviin i Kameelhaarene. Denne udpressede de paa Fladen af deres smudsige, med Fedt oversmurte Haand, smagte den først selv, og gave derpaa os den at smage.

Italienernes Glimresyge *).

Jeg havde Leilighed til paa en ret morende Maade at lægge Mærke til denne Nationens Svaghed hos en venetiansk Greve, i hvis Selskab jeg reiste fra Rom til Florents. I Nærheden af den første Stad traf vore Vogne sammen i et Værtshuus, og vi spiste til Middag i hans Selskab. Hans hele Paaklædning for Reisen var den ubeqvemmeste, som man kan vælge, og han var fra øverst til nederst bedækket med Uhrkjæder og anden besværlig Stads. Han bød En bestandig Tobak af forskjellige kostbare Daaser, og tog det ikke vel op, naar man undlod at sige noget til Roes for enhver især. Og gjorde man ikke dette, saa vidste han dog altid at give Samtalen en saadan Retning, at han fik Leilighed til at bestemme sin Daases Værdie. Hver Gang vi stege af Vognen, maatte hans Tjener bestandig skaffe et heelt Huusholdnings-Apparat ud, og ikke en eneste af Tandstikkerdaaserne o. d. turde mangle. Paa hans Hundes Halsbaand stod hele hans Titel, og selv paa hans Pudderpose fandt vi hans Adresse: Sua Eccellenza il Signor etc. Jeg troede ikke at gjøre ham Uret, naar jeg formodede, at han blot for Pudderposens Skyld lod sig omhyggeligen frisere overalt, hvor vi toge ind. Og af saadanne Charakterer finder man nok i dette Land, saasnart man træder i nærmere Bekjendtskab med dets huuslige Liv.

---

*) Briefe aus Italien, von P. J. Rehfues. 1ster Band. Zürich 1809.

Dette Hang til at glimre, selv paa sin Beqvemmeligheds og Fornøielses Bekostning, viser sig ikke saa tydeligt i noget, som i den affindige Corso-Kjørsel, der er brugelig i de fleste af Italiens Stæder. Moden har eengang stemplet denne eller hiin Plads til Promenade-Kjørsel, og ingen vover at forlade den. Langsomt, som ved en Liigprocession, ruller den ene Karet op og ned bag efter den anden; og ikke sjeldent, — saaledes som fornemmelig ved Kjørselerne i Rom udenfor Porten del popolo — er denne lange Række aldeles indhyllet i Støv, saa at man enten maa sætte sin Sundhed i Fare, eller lukke Karetvinduerne. Dette kalde de at drage frisk Luft, at indaande enten hele Støvskyer, eller Uddunstningerne af et i en fuldkommen tætlukket Vogn sammenpresset Selskab. Dette føler nu vel Enhver selv; men hvo har Mod til at rive sig løs fra denne Tvang? Stod han ikke derved i Fare for at man kunde troe, at han ikke længere havde nogen Eqvipage? Gik han ikke Glip af den Fornøielse at prunke med skjønne Heste, nogle Tjenere, en Vogn efter den nyeste Mode, en smagfuld Paaklædning o. s. v.? — Hellere indaander han da den af Støv og Dunster opfyldte Luft, og fryder sig ved Tanken om at blive beskuet og misundt.

Den samme ulyksalige Glimresyge viser sig i den Mængde Tjenere, man har om sig. Herpaa kjender man fornemmelig Romernes og Neapolitanernes Forfængelighed. Men de øvrige Dele af Italien ere sandelig heller ikke frie for denne Feil. En Kone maa have sin Cameriera (Kammerpige), eller hun er ikke tilfreds; og hun negter sig hellere de første Fornøden-

heder, for blot heri ikke at synes ringere, end hun har Lyst til. Mange Adelige ødelægge sig ved Tjenere og Eqvipagepragt, eller sætte sig, naar deres Besiddelser ere uafhændelige, i en uendelig Gjeld. De ringere Stænder efterligne heri, som overalt, de høiere, og ere glade ved idetmindste i nogle Aar at kunne tilfredsstille deres Forfængelighed, om de end siden maae lide Mangel. Folk, der i Tydskland aldrig drømme om at kjøre, tage sig her saa ofte som muligt en Hyrevogn, og vist er det, at i mange af Italiens Stæder Hensigten med al Sparsomhed er, at bringe det til at holde sin egen Eqvipage.

Saa fordærvelig denne Forfængelighed maa blive, lige saa ubegribelig synes den paa den anden Side, naar man betænker, hvor besværlig den er for Folkene selv. Prægtige Meubler ere sjelden beqvemme, og intet Sted kan man gjøre denne Bemærkning med mere Grund, end i dette Land. Rousseau's Sætning: "Italienerne conversere i Pragtsale, og boe i Musehuller," hører herhid. Et italiensk Huses Bygningsmaade, selv Hensynet til Climaets Beskaffenhed ikke fraregnet, har aldrig Beqvemmelighed til Formaal, men kun Glands. I de store, høie Værelser synes Folkene at være Pygmæer, der have usurperet en uddød Kjæmpeæts Vaaninger. En Mængde kostbart Bohave existerer kun for Galladagene, og til daglig Brug lader man sig nøie med det slettere. Man pryder Huset med de kostbareste Silkestoffer, har en Pragtseng, der ofte koster flere tusinde Dukater, og lider Mangel paa smukt reent Linned. De første hindre Folkene selv i at beboe Værelserne med Beqvemmelighed; den anden opbevares for de sjeldne Bryllupstilfælde, eller til Ære for en for-

Mening, vilde forene sig med Kongen, saasnart han viste sig, nærede man kun saare lidet Haab om at afvise det forventede Angreb. Som sidste Middel havde Mayenne besluttet, med en udvalgt Skare hengivne Tilhængere at gjøre et Udfald paa den kongelige Hær og, hvis det var umuligt at undkomme, dog i en ærefuld Død at søge Tilflugt for den Ulykke, der syntes uundgaaelig. Præsterne fordobblede deres Anstrengelser for at fanatisere Folket og at indgyde det den Enthusiasme, som denne Stilling udkrævede. Præsterne havde allerede for længe siden erklæret, at det vilde være fortjenstligt, om Nogen myrdede Tyrannen; og siden de to Konger havde havt deres Sammenkomst i Tours (April, 1589), blev denne afskyelige Paastand alvorligere forhandlet. Det Held, der fulgte Kongens Foretagender i Juni og Juli *), syntes uden Vanskelighed at ville gjenindsætte ham i hans Magtfuldkommenhed, og deres egen Sikkerhed bevægede dem til at søge et forvovent eller fanatisk Værktøi, som vilde paatage sig Udførelsen af det skrækkelige Hverv.

Deres Valg faldt paa en ung Dominicaner, ved Navn Jacob Clement, der udmærkede sig, selv blandt de Ivrigste af Liguen, ved sin heftige Enthusiasme. Hans Lidenskaber vare stærke, hans Grundsætninger tøileløse

---

*) Fra den Tid af at Henrik havde forenet sig med Kongen af Navarra, toge hans Anliggender en anden Vending. Mange, der havde holdt sig fjernt, fordi de troede hans Sag uden Redning, toge nu aabenbart hans Partie, og mange Stæder, som havde forenet sig med Liguen, vendte tilbage til deres Pligt.

og hans Fanatisme uovertræffelig. Ved Processionerne gik han bestandigen bevæbnet, og da han larmende fordrede Krig imod Kjetterne, erholdt han Navnet Capitain Clement. Han var ganske opfyldt af sit Parties blinde Iver, og da han betragtede Henrik den Tredie som en af Kirken bandlyst Morder, kostede det kun liden Møie at bevæge ham til hiint Foretagende. Hans Munkebrødre, der befrygtede, at han skulde kjølnes og overveie Forbrydelsens Storhed, toge deres Tilflugt til følgende List. Der blev gjort en Aabning i hans Celle, og om Natten steeg en Mand, omgiven med Lysglands, ned og vækkede Clement. Forbauselsen og Exaltationen gjorde, at han hverken kjendte Personens Udvortes eller Stemme, skjøndt det rimeligviis var en Broder Munk; thi det vilde have været farligt at betroe Hemmeligheden til en Fremmed. Clement holdt ham for en Engel, og for denne blev han ogsaa offentligen erklæret i et dengang udkommet Skrift. "Jacob," sagde han, "jeg er et Sendebud fra den Almægtige, og kommer, for at bringe dig den Efterretning, at Frankrigs Tyran maa døe for din Haand; Martyrkronen er beredt for dig; gjør dig altsaa ligeledes færdig!" Synet forsvandt igjen. Clement var ikke i Stand til ganske at fatte det, og gik om Morgenen til sit Klosters Prior, Pater Bourgoing, "en meget lærd og i den hellige Skrift bevandret Mand," siger Forfatteren til ovennævnte Skrift. Efterat Clement aabenhjertigt havde fortalt, hvad han havde seet, spurgte han Prioren, om det vilde være en Fornærmelse mod Gud, at ombringe en Konge uden Religion, der, tørstende efter uskyldigt Blod og fuld af Laster, søgte at

undertrykke sine arme Undersaatter. Bourgoing sagde til ham: "at det rigtignok var os forbudt af Gud, at begaae et Mord; men da den omtalte Konge var udstødt af Kirken, øvede et afskyeligt Tyrannie, og syntes at være en evig Svøbe for Frankrig, saa holdt han for, at den, der ombragte ham, hvo det end var, vilde udføre et helligt og priseligt Værk." Han henledede derefter hans Opmærksomhed paa Judith, Ehud og Jael, og sammenlignede Befrielsen, som vilde være en Følge af denne Daad, med Israels Udfrielse af Ægypten.

Da Clements Forsæt paa denne Maade blev bestyrket, forberedede han sig ved Faste og Bøn til at myrde Kongen. Ved en saadan Leilighed, da han bad i Kirken, raabte en bag Høialteret skjult Munk til ham igjennem et Talerør: "Jacob Clement, dræb Kongen!" At nære Tvivl om sin hellige Sendelse var ham ikke længere muligt; han skriftede, nød Sacramentet, og fremstillede sig herpaa for Hertugerne af Mayenne og Aumale, som vare langt fra at misbillige hans Plan.

Saasnart Hertuginden af Montpensier hørte herom, kaldte hun Clement til sig. Hun havde vedligeholdt sin Kjekhed, da Liguens Overhoveder zittrede af Skræk, og bidrog væsentligt til at holde Clement fast ved den eengang tagne Beslutning. Han besøgte Hertuginden hyppigt, og hun mærkede snart, hvilket Herredømme hun havde vundet over ham. Hun, en skjøn Qvinde, en Prindsesse, Søster til tvende Martyrer *), og som opbød al sin Ynde for at vinde hans fuld-

*) Hertug Henrik af Guise (myrdet den 23de December 1588) og Cardinalen af Guise (myrdet den 24de December s. A.)

komne Hengivenhed, maatte indtage den unge Munks Sandser. Han fortalte hende sin Aabenbaring og den gjentagne Opfordring, som han havde erholdt af Himlen til dette Værk, og tilføiede, at hans Skriftefader havde besvoret ham at følge den guddommelige Indgivelse, men at han havde opsat Udførelsen, efterdi en Engel havde sagt ham, at han skulde vente dermed indtil Tyrannen var ankommen for Paris. Hertuginden skal have opmuntret ham dertil paa en meget veltalende Maade, og henvendt sig snart til hans Fanatisme, snart til hans Ærgjerrighed og Lidenskaber. Hun bad ham om at have Medlidenhed med Frankrig og at befrie Nationen fra Kjetterne og Afgudstjenerne, hvortil der skulde tages en Mængde Forholdsregler, som hun foreslog; hans Død var aldeles ikke vis, og efter en saadan Daad vilde en Cardinalshat være hans Belønning af Kirken, medens himmelske Laurbær sikkert ventede ham, hvis han omkom.

Mange Skribenter hentyde ligefrem paa, at Hertuginden havde erholdt Clements Løfte om at begaae Forbrydelsen ved at give efter for hans Lidenskab; men dette laae ingenlunde i hendes Interesse; hun kan maaskee have givet ham et saadant Løfte, for at anspore ham til Gjerningen; men med Hensyn hertil kunne vi blot opstille Formodninger; thi Clement havde ingen Tid til at prale med denne Gunstbeviisning, og Hertuginden vilde neppe være bleven sin egen Anklagerinde.

En Munk, ved Navn Mergy, maatte kjøbe den til Mordet bestemte Kniv, der blev indviet under mange Ceremonier. Der blev besørget et Brev fra Præsident Harlay, hvilket skulde tjene til at introducere Cle-

ment; det er imidlertid nogen Tvivl underkastet, om man virkelig, under eet eller andet Paaskud, har erholdt Brevet af denne Mand, eller om det var en Forfalskning. Der fortælles, at en til Kongen adresseret Brevpakke var bleven bragt fra Bastillen af en Munk, og efter Forslag af Bussy-le-Clerc*) var det blevet besluttet, at Clement skulde være Brevets Overbringer. "Lad end det Værste flyde deraf," bemærkede Een af de Sexten, "saa bliver dog blot en Munk hængt." Men Parlamentets General-Advocat la Guesles Efterretning herom til en Ven angiver Indholdet af det af Clement overbragte Brev, der bærer alle Tegn paa Forfalskning. Han blev ogsaa forsynet med et af Grev de Brienne underskrevet Pas.

Saaledes udrustet brød Clement den 31te Juli 1589 op mod St. Cloud, overbeviist om, at han, hvis det lykkedes ham at myrde Kongen, vilde erholde Martyrkronen, eller et Bispedømme og Hertuginden af Montpensiers Gunst. Jesuiterne toge saare megen Deel i dette Anslag. Clement var hyppigen hos dem, og nogle af dem ledsagede ham ud af Paris, da han brød op til den kongelige Leir. Han blev anholdt af Forposterne ved Kongen af Navarras Armee; men da han erklærede, at han havde Breve til Hans Majestæt, lode de ham gaae. I St. Cloud henvendte han sig til Hertugen af Angoulême**), som erklærede

*) Parlaments-Procureur og Medlem af de Sextens Ligue.

**) En naturlig Søn af Carl den Niende og Maria Touchet; paa den Tid var han kun Greve af

ham, at han ikke kunde faae Kongen at see; han blev siden viist til la Guesle, der udspurgte ham vidtløftigen. Clement opvartede ham med en troværdig Fortælling, der dog ikke burde have ført Hiin saa fuldstændigen bag Lyset; da han vidste, at Præsident Harlay var i Bastillen, havde han let kunnet bringe Munken i Forvirring ved sine Spørgsmaal; man vilde da have mærket, hvor nødvendig den største Forsigtighed var, naar man vilde tillade ham at nærme sig Kongen.

Indholdet af Clements Fortælling var, at Kongens troe Undersaatter i Staden ikke kunde handle offentligt til hans Fordeel, men at de vare beredvillige til, naar Hans Majestæt ankom til Paris, at bemægtige sig een af Portene og at indlade ham; han tilføiede, at han endnu havde andre Ærinder, men som han blot kunde meddele Kongen i Eenrum. La Guesle gik til Kongen, for at aflægge Beretning om hvad han havde hørt, og sendte Clement til sine Tjenere, forat han kunde spise til Aften med dem, hvor han da spiste dygtigt og svarede paa de forskjellige Spørgsmaal med den største Kulde, uagtet de fordetmeste alluderede til hans Anslag. Efter Bordet faldt han i en dyb Søvn, og Een undersøgte af Nysgjerrighed hans Brevier, som laae ved Siden af ham. Judiths Historie var opslaaet, hvilken Deel var bleven smudsig ved den hyppige Brug. Denne Omstændighed var tilstrækkelig til at vække Mistanke; men hans dybe Søvn beroligede dem, der havde det Hverv at bevogte ham.

Auvergne; men i Historien er han bedre bekjendt under det anførte Navn.

Uagtet Kongen nogle Dage i Forveien havde erholdt en Efterretning, som advarede ham for et Anslag imod hans Liv, vedblev han dog sin Beslutning, at ville give Clement en Audients den følgende Morgen *). Munken paastod, at han kun kunde gjøre sin Meddelelse i Kongens Nærværelse alene; la Guesle og Bellegarde vægrede sig imidlertid ved at forlade Værelset, og Henrik tog Clement afsides i en Vindues-Fordybning. Denne knælede for at overrække Kongen sit Indførelsesbrev, og Henrik bøiede Hovedet, for at høre den fortrolige Meddelelse. Denne Leilighed benyttede Clement og stødte sin Kniv ind i Maven paa Kongen. "Elendige," sagde Henrik, idet han trak Kniven ud af Saaret, "hvad har jeg gjort, at du vil dræbe mig?" Og medens han sagde dette, slog han Morderen med Kniven i Ansigtet. La Guesle sprang til, og huggede løs paa Morderen med sin Kaarde; Larmen hidkaldte nogle Tjenere, som paa Stedet nedsablede Forbryderen, uagtet la Guesle opfordrede dem til at fange ham levende. Liget blev udstillet, for at kjendes; thi Mange troede, at det var en af Liguens Soldater, der havde forklædt sig som Munk, og Historieskriveren Matthieu fortæller, "at, dersom han ikke var bleven kjendt af Frants Dumont og nogle Andre, mange Personer vilde have paastaaet, at han var en Hugonot." Clements Identitet kan imidlertid ikke

*) Grammont, en Liguist, mødte Dagen i Forveien Hertugen af Angoulême, og da han saae ham fuld af Glæde, sagde han til ham: "Imorgen vil De ikke være saa lystig."

drages i Tvivl. Det af os allerede anførte Skrift fortæller, hvorledes man bar sig ad med Clements Legeme: det blev sønderrevet af fire Heste og derpaa brændt; "men hans Sjel," tilføier det, "steeg op i Himlen til de Salige; hvad Henrik af Valois angaaer, da fortæller jeg, hvad der er bekjendt om ham, og overlader Dommen til Gud. I have nu Fortællingen om Henrik af Valois' Død for Eder, og see, hvorledes denne arme Munk i rette Tid paatog sig vor Forløsning, uden Frygt for Døden, naar han kunde give Kirken og Folket Friheden. Jeg beder til Gud, at det Samme maa vederfares Alle, som ere den katholske Religion imod og imod Ret og Billighed beleire os. Amen."

Kongen blev bragt til Sengs, og hans Saar undersøgt. Først erklærede Chirurgerne det for ikke farligt, og der blev affendt Breve til Statholderne i Provindserne med en Skildring af alle Omstændigheder; det til Duplessis Mornay, Statholder i Saumur, vedbliver, efter at have anført Begivenheden saaledes: "Men, hvis det behager Gud, saa vil det ikke have noget at betyde, og han vil om faa Dage give mig mit gamle Helbred og en ny Seier over mine Fiender, hvorom jeg ønskede at underrette Dem, forat De kan blive bekjendt med mine Fienders Slethed og overtyde Dem om min hurtige Helbredelse." I nogen Tid haabede man sikkert, at Saaret ikke vilde være farligt; men ved en anden Undersøgelse af Underlivet fandt man Indvoldene trufne, og fra dette Øieblik beredte Kongen sig til Døden. Hans Skriftefader vægrede sig ved at meddele ham Absolution, efterdi han var i Band, og

sagde, at han maatte rette sig efter Pavens Fordringer forend han kunde tilgive ham hans Synder. Henrik svarede: "Jeg er den katholske, apostoliske og romerske Kirkes ældste Søn, og som saadan ønsker jeg at døe. Jeg bevidner for Gud og alle Mennesker, at ville tilfredsstille Hans Hellighed i enhver Ting, som han kan forlange af mig." Dermed lod Skriftefaderen sig nøie, løste ham af Band, og gav ham Nadverens Sacramente og den sidste Olie.

Kongen af Navarra blev tidligen underrettet om den ulykkelige Tildragelse; han ankom til St. Cloud, ledsaget af 25 Adelsmænd. Da Kongen havde fuldendt sine religiøse Øvelser, blev Døren til hans Værelse aabnet, og hele Adelen traadte ind, for at høre den Døendes sidste Raad. Han beklagede den ulykkelige Tilstand, hvori han forlod Frankrig, han bad dem at overlade til Gud at hevne hans Død, formanede dem alle til at vedblive at være enige, og erklærede Kongen af Navarra for sin lovmæssige Efterfølger; han raadede dem ogsaa at opsætte Stridighederne angaaende deres Religionsforskjellighed til Rigsstændernes Forsamling. "Lev vel, mine Venner," sagde Kongen tilsidst, "forvandler Eders Taarer til Bønner, og beder for mig!" Han omarmede derpaa Kongen af Navarra, yttrede, hvor farligt det vilde være for ham, dersom det blev Skik og Brug at myrde Konger, og endte med den Formaning, at han skulde opgive den protestantiske Religion. "Vær overbeviist om, min dyrebare Broder," sagde han, "at De aldrig vil blive Konge af Frankrig, naar De ikke bliver katholsk og bøier Dem for Kirken." Hans Omgivelse trak sig derpaa tilbage, og han tilbragte den

øvrige Tid alene med Andagtsøvelser. Han levede endnu til Klokken 3 den følgende Morgen, den 2den August, og opgav Aanden uden Dødskamp, medens han bad: "Herre, forbarm dig over mig!" Han var 38 Aar gammel, og havde regjeret 15 Aar. — —

Imidlertid ventede Hertuginden af Montpensier ængsteligt paa Udfaldet af den Forholdsregel, hvori hun havde taget saa megen Deel. En Dags Forhaling havde sat hende i en stor Urolighed. Hun indbildte sig, at Munken var bleven fængslet og bragt paa Torturen, og at hun, naar det blev bekjendt, hvilken Deel hun havde deri ved at have opmuntret ham til Gjerningen, neppe kunde være sikker for Kongens Hevn, der da strax vilde angribe Staden. Hun ventede i Nærheden af den Port, som fører til St. Cloud, og da Budskabet bragtes hende, omfavnede hun Overbringeren af Nyheden flere Gange. "Ah, min Ven," sagde hun, "er det virkelig saa? Er Tyrannen, er Uhyret død? Kun een Ting foruroliger mig, at han ikke, førend han døde, erfarede, at det var mig, som havde ledet Slaget." Folket hengav sig strax til den meest ubundne Glæde. I Kirkerne blev der sunget Takkehymner; Dominicanerne holdt et høitideligt Te Deum; man afbrændte Fyrværkerier, og det sorte Skjerf, der bares af Liguen siden Guisernes Død, blev ombyttet med et grønt, dens oprindelige Farve; Billeder af Clement bleve udstillede offentligt til Folkets Tilbedelse; han blev nævnet som en Helgen og Martyr, og alle de, der vare beslægtede med ham, bleve berigede ved offentlige Bidrag og Almisser. Hans Statue blev opstillet i Kathedralkirken med den Inscription: "Hellige Clement! bed for os!"

Hans Moder blev behandlet med stor Udmærkelse; hun erholdt sin Bolig i Hertuginden af Montpensiers Huus, og spiste ved hendes Taffel. Pave Sixtus den Femte udgav en lærd Panegyrik over Clement; han begyndte sin Afhandling med et Sted af Psalmerne: "Dette er Herrens Gjerning, og den er underfuld i Eders Øine;" han erklærede Handlingen for overnaturlig, da et saa berømmeligt Værk ikkun kunde være skeet ved den Almægtiges umiddelbare Styrelse, og stillede den paa lige Trin med de vigtigste Begivenheder af den hellige Historie; tillige forkyndte han, at den afdøde Konge var uværdig til en christelig Begravelse *).

Dette var Resultatet af et blindt, i høi Grad opægget Raserie, og det samme Folk, der nu udmærkede sig ved en saa rasende Fremgangsmaade, vilde under andre Omstændigheder være kommet til den anden Yderlighed. Men Henrik den Tredies Mord bliver vigtigere, naar det betragtes som Resultatet af den pavelige Band, der havde truffet ham. Vaticanets hovmodige Anmasselse var indviklet i denne Tildragelse; Paven havde erklæret, at Henrik havde forbrudt sin Værdighed, og at han som Kirkens Fiende kunde dræbes ustraffet. Jesuiterne forsvarede kjekt Fanatikerens Rygte, og i et Værk, som udkom med Jesuitergeneralen Aquaviva's Samtykke, finde vi følgende Sted: "Jacob Clement studerede Theologie i et af sin Ordens Collegier; da han var bleven underrettet om, at det var tilladt at dræbe en Tyran, gav han med en forgiftet Kniv Hen-

*) I Aaret 1600 forlangte Cardinal d'Ossat, at de brugelige Ceremonier skulde foretages.

rik den Tredie et dybt Saar i Underlivet. Frygtelige Skuespil, mindeværdige, sjeldne Daad! Fyrsterne kunne deraf lære, at deres Handlingers Ugudelighed ikke bliver ustraffet, at deres Autoritet er magtesløs, saasnart Undersaatterne have ophørt at agte dem .... Clement lykønskede sig selv midt under Saar og Stik, fordi han havde frelst sit Lands Frihed med sit Blod. Kongens Aflivelse erhvervede ham stor Agtelse. Mord blev udsonet ved Mord, og den saa troløst dræbte Hertug af Guises Manes bleve hevnede ved Udgydelsen af det kongelige Blod. Saaledes døde Clement, Frankrigs evige Prydelse *), i sit Livs 24de Aar; en ung Mand af en simpel Charakteer og en svagelig Constitution; men en høiere Magt understøttede hans Mod og Kraft." — Den pavelige Bandbulle, der erklærede Kongen for at have forbrudt Thronen og derved udsatte ham for et saadant Anslag, saavelsom det theologiske Facultets (Sorbonne's) Decret, der løste Franskmændene fra deres Eed og erklærede, at en saadan Daad vilde være høist fortjenstlig, kunne begge tilskrives Tidsalderens barbariske Sæder og den Aandstrældom, hvori Folket befandt sig. Men Jesuiterne, der fordetmeste ere Mænd af udbredt Lærdom, og hvis Liv efter Foregivende er beskueligt og fromt, have altid undgaaet enhver Erklæring, som fordømte dette Mord, og mærkeligt nok skulle denne Ordens Regler indeholde et eget Capitel om Kongemord. Doctrinerne, som Fædrene af denne Orden lærte Folk angaaende denne Gjenstand, kom i stor Miscredit og vakte mange Modstandere mod Je-

*) Sic Clemens periit, æternum Galliæ decus.

suiternes Restitution, efterat de vare blevne udjagede af Kongeriget. Desuagtet vilde de ikke opgive deres Doctrin; Aquaviva, deres General, befalede dem, ei at paastaae, at det var lovligt at dræbe en Konge, og forbød dem at udgive noget angaaende Kongemord, som ei var blevet prøvet og billiget i Rom; paa denne Maade blev Forbrydelsen selv uændset, og kun dens Omtale blev forbudt.

Purrah ɔ: en Art hemmelig Ret iblandt nogle Negerstammer paa Afrikas Vestkyst *).

Imellem Floden Sierra Leona og Cap Monte — fortæller Golberry i sin Reise i Afrika — findes fem Foulhas-Soussous-Stammer, der indbyrdes danne en Forbundsstat, i hvis Spidse staaer en Forbindelse af Krigere, kaldet Purrah. Enhver Stamme har sin egen Purrah. Hver Purrah har sine Overhoveder og sit Tribunal (som man kalder Purrah i mere indskrænket Forstand). Af disse specielle Purraher dannes den store, eller for de fem Stammer fælles værende Generalpurrah.

Et Medlem af en af de ringere Purraher maa være 30, og af Generalpurrahen 50 Aar gammelt. Candidaten, som vil lade sig optage i den lavere Pur-

*) Geschichte der westphälischen Femgerichte rc.; von Theodor Berck. Erste Abtheilung. Bremen, 1814.

rah, maa først udholde de frygteligste Prøver, ved hvilke alle Elementer skulle virke med. Førend han imidlertid stædes til disse Prøver, maae alle de af hans Paarørende, som allerede ere optagne i Forbindelsen, overtage Garantien for hans Dygtighed og tilsværge ham Døden, saafremt han skulde forraade deres Hemmeligheder. Ere Prøverne lykkelig overstandne, saa sværger han Taushed og Lydighed. Glemmer han sin Eed, da er han Dødsens. Straffen rammer ham stundom midt i hans Families Skjød. Naar han mindst venter det, træder en forklædt, maskeret Kriger ind, og siger: "Den store Purrah sender dig Døden!" Alle bortfjerne sig; Ingen vover at gjøre Modstand; Offeret falder.

Den specielle Purrah fælder Dom over de i dens District begaaede Forbrydelser, og lader sine Domme fuldbyrde. Den bilægger tillige Feider og Tvistigheder imellem de fornemme Familier.

Den store Purrah forsamles kun i overordentlige Tilfælde. Den fælder Dom over Forræderne og dem, som modsætte sig dens Kjendelser. Ofte gjør den ogsaa en Ende paa Krigene mellem de den underdanige Stammer. Naar den har forsamlet sig i denne Hensigt, saa forkynder den de Krigførende det, og forlanger af dem, at de skulle ophøre med Fiendtlighederne, hvorefter der under Dødsstraf ikke tør udøses en Draabe Blod mere. Derpaa undersøger den Aarsagerne til Krigen, og dømmer den Stamme, som er befunden skyldig, til at lide en fire Dages Plyndring. Krigerne, til hvem Fuldbyrdelsen af denne Dom overdrages, maae samtlig være tagne af et neutralt Canton. De bevæbne og forklæde sig, tage afskyelige Masker for Ansigtet og

Beegfakler i Hænderne, og forlade, saaledes udrustede, ved Nattetider Forsamlingsstedet. Endnu før Dagbrækningen styrte de sig, i Hobe af 40 til 60 Mand, uden at man venter dem, over de Domfældte, forkynde med skrækkelig Stemme den store Purrah's Dom, og fuldbyrde den. Byttet bliver ordentlig deelt: den ene Halvdeel erholder den uskyldig befundne Stamme; den anden faaer den store Purrah, som igjen afgiver Halvdelen deraf til Plyndrerne.

Ogsaa allerede den altfor store Magt hos en Purrahen undergiven Familie pleier at være tilstrækkelig til at den bliver dømt til at plyndres.

Skrækken, som Purrahen udbreder, er overordentlig stor. Man taler kun med Angest og Frygt om den, og holder dens Medlemmer for Troldmænd, som staae i Pagt med Djævelen. Purrahen søger selv at udbrede denne Overtro, for at kunne gaae desto sikkrere tilværks. Man troer, at Antallet af dens Medlemmer er større end 6000, og desuagtet blive dens Love, dens Hemmeligheder og Mysterier bevarede paa det omhyggeligste. De kjende hinanden paa visse Ord og Tegn.

Nogle Træk til Skildring af den spanske Kongefamilie *).

Af Henry D. Inglis.

Der gives vel intet europæisk Hof, som er mindre bekjendt, end det madridske, og ingen europæisk Monark,

*) Literarische Blätter der Börsen-Halle. Februar 1832.

om hvis Charakteer og Levemaade man veed mindre, end om Ferdinand den Syvendes. Den første Gang, da jeg saae Kongen, var ved min Ankomst til Madrid. Han ventedes just tilbage fra St. Ildefonso, og omtrent en Time før hans Ankomst blandede jeg mig imellem Mængden, der havde indfundet sig i Palladsets Gaard. Her vare flere tusinde Mennesker af enhver Rang forsamlede, og Hans Majestæt blev modtagen med Agtelse, dog ikke med lydelige Velkomst-Yttringer. Denne Gang var jeg ikke nær nok til at kunne iagttage Kongens Ansigt og Holdning. Den anden Gang, næste Søndag, saae jeg Hans Majestæt i Prado, i hans Stads-Eqvipage og ledsaget af begge Infanternes Eqvipager. Det var et kongeligt Optog: Hans Majestæts Vogn blev trukken af otte skjønne, zirligt smykkede Heste, Don Carlos', Don Francisco's og Prindsessen af Portugals hver af sex Heste, og et ofte gjentaget Hurra hilsede Toget. I den kongelige Vogn sad ingen Anden end Deres Majestæter. Kongen bar en Militair-Uniform, Dronningen en nellikefarvet fransk Krep-Hat og en Robe af trykt Musselin. Der, hvor den kongelige Vogn passerede, blev Kongen hilset med de sædvanlige stille Tegn paa Agtelse; men naar Infanten Don Carlos' Vogn nærmede sig, lode nogle Vivatraab sig høre. Kongen gav neppe Agt paa sine Undersaatters Ærefrygts-Yttringer, men Dronningen syntes at bestræbe sig meget for at vinde deres Yndest, smilede venligt til dem, og hilsede meget naadigt. Hvad Don Carlos angaaer, da gjengjeldte han ethvert Vivatraab, man bragte ham, med en Hilsen eller et søgt Smiil. Man siger, og jeg troer

med Grund, at Kongen ikke finder Behag i denne offentlige Yttring af den imellem ham og hans Broder deelte Folkegunst; men det har allerede i lang Tid været en ufravigelig Vedtægt for alle Grene af den kongelige spanske Familie, hver Søndag Eftermiddag at forrette deres Bøn i det kongelige Capel i St. Hieronymus-Klosteret, og derpaa at kjøre igjennem Pradoen.

Nogle faa Dage derefter mødte jeg Kongen og Dronningen i Retiro til Fods; de havde just besøgt Menageriet, og vendte tilbage til deres Vogn. Ferdinand den Syvende er af Person corpulent; i hans Ansigt ligger megen Godmodighed, og aldeles intet Byddende, endnu langt mindre noget Grusomt. Dronningen er yderst behagelig, og virkelig en meget smuk Dame; den indtagende Venlighed, som Alle, der have havt den Ære at nærme sig hendes Person, rose hos hende, udtaler sig klart og tydeligt i hendes Træk. Hun seer ud, som om hun var 28 Aar gammel; dog troer jeg, at hun er nogle Aar yngre. Publicum viste paa denne Tid en forhøiet Deeltagelse for hende, da man ventede, at hun om kort Tid vilde give den spanske Throne en Arving, en Begivenhed, der maa have stor Indflydelse paa Spaniens fremtidige Tilstand. Hans Majestæt steeg først i Vognen, og overlod Dronningen til en gammel Generals Opvartning, der var deres eneste Ledsager. Dette maa vel være grundet i den spanske Hof-Etikette; og forat jeg ikke skal blive mistænkt for at ville fremstille Hans Majestæt i en ugalant Monarks Lys, vil jeg ufortøvet berette en Omstændighed, der sikkert kan opveie hiin tilsyneladende ugalante Opførsel. Jeg gik engang tilfældigviis i Alcala-Gaden, da den kon-

gelige Vogn just kjørte hen for Naturalie-Cabinettet, og da jeg var i Nærheden af den, blev jeg staaende, for at see Kongen og Dronningen. Kongen steeg først ud af Vognen, derpaa hjalp han en feed Puddelhund ud, og da nu Dronningen kom, rakte han hende ikke Haanden, men løftede hende op — hvilket sikkert ikke er overeensstemmende med den kongelige Etikette —, og satte hende paa Steenbroen, idet han sagde til de omkringstaaende Folk: "Pesa menos el matrimoni," hvilket her skulde sige saa meget som: Ægteskabet er dog lettere end Hunden der — et i Ferdinand den Syvendes Mund ganske taaleligt Indfald.

I England hersker almindeligen den Tro, at Kongen af Spanien kun sjeldent lader sig see udenfor sit Pallads, og i dette Tilfælde stedse omgiven af en frygtelig Garde; men dette er en fuldkommen feilagtig Mening, og der gives ingen Monark i Europa, der oftere viser sig blandt Publicum uden al Bedækning, end netop Kongen af Spanien. Jeg kunde anføre en Mængde Exempler herpaa, hvortil jeg selv har været Vidne; dog eet maa være nok. Da jeg en Aften, kort før min Afreise fra Madrid, henimod Kl. 6, spadserede i Retiro paa en af de meest afsidesliggende Promenader, saae jeg en før Herre i blaa Kjole og lysebrune Beenklæder gaae omtrent en Snees Skridt foran mig med en Ledsager, og da jeg gik noget raskere til, end han, fik jeg ogsaa den muntre Herre nærmere at see, og gjenkjendte i ham Kongen, der var ledsaget af sin nye Kammertjener, som havde succederet Meris, der var død 8 eller 14 Dage i Forveien af Slagflod. Jeg havde allerede ofte seet Kongen uden hans Garde, men aldrig

i en saa stor Frastand og paa et saa afsideliggende Sted. For at forvisse mig om, at det virkelig var Kongen, lod jeg ham igjen gaae forbi, og fulgte derpaa efter ham. Han gjennemvandrede hele Retiro'en, som paa enkelte Steder er meer end en (engelsk) Miil fra enhver Vagt eller Port; men Haven staaer aaben for Alle, og nogle af Spadseregangene ligge meget skjulte. Han var følgelig i al denne Tid given til Priis for ethvert ondt Anslag, hvis et saadant havde existeret, og Sagen overraskede mig saameget mere, som det netop var den Dag, paa hvilken den madridske Avis havde givet den første Efterretning om, at de spanske Udvandrede vare brudte ind over Grændsen, og tillige indeholdt den Befaling, at Universiteterne skulde lukkes. Kongen gik sin Gang uden noget Tegn paa Frygt, ja uden engang at see sig om, hvilket imidlertid flere Gange var Tilfældet med hans Ledsager. Førend han tiltraadte Vandringen omkring Retiro, kom han til de mere besøgte og just nu med Mennesker opfyldte Spadseregange, hvor han strax blev kjendt og modtagen paa den brugelige Maade.

Denne Sorgløshed forekom mig dog næsten for vovelig, da selv de bedste Konger ikke sjelden ere blevne Offere for en saadan Dristighed; men Ferdinand syntes at være sig bevidst, at han ingen Fiender har. Jeg har talt med Folk af alle Partier, med de varmeste Carlister, med de meest erklærede Liberale, der have yttret sig for mig uden al Tilbageholdenhed; men Alle talede om ham som om en Mand, hvis største Feil kun var Charakteerløshed, der af Naturen ikke var ond, tvertimod godmodig, og som sikkert vilde handle bedre,

hvis han havde bedre Raadgivere. — Desværre er han stedse omgiven af Mennesker, som kun have til Hensigt at berige sig selv og vedligeholde deres Magt.

Træk til det franske Frihedstræes Historie *).

I den største Deel af Europa hersker fra gammel Tid den Skik, til Høitideligholdelsen af en landlig Fest at hente et Træ fra Skoven og opplante det paa en fri Plads, fordetmeste udenfor Kirken og Værtshuset, tidligere vel ogsaa udenfor det herskabelige Slot; og Ungdommen morer sig da omkring det med Spil, Dands og Musik. I Tydskland hedde disse Træer, efter Tiden, paa hvilken de sædvanlig bringes ind, Pintsetræer, i Frankrig les mais. Deres Oprindelse fra det graae Hedenskab er upaatvivlelig, da allerede gamle romerske Skribenter omtale den Skik, at opstille Træer eller grønne Grene udenfor de Personers Huse, som man vilde hædre; og sandsynligviis staaer denne Skik i Forbindelse med hiin anden, der er lige saa ældgammel, ifølge hvilken den Overvundne eller om Fred Bønfaldende kommer Fienden imøde med grønne Qviste. I Frankrig finder man Maierne tidligst omtalte i Documenter fra det 13de Aarhundrede, paa hvilken Tid de dog allerede maae have været almindelig udbredte; thi Menigheder fra de forskjelligste Egne lade sig i de-

---

*) Blätter für literarische Unterhaltung. Juni 1831.

res Frihedsbreve tilsikkre den Rettighed, at hente de Træer, som de behøvede, fra Herskabets Skove. Derimod truede Abbedier og Klostre hver den med Band, der forbristede sig til at fælde Maien i deres Skove.

Ikke allevegne var imidlertid Geistligheden saa lidet overbærende; tvertimod vidste den paa mange Steder at drage sin gode Fordeel af Maien. Saaledes havde i Paris Guldsmeddenes Laug den Forpligtelse, at bringe Notre Dame-Kathedralkirken sin Mai. Denne var i Begyndelsen et grønt Træ, og hed derfor ogsaa le mai verdoyant; de to Medlemmer af Lauget, som bragte den, bleve ordentlig udvalgte, og førte den høitravende Titel "Princes du mai." Men efterhaanden fandt Capitlet, at "den grønnende Mais" Glands dog var altfor forgjængelig, og for at give den en desto varigere Fasthed, kom man da overeens om, istedetfor Maien in natura, at indføre allehaande Guldarbeider, prægtige Tabernakeler og tilsidst Malerier. Længere end et Aarhundrede modtog Kathedralen aarligen under Navn af Mai et 11 Fod høit Votivmalerie, som man, til Minde om dets Oprindelse, behængte med Guirlander og udstillede under den store Portal i de første Dage af Maimaaned. Fra Portalen vandrede Maleriet ind i Kirkens Skib, og da sædvanlig hver Tids første Mestere bleve udkaarede til at male Maien, saa var ved denne Skik Kathedralkirken bleven et sandt Museum for Kunstens Fremskridt, indtil Revolutionens Billedstormerie adspredte det i alle Retninger.

En anden, virkelig Mai var den, som aarligen plantedes i Retsskolens Gaard i Paris af de 10,000

Undersaatter af Kongeriget Basoche*). Retsskolen anmassede sig denne Titel, uagtet Henrik den Tredies

*) I Middelalderen befandt sig i Frankrig et høist selsomt Tribunal, der omtales i Historien under Navn af Kongeriget Basoche og havde sit Sæde, ligesom de andre Retter, i det saakaldte Pallads i Paris. Dette Tribunal, der blev stiftet 1303 og paa en vis Maade var en Parodie paa Magistraturen, bestod af unge Studenter og Retsskrivere, som man derved vilde danne og gjøre duelige til at blive Procuratorer og Advocater. Man hensætter Oprindelsen til denne komiske Stiftelse til den Tid, da Parlamentet i Paris blev constitueret for stedse. Allerede dengang antog denne Ret den prægtige Titel af Kongerige. Dets Præsident kaldte sig Konge af Basoche, et Navn, som man vil udlede af to græske Ord, der betyde "at snakke meget." Denne Konge afsagde Dom over sine Undersaatter, eller rettere Medbrødre. Men i det 15de Aarhundrede gik disse Konger endnu videre, og sysselsatte sig ogsaa med deres Undersaatters og overhovedet Publicums Fornøielser. De gave alle Slags Skuespil, Farcer og "Moraliteter," hvorover Basochianerne havde Privilegiet; men de misbrugte det, og bleve to Gange dømte til at erlægge en Pengebøde og nogen Tid at være indespærrede paa Vand og Brød; da imidlertid Misbrugene vedvarede, bleve endelig i Aaret 1476 alle deres Spil aldeles forbudte.

Man har trykt denne latterlige Rets Statuter og Forordninger, saaledes som de vare indregistrerede i Parlamentet; men denne lille Bog er meget sielden, og findes kun i faa Bibliotheker. Den har følgende Titel: Recueil des Statuts, Ordonnances et Prerogatives du Royaume de la Basoche. Paris 1644. 12. De selsomme Privilegier, som heri indeholdes, blive endnu (1788) paa en vis Aarstid bragte i Udøvelse af Retsskriverne, som udgjorde

Forbnd, der sandsynligviis var Klinsyg over Concurrencen, og dens Medlemmer vare, ifølge gamle Privilegier, berettigede til at fælde en colossal Mai i de kongelige Skove. En majestætisk Eeg med grønnende Top blev beklædt med Buxbom og behængt med Guirlander og Krandse, Baand af Basochen's Farve, Blaat og Guult, og Skjolde med dens Vaaben, tre Skrivertøier paa et Feldt af Sand. Denne Mai blev staaende hele Aaret, indtil den blev afløst af sin Efterfølger.

Ærefuldt vilde det have været for Basochen, hvis Annaler opbevare mange Træk af Patriotisme, om dens Medlemmer havde givet Signalet til den sidste Forandring, som fandt Sted med Maierne i Frankrig. Dette udgik imidlertid, som vi see af Gregoire's, i Republikens 2det Aar udkomne, af Bonaparte forbudne og meget haardt forfulgte, og derfor yderst sjeldne lille Værk: "Sur les arbres de la liberté," fra en ubetydelig, lidet bekjendt Landsby-Menighed og fra en lige saa lidet bekjendt Geistlig, som forestod den. Norbert Pressac, Præst i Saint-Gaudens, ved Livray, i Departement Vienne, lod i Mai 1790, paa den Dag, da hans Landsby-Municipalitet blev organiseret, en skjøn ung Eeg opgrave i Skoven og bringe til Landsbyens

---

Kongeriget Basoche. Efterat dette Institut længe havde moret Øvrighedspersonerne, er det endelig faldet saa meget, at man neppe endnu træffer nogle Spor deraf i Palladset. Forhen havde Regningskammeret ogsaa sin Basoche, der bestod af de til dette Tribunal hørende Procuratorers Skrivere og førte den prægtige Titel "det galilæiske Rige." (C. F. Flögel's Geschichte des Groteskekomischen. Liegnitz und Leipzig, 1788.)

Fælled, hvor Ungdommen forenede sig, for at plante den. Her holdt han en Tale angaaende Revolutionens og Frihedens Fordele. "Under Skyggen af dette Træ," sagde han, "ville I erindre Eder, at I ere Franskmænd, og i Eders Alderdom ville I gjenkalde Eders Børn den mindeværdige Tid, da I have plantet det." Derpaa samtykkede Borgerne, der vare adskilte ved Processer, i hans Fordring, at lade dem bilægge ved Voldgiftsmænd; de bleve enige om Valget, omfavnede hinanden, efter at have hørt Dommen, og Glædessange endte denne, et frit Folk værdige Fest.

Efterretningen om denne patriotiske Fest, som Journalerne udbredte gjennem hele Frankrig, foranledigede allevegne talrige Efterligninger. Snart blev det, der i Begyndelsen kun havde været en Enkelts Idee, almindelig Skik, og tilsidst en Statslov. Ludvig den Sextende plantede selv, med stor Pragt, et Frihedstræ i Tuileriernes Have; men ved en af hine i Revolutionerne saa hyppige Omvexlinger blev netop hiint Symbols høie Oprindelse senere en Grund til dets Tilintetgjørelse; Conventet befalede de faldne Fædrelandsforsvareres efterladte Børn at fælde Træet og sætte et andet i dets Sted.

I Revolutionens første Aar var Frihedstræets Slægtskab med de gamle Maier almindelig bekjendt; og man valgte derfor altid Maimaaned til at plante det første. I Mai 1792 naaede den almindelige Enthusiasme for denne Skik sin høieste Spidse. I alle Menigheder saae man de prægtigste Træer ligesom kappeviis reise sig; og da paa denne Tid Coalitionen truede Frankrig med sit Indbrud, saa svore Borgerne, idet de

fastgjorde deres Friheds nye Symbol i Jorden, at forsvare det, ligesom Krigeren forsvarer sin Fane. Antallet af de Frihedstræer, som dengang bleve plantede, maa have beløbet sig til meer end 60,000; thi den mindste Landsby i hele Frankrig havde sit, og i de sydlige Stæder fandt man Frihedstræer næsten i alle Gader, ja udenfor de fleste Huse. Men ikke blot i Stæderne og Landsbyerne, ogsaa paa Staternes Grændser og paa de meest fremragende Punkter af Departementerne, bleve de henplantede. Saaledes besluttede Franskmændene og Genueserne, at der til Tegn paa begge Nationers Forening skulde oprettes et Arbre de la fraternité paa deres Grændse; og paa samme Tid plantede 20 Folkeselskaber, der havde forsamlet sig i Dié, i Departement de Drome, et Frihedstræ paa Toppen af Glandosse, et af Departementets høieste Bjerge.

I denne første Periode bestode Frihedstræerne forstørstedelen, ligesom deres Forbilleder, de gamle Maier, kun af Træstammer med deres grønne Krone; da man valgte de største Stammer, saa kunde man ikke tænke paa at see dem voxe, og Rødderne vare derfor unyttige; men da nu disse Træer naturligviis snart gik ud, og deres visne Top vakte ganske andre Ideer, end om ungdommelig Kraft og Udødelighed, som den skulde fremstille, saa besluttede Nationalconventet, for at afhjelpe denne Ubehagelighed, ved et eget Decret af 4de Pluviose Aar II, at der allevegne, istedetfor de udgaaede Frihedstræer, skulde sættes friske og fortvoxende: "I alle Menigheder, hvor Frihedstræet er gaaet ud, skal der fra nu af til 1ste Germinal plantes et nyt.

Conventet betroer denne Plantning og dens Vedligeholdelse til alle gode Borgeres Omsorg, paa det at Frihedstræet kan grønnes og blomstre under den franske Friheds Beskyttelse."

Angaaende den Træart, som skulde vælges, blev der ikke gjort nogen Bestemmelse; paa mange Steder tog man, i Betragtning af deres lange Varighed, Egetræer; paa andre foretrak man Alme-, Kastanie-, Løntræer, og i Særdeleshed, formedelst den hurtige Væxt, Poppeler. Staden Rouens Frihedstræ, der indtil Aaret 1810 strakte sin majestætiske Top høit i Luften og kappedes med de høieste Taarne, var en Poppel. Mange af disse Træer have uden Tvivl endnu vedligeholdt sig indtil den Dag idag. Selv i Paris staaer, skjøndt ikkun kjendt af Faa, et Frihedstræ, som blev plantet i Revolutionens første Tider. Det er den Alm, der kneiser i Faubourg-Saint-Antoine-Gaden og ved sin maleriske Isolering maa tildrage sig alle Forbigaaendes Blikke. Hvilken underfuld Omvexling har dette Træ seet drage forbi! Republikens Fald og Keiserdømmets Oprettelse, Keiserdømmets Fald og Bourbon'ernes Tilbagekomst, Bourbon'ernes Fald og en ny Borgerkonges Rige, lig ham, hvis Blod maaskee bestænkede dets første Plantere. Forstadens gamle Republikanere havde ikke glemt deres Frihedstræ; neppe vaiede den trefarvede Fane fra Notre-Dame og Tuilerierne, da smykkedes ogsaa Faubourg-Saint-Antoines Alm.

Om Joseph den Anden af Østerrig*).

Efter Maria Theresias Død (d. 29de November 1780) var Joseph den Anden Eneherster over de østerrigske Lande. Har nogensinde en Fyrste havt den alvorlige, faste Villie, at gjøre sine Undersaatter ret lykkelige, da kan det med Sandhed siges om ham. Han havde, hvilket dengang endnu hørte til Sjeldenhederne, den faste Overbeviisning, at Fyrsten kun er til for Folkets, ikke Folket for Fyrstens Skyld, at al hans Tid og alle hans Kræfter burde helliges hans Undersaatter. Saa meget mere er det at beklage, at Joseph hverken opnaaede sit Øiemed, eller vandt sine Undersaatters Taknemmelighed og Kjærlighed, og dette kom af at han gik for rask og hensynsløst tilværks, uden ved sine Forbedringer at spørge, om han ikke derved skadede paa den anden Side, og blot fulgte sit eget Hoved.

Skjøndt han allerede var Keiser 1765, turde han dog, lige indtil sin Moders Død, med Undtagelse af Militair-Anliggenderne, ikke blande sig i noget. Men han havde benyttet denne Tid til at forøge sine Kundskaber, og i Særdeleshed lære at kjende andre Landes gavnlige Indretninger. I denne Hensigt var han allerede et Aar før den baierske Successionskrig reist til Frankrig, hvor hans Søster Maria Antoinette, var gift med Ludvig den Sextende. Da han kun vilde lære noget Nyttigt, men ikke fornøie sig, reiste han under Navnet Greve af Falkenstein, og frabad sig alle Æresbeviisninger.

*) Lehrbuch der Geschichte der Deutschen. Von Friedrich Nösselt. 2ter Theil. Leipzig, 1828.

Da Joseph tiltraadte Regjeringen over Østerrig, tilbade hans Undersaatter ham; thi han var mild, høflig og venlig, munter og livlig. Naar han reiste, skete det uden al Pragt. Overalt søgte han at underrette sig om Folkets Tilstand. Derfor traadte han ofte, indhyllet i en simpel Overkjole, uden Stjerne og Ordensbaand, ind i Hytterne, erkyndigede sig om Beboernes Omstændigheder, spurgte, hvorledes de vare tilfredse med Regjeringen og Keiseren, og hjalp, hvor han kunde. Ofte blandede han sig i Landsbybørnenes Lege, og først naar han var borte, mærkede Forældrene af de smukke Foræringer, som han havde efterladt, at det maatte have været Keiseren. En Dag kom han uventet ind til en Officeer, som var Fader for en talrig Familie. Manden sad just til Bords med sine ti Børn og et forældreløst Barn, som han, uagtet sin egen Armod, havde taget til sig. "At De har ti Børn," sagde Keiseren, "det vidste jeg; men hvad er det ellevte for eet?" —"Det er," svarede Officeren, en stakkels Fader- og Moderløs, som jeg fandt hensat udenfor min Huusdør." — Denne Menneskekjærlighed rørte Keiseren til Taarer. "Alle disse Børn," sagde han, "skulle blive pleiede af mig, og De skal i Fremtiden tjene dem til Mønster paa Dyd og Ære. Jeg vil betale 200 Gylden aarlig for hvert. Gaa imorgen til min Skatmester; han vil betale Dem det første Qvartal. For Deres ældste Søn, Lieutenanten, skal jeg sørge."

Ved hans Regjeringstiltrædelse gaves der i Østerrig lige saa mange Folkeslag som Provindser, og hvert havde sine særegne Love, sin egen Forfatning, mangt endog sit eget Sprog. Næsten i alle Provindser vare

Geistligheden og Adelen rige og mægtige; Borgeren blev kun lidet agtet, og Bønderne vare Trælle. Overalt var den katholske Kirke den herskende, hvis Geistlighed bortødslede sin Rigdom i Lediggang. Afgifterne trykkede derimod fornemmelig de lavere Folkeclasser. Maria Theresia havde vel allerede formildet meget, men hun var for godmodig til at tage ret kraftige Forholdsregler. Joseph var desto mere gjennemtrængende; han var ingen Ven af at skaane Misbrug og Fordomme; og hvor han fandt dem, rev han dem op med Rod, om end nok saa Mange skrege derover. Saaledes gjorde han det ogsaa her. Han erklærede, at det østerrigske Monarkie skulde udgjøre et Heelt; her skulde kun gives eet Folk, een Familie, eet Rige, og her vilde han udrydde Overtroen og paany oplive Handel, Vindskibelighed, Kunster og Videnskaber. Hvo skulde ikke glæde sig over disse skjønne Forsætter; havde Joseph kun givet sig mere Tid! men med sin Hastighed fordærvede han Alt.

Først og fremmest traadte han i Veien for Pavedømmet. Han forbød Bisperne at modtage andre pavelige Buller, end saadanne, som han havde bifaldet; han henlagde de geistlige Ordener under de verdslige Jurisdictioner; han ophævede over 2000 Klostre paa eengang, forat de dovne Munke og Nonner kunde gives tilbage til Verden og til Virksomhed; og han nedsatte de rige Bispedømmers og Stifters Indtægter. I deres Sted oprettede han 400 nye Præstekald, og forvandlede de ophævede Klostre til Hospitaler og Kaserner. Imidlertid laae der vistnok megen Haardhed i at han gav de uddrevne Munke og Nonner, som

vare uvante til Arbeide, og tildeels Intet havde lært, en saa ringe Pension, at de ikke kunde leve deraf. Valfarterne forbød han aldeles; heller ikke skulde Nogen begraves prægtigere end Andre, da Døden gjorde Alle lige. Mere Ære forhvervede han sig derved, at han ikke blot indrømmede de græske og evangeliske Christne fri Religionsøvelse, men ogsaa tillagde dem alle borgerlige Friheder, saa at de skulde have lige Rettigheder med Katholikerne.

Ved alle disse Forandringer, der lode vente endnu flere, blev Pave Pius den Sjette ikke lidet forskrækket. Først protesterede han derimod, og da dette ikke hjalp, begav han sig selv paa Reisen til Wien, for at omstemme Keiseren ved sin Nærværelse. Men heri kjendte han denne kun slet. Hvad Joseph eengang havde erkjendt for Godt og Fornuftigt, det satte han ogsaa igjennem med hensynsløs Strenghed. Det var i Begyndelsen af Marts 1782, da Pius nærmede sig Wien. En uhyre Menneskemasse strømmede ham imøde; thi endnu havde ingen Pave besøgt denne Stad. Ogsaa Joseph kjørte ham imøde, og da han traf sammen med Paven, steeg han ud, bukkede dybt for ham, og holdt sit Indtog i Staden med ham i sin egen Vogn. Det var et Syn, man endnu aldrig havde oplevet, at see en Keiser og en Pave sidde ved Siden af hinanden i een og samme Vogn. Trængselen af Mennesker var uhyre; thi Folk vilde ikke blot see Paven, men tillige modtage hans Velsignelse, som han ogsaa rigeligen udøste fra Vognen. Iøvrigt opnaaede Pius, som man havde kunnet forudsee, ingenlunde sin Hensigt; thi saasnart han begyndte at tale om Statsforretninger, bad

Joseph ham at bryde af dermed og overlade Underhandlingerne til Beggés Ministre. Ogsaa havde Joseph strengt forbudt de Geistlige at henvende sig til Paven i nogetsomhelst kirkeligt Anliggende, og hans Bolig var saaledes beliggende, at Ingen kunde komme til ham, uden at blive bemærket af de keiserlige Betjente, som nøie bevogtede Indgangene. Efterat Pius havde opholdt sig en heel Maaned forgjeves i Wien, blev han ledsaget ud igjen med den samme Høflighed, hvormed han var ført ind.

For at skaffe Bønderne Lettelse, erklærede han, at de skulde være fuldkommen frie for alle Hoverietjenester og Afgifter til Godsherskabet; men han glemte at holde Godseierne skadesløse for dette Tab, og paalagde Bønderne langt høiere Afgifter, end de forhen havde betalt. Saaledes tog han med den ene Haand mere, end han havde givet med den anden. Handelen hævede han derved, at han laante Kjøbmændene betydelige Capitaler og understøttede fattige Haandværkere med anseelige Summer. Ogsaa anlagde han Fabriker, Kanaler, nye Veie o. s. v., og interesserede sig for enhver god Indretning.

Mange af hans Forordninger fremgik aabenbart af falske Anskuelser. Saaledes afskaffede han Dødsstraffe, men indførte derimod Straffe, som vare langt haardere end hine (?), f. Ex. at trække Donauskibene opad imod Strømmen. Da han fremdeles havde bemærket, at Forbrydere af de fornemme Stænder ofte bleve ustraffede, eller dog slap med en let Tugtelse, befalede han, at enhver Skyldig skulde straffes uden alt Hensyn til Stand og Forhold. Derfor saae man ofte høie Statstjenere, Hofraader, Stabsofficerer, Grever,

Baroner og Andre, i grove Kitler, med raget Hoved, lænkede To og To til hinanden, i Selskab med de gemeneste Forbrydere feie Gaderne, hvorover naturligviis de Paagjeldendes hele Familie var meget opbragt. Saaledes indhøstede altsaa den ellers saa gode, ædle Keiser for sin redelige Villie ikke Andet, end Had og Utaknemmelighed, fordi han ei bar sig ad paa den rigtige Maade. Hans Villie var imidlertid den bedste af Verden. Han søgte saa meget som muligt at see med egne Øine, tilstædede Enhver Adgang til sig, hørte med Venlighed paa Enhvers Klage, og modtog hver Formiddag i egen Person de Bønskrifter, som man havde at levere ham.

Skjøndt Joseph helligede Regjeringen alle sine Kræfter, troede han dog bestandigen, at han endnu ikke gjorde nok, og frabad sig derfor alle Udmærkelser, som hans Undersaatter vilde vise ham. Saaledes i Prag, da den gamle, skjønne Moldaubro blev besat med nye Billedstøtter, og man paa een af Pillerne ogsaa vilde sætte hans Statue. Han frabad sig det alvorligt; "thi," sagde han, "jeg har endnu ikke gjort Noget, hvorved jeg skulde have fortjent Ærestøtter." Og lige indtil den Dag idag er den ham bestemte Plads endnu tom, og et skjønnere Mindesmærke, end mangen Ærestøtte, som Smigrerie har opreist for Fyrsterne. Den samme Beskedenhed viste han, da Indvaanerne af Ofen vilde opreise en saadan Støtte, fordi han havde forlagt Landets Collegier fra Preßburg derhen. Han gav dengang det skjønne Svar: "At jeg til bedre Oversigt af Rigsembederne har forenet dem i Ofen, og herved tilfældigen skaffet Staden nogle Fordele, det fortjener vir-

kelig ikke en saadan Ære. Naar jeg imidlertid engang faaer bragt det saa vidt, at Ungarerne almindeligen ere kjende de sande Forhold imellem Kongen og Undersaatterne; naar jeg faaer afskaffet alle geistlige og verdslige Misbrug; naar jeg har vakt Dristighed og Industrie, bragt Handelen i Flor, forsynet Landet fra den ene Ende til den anden med Veie og seilbare Kanaler, saaledes som jeg haaber det, naar Nationen da vil opreise et Mindesmærke for mig, da kunde jeg maaskee have fortjent det, og da vil jeg ogsaa modtage det med Taknemmelighed."

Allerede længe havde det smertet ham, at saa store Summer gik ud af Landet for fremmede Varer, som ogsaa hans Stater selv frembragte. Desaarsag forbød han alle udenlandske Fabrikvarer, alle fremmede Vine og selv forskjellige Spisevarer. Hvad heraf endnu ikke var solgt i Landet, maatte afleveres til et Magazin, hvorfra det efterhaanden blev solgt; men nye Varer turde ikke igjen indføres. Det var vistnok besværligt for mange Folk, der eengang havde vænnet sig til visse Fornødenheder, som de kun kunde erholde fra Udlandet. Men hertil tog Joseph intet Hensyn. Gavnligheden af denne Forholdsregel viste sig ogsaa snart; thi der opstod mange nye Fabriker, og de ældre hævede sig. I Begyndelsen leverede de rigtignok slettere Varer; men Aar for Aar bleve de fuldkomnere. Joseph selv viste heri, som overalt, den største Upartiskhed; han underkastede sig selv Loven med den høieste Strenghed, da Undersaatten saaledes ikke turde beklage sig, naar Fyrsten selv finder sig i Indskrænkningen. Han drak kun indenlandske Vine, og sendte alle udenlandske, der

endnu vare i hans Kieldere, til Hospitalerne. Desuagtet søgte Kiøbmændene mangengang at indsmugle fremmede Varer; men opdagede man det, da bleve de alvorligt straffede, og Varerne selv uden Barmhjertighed tilintetgjorte. Saaledes saae man oftere kostbare Sager, Uhre, Tøier og desl., for 10,000 til 15,000 Gylden, blive opbrændte paa de offentlige Pladser.

I alle østerrigske Provindser knurrede man over disse Forordninger; men størst var Misfornøielsen i Nederlandene og i Ungarn. Ungarerne havde tidligere havt et Valgrige, og betragtede sig som et eget Folk. De havde en egen Forfatning, Rigsstænder, og Keiseren blev ved sin Regjeringstiltrædelse særskilt kronet hos dem med Rigskronen. Derfor vare de skinsyge over deres Forrettigheder, og vilde ikke lade dem antaste. Men Joseph bekymrede sig ikke herom; han vilde jo, at alle hans Provindser skulde udgjøre et eneste Heelt. Han udgav flere Forordninger, der satte alle Gemytter i Bevægelse. Først lod han den ungerske Rigskrone bringe fra Preßburg til Wien. Derpaa lod han, aldeles imod den ungerske Forfatning, hverve Soldater, ligesom i alle øvrige Lande, og befalede, at alle Embedsmænd inden tre Aar skulde forstaae det tydske Sprog og indføre det ved alle Retsforhandlinger. Dette var formeget forlangt; hvorledes kunde gamle Mænd i saa kort Tid sætte sig ind i et dem saa aldeles fremmed og vanskeligt Sprog, som den simple Mand overnikjøbet ikke forstod! Snart opstod almindelig Misfornøielse i Landet; man knurrede; der herskede en dump Gjæring, og hvert Øieblik truede Oprøret med at bryde løs. Joseph saae, at han var gaaet for vidt, og at selv den mæg-

tigste Monark er afmægtig uden sit Folks Kjærlighed. Han tilbagekaldte alle sine for Ungarerne udstædte Anordninger, gjenoprettede den gamle Forfatning, og udleverede dem ogsaa deres Krone. Hvilken Jubel, da dette Ungarernes dyrebare Klenodie blev tilbagegivet dem! Overalt, hvor den kom igjennem, opbyggede man Triumphbuer; man ledsagede den, som en forgudet Helt; og da den blev bragt til Ofen, fremstillede man den i Hovedkirken, forat Mængden kunde fryde sig ved Synet deraf; om Aftenen blev hele Staden illumineret, og overalt hørte man Raabet: "Leve det ungerske Folks Friheder!"

Uheldigere gik Urolighederne i Nederlandene af for Joseph. Ved Freden til Rastadt (1714) vare de blevne forenede med Østerrig, dog under den Betingelse, at Keiseren skulde lade disse Provindsers mange Privilegier og Friheder bestaae uden Forandringer. Til disse Privilegier hørte blandt andre følgende: at kun Indfødte skulde beklæde Embeder; at Ingen udenfor Landet kunde drages for Retten; at Enhver frit turde sige sin Mening; og i Særdeleshed, at de kunde opsige Keiseren Lydighed, saasnart han antastede deres Rettigheder. Ogsaa Joseph havde erkjendt disse Friheder og lovet at overholde dem. Men hans Forbedrings-Raserie rev ham afsted. Han erklærede, at Nederlandene maatte udgjøre et Heelt med de andre østerrigske Provindser, altsaa og antage alle Reformer, som han havde gjort i disse. Han nedsatte andre Retter, inddrog Klostre, forbød Valfarter og Processioner, ophævede Universitetet i Löwen, og befalede, at Alle, som vilde blive Geistlige, først skulde undervises i et nyoprettet Generalseminarium

i Løwen. I og for sig var denne Indretning meget god; thi den høie Geistlighed i Nederlandene var aldeles paveligt sindet, og søgte at forhindre al Oplysning. Men netop derfor opløftede den et vældigt Skrig over de nye Forordninger; Studenterne gjorde Oprør, og maatte med Magt bringes til Orden. Joseph burde ved denne Begivenhed være bleven forsigtig; men istedet herfor gjorde han endnu flere nye Indretninger, der udbredte almindelig Skræk. Størst var Misfornøielsen i Brabant. Stænderne traadte sammen, erklærede, at der ikke skulde betales Keiseren nogen Afgifter, førend Alt var sat paa den gamle Fod, indbøde de andre Provindser til Deeltagelse, og allevegne paahæftede Folket Nationalcocarden.

Netop dengang — det var i Aaret 1787 — havde Joseph foretaget en Reise til Cherson i det sydlige Rusland, for at træffe sammen med Keiserinde Catharina. Overstatholderen i Nederlandene vidste ved Oprørets Udbrud intet andet Raad, da Keiseren var for langt borte, til at man kunde indhente Forholdsordrer, end for det første at love Nederlænderne Reformernes Afskaffelse; han vilde intercedere for dem hos Joseph, at det Hele maatte blive taget tilbage. Joseph vilde netop gaae over Dnieper, da blev han indhentet af Coureren, som bragte ham den første Efterretning om hine Uroligheder. Forbittret over at man forstyrrede ham paa hans Reise, befalede han, at man ikke maatte sende flere Breve efter ham. Dog svarede han paa sin Ministers Raad, at berolige Gemytterne ved Naade: "Kun med Blod kan Oprørsflammen slukkes." Derpaa reiste han til Cherson. Paa hans Tilbagereise kom den

Efterretning ham imøde, at Opstanden gjorde rivende Fremskridt. Han ilede tilbage til Wien, og var i høi Grad fortrydelig over at Overstatholderen havde givet efter for Oprørerne. Han befalede de nederlandske Stænder at nedlægge deres Besværinger for hans Thrones Fødder og oppebie hans Kjendelse, da han ikke vilde lade sig noget aftrodse. De adløde; Deputerede indfandt sig, og oplæste en lang Række af Besværinger; han hørte utaalmodigt til, og lod svare dem: "Tomme Ord kunne ikke formindske det høieste Mishag, som mine belgiske Provindsers Forhold har opvakt hos mig; beviser mig i Gjerningen Oprigtigheden af Eders Forsikkringer. Dagligen giver jeg Eder Beviser paa at mine Undersaatters Lykke er mit eneste Øiemed, og I maae overbevise Eder om, at jeg ikke kan have til Hensigt at omstøde Eders Forfatning, da jeg efter al Eders begaaede Brøde desuagtet forsikkrer Eder, at jeg vil opretholde Eders Frihed."

Herpaa forlangte han, at de strax igjen skulde antage alle hans nye Indretninger. Naar de adløde punktligt, vilde han tage nogle af dem tilbage. Nederlænderne satte efter nogen Modstræben Lid til hans Løfter. Men snart saae de, at han kun havde villet vinde Tid. Han sendte Soldater ind i Landet, i hvis Spidse der stod en haard, gjennemgribende General, der, istedetfor ved klog Mildhed at berolige Gemytterne, vilde sætte Alt igjennem med Magt; og endelig forlangte Joseph, at Nederlænderne skulde antage hans Indretninger. Da blev Gjæringen Dag for Dag større og mere truende. I flere Stæder modsatte Indvaanerne sig de keiserlige Reformer, og da Generalen lod hugge ind og skyde paa

Folket, udbrød Oprøret overalt (1789). En Advocat, van der Noot, et dristigt, klogt Hoved, stillede sig i Spidsen, og ledede Opstanden, medens en anden Folkefører, van der Mersch, der forhen havde lært Krigstjenesten i Østerrig, samlede de Misfornøiede i Regimenter og forsynede dem med Vaaben. De keiserlige Soldater, som vare spredte omkring, bleve overfaldne, den ene Stad, den ene Provinds efter den anden plantede Oprørets Fane, og endelig maatte Østerrigerne aldeles forlade Landet; thi Stænderne opsagde Keiseren at Lydighed, og samtlige Provindser sluttede en Forbindelse, som de kaldte det forenede Belgien.

Denne Ulykke var ikke den eneste, som gnavede paa den ulykkelige Josephs Liv. Han havde i Aaret 1788, i Forbindelse med Keiserinde Catharina, indladt sig i en Krig med Tyrkerne. Men den stærke Sommerhede, den Uvirksomhed, hvori den østerrigske Hær maatte ligge for adskillige Fæstninger, og de moradsige Egne, som udaandede giftige Dunster, bevirkede snart saa mange pestagtige Sygdomme, at Soldaterne bleve bortrevne i Tusindviis. Endnu aldrig havde Østerrigerne udrustet en saa herlig Hær, og dog var den snart næsten aldeles opløst. Af 240,000 Mand laae efterhaanden 172,000 i Lazarethrne, og 33,000 af dem vare døde. Joseph selv var dragen med i Krigen, og havde deelt alle Besværligheder med Soldaterne. Han sov i et Telt eller under aaben Himmel, var Dag og Nat til Hest, naar det var nødvendigt, og udsatte sig villigen for enhver Fare. Naar han hele Dagen havde bivaanet Soldaternes Exercits, afknappede han om Natten nogle Timer af sin Søvn, for at afgjøre de ham

efterfendte Regjeringsſager, ſaa at han havde det værre end den ſimple Soldat. Intet Under var det altſaa, at Sygdommen ogſaa angreb ham. Svækket af Feber, ſygelig og mismodig, vendte han om Vinteren tilbage til Wien, og i det næſte Foraar var hans Tilſtand ſaa betænkelig, at det ikke var ham muligt at ledſage Hæren; ei engang Krigens Tummel ſkulde noget adſprede hans af Efterretningerne fra Belgien nedbøiede Aand, og han havde i Wien ret Tid til at hengive ſig til ſine martrende Bekymringer. Da nu omſider den Tidende indløb, at Nederlænderne havde afkaſtet det øſterrigſke Herredømme, da udbrød han i Taarer, og vidſte hverken Raad eller Hjelp. Fyrſt Kaunitz raadede ham at give efter for dem, og at ſætte Alt paa den gamle Fod igjen. Men nu var det for ſildigt. Nederlænderne vare altfor forbittrede, og afviſte hans Forſlag med Foragt.

Sygdommen og den Modſtand, der uafladelig mødte ham, havde aldeles nedbøiet Josephs ellers ſaa mandige Aand. Han ønſkede idetmindſte at kunne døe i Rolighed, og tog en ſtor Deel af ſine Anordninger tilbage ogſaa i ſine andre Lande. Men han oplevede ikke meer, at hans Underſaatters Kjærlighed vendte tilbage. Sygdom og Kummer havde angrebet ham altfor meget, Livskraft og Livslyſt vare vegne fra ham. "Nederlandene have ombragt mig," raabte han engang. "Gents Indtagelſe er min Dødskamp, og Tabet af Brüſſel min Død. Hvilken Skjændſel; ak! hvilken Skjændſel er det for mig! Jeg døer! Jeg maatte være af Træ, hvis jeg overlevede dette!" Hans Tilſtand var høiſt ſørgelig. Foruden hans ſtore legemlige Lidelſer, blev hans

Hjerte uafladeligen sønderrevet af Kummer. Han kunde ikke finde Ro paa noget Sted; uophørlig skiftede han Leie. Tilsidst spurgte han Lægerne, om de ansaae hans Sygdom for ulægelig. "Ja," svarede de, "den er ulægelig, og Deres Endeligt er ikke mere fjernt!" Han hørte denne Erklæring med mandig Fatning, kaldte sin Broder Leopold til Wien, underkastede sig alle Kirkeskikke, og saaledes oppebiede han sin sidste Stund i fuldkommen Hengivelse under Forsynets Raad. Lige indtil sin Død var denne arbeidsomme Fyrste virksom. "Jeg er saa vant til Arbeide," sagde han, "at det vilde være mig pinligere, ikke at bestille noget, fornemmelig paa en Tid, da mine Undersaatters Bedste kræver min hele Opmærksomhed." Ogsaa skrev han til sine Ministre og sin Hær, takkede dem for deres troe Tjeneste, og tog Afsked med dem. Til den gamle Laudon sagde han; "Jeg døer med den Forvisning, at De vil være en Støtte for min Hær. Giv mig Deres Haand; snart skal jeg ikke mere have den Glæde at trykke den."

Om Morgenen den 20de Februar 1790 var Joseph henslumret. Hans gode, retskafne Tænkemaade viser sig endnu i hans Testament, som ender med de Ord: "Jeg beder dem, som jeg, imod min Hensigt, maaskee ikke har ladet vederfares fuldkommen Retfærdighed, at tilgive mig som Christne eller som Mennesker. Jeg beder dem at betænke, at en Monark paa Thronen, ligesom den Fattige i sin Hytte, er og bliver kun et Menneske, og at Begge ere underkastede de samme Vildfarelser." —

(I den Formodning, at flere Læsere ikke ugjerne høre Andres Stemme om denne saa høist forskjelligt be-

dømte Fyrste, tillade vi os at anføre nogle Brudstykker af vor berømte Landsmand Prof. Frederik Sneedorffs Breve om Keiser Joseph den Anden, indførte i Martsheftet 1790 af Minerva, og senere optagne i hans samlede Skrifter).

"Joseph den Andens Regjeringshistorie vil engang, naar Alting upartisk lægges for Dagen, blive særdeles lærerig; den vil skildre en Fyrste, der upaatvivlelig har ønsket og søgt at stifte meget godt, men kun udrettet lidet, i Forhold til det meget han har villet, og dette lidet med Tabet af sine Undersaatters Kjerlighed; han vil blive et nyt Exempel paa, at saa megen Viisdom, som der hører til at give gode Love, saa hører der langt mere til at see dem udøvede; at Fyrstens blotte Ord, og de Edicter, der gaae ud fra hans Trone, de alene skabe hverken Oplysning, eller nyttige Indretninger eller bedre Sæder. Den sandrue Historie vil aldrig kunne frie ham for Despotisme, men den vil og skildre den mægtige Adel og den vældige catholske Geistlighed med Farver, der vil retfærdiggjøre mange af hans Skridt. Hvor Geistligheden sætter deres forgyldte Alter tæt op ved Tronen; hvor Adelen vil, at Fyrsten skal kun være lidet mere end deres Lige, medens alle deres Medborgere ere Slaver, der maae Fyrsten stampe mod Braadden, om der skal udrettes noget, og der maae man være varsom, at man ikke misbruger det forhadte Navn Despotisme. Som Konge i Preussen udrettede Frederik den Anden store, fast ubegribelige Ting; men det er et Spørgsmaal, hvor meget af alt dette han vilde have udrettet, om hans Trone havde været i Wien. — —".

—"Ved de anførte Forandringer har Keiser Joseph enten virkelig udrettet meget godt, eller i det mindste søgt at udrette det, men forfeilet sit Maal, af Mangel paa Standhaftighed, eller standset ved uoverstigelige Hindringer. Nu komme Handlinger, som jeg ikke troer, man tør være bekjendt, at undskylde hos ham, i hvilke han har aldeles tilsidesat den Agtelse for sit Folk, uden hvilken han aldrig kunde vente deres Kjerlighed."

"Han har aabenbare mishandlet Hungarerne, et Folk af 7 Millioner Mennesker, som udgjør Kjernen af hans Undersaatter; et Folk, som han skyldte den største Taknemmelighed, da det var dem, som befæstede hans Moders høist vaklende Trone, da Frankerige, Spanien, Preussen og Bajern vilde dele hendes Stater imellem sig. Til Løn herfor har han villet twinge dem til at forlade deres Sprog, en Arv, som er hævdet gjennem Aarhundreder, og som et Folk, der har mindste Følelse af sig selv, regner blandt sine største Helligdomme. Han haabede saaledes engang at realisere hin Plan, at skabe af alle de forskjellige Folkeslag, som udgjøre hans Stater, eet Folk, og regjere dem alle paa een Maade; en nyttig, en fortræffelig Plan, saasnart som den kunde være udført uden paa Bekostning af Millioners baade naturlige og borgerlige Rettigheder."

"Ungern er et Arverige, og paa Rigsdagen til Presburg 1722 blev det arveligt baade paa Mands- og Qvinde-Linie. Det er et Kongerige, og, langt fra, ingen Provinds. Det har Grundlove, det har Stænder, hvis Magt ikke uden ved vilkaarlig Magt er bleven et Phantom, saavel her, som i andre Stater. De-

res Konger skulde efter Grundlovene lade sig krone i Ungern; Kejseren har aldrig ladet sig krone der. Som et Symbol paa deres Riges Selvstændighed, havde de Rigets Klenodier i Ofen; Guldkrone, Scepter, Kappe, Sølvkors o. s. v.; Kejseren slæbte dem til Wien, til deres største Misfornøielse, og først paa sin Dødsseng lod han dem føre tilbage. Han lod lægge tydske Regimenter i Garnison i Ungern, og ungerske Tropper i Tydskland og de italienske Stater. Han befalede ved tvende Edicter, af 14 Martii og af 29 August 1789, at alle Pia corpora i Ungarn, Stiftelser for Syge, Fattige, Waisenbørn, Galne, saavelsom Skole-Anstalter, skulde indlevere alle deres Capitaler til den ungerske Credit-Fond. —"

— "Alt dette, og mere, foraarsagede den største Misfornøjelse, og vilde ventelig have virket en total Opstand, hvis Kejseren ikke havde vidst at smigre dem paa andre Maader. Han reiste ofte til Ungern; han klædte sig der i ungersk Dragt; han havde havt en ungersk Magnat til Hofmester, og talte Sproget saa godt som en Indfødt. Heri viiste han Agtelse for dem, og endskjøndt det, hvori han viiste den, efter manges Mening kun var Smaating, saa kan enhver Fyrste lære deraf, at det er i det mindste betydelige Smaating."

"Hvorledes har han behandlet sine Nederlændere, disse meer end 2 Millioner Mennesker, som udgjøre den rigeste og vindskibeligste Deel af hans Undersaatter? Vare de 4 Millioner Gylden, som de aarlig ydede til ham, ikke nok? han vilde vilkaarlig skatte dem, for at bestride Omkostningerne til en unødvendig Krig, som de hverken kunde have noget at frygte for, eller Fordele at

vente af; han vilde give dem en Religion, de ikke vilde have, og berøve dem Privilegier, som var deres Eiendom; paa hvad Grund vilde han gjøre dette? At ville gjøre Mennesker lykkelige med Magt, opskyse dem med Trudsler, og omvende dem med Sværd, har altfor ofte været prakticeret i Verden, hvor stridende det end er imod den sunde Fornuft; men sæt endog Hensigten var at opnaae, hvad Ret havde Keiseren til i sine Nederlande at bruge disse Midler? Da Maria Theresia døde, maatte han, førend han blev Regent i disse Stater, høitidelig besværge deres gamle Privilegier, som findes fornemmelig i en Grundlov, der bestaaer af 59 Artikler, og kaldes joyeuse Entrée. Den Eed, Fyrsten gjør, er en glad Velkomst, derfor kaldes den saa. Han kan efter disse Grundlove, som deres Hertug, ikke begynde en Krig, uden de tre Stænders Samtykke — ikke paalægge nye Skatter — ikke forandre Justitsforfatningen, som nøje er bestemt — og i den 58de Artikel har han med Eed bekræftet alle brabantske Prælater, Kirker, Klostere, Adel, Stæder, og alle Undersaatter, deres Rettigheder, Friheder, Sædvaner &c., som er givet dem af de brabantske Hertuger og Hertuginder, og de ere i Besiddelse af — paa Grund af denne Eed blev han deres Hertug, og ikke længere, end han holdt den, kunde han ansees for at være det."

"At Keiser Joseph den 2den ikke har holdt denne Eed, det veed hele Europa; men hvor mange veed, eller vil vide, at faa Fyrster i Verden, selv ikke en Philip den 2den, har brudt den saa voldsom, saa yderst krænkende, som han. —"

Om Fortidens franske Adels Privat-Feider *).

En af de betydeligste Rettigheder, som Adelen havde anmasset sig, den, som den bevarede med den største Nidkjærhed og bestred med den høieste Grad af Haardnakkenhed imod den kongelige Anseelse, var Rettigheden til at føre Krig. Skrækkelige vare de Uordener og Ulykker, som flød af en Anmasselse, hvorved enhver blev Dommer og Hevner i sine egne Anliggender. Troede en Adelsmand sig fornærmet, saa bevæbnede han sine Vasaller, ødelagde sin Fiendes Marker og Landsbyer, og beleirede hans Slotte og Stæder. Denne tod da ligeledes Sine gribe til Vaaben, og begik de samme Voldsomheder imod Hiin; Enhver søgte at overgaae den Anden i at ødelægge. Da Ludvig den Niende ved sin Tilbagekomst fra Palæstina havde været saa uforsigtig at sende en Deel af de adelige Herrer (Seigneurs), der havde ledsaget ham paa hans Korstog, forud hjem til Frankrig, skrev hans Minister Suger til ham, at han gav Riget til Priis for røverske Ulve. Disse Krige vare ikke blot Feider imellem tvende Privatpersoner; men alle Slægtninger paa begge Sider, indtil den fjerde Grad, og en rum Tid indtil den syvende, vare forpligtede til at tage Deel deri. Vilde nogen af dem have vægret sig derved, da vilde han have tabt al Rettighed til de Krigførendes Slægtskab og Arv. Saalænge disse blodige Feider varede, syntes

---

*) Af Anmærkningerne til le Grand's Fabliaux ou Contes du XII et du XIII siècle.

der ikke at existere Nogen Souverain; man førte Krig, man sluttede Fred uden hans Deeltagelse; allevegne maatte han see sit Rige givet til Priis for Brand, Mord og Plyndring, ofte uden i ringeste Maade at kunne sætte sig derimod.

Midt under disse Røverier havde man dog antaget visse Grundsætninger. Saaledes krævede Æren f. Ex. at man maatte sende en Krigserklæring eller Udfordring i Forveien, og ikke begynde Fiendtlighederne, førend tre Dage derefter. Men hvad var der at gjøre ved dem, som handlede anderledes? Man fandt selv sin Fordeel ved ikke at lade noget Varsel gaae forud; thi da man berigede sig ved Plyndring, havde man stor Vinding af uformodede Overfald. Herved lede i Særdeleshed de Feidendes Slægtninger; thi da disse ikke havde nogen Aarsag til Mistro, saae de sig allerede angrebne, førend de endnu havde kunnet tænke paa Forsvar. For at afhjelpe dette Onde, anordnede Philip August, at Slægtningerne, der netop som saadanne maatte tage Deel i Krigen, først turde angribes 40 Dage efter at Fiendtlighederne vare udbrudte mellem de krigførende Parter selv. Denne Frist af fyrgetyve Dage, som den hellige Ludvig (den Niende) stadfæstede ved en ny Forordning, hed la quarantaine de Roi; og dette var Alt, hvad den kongelige Anseelse dengang formaaede at udrette for den gode Orden. Geistligheden selv kunde ikke virke mere med sine saa frygtelige Bandstraaler, men troede at have erholdt nok, idet den bestemte visse Dage om Ugen, paa hvilke det ikke var tilladt at forfølge private Fornærmelser. Denne Anordning, som man, for at gjøre den desto ærværdigere,

stemplede med Navnet Gudsfred (Treve de Dieu, Treuga Dei), blev forkyndt som en speciel Befaling fra Himlen, der var meddeelt i en foregiven Aabenbaring. Den hellige Ludvigs Efterfølgere udstædte, med Hensyn til Privatkrigene, forskjellige Anordninger, der længe bleve gjorte unyttige ved deres egen Aandsslovhed eller svage Magt. Men efterhaanden lykkedes det den kongelige Anseelse, i Forhold til dens Fremvæxt, at forskaffe dem Agtelse. Saaledes tabte de tusinde smaae Tyranner, der, lig Kongerne, vilde haandthæve Sværdets Ret, umærkeligen dette anmassede Prærogativ, uden at man er i Stand til nøie at angive det Tidspunkt, da de ophørte at udøve det.

Man finder Exempler paa, at stundom ogsaa Borgerlige befeidede hinanden. Selv Menigheder erholdt dette Privilegium. Alle stræbte efter Magten til at myrde sine Privatfiender.

Psychologiske Iagttagelser angaaende Drømme *).

At Drømme ogsaa kunne frembringes igjennem Høreorganerne, er en bekjendt Sag. Det mærkeligste Tilfælde af denne Art fandt Sted med en Officeer i Expeditionen mod Louisburg (1758). Denne havde en saa stor Prædisposition i Sjelen for saadanne Drømme, at hans Kamerater bestandig morede sig paa hans Be-

*) Bl. f. lit. Unt. (Efter Inquiries concerning the intellectual powers and the investigation of truth. By John Abercrombie. Edinburgh, 1830.)

kostning. Naar de nemlig hviskede ham i Øret, kunde de frembringe enhver Art af Drømme hos ham, i Særdeleshed naar det var en ham velbekjendt Vennestemme. Engang fik de ham til at troe, at han var kommen i en Ordstrid, der gik over til en Tvekamp, og da de foregivne Modstandere stode lige overfor hinanden, gav man ham en Pistol i Haanden; han trykkede ogsaa virkelig løs, og vaagnede ved Knaldet. En anden Gang fandt de ham indslumret paa en Skibskiste i Kahytten, beklagede ængsteligt, at han var falden overbord, og opmuntrede ham til at frelse sig ved Svømning. Øieblikkeligen efterlignede han alle Bevægelser, som man pleier at gjøre ved Svømningen. De hviskede ham derpaa i Øret, at en Hai forfulgte ham, og han maatte derfor hurtigt dykke under. Dette prøvede han ogsaa, og med en saadan Heftighed, at han styrtede ned af Kisten, forslog sig stærkt og vaagnede. Efterat Armeen var landet ved Louisburg, traf de ham sovende i sit Telt, og øiensynligen meget besværet af Kanonaden. De fik ham derfor til at troe, at han befandt sig i Træfning, hvorpaa han yttrede Frygt og en mægtig Tilbøielighed til at løbe sin Vei. Herfor skammede de ham rigtignok ud, men forøgede paa samme Tid hans Angest ved at efterligne de Saaredes og Døendes Jamren, og naar han spurgte, hvem der var falden, hvilket han ofte pleiede at gjøre i virkelige Fægtninger, saa nævnede de hans fortroligste Venner. Endelig hviskede de ham i Øret, at hans nærmeste Sidemand var styrtet. Da sprang han op fra sit Leie, løb ud af Teltet, og idet han faldt over Teltsnorene, blev han paa eengang forløst fra sin Frygt og sin Drøm. — Mær-

keligt var det endvidere, at han efter saadanne Begivenheder slet ikke havde nogen bestemt Erindring om sine Drømme, men kun en forvirret Fornemmelse af Træthed eller Gemytsængstelse, og derpaa pleiede at sige til sine Venner, at de vist igjen maatte have spillet ham et Puds.

Schweizerblod og franske Penge *).

Marquis de Louvois, Ludvig den Fjortendes første Krigsminister, skal engang have sagt til sin Konge i General Stuppa's Nærværelse: "Sire! hvis Deres Majestæt havde alt det Guld og Sølv, som De og Deres Kongelige Forfædre have givet Schweizerne, saa kunde De bedække Landeveien fra Paris til Basel med Dalere." General Stuppa svarede herpaa: "Det kan være, Sire; men hvis det var muligt, at alt det Blod, som vor Nation har udgydet til Deres og Deres Kongelige Forfædres Beskyttelse, kunde sammenbringes, da vilde man ogsaa deraf kunde danne en seilbar Kanal fra Paris til Basel." — Marquis de Louvois — hedder det hos Schlözer — har lige saa vel som General Stuppa talt hyperbolisk, men Begge i Grunden ganske sandt; thi det Schweizerblod, som er blevet udøst i Frankrigs Tjeneste, er næsten uberegneligt; og de Penge, som Frankrig Tid efter anden har udbetalt de Eedforbundne, næsten ikke til at tælle **).

*) A. L. Schlözers Briefwechsel XXXII Heft.

**) Schweizerne begyndte at gaae i fransk Tjeneste under Ludvig den Ellevte, i Aaret 1474.